

OSSENDOWSKI
ÁZSIAI TITKOK,
ÁZSIAI EMBEREK

*

MAN AND MISTERY IN ASIA

FORDÍTOTTA SAJÓ ALADÁR

INSTITUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

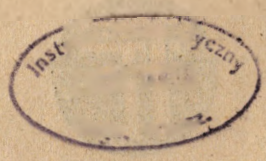

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA, BUDAPEST

<https://rcin.org.pl>

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

1343

*ANYÁMNAK,
AKI LÁTNI, ÉREZNI
ÉS CSELEKEDNI TANÍTOTT,
SZERETETTEL ÉS ODAADÁSSAL
AJÁNLOM*

ELŐSZÓ.

Ez a könyv, bár korábbi eseményeket tárgyal, későbbben jelent meg mint Ossendowskinak a közönség előtt magyar fordításban is ismert, világszerte emlegetett műve, amely «Állatok, emberek és istenek» címmel a bolsevikok elől való kalandos menekülésének izgató leírását tartalmazta. Ebben a könyvben még a háborút megelőző időben tudományos megbizatással tett utazások egyes részleteit kapja az olvasó és e korábbi események utólagos megírására Ossendowskit, a világhírré szert tett, megtámadott írótn nyilván az a nagy siker buzdította, amely előbb említett könyvét kísérte.

A területek és vidékek, amelyeket Ossendowski bejárt, itt Európa közepén éppen olyan ismeretlenek, emberei éppen olyan idegenek, az élet és a szokások éppen olyan titokzatosak, mint mindaz, amit menekülő útján látott. Észak-ázsianak kevésbé ismert, a nagy országutaktól félreeső vidékeiről van szó csodálatos állatvilágukkal, buja növényzetükkel, mérhetetlen pusztaságaikkal, sok tekintetben különös embereikkel. A tárgy maga is lebilincseli azt, aki idegen világok, idegen szokások iránt érdeklődik és a mienkétől teljesen elütő, egyszerűségében majd szép és megható, de más-kor kegyetlenségével és romlottságával borzongató és undorító életet Ossendowski mesteri módon ismerteti meg velünk. Az írónak minden erénye, amely első könyvét oly bámulatosan elterjedt olvasmánná tette, érvényesül ebben a munkájában is, amelynek megvan még az a szerencséje — vagy szerencsétlensége? — is, hogy tudományos vagy politikai okokból nem lehet szavahihetősége tekintetében vitát indítani. Az ilyen vitára, amely kétségtelenül csak előmoz-

dította első könyvének kelendőségét, Ossendowski művének nincs szüksége. Érdekes dolgokat érdekesen mesél el és az átélt események nagy tömegének elolvasása egy pillanatra sem fárasztó.

A siker igazolja az embert. Ossendowskinak eddig meg volt a nagy sikere. Hisszük, hogy ez a könyv is éppen annyira el fog terjedni, mint az előbbi, amelyet magyar nyelven adtunk az olvasó kezébe.

Budapest, 1925 április.

A fordító.

I. RÉSZ

A NOMÁD VÁNDOROK
ORSZÁGA

ELSŐ FEJEZET.

A Keserű tó.

Az óriás Jenisszei mindig kiváló, különös szerepet játszott képzeletem birodalmában. Egy másik könyvben* megírtam, hogy ez az irtózatos, zöldeken és sötétkéken csilámló folyó, amelynek tiszta, hideg vize Szayan, Aradan, Ulan-Taiga és Tannu-Ola csúcsainak hótakarójából ered, ellenállhatatlan erővel hatalmasan nekirugaszkodva, miként töri át a vastag jégtömböket, amelyek alá örökre el akarta temetni a tél; leírtam, mennyire megfogott ennek az élménynek szépsége és rettenetessége és hogyan kergett el végre onnan az undor, az undor ama kegyetlen emberi szenvedés förtelmes terhétől, amelyet a folyó, mint az év első zsákmányát urának, a tengernek kincstára számára észak felé cipelt.

Amikor ezt 1920-ban láttam, — akkor kezdődött menekülésem Szovjetszibériából Urianhaion, Mongolországban, Tibet egy részén és Kínán át Pekingbe — vad gyűlölet lobbant lángra a szívemben és ajkamról egyik átok a másik után röpített el. Kultúra, civilizáció, kereszténység, huszadik század! — és itt a Jenisszei mellett korunk e kigúnyolása, ez a förtelem, amely annyira távol van minden kultúrális vívmányunktól, mint ennek a folyóknak árja az Amazonétól.

Egészen más volt első, sokkal előbb történt találkozóm a Jenisszeivel. Ez a rettenetes, politikai viharokkal teli élet akkor még nem fehéřítette meg a hajamat; fiatal voltam és rendületlenül bíztam az emberiség haladásában, a tudomány és az erkölcsi érzés hatalmában.

* Állatok, emberek és istenek. Franklin-Társulat, Budapest.

1899-ben történt. A pétervári egyetemen folytatott tanulmányaim befejezése előtt álltam; ez év februárjában tüntetést rendeztek a diákok az orosz kormány bizonyos rendelkezései ellen és a rendőrség szigorú elnyomó intézkedései ellen szóló tiltakozásul nem vettek részt a vizsgálatokon; az egyetemen nem jelent meg senki. Egy ismert tudós, vegyész és geologus, Zaleski Szaniszló tanár a kormány megbízásából éppen akkor tanulmányútra készült, hogy Chulyma-Minuszinszk pusztáinak sós és más ásványos tavait átkutassa. Szívesen fogadtam a nekem följajánlott asszisztensi állást és elhagytam Pétervárt, hogy megkezdjem első utamat Szibiriába.

Vonaton Krasnojarszkba jutottunk és innen kis gözösön délnek, a Jenisszeien fölfelé haladtunk Bateni előhegységéhez, ahol kikötöttünk, hogy kis kocsin, amelynek piesztierszki a neve és három erős pusztai ló húzza, folytassuk az utazást.

Ennek az előhegységnek a közelében a Jenisszei partvidéke síkság, amely nyugat felé fokozatosan emelkedik, hogy végül Kizill-Kaya előhegységeibe és szirtjeibe menjen át, amelyek devon homokkő és agyagpala rétegeiből alakulnak.

A hatalmas Bateni-szikla meredeken és hirtelenül emelkedik ki a Jenisszeiből és mellső falát óriási mélységbe bocsájtja le a folyó víztükre alá. A szikla ötven-hatvan lábnyi magas, fekete agyagpala alkotja és sűrű bokrozat meg nyírfák fődik. Szűk ösvény kigyózik a kikötőhelytől a csúcsig, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik. Magas, kövér fűvel borított síkság terjed nyugat felé és kiterjedt legelővel szolgál tatárlovak és juhok nyájainak. Távolabb a szemhatáron Kizill-Kaya mérsékelten magas szikláinak éles körvonalai tűnnek föl. Itt-ott pásztorház és a nomád táborok fekete jurtái láthatók, amelyekben fekete vad abakantatórok laknak. A Jenisszei széles, szigetekkel tarkított szalagja keletnek huzódik, míg a túloldalon, a folyó jobb partján orosz gyarmatosok megművelt földjei és falvai vehe-tők észre, akik az orosz kormány útmutatásával és segítségével e termékeny földeket előbbi tatár tulajdonosaiktól

vették el, akiket a bal partra űztek, ahol mindmáig folytatják nomád életüket. A Bateni-szikla csúcsán, amely óriási oszlopként nyúlik ki a folyamból, mindig lehet találkozni messziről jött tatár zarándokokkal. Láthatók itt mindig mongolok Altaiból vagy Északturkesztán hétfolyam-országából, valamint benszülöttek Pamirból.

Ennek a magában álló sziklának megvan a története. Mikor Batyi-Khan áthaladt hordáival Chulyma síkságain, foglyul ejtette a benszülötteket, hogy katonákat csináljon belőlük és elvette lovaikat és marháikat. Aziuk, a tatár fejedelmek egyike ennek a rablásnak gátat akart vetni. Különbéféle törzsekből nagy tatár csapatot hozott össze, megtámadta Batyi-Khan utóvédjét és visszahódította az elrabolt lovakat és marhákat.

A dühöngő Khan a lázadók ellen küldte Hubilai nevű vezérét, aki Aziuk csapatait szétkergette és tovább harcolva, magát a vezért híveinek egy kisebb csapatával együtt egészen a Bateni esúcsáig üldözte. A legyőzöttek itt sokáig ellenálltak, de végre lebírta őket az éhség. Ám inkább a Jenisszeibe ugrottak, semhogy szégyenszemre megadják magukat és így a vad folyam rohanó vizében pusztultak el. Aziuk halála után már nem mert senkisémm szembe szállni a győztes mongolok rablásával. A tatárok hálásan megőrizték Aziuk emlékét és mint muelint vagy szentet tisztelik. Júliusban keresi föl a legtöbb zarándok a Batenit; a bátor, szerencsétlen fejedelemnek áldozati ajándéku ételt, kést, sőt fegyvert is dobnak a szikláról a folyóba.

A Bateni szomszédságában levő síkság teljesen elhagyott, mert a tatárok kerülnek ezt a vidéket, félvén a találkozástól az orosz hivatalnokokkal, akik rendszerint megszarolják őket. Elhagyott azért is, mert a tatárok nem akarnak orosz telepésekkel találkozni, akiket mint az ő régi területüknek elrablóit gyűlölnék. A Chulyma-síkság e részén széles, jól gondozott országút visz át. Acsinszk vasuti állomást köti össze a négyszázhusz mértföldnyire levő Minuszinszk várossal, amely az Abakan folyónak a Jenisszeibe torkolásánál van.

A síkságot kitünő takarmányt adó magas, sűrű fű bo-

rítja. A napfényben itt-ott, mintha óriási tükör lenne, sós- vagy édesvízű tó csillog. A sós tavakat fekete sűrű iszap és sár széles szalagja köríti, amiből kénhidrogén, rothadó fa és föloszló elhullott állatok kellemetlen szaga terjed. Az édesvízű tavakat káka és nád veszi körül. Valahányszor véletlenül e tavak közelébe jutottunk, mindig újra meglepődve láttuk az ott élő viziszárnyasok nagy tömegét. Vadlúd és vadkacsa, minden fajtájú sirály és gém, de hattyú, flamingó és pelikán is nagy csapatokban kapott szárnyra és éles kiáltozással a levegőben maradt, míg végre a sok madár megint leereszkedett a tó tükrére vagy eltűnt a sűrű nádasban.

Könnyű, 16-os kaliberű Lepage-sörétpuska volt akkor velem. Régi, egyáltalán nem ijesztő fegyver, de még ezzel is vérfürdőt rendeztem e madarak közt és egy kínai kócsaggal meg egy indiai flamingóval gazdagítottam gyűjteményünket. Egész sereg vadászható madárra akadunk nem csupán a tavakon, hanem a síkság sűrű fűvében is, ahol a nyirfajd — *Tetraogallus campestris* Amman — fészkel. Tatár neve sztrepat, amit az orosz nyelv is átvett. A síkságon lovagolva gyakran láttam nagy szürke madarakat fölröpülni buvóhelyeikről. Ezek rövid röpülés után ismét eltűntek a fűben és az alpesi rózsza, az itt nyáron közönséges *Rhododendron flavus*, szétszort bokrai közt. E madarak elejtése nem volt nehéz, mert közel engedtek bennünket magukhoz, röptük lassú és rendszerint egyenes vonalú volt, úgy hogy könnyű céllal szolgáltak.

A nagy Szira-Kul tó — ez Keserü-tót jelent — Bateni és Kizill-Kaya hegylánca közt elterülő erdőtlen völgyben terpeszkedik. Tojásalakú. Körülbelül hét mértföld hosszú és három mértföld széles. Északi végén nádas van egy kis édesvízű folyó torkolata körül, amely itt beleömlik a tóba. A tó ásványos, keserűsós víznek a rezervoárja, amely jó gyógyfürdőnek és emésztési zavar esetén gyógyító hatású. A keleti parton szerény gyógy- és fürdőberendezéssel ellátott falu van.

A megérkezésünket követő napon hozzáláttunk a munkánkhoz. Kicsiny, nagyon könnyű csónakot találtunk,

amelyre ráraktuk különböző műszereinket: mélységmérőt és készüléket talajpróba fölhozására, készüléket, amellyel meg lehet állapítani különböző mélységek hőmérsékletét és egy műszert bizonyos vegyi vizsgálatok számára.

Éppen távozni akartunk a parttól, amikor a faluban lakó vagy a szomszédságban táborozó tatárok nagy csapatai figyelni kezdtek bennünket és rosszalólag a fejüket csóválták.

— Ennek nem lesz jó vége, — mormogták tiszteletteljes félelemtől tompított hangon, — a tó szent és megbosszúlja magát ezeken a vakmerő embereken.

Meglepett bennünket, hogy szentnek mondták a tavat, mert a tatárok muzulmánok és az izlám követőinek rendszerint nincs ilyen hagyományuk. Elmondták nekünk, hogy a Szira-Kult már évszázadok óta szentnek tekintik és hogy ez a hit azoktól a törzsektől maradt rájuk, amelyek azelőtt itt laktak, de immár minden nyom nélkül eltűntek.

Úgy látszott, hogy a tó bosszújáról szóló baljóslat nem válik be, mert munkánk a Sziran sikeresen haladt előre. Sajátságosan érdekes munka volt. Mélységmérésünk kiderítette, hogy a tó feneké tölcséralakú és hogy legmélyebb helye közel van a déli parthoz, amely nagyon meredek. Ott 3200 lábnyi mélységre akadtunk. De ennek a helynek átmérője nem volt több mint ötven láb és másutt a mélység nem volt nagyobb száz-százhusz lábnál. De mekkorát bámultunk, amikor megismételt méréskor ezt a helyet, amelyet pedig nagyon pontosan megállapítottunk, nem tudtuk többé megtalálni. Ellenben ezer méterrel távolabb északra 3160 lábnyi mélységet találtunk. Ebből azt következtettük, hogy a Szira feneké mozgékony és valamiféle hatalmas erraticus változásnak van alávetve, amelyet valószínűleg a mélység tektonikus ereje idéz elő.

Amikor a tó fenekéről iszappróbát vettünk — fekete volt és hideg, sohasem volt 34·6 Fahrenheit foknál nagyobb hőmérsékletű és kénhidrogén szagú volt — sajátságos jelenséget figyeltünk meg. A sűrű iszapból, miután egy ideig a szabad levegőn feküdt, halványsárga színű mozgékony, fűalakú képződmények nőttek ki, amelyek azonban csak

hamar nyomtalanul ismét eltűntek. Mintha valamiféle az iszapban élő lények csápjaikat nyújtották volna ki és ismét visszahúzták volna. És valóban így is volt. Beggiatoa-bacillusokkal, a tengerek és tavak halálának előhírnökeivel volt dolgunk. Akkor jelentkeznek, ha bizonyos sók szétbomolnak és kénhidrogént alkotnak, ami ebben a vízmedencében megöl minden életet.

Kutatásunk további folyamán bizonyos mélységben rengeteg hálózatot találtunk, amelyet sok ilyen egymásba fonódó telep alkotott és a tenger fenekéről egyre följebb és följebb emelkedve, minden életet elpusztított. A tó ezért teljesen ki is volt halva, kivéve a vízréteget ama szövedék fölött, ahol még a hammarusznak mondott kislejtésű rák élt, amely hasonlít a közönséges ollótlan rákhoz, de sokkal kisebb. Ez a rák nem hosszabb egy centiméternél, de éppen olyan fürge és szemtelen, mint rokona a tengerben. De eljön az idő, amikor a beggiatoák által teremtett kénhidrogén tömege meg fogja ölni a tó előbbi állatvilágának ez utolsó képviselőit is és ha majd a bacillusokat magukat is megmérgezi a saját végzetes gázuk, tökéletes lesz a tó halála.

Később Verigo professzorral megvizsgáltam Odessza mellett a Limanokat és a Fekete-tenger bizonyos részeit. Itt az elhalásnak ugyanaz a folyamata játszódott le; hosszabb vagy rövidebb idő alatt éppen így teljesen tönkre fogja tenni az életet a Fekete-tengerben. A halak ezt észreveszik és lassankint elhagyják a tengert, mert mélyében azokat a mérgezett vízrétegeket találják, amelyek fokozatosan közellednek a felszínhez.

Szomorú és kegyetlen halála ez nagy vízmedencéknek, amelyek kénhidrogénszagú holt sósvíz rezervoárjává változnak. Palesztinában a Holt-tenger ilyen rezervoár már régóta és Ázsia végtelen síkjain sok hasonló vízmedence van szétszórva.

A hammarusz nagyon különös állat. A Szira-tóban közel a víz fölületéhez sok ezer ilyen rák nyüzsög és dühösen megtámadja a fürdőzőt, kemény, páncélos fejével nekirohan és utána rögtön ismét eltűnik. Amikor kenyér- és parafadarabkákat dobtunk a vízbe, láttuk, hogy e kis

állatok egész raja körülveszi, minden irányban ide-odavonszolja és gyorsan elnyeli.

Tavi kutató utainkon gyakran kikötöttünk az északi parton, ahol a kis édesvizű ér betorkollik és káka meg nád nő. Nagy fekete kacsafajta csalogatott oda bennünket, melynek turpan vagy kormorán a neve. Ennek a madárnak bizonyára más tó volt az otthona, de úgy látszik, valami oka lehetett az idejövetelre. Talán azért jött ide a turpan, hogy kúrát végezzen, mert a Szira keserű sósvize emésztési zavar esetén kitűnő hatású. Lelőttünk néhányat, de meg is bántuk, mert a húruk nyúlós és halzsíros volt.

Egyszer amikor itt teáztunk a parton, gyöngö zörejt hallottunk. Hátratekintve a fűben egy fejet pillantottunk meg, amely rögtön ismét eltűnt. Odamentünk és egy kis, csinos tatár lánykára bukkantunk, aki ott elbújt és közeledtünkre sírva fakadt. Sokáig nem tudtuk megnyugtatni. Végre az is sikerült és a leány eljött velünk a tűzünkhöz. Ott míg teát ivott és cukrot szopogatott, szomorú történetet beszélt el, amely sajnos, Mongolország kivételével egész Ázsiára jellemző. Bár még csak tizennégy éves volt, szülei már feleségül adták egy gazdag, de meglehetősen idős tatárhoz, akinek rajta kívül még hat felesége volt. Mivel az ő családja szegény volt és minden befolyás nélkül, a többi feleség lenézte és kegyetlenül bánt vele. Sokszor megharapták, kitépték a haját, csinos arcát összecsipdesték és összekarmolták. Hangosan zokogott, amikor szerencsétlen házasságáról beszélt.

— Miért jöttél ide?

— Megszöktem férjem táborából, hogy soha többé vissza ne menjek.

— És mi a szándékom?

— Ide jöttem, hogy a Sziraba öljem magamat! — kiáltotta heves kétségbeséssel. — Annak az asszonynak, akivel rosszul bántak, Allah megbocsát, ha ebbe a tóba öli magát. A hozzám hasonlóan megkínzott teremtéseknek egész halom csontja itt van a mélységben.

Akkoriban fiatalok voltunk és nagyon fogékonyak érzelmi behatások iránt. Ezért most erősen megváltozott ér-

zelmekkel néztük a Szira lomha sóshullámaait, amely különös kriptájában rejtegette azoknak a védtelen, megbántott asszonyoknak a csontjait, akik az ő csöndes vizében kerestek feledést és örök békét. De nem sokáig elmélkedhattünk, mert hirtelenül három lovas érkezett, akik nagyon bizalmatlanul mustrálgattak bennünket, azután megparancsolták a fiatal asszonymak, hogy üljön föl a magukkal hozott lóra és térjen vissza a férjéhez. A tatár asszony könnyben úszva teljesítette a parancsot, amelyet ura és mestere küldött és nyeregbe szállt. A tatárok egyike korbácsával vadul rávágott az asszony lovára, amely fölágaskodott, azután az egész lovascsapat vágatni kezdett és hamarosan eltűnt szemünk elől a pusztaságban.

Ennek az eseménynek a benyomásától sokáig nem tudtunk szabadulni és még hetek múlva is, ha künn voltunk a tón, önkéntelenül szertenézelődtünk attól félve, hogy elénk kerül a szegény kis tatárnő holtteste. De sohasem láttuk többé és sohasem tudtuk meg, jobbra fordult-e a sorsa vagy olyan maradt-e, aminő volt, tele szenvedéssel, üldöztetéssel, szidalommal és bántalmazással.

Közben a tó fölkészült a mi megbosszulásunkra. Egy napon, amikor a déli parttól vagy hatvan lábnyira a csónakunkban dolgoztunk, hirtelen éreztük, hogy hajócskánk hevesen himbálózni kezd. Körülnéztünk. A parti sziklák felől nagy, széles hullámok jöttek felénk és északnyugatnak siettek. Egészen sajátságos jelenség volt ez, mert az ég felhőtlen volt és szél sem volt érezhető. A tó mégis háborgott, hullámok csapódtak egyik parttól a másikig, egyre magasabbra ágaskodtak, durva erővel ide-oda lökdözték könnyű csónakunkat és sűrű habbal árasztottak el, amely félig betemette a hajót. Ez néhányszor annyira oldalra dőlt, hogy veszedelmesen sok víz áramlott beléje.

— Ennek a fele se tréfa — mondta a társam, — lehetetlen tovább dolgoznunk. Vissza kell térnünk a parthoz.

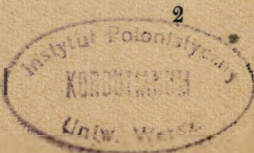
Igazat adtam neki, de a Sziranak más volt a véleménye. Bár mindketten erős, gyakorlott evezősök voltunk és minden erőnkkel dolgoztunk — mégsem tudtunk eljutni a parthoz. E sűrű sósvíz nagy hullámai egyre jobban a tó közepe

felé kergettek bennünket. A hullámok egymásután belecsaptak a csónakba, amely megtelt vízzel. Már térdünkig ért a víz, karjaink elfáradtak az evezésben és jól lehet minden erőnköt megfeszítettük, azt kellett látnunk, hogy hasztalan minden erőlködésünk: a hullámok egyre messzebb vittek bennünket a parttól.

Elhatároztuk tehát, hogy a Szira kegyelmére bízzuk magunkat — számolva azzal a lehetőséggel, hogy a hullámok kisodorhatnak bennünket a déli partra — és minden figyelmünket a víz kimerítésére fordítottuk, hogy el ne sülyedjen a csónak. Hogy szükség esetén készen legyünk, mentőövet vettünk föl. Egymást fölváltva, szinte megvadulva merítettük ki a vizet a rendelkezésünkre álló egyetlen merőedénnyel. Nem egyszer magas hullám söpört végig csónakunkon és csaknem lesodort bennünket.

Helyzetünk fölkeltette a falu népének figyelmét. Néhány férfi azonnal beszállt egy nagy csónakba, amely a fürdőzők rendelkezésére használatlanul a parton feküdt. De mert csak egy pár evezőjük volt, csak lassan közeledhettek felénk és az egyik evező eltörése nemsokára visszafordulásra kényszerítette őket, ami csak nagynehezen sikerült nekik. Eközben a hullámok az átellenes part felé kergettek bennünket. Pillanatról-pillanatra tisztábban láthattuk a Kizill-Kaya vörös szikláit. Csakhamar fölbukkant az előttük elterülő alacsony part, amelyet alpesi rózsza, fűz és nőszirmo nőtt be. A hullámverés lassanként alább hagyott. Megint evezni kezdtünk és hamarosan partra értünk.

Eleddig még nem voltunk a Kizill-Kaya lábánál. Ez a hegy világosvörös színével és szikláit meg mély szakadékait fődő sűrű cserjefáival már régóta vonzott bennünket. Azt reméltük, hogy itt nagyobb vadat találunk, mint a Szira túlsó oldalán levő végtelen, egyhangú síkságon. Várakozásunkban nem csalódtunk; sőt, mint később látni fogjuk, itt olyan vadra is akadtunk, aminőre éppenséggel nem számítottunk.

MÁSODIK FEJEZET.

Akasztófavirágok.

A csónakot kihúztuk a partra és kissé kipihenvén magunkat a bosszúra vágyó Szira hullámaival folytatott fárasztó küzdelmünk után, elindultunk Kizill-Kaya irányába, amely fokozatosan a magasba nőve, mint valami vörös fal nyúlik ki a partvidékből. A part és a lejtő alacsony, de nagyon sűrű nádasán és bokrozatán át törtünk magunknak utat. Amikor behatoltunk a bokrok közé, hangos szárny-surrogással és átható vijjogással mindenütt foglyok röptek föl. Mivel nem volt nálunk fegyver, nem is érte őket baj.

Az egyik madár csaknem a lábam előtt kapott szárnyra és hangos perlekedéssel a legközelebbi bokorba bújt. Világos, hogy fészkének a közelben kellett lennie. Keresni kezdtük és pár lépésnyire hamar meg is találtuk a nősirom közt. Szorosan összebújva, tizenkét szürke, hátán és oldalán vörösesen pettyezetett apró teremtes ült a fészekben és fénylő, ijedt szemmel követte minden mozdulatunkat. A kövi, mezei vagy vörös fogoly (*Perdrix rubra*) fiókái voltak, amely madár rendszeren magasan fekvő, száraz vidékeken tanyázik.

Mihelyt közeleedtünk, mint száraz levél a szélben, szétfutottak minden irányba. De láttuk, hogy szorosan a földhöz lapulva, a fűben elrejtőzni iparkodtak. Üldözésükhöz fogtunk és csakhamar együtt volt az egész fészekalja. A csónakba vittük őket, ahol egy üres petroleumtartóban száraz fűből készítettünk nekik fészket. Úgy terveztük, hogy majd otthon szabadon bocsájtjuk őket, hadd lássuk, vajjon ott a tyúk és a kis csirkék társaságában fölveszik-e a háziállat szokásait.

Kísérletünk eredménye, ha nem is volt kiadós, mégis tanulságos volt. A foglyok készségesen követték a tyúkot, a csirkékkel együtt a szárnya alá bújtak és nagyon határozottan és sikeresen veszekedtek az élelemért a fiatal tyúkokkal, amelyek pedig nagyobbak voltak, mint ők. Szelid rokonaiknál gyorsabbak, erősebbek és bátrabbak voltak.

Még jobban meglepett bennünket az, hogy valahányszor a kis foglyok valamelyike harcba keveredett, a többi mind rögtön segítségére sietett. A tyúk egész családja néhány napig meglehetősen békességben ott élt az udvarunkon, amelyet magas deszkakerítés vett körül. Az állatok játszottak, civakodtak, ételmet kerestek és főként nagy zajt ütöttek.

Két hét múlva hirtelen nyomtalanul eltűnt két fogoly. Másnap ismét hiányzott három. Gondosan kutatni kezdtünk, de nem találtunk se élő, se elhullott foglyot. Mivel a csirkék közül egy sem hiányzott, nem gondolhattuk, hogy a foglyok valami négy lábú vagy szárnyas rabló zsákmányává lettek. Később megint kettő tűnt el. Mivel vasárnap volt és elég időnk jutott ilyen dologra, lesbe álltunk. Nemsokára észrevettük, hogy két madár a kerítéshez futott; ott két deszka közt nagyon energikusan lyukat kapartak a homokba és az így támadt nyíláson át kibújtak a szabadba. A következő napon hasonló módon a még ott maradt foglyok is hűtlenül elhagyták nevelőanyjukat és a vendégszerető udvart és a tyúkot a saját költségével magára hagyták. Egy öreg szibíriai vadász, akinek elmondtam ezt a történetet, így nyilatkozott:

— Foglyot vagy fajdot lehetetlen háziállattá megtenni. A fogságban mindig a szabaduláson mesterkednek. Az erdőnek vagy a síkságnak egy szélfuvalma, valamelyik szabad fajtatársuknak egy kiáltása elég, hogy még ha halálos veszedelemmel jár is, utat és módot találjanak a szabadulásra. Nagy dolog uram a szabadság, csak az ember nem tudja ezt megérteni.

De térjünk vissza elbeszélésemhez. Miután kis foglyainkat a csónakban biztonságba helyeztük, hozzáfogtunk a Kizill-Kaya megmászásához. E hegység tömege kemény, vörös devonhomokkő, amelyen néhány helyen megkeményedett agyagér fut át. A hegytörzs közepén széles terraszokra jutottunk, ahol ezeknek az ereknek felületén világos hullámmnyomokat találtunk, aminthogy a terraszok homlokoldalán levő mélyebb lyukak és szakadékok is tisztán elárulták, hogy ezeken a falakon egykor egy nagy tómedence vize rágódott. Mivel a minuszinszki síkság fölülete egy ko-

rábbi geológiai korszakban a középázsiai tengernek a feneké volt, amely eltünése után az Uraltól Chinganig és Kwenlunig számtalan kősótavat hagyott hátra, nem lehet kétséges, hogy sok évezreddel ezelőtt egy ideig itt volt a hát-ráló tengernek a nyugati partja. Ezt sok megkövesült kagyló és különösen a nagy mennyiségben szertefekvő belemnit is bizonyítja. Szóval: a haldokló Szira-tótól egészen a Kizill-Kaya hegységig a nagy sírt láttuk, amelybe a természet egy óriási tengert temetett el.

Szél, eső és fagy adták meg a hegylánc hegyes csúcsainak alakjukat, szétrombolták a kemény homokkövet és porrá meg homokká változtatták, amely egyre jobban befödi a tengernek és régen elmúlt korszakoknak a nyomát. A csúcson mély barlangokat és hasadékokat találtunk, amelyeket az őszi széltől a Gobi sivatagról átfújó futóhomok rágott ki.

Amikor e barlangok egyikéhez közeledtünk, meglepetésünkre vékony füstoszlopot láttunk belőle fölszállni. Kíváncsian figyeltük, amikor hirtelen három mezitlábos és rongyokba burkolt fickó bukkant elő. Elfutottak a nyugati lejtő felé. Amikor a csúcs közelébe értek, egyikük megfordult és ránk lőtt.

Nagyon nagy volt a távolság, a golyó tehát nem találhatott el bennünket; mivel ezenfelül revolverrel lőttek, a golyó valószínűleg egyáltalán nem érhetett el hozzánk. Régóta ismertem Szibiriát és volt már nem egy ilyen kalandom; tudtam tehát, kivel van dolgom. Kétségtelenül megszökött rabok voltak valamely orosz fogházból, sőt talán Szakhalinról, ahová a legsúlyosabb gonosztevőket küldik az orosz bíróságok. Ezért mindjárt odakiáltottam nekik, hogy nem vagyunk se rendőrök, se hivatalnokok és eszünk ágában sincs, hogy terhükre legyünk.

Visszafordultak és közeledtek felénk, persze habozva, bizalmatlankodva és nagyóvatosan. De levették a sipkát és nagyon tisztelettudók voltak, bár fegyvert vagy hivatalos jellegünk valamiféle jelét kutatva, nyugtalan tekintettel mérték végig bennünket. Amikor végre megmondtuk nekik, hogy tudományos kutatást végzünk a tón és elbeszéltük

mai élményünket, megnyugodtak és vendégszeretón meghívtak a barlangjukba.

Meglehetősen tágas és mély sziklalakás volt; nagy kőtömbök, amelyek a heglánc csúcsáról gurultak le, elrejtették a bejárást. Új ismerőseink meglehetősen kényelmesen rendezkedtek itt be. A leghátsó szögletben száraz fűből puha ágy volt. Kőből tűzhelyet készítettek, amelynek tűzén füstös üstben tea gőzölgött, míg a fal hasadékaiba kiszáradt fekete kenyérral és teával teli zacskók voltak elrejtve. Az egyik sarokban hátizsákokat és fejszékét vettünk észre, nélkülözhetetlen felszerelését a szibíriai csavargónak, aki a fogságból vagy száműzetése helyéről megszökött és az észak tundráin, hegyeken és a taiganak nevezett őserdőn át vándorol és végül átkel az Uralon, aki télen úgy mint nyáron, esőben, hőségben és a legkegyetlenebb hidegben egyre megy mindig ama cél felé, hogy visszajusson Európába. Ez a kóborló szökevény a zsákjában magával viszi egész, nagyon szerény, de jól összeválogatott vagyónát. A fejszével megszerzi tüzfáját és szükség esetén, vadászaton vagy harcba keveredve a rendőrséggel és kozák őrzáratokkal, fegyverül is használja. A szibíriai csavargó művésziesen tudja használni a fejszékét. Hihetetlen gyorsasággal röpti át a levegőn és találja el vele a medve vagy akár az ember koponyáját, aki talán erdei rejtekében fenyegeti.

Új barátaink már két év óta voltak ezen a veszedelmes és fárasztó vándorúton. Érdekes alakok voltak. Egyikük, akit Hak néven szólítottak, télen megszökött Szakhalinról, a tatár út jegén át, amely ezt a szigetet elválasztja a szárazföldtől. Mint várható volt, Hakot buzgón üldözték, mert hirhedt gonosztevő volt, aki egyetlenegy esetben, amikor egy postahivatalt támadott meg, körülbelül tizenöt embert ölt meg. Zsákjában külön téli gúnyát cipelt magával, egy fehér medvebőrt. Mihelyt már messziről észrevett valakit, aki üldözte, ugyanabban a pillanatban lefeküdt a hóra és magát is, jószágát is beterítette a fehér köpennyel. Ilyen módon összeolvadt a nagy fehér vadonnal és az északi szél, amely elfütyült fölötte és hó- meg jégfelhőket kergetett az okhocszi tenger felől, csakhamar betemette őt hóval.

A másik szökevény, aki Sienko névre hallgatott, gyujtogatott és az egyik amuri börtönből szökött meg. Átvándorolt egész Szibirián egy Moszkva mellett levő kis helységig, csak azért, hogy ott végezzen azokkal a tanukkal, akiknek vallomása alapján elítélték. Hakkal ellentétben, aki udvarias volt, szerette a társaságot és mindig tréfálkozott, de gondosan elkerült minden idegen tekintetet, Sienko mogorva volt és hallgatag, gyűlöletet sugárzó szeme valósággal belefűrődött minden más ember szemébe.

Trutanoff, a kizill-kayai barlang harmadik lakója, hármuk közt a legkülönösebb alak volt. Kicsiny, vékonydongájú ember hosszú, őszülő hajjal és átható fekete, nyugtalan tekintettel, aki mindig mozgott, akár ült, akár állt, mindig fecsegett, de sohasem hallgatott társainak beszédére. Szüntelenül ki-bejárt és olyan volt, mint valami aggodalmasan mindenfelé kutató kutya. Magáról sohasem beszélt és ha azt kérdezték, miért került börtönbe és honnan szökött meg, csak ezt felelte:

— Abból a börtönből, ahová jogtalanul vetettek.

E felelet után szóttalanul kiosont a barlangból.

— Szegény fickó! — mondták társai vigyorogva.

Néhány nap múlva Hak elmondta, hogy még ifjú korában valami jelentéktelen lopás miatt került fogságba. Mert nagyon hazavágyódott a családjához, szökni próbált és ezért meghosszabbították a fogságát és Szibiriába száműzték. Néhány év múlva megszökött szibíriai börtönéből és amikor újra elfogták, megölte egyik üldözőjét. Ezért tizenöt évi kényszermunkára ítélték, de még azután is többször megszökött. Amikor én találkoztam vele, tizedik menekülő útján volt.

A szökevények, miután jobban összeismerkedtek velünk, arra kértek bennünket, fogadjuk őket föl tavi munkánkhoz segítőknek és eszközöljük ki a falu egyetlen rendőrénel, hogy a faluban lakhassanak. Természetesen arra is megkértek bennünket, hogy a hatóságoknak ne áruljuk el homályos múltjukat, hanem csak azt mondjuk, hogy olyan emberek, akik elvesztették okirataikat. Szibíriában közismert dolog, hogy a szökevények magánemberrel

szemben őszinték. Minden szökevény egészen őszintén beszél mindenkivel, akinek nincs közhivatala, mert a parasztok és a polgárok segítik ezeket a szökevényeket, elrejtik őket a rendőrség elől és a küszöbre ételt tesznek még ama csavargók számára is, akik a találkozást a fölsőbbség képviselőivel kerülendő, csak éjjel vándorolnak.

Miért ily barátságosak a szibíriaiak a szökevényekkel szemben? Ennek kettős oka van: az egyik, a praktikus, az a kívánság, hogy barátjukká tegyék a vad és gyakran veszedelmesen brutális csavargót, akit mint valami vadállatot üznek és hajszolnak; a másik, erkölcsi ok, az, hogy a szibíriaiak mindig tudták, hogy a cár bíróságai azokat, akiket politikai véleményük miatt ítélnek el vagy más ártatlannokat gyakran Szibíriába száműznek, ahol a bíróságoktól és hatóságoktól elfeledve vagy megszöknek vagy pedig elmebaj és korai halál vár rájuk.

Így tehát megtudtuk Hak, Sienko és Trufanoff életének történetét és mert szükségünk volt, munkásokra, megígértük közbenjárásunkat. Óhajuk, hála Zaleski tanár tekintélyének és befolyásának, valóban teljesült.

Ez eseménydús napnak végén elcsöndesültek a hullámok és a tó síma lett, mint a tükör. Elbúcsúztunk tehát különös új ismerőseinktől és visszatértünk a faluba, ahol aggodalommal és türelmetlenül vártak bennünket.

A professzor megtiltotta, hogy máskor is a könnyű csónakon menjünk ki a tóra és elrendelte, hogy helyette azt a nagy csónakot használjuk, amelyen a falusiak oly sikertelenül kísérelték meg megmentésünket. Ennek a csónaknak két evezője és kormányja volt, tehát három ember kellett a hajtásához. Ezt a jó alkalmat használtuk föl a szökevények ügyének elintézésére és már másnap Hak, Sienko és Trufanoff buzgólkodtak az evezőkkel, míg mi méréseket végeztünk, iszapot és vízpróbát vettünk a tóból, hammaruszt fogdostunk, amit formalinoldattal teli üvegben konzerváltunk.

Munkásaink nem egy hosszú, borzongató történetet beszéltek el a szibíriai börtönök lakóinak életéről és sorsáról, de a legborzalmasabbat egy este Trufanoff beszélte el.

— Ez mind semmi, — kiáltotta, amikor Sienko valami ijesztő históriát mondott el valamelyik szökevény kalandjairól. Majd elmondom, hogy velem mi történt és mi tett ilyen ős és félbolond ronccsá.

Öten elhatároztuk, hogy megszökünk Akatouiból. Érintkezésbe léptünk a fogházunk szomszédságában lakó ismerőseinkkel, akik megígérték, hogy hátizsákot, fejszét és teás üstöt adnak nekünk. De gyalázatos balsiker üldözött bennünket. Amikor a börtönablak vasrácsán át már kifűrészeltük magunknak az utat, átmásztunk a falon és elértünk a faluba, megtudtuk, hogy barátainkat letartóztatják és börtönbe vetették. Nem volt tehát semmink, amire a meneküléshez és a kóborláshoz szükségünk lett volna és nagyon gondosan el kellett rejtőznünk a közeli erdőben, mert ha a faluban maradunk, a rendőrség nagyon könnyen fölfedezhetett volna bennünket. Ámbár beláttuk, hogy örült vállalkozásba fogunk, minden fölszerelés nélkül mégis megkezdjük utunkat. Már ős utója volt, fáztunk és éhezünk és betegség kezdett bennünket kínozni.

Végre több kínos hónap után egészen elgyöngültünk az éhségtől, úgy hogy a halált láttuk magunk előtt. Mivel lakatlan erdővidéken vitt át az utunk, sehonnan sem várhattunk segítséget. Az országúton nem mehettünk; tudtuk, hogy ott biztosan elcsípnek a hatóságok. Éhezve és fagyoskodva az erdőben botorkáltunk tehát tovább. Végre egy este bandánk egyik tagja végigvágódott a földön és nem kelt föl többé. Amikor reggel félálomból és félmerevségből fölébredtünk — más éjjeli nyugalmat nem ismerünk — láttuk, hogy meghalt.

Úgy emlékszem erre a reggelre, mintha csak tegnap lett volna. Ijesztő, ocsmány gondolatom támadt és azonnal el is oszlott: ez itt halott; ez már nem tehet semmit és nem is akar tenni — és ugyanez a sors vár ránk is. De ő megmenthet bennünket. Nem kell más hozzá, mint a bátorság, hogy emberhúst együnk, ennek az embernek a húsát, aki tegnap még velünk beszélt, velünk szenvedett és akinek szívében szintén pislákol még a reménység parányi sugara. Csak némi bátorság kell és elhatározottság és egyidőre min-

den jobbra fordul; azután meg lesz — ahogyan Isten akarja. Jöhet valami, ami megment bennünket!

Nemsokára ismét fölbukkant ez a gondolat, egyre hátrázottabban tért vissza, makacsságával lassanként kifárasztott. Ugyanezt a gondolatot olvastam társaim tekintetében . . .

Néhány napig küzdöttünk vele és éhségünkkel; végre anélkül, hogy beszéltünk volna róla és előzetes tárgyalás nélkül kiástuk a hóból társunk holttestét és fölosztottuk magunk közt, mintha csak ökör vagy juh lett volna. Most már nem éhezünk, de nem tudunk többé egymás szemébe nézni és komor szótlanúsággal botorkáltunk tovább. Nem éreztünk lelkiismeretfurdalást, sem megbánást. Csak mogorva érzéketlenség volt bennünk, tompa harag az egész emberiség és minmagunk ellen.

Trufanoff abbahagyta a beszédet és sokáig szótlanul szívta cigarettáját, amelyet rongyos újságpapírból csinált magának. Amikor végigszívta és a csutkáját a tóba hajította, így folytatta:

— A szibiriai tél hosszú, átkozottul hosszú és kegyetlen mostoha anya!

Megint megéhezünk és olyan gyöngék voltunk, hogy a mély, fárasztó hóban nem tudunk már előre jutni; az éhség és a hideg következtében szinte megfagyott a vér ereinkben és zöld meg vörös karikákat hányt a szemünk . . . Mint kalapács, úgy dobogott a szívünk, hogy hirtelen legmélyebb csöndbe, teljes merevségbe sülyedjen . . . De már megmérgezett lelkünk dolgozott és mindegyikünknek valami titokban ezt suttogetta: légy erős és várj!

Jusszuf, az öreg tatár és én — mi éltük túl a többieket. Két pajtásunk ugyanegy napon halt meg és ekkor egyszerű volt a dolog. Egyik kövérebb és meglehetősen nagy volt; a másik kicsiny és sovány. Sorsot vetettünk, a nagyobbik nekem jutott. Megint volt miből élnünk és kitarthattunk tavaszig, amikor folytatni akartuk megszakitott vándorlásunkat.

Még volt valami készletem, amikor egy napon Jusszuf elélem állva ezt mondta:

— Osztozkodjunk, éhes vagyok.

— Nem osztozkodom, mert akkor holnap én is éhezni fogok, felelém.

Szó nélkül távozott. Elhatároztam, hogy utolsó készletemmel takarékoskodni fogok és csak akkor fogyasztom el, ha Jusszuf . . .

De még az éjjel rájöttem, hogy minden reményem dugába dőlhet. Még virradat előtt gyöngö zajra fölébredtem. Némi nehézséggel kinyitottam a szememet, azután hirtelen talpra ugrottam, mert Jusszufot láttam felém közeledni, aki övének végére erősített nagy követ forgatott.

Azonnal tisztában voltam azzal, hogy ezzel a rettenetes fegyverrel, amelyet mi csavargók a régi rablónyelven «ládának» nevezünk, míg aludtam, be akarta törni a koponyámat. Jusszuf eleinte nem vette észre, hogy fölébredtem, fölkészültem védekezésre és jobban is voltam fölfegyverkezve, mert késem volt. Most csalódásában fölordított és elsompolygott.

Ettől a pillanattól kezdve rettenetes kínokat kellett elszenvednem. Jusszuf állandóan üldözött, éjjel odalopózkodott hozzám, a bokrok közt és sziklák mögött leskelődött rám. Nagy, súlyos köveket dobott utánam és lefelé a hegy lejtőjén óriási sziklatömböket és kőzuhatagot zúdított rám. Egy pillanatig sem volt nyugtom vagy békességem. Állandóan a legnagyobb aggodalomban éltem; dühtől forrt a vérem, a fogam vacogott. Végre véres, kétségbeesett és végérvényes dologra határoztam el magam.

Reggel, hogy erőhöz jussak, megettem húskészletemet és egy csonttal a kezemben a tatár felé fordultam, aki bizonyos távolságban követett. Amikor meglátta a csontot, veszett örömkialtással nekem rohant. Észrevettem, hogy eközben elejtette a nehéz, görcsös buzogányt, amelyet ellenem irányuló fegyverül mindig magával cipelt. Amikor hozzám ért, kirántottam a kabátomból a késemet és beleszúrtam ebbe az ijesztő kísértetbe, aki annyi idő óta gyötört. Borzalmas örömet éreztem, mikor éreztem, hogy a kés valami puhába hatolt bele és valami forrót éreztem a kezeimen végigfolyni. Jól céloztam, meg sem moccant többé.

Reszketés rázta meg fejétől a talpáig — és mindennek vége volt.

Szörnyű tettem megmentett, életem biztosítva volt, de ez átkozott reggel óta Jusszuf árnyéka nem hagyott el többé. Nem tudok aludni, mert attól félek, hogy rám rohan és megfojt. Ha a házamban vagyok vagy valami barlangban, egyre ki kell mennem, hogy megbizonyosodjam, nincs-e nyomomban a tatár. Az erdőben bánt a félelem, hogy valamelyik fenyőről ugrik le rám. A pusztában a fűben és minden kő mögött keresem az árnyékát. Megöszültem, elvesztettem józan eszemet, semmi sem segít rajtam. Jusszuf irtózatos, kegyetlen bosszút áll. Fölfaltam őt utolsó porcikájáig, de most ő falja föl a lelkemet és az eszemet, mint ahogyan a féreg falja föl apránként az almát.

Csak a vodka segít valamennyire, feledtet mindent. Urak, nincs kis vodkátok a szegény Trufanoff számára, aki kitérta előttetek a lelkét?

Mélyen megrendülve és megborzongva ez irtózatos vallomástól, hallgattunk; de a többiek ismét fecsegni kezdtek és az emberevő őszinteségén fölbuzdulva, újabb ijesztő és undorító kalandokat beszéltek el megszőkött fegyencekről és csavargókról, akik annyi ravaszsággal és energiával mentik az életüket, amelynek nincs értéke Oroszország szociális piacán, ahol a kormány megfontolt kegyetlenséggel vad állatokká tette a huszadik század embereit, kannibalizmusra és ijesztő gatzettekre kényszerítette őket és gonoszindulatú elégedetlenek hordáit teremtette meg, akik azután a bolsevizmus véres napjaiban bosszút állottak.

Hak és Sienko tapasztalt gonosztevő volt; az a szenvedés és üldözés, amelyet a fogságban el kellett tűrniök, az emberi társadalom esküdt ellenségeivé tette őket. Már többször megszőktek a fogságból és általában úgy ismerték őket, mint «madarakat», ami a fegyházi nyelven azokat az embereket jelenti, akik sohasem szokják meg a büntetőtelep egyhangú életét. A fegyházigazgatóság, amelynek ezek az emberek állandó gondot és nyugtalanságot okoztak, mindig meglehetősen kegyetlenül bánt velök. Minden katona föl volt hatalmazva arra, hogy üldözés közben megölhesse a

megszökött rabot és mindenikért, akit elfogott vagy megölt, pénzjutalmat kapott. Szibiriában a kozákok, különösen a jakutkozákok közt egész kaszt volt, amely külön hivatásának tartotta a megszökött fegyencek üldözését. Ezek a kozákok elfogták vagy megölték őket és ezért fejenként tíz rubelt kaptak.

Az ismét kézrekerített fegyencet az igazgatóság mindörökre megbélyegezte. Hak megmutatta nekünk e jelet, testének e rettenetes forradásait. Körök voltak ezek és háromszögek, amit tüzes vassal sütöttek rá a mellére és a vállára; némelyik olyan mélyen bele volt égetve, hogy látni lehetett a csaknem csupasz bordákat. Sienkonak más jele volt, orrlyuka volt fölhasítva és át volt szúrva a füle. Minden orosznak, aki így megjegyzett emberrel találkozott, joga volt arra, hogy megölje, egészen egyre ment, vajjon azért öli-e meg, mert támogatni akarja az igazságszolgáltatást, vagy idegeinek erős izgatása kívánta-e ezt meg avagy csak egyszerűen a puskáját akarja kipróbálni; mert az így megjegyzett fegyenceket a bíróságok élethosszig elítélt raboknak tekintették, akik törvényen kívül állnak.

A három szökevény, akivel együtt dolgoztunk és a Szira-tón kóboroltunk, éppen ilyen szerencsétlen kiközösített ember volt. De nagyon udvarias, szolgálatkész és finom érzékű volt mindhárom. Talán éppen túlerős érzékenységük és rendellenes izgékonyosságuk volt véres erőszakoskodásuknak az oka és az igazságszolgáltatás tévedett, amikor nem gyógyító vagy javító intézetben helyezte el őket, hanem börtönbe vetette és katorgára kárhoztatta fegyenctelepeken és bányákban való kényszermunkára, ami aláás és kipusztít minden erkölcsi érzést.

Hármasuk közt a legjobb érzésű, akivel legkönnyebben lehetett boldogulni, Hak volt. Mert mindig jókedvű volt és szívesen dolgozott, hálás az emberi veleérzés minden jele iránt, a tón végzett munkában pótolhatatlan erő volt. Mint egykori matróz ismerte és szerette a vizet, ez volt az igazi eleme; úgy úszott mint a hal és a csónakban egészen otthon érezte magát.

Amikor egyszer az a balsors ért bennünket, hogy el-

vesztettük mélységmérőnket, Hak mindjárt föltalálta magát. Nehéz kővel a kezében lemerült a tó fenekére, amely azon a helyen huszonhat lábnyi mély volt, kiszabadította a zsinórt, amely egy kötömb alá szorult és a nehéz készüléket ismét fölhozta.

Kitünő turpanvadász is volt. Ezt az éber madarat természetesen lehetetlen volt csónakon belopni, mert mindig eliramodott, még mielőtt lövésre lehetett volna kapni. Egyik vasárnap azonban több turpánt ejtett zsákmányul részünkre. Kíváncsi voltam és eléggé bíztam is benne, hogy vele menjek, amikor csupán egy vászonzsákkal fölszerelve, kivezett a tóra. Az északi parton, egy kis vízer torkolatánál Hak egészen levetkőződött, vastag csomó nádat tépett ki és körben úgy erősítette a nyakára, hogy a fejéből nem látszott ki semmi. Néhány marék fűvel, amit kérésére a fejébúbján szétteregettem, csak fokozta a hatást és azután kezében a zsákkal, bement a vízbe. Nemsokára a mély vízbe jutott és kinyújtózkodva vagy lábálva úszott.

A kis nádbokor lassan egy turpán csoporthoz közeledett, amely eleinte bizalmatlankodva tovább úszott az előremozgó micsoda elől, de a turpánok végre mégis úszó növénycsomónak tekintették, nem törődtek többé vele és figyelmüket élelmükre fordították. E közben a bokor az egyik turpán közelébe jutott. Ez éppen feléje csipkedett, de a következő pillanatban a madár fölkiáltott és eltűnt a víz alatt. A többi turpán meglepetve nézett körül, de mert nem vett észre semmi veszedelmet, ismét megnyugodott. Néhány perc múlva egy második és egy harmadik madár is éppen úgy eltűnt, mint az első. Akkor azután a nádcsomó a partnak tartott és nemsokára látható volt Hak, amint mesterien szelte a vizet és gyorsan a parti nádas felé úszott. A következő pillanatban a parton volt a három madárral együtt, amelyeket a lábuknál kapott el és beledugott a zsákba, ahol megfulladtak.

— Még ma meg kell őket nyúznunk, mert meleg van és a madarak hamar rohadásnak indulnak, akkor pedig kárba veszett minden ügyességed és fáradozásod, mondám. Kár, hogy nincs késünk, mindjárt hozzáfoghatnánk!

— Kés? — kérdezte Hak. — Adhatok én kést.

E szavakkal meztelen csípőjéhez nyúlt és éppen azon a helyen, ahol a has átmegy a csípőbe, lehajlított egy kis bőrráncot. Kis nyílást láttam, amelyből Hak, két ujjal bele-nyúlva, hosszú, vékony kést vett ki, amelynek élét szépen fényezett, fahüvely védte és még egy parányi reszelőt. Ennek a gonosztevőnek zseb volt a saját bőrében!

— Mi régi fegyencek csaknem mindannyian alávetjük magunkat ennek az operációnak, — mondta Hak sokat jelentő mosollyal. — Ez elkerülhetetlen! Hogy kiszabadul-hasson az ember a fogságból, át kell reszelni a rácsrudakat és néha még a bilincset is. Fegyverre van szükségünk a bennünket üldöző örökkel és katonákkal való harcban. Ezért mindig velünk van ez a «toll», ez a kés; vékony és éles, mint a borotva és könnyen le lehet vele szúrni az embert.

E szavakkal Hak megkezdte a turpánok megnyúzását és ezt a föladatot, úgy látszott, ugyanazzal az ügyességgel végezte, mint amellyel embert gyilkolt volna vagy fegyház-őreit szúrta volna le.

HARMADIK FEJEZET.

Az elsülyedt város.

Hak ügyessége az úzásban nagyon érdekes fölfedezést tett lehetővé a tó déli részén. Egyik napon egy értékes termométer, amellyel a különböző mélységek hőfokát mértük, eloldódzott a zsinórjáról és lesülyedt a mélybe. Hak azonnal levetkőzött és beugrott a vízbe. Többszörös mély alámerülés után sápadtan és ijedten jött vissza a csónakhoz. Ez nagyon meglepett bennünket, mert azt hittük, hogy Hak nem ijed meg a világon semmitől. Miután végre bemászott a csónakba, megnyugodott és hozzákezdett kalandja elbeszéléséhez:

— Amikor az imént alámerültem, egyszerre különös sötétség vett körül. Éreztem, hogy közel vagyok a fenékhez, de semmit sem tudtam megkülönböztetni. Nem tudtam megmagyarázni, hogy ez mit jelent. De szemem csakhamar

megszokta a félhomályt és láttam, hogy mintha két magas szikla közt lettem volna. Amikor közelebb mentem, teljesen szögletes lyukat vettem észre. Egyszerre csak azt láttam, hogy ajtó volt ez vagy ablak és hogy ezek a kövek falnak voltak a részei. Az ablakon át fölismerhettem a szemben levő falakat és egy várnak részeit . . . és azután . . .

Iszonyodás fogta el, arca még halványabb lett.

— De hát mit láttál? — nógattuk.

— Emberi csontvázat láttam. Közel állott a falhoz és ide-oda himbálta magát, mintha egyik lábáról a másikra ugrált volna . . .

— Bizonyos vagy benne, hogy igazán láttad ezt?

— Olyan világosan láttam, mint ahogyan önt látom, — mondta levegő után kapkodva. — Megesküszöm a lelkem üdvösségére.

Egy ideig naponta lementünk erre a helyre és megkíséreltük, hogy szemünkkel behatoljunk a Szira komor, titokzatos mélyébe, de a tó sűrű vizében nem tudtunk semmit sem fölfedezni.

Később azonban egy tatár kereskedőtől megtudtuk, hogy az a legenda járja a Szira-tóról, hogy egy nap alatt keletkezett. Ez a kereskedő egy öreg vak és csaknem süket tatár asszonyt kerített elő a számunkra, aki egy ezüst-rubelért ezt beszélte el nekünk:

— Azon a helyen, amelyet most a Keserű-tó* borít, valamikor az ouigur-tatórok egyik városa volt, akik Közép-Ázsia nagy részén uralkodtak. A városban volt egy templom, amelyben nehéz, szent jelekkel borított kő alatt amaz uralkodók utolsójának a holtteste pihent. A nagy Dzsingiszkhán valamennyi férfit megölte, hogy kipusztítsa az ouigurokat a földről. Ekkor darabokra tört a kő az ouigurok utolsó khánjának sírján és megjelent a khán szelleme és így szólt:

— Ouigurok anyái, asszonyai és leányai! Sírjátok a gyűlölet és az átok könnyűit, mert eljött népetek utolsó napja!

* Tatárul: Szira-Kul. A tóban levő nagytömegű glauber- és magnéziumsó keserűvé teszi a vizét.

Az ouigur asszonyok engedelmeskedtek e parancsnak és Dzsingisz harcosai, akik vidámságot, éneket és táncot várva ezektől az asszonyoktól, akik karcsúak és hajlékonyak voltak, mint a nád, feleségül vették őket, csak könnyben úszva látták őket és csak átkozódást hallottak tőlük; erre vad haragjukban minden asszonyt meggyilkoltak. De ezeknek a holttesteik is tovább sírtak és könnyeik akkora áradattá dagadtak, hogy a völgy, amelyben a város épült, megtelt keserű vízzel és eltűnt benne a város. Most eltemetik Szira-Kul hullámai, a Szira-Kulé, amelynek fölszínét néha vihar korbácsolja, ha lenn a mélyében az egykor hatalmas és bátor ouigurok utolsó ura gyűlölettől megmérgezve, dühöngeni kezd.

Ez a monda jellegzetes ázsiai legenda, de kétségtelenül fiatalabb, mint ama város romjai, amelyeket a derék Hak a Szira fenekén látott.

Martianoff kiváló orosz utazó jelentései megemlítik, hogy a Szira fenekén tatárok házak és falak romjait látták. Mint már említettem, a Szira-völgy tektonikus átváltozó processzusok behatása alatt áll és a tó feneké hirtelen emelkedéseknek és süllyedéseknek van alávetve. Egyáltalán nem lehetetlen tehát, hogy ilyen emelkedés után néhány tatár ház és a part egy része eltűnt a vízben. A tatárok az elsüllyedt házak maradványait láthatták a vízben és azután mesemondóik közt lassanként képződött ez a legenda, mert az ázsiaiak szeretik a romantikus, titokzatos mesét és a szürke mindennapi élet gondjai után szükségük van rá a pihenés óráiban.

— És az emberi csontváz, amely ide-odahimbálódzott a vízben? — kérdeztük egymást.

Erre a kérdésre közvetlen választ kaptunk, amikor visszaemlékeztünk a csinos tatár nő szomorú elbeszélésére azokról a szerencsétlen rabszolga asszonyokról, akik idejönnek a Szira partjára és mélyében szabadulást keresnek az élet elviselhetetlen bilincseitől. Talán e szerencsétlenek egyikének holttestét sodorták a Szira hullámai az elsüllyedt város romjai közé, ahol lábánál fogva e helyzetben fogva tartva, mint csontváz ott van már sok, sok év óta, a haldokló tó

mélyében, ahol a baggiatoák az utolsó életformákkal küzdenek és nem tudják, hogy már ők is halálra vannak ítélve.

Nekünk európaiaknak mindez olyan érthetőnek, olyan egyszerűnek, olyan lehetségesnek látszik. De Ázsia tágas vadonjában, amelyet ennek a világrésznek gyermekekes elfogulatlansága és babonasága vesz körül, romantikusan, titokzatosan és megrendítően hat.

NEGYEDIK FEJEZET.

Virágok közt.

Mint a nyugati part, ahonnan a Kizill-tömb emelkedik ki, a Szira-tó keleti partja is hegyvidék. Mérsékeltén magas, buja fűvel benőtt fensík jellege van, amely a Szira völgyét elválasztja egy másik tónak, az Édes-tónak a völgyétől. E fensík legmagasabb részén belemnitek, azaz megkövesedett tintahalak és megkövesedett kagylók egész sereg lelőhelyére akadtunk, amelyek jellemzők erre a geológiai rétegre nézve, amelyben gyakran különböző nagyságú szénerek is találhatók. A kagylómegkövesülések főként ammonitok.

A fensík mögött rengeteg síkság terül el, amelyet a messzi távolban fenyőerdővel fődött hegyek határolnak. Ez a pusztaság három oldalról köríti az Édes-tót, amely a Keserű-tónál valamivel nagyobb.

Egy napon a tómedence tulajdonságainak megvizsgálása végett kutató útra indultunk a tóra. Valahányszor áthaladtunk a lapályon, Szira és It-Kul közt, mindannyiszor meglepődve láttuk és bámultuk a sok virágot, amely világitó színfoltokkal ékesíti a mező zöld alapját.

Fehér és sárga óriási nagyságú vad liliomok körülbelül hat hüvelyknyi virágkehellyel emelkedtek a fű fölé és édes, mámorító illatuk megtöltötte a levegőt. Nehány lépéssel odébb mozdulatlanul, mint a viaszgyertya, úgynevezett éjjeli vagy pusztai violák állottak. Ennek a virágnak egyetlen szára van, amelyen ötven-nyolcvan fehér viasszerű virág ül. Alakjával az orchideára emlékeztet és éppen olyan

kegyetlen is, mint ez, mert csalóka kelyhében számtalan kis rovar leli halálát. Ezeknek a virágoknak rendkívül erős, határozottan mérgező az illatuk, amely napnyugta után erősödik és éjjel körül a legerősebb. Néha nagy erdei réteken jártunk, amelyeken csak egyetlenegy éjjeli viola nőtt egymagában, ahol azonban éjjel finom, de átható illatától terhes volt messzi környéken az egész levegő. Ebből a növényből parfümöt próbáltunk desztillálni és mandulaolajjal esszenciát készítettünk. Fél liter alkoholra elegendő volt esszenciánknak tíz csöppje, hogy az alkoholnak nagyon finom és tartós jó szagot adjon. De zárt helyen igazi méreg ilyen virágbokréta. Borzasztó főfájás bizonyította ezt, amely két teljes napon át kínozta, főfájás, amelyet szívdobogás és féloldali idegbénulás jelensége kísért. Kétségtelen, hogy az éjjeli viola a virágban rendszerint meglevő eterikus olajokon kívül bizonyos mérges anyaggal is rendelkezik, például kéksavval, amelynek keserűmandula szaga illatában néha világosan megérezhető.

Még egy másik tény is bizonyította az éjjeli viola mérges jellegét. Ebben a látszólag ártatlan virágban, mint már említettem, van valami a ragadozó állat természetéből, elnyeli a rovarokat, amelyek belsejébe hatolnak. Az az ideg, amely működésbe hozza a virágkorona zárókészülékét, nagyon mélyen van a szűk, keskeny kehelyben. A kis rovarok, amelyek a virágra rászállnak, először a kehely széle közelében levő mézet eszik meg és innen még kényelmesen szabadulhatnának, ha a violából nem áramlanék ki a mérges, bódító illat, úgy hogy a rovar elveszti tisztánlátását és tájékozódó képességét és a helyett, hogy visszamenne a bejáráshoz, mindig mélyebbre csalogattatja magát a méregbarlangba, míg végre a végzetes idegközponttal kerül össze. A viola viráglevelei ebben a pillanatban becsukódnak és a kehely jószagú koporsója lesz a mohó rovarnak, amelyet a falánk és bosszúra szomjas viaszvirág lassanként fölszív. Azt is megfigyeltük, hogy a méhek, amelyek e virág közelébe jutottak, bármennyire csalogatta is őket távolról az illata, nem szálltak rá.

A fűben vörös alpesi liliomok, fekete foltokkal és sá-

vokkal, is megfészkeltek magukat. Itt sarana a nevük. Virágleveleik a föld felé irányzott csigaalakba vannak csavarodva; illatuk nincs. Ezt a liliumfajtát kínai inyencek nagyra becsülik, míg itt Chulyma és Minuszinszk sivatagain nem tudnak vele mit kezdeni. A sarananak hosszas, fehér hagymája van, amely körülbelül diónagyságú és két félhagymából tevődik össze. A hagyma lisztes, mint a nemes gesztenye és édeskés ízű. A kínaiak, akik Urianhaiból és Mongolországból viszik haza ezt a növényt, a hagymát megfőzik, méz és gyömbér édes mártásával leöntik és legelőkelőbb ünnepi lakomákon, mint kiváló csemegét tálalják föl.

Sárga, fehér és biborvörös japán érisz nyolc-tizenkét hüvelyk hosszú virággal tömegével van itt. Bokorszerűen együttállva pompásan elütnek a síkság zöld szőnyegétől. Finom ibolyaillatuk van, amely különösen a gyökerekben átható. Megszáritva és porrá őrölve évekig megőrzi az illatot. Nem csak Ázsiában használják sűrűn, hanem mint orrisgyökeret a nyugati világ kereskedelmében is jól ismerik. Az ázsiai nők ilyen porral megtöltött kis zacskókat hordanak a ruhájukban és a port a hajukba szórják, míg a férfiak burnótos üvegecskébe teszik vagy pipadohányukba keverik.

Egy nedves szakadékban a saponifera fajtájához tartozó növény kék virágaira akadtunk. Ennek a növénynek nagyon édes a szára és a gyökere. A pusztaság csemegéje és a tatár táborok körül egész gyerekrajok átkutatják utánuk a vidéket.

Az It-Kul környékén kitünően tenyészik a spárga külféle fajtája. Mint Rozycki E. mérnök elmondta, itt tavasszal megélhet az ember spárgából, mert néhány itt előforduló fajtának a legpompásabb íze van.

Az It-Kul medencéjét még egy másik hasznos növény is tanyájául választotta. A brassica, amelynek Kínában zebet a neve. Gyökere erősen mósusz-szagú és a kereskedelemben, mint «növényi mósuszt» ismerik. Illatszert készül belőle, amelyet gazdag kínai családok sűrűn használnak és nagyon drágán megfizetnek. Az abakantatórok nagyon jól

ismerik a zebet aromatikus tulajdonságait és éppen úgy használják, mint az orrisgyökeret.

Eddig ennek a legbujább növényzetű vidéknek csak legérdekesebb növényfajtaíról beszéltem és nem szóltam még semmit egész sereg gyógyszer- és méregnövényről, amelyet a tatárok, különösen a mohamedán orvosok, jószok és varázslók gondosan összegyűjtenek. Jól ismerik az ipekakuanhát, a baldriánt, a tárnicot, a sztrichnint, kinint és nadragulyát. Nem nyílt alkalmam a benszülött orvosok tudományának kipróbálására, de különféle drámáról hallottam, amelyben nagy szerepet játszott a sztrichnin és az ópium és azzal végződött, hogy a pusztában új kőjelek bukkantak föl, pusztai lakosok utolsó nyugvóhelyének emlékkövei, akiket a tatár varázsló avatott keze ringatott örök álomba.

Különös és jellemző a vidékre, hogy a havasi gyopár, ez a tipikus alpesi növény itt nagy bőségben található. Ez úgy magyarázható meg, hogy Szira és It-Kul közt meglehetősen magasan van a síkság és éghajlata megfelel a főalpesi éghajlatnak. Mindenütt találtunk alpesi legelőket dús és kövér fűvel, amelyben ott találtuk a havasi gyopárt, ezt a nagy, el nem hervadó virágot, amely mintha fehér bársonyból vágták volna ki.

Magának az Édes-tónak is alpesi jellege van. Meredek sziklák hirtelenül szakadnak bele, sziklák, amelyeknek lábánál föltűnt nekünk a nagy mélység, a kis hőmérséklet, a víz szokatlan tisztasága és vastag rétege a megkövesedett fágaknak, amelyek a hegyről csúsztak le nagyon régen a tó fenekére. Mindez sok európai alpesi tóra emlékeztetett bennünket és hasonlókra Urianhaiban, aminőket Mr. Douglas Carruthers «Unknown Mongolia» című könyvében írt le és én «Állatok, emberek és istenek» könyvemben megírtam.

Különböző ásványt is találtunk a hegyekben, amelyek az It-Kul környezik, vasat, mangánt és rézlerakodást, valamint szenet. Ami geológiai tulajdonságait illeti, ez a tó hasonlít a Szirához, ahol túlnyomó a mangán és vasérctelep.

Hogy az It-Kulon kutató utat tehessünk, nem volt csónakunk, mert partjai teljesen lakatlanok. Néha tatár

lovak jönnek ide itatóba, ami bizonyára ritka esemény, mert ezen a vidéken bőségben van víz. A part mentén haladva észrevettük, hogy a tóban hemzsegnék a halak, aminek oka kétségtelenül az, hogy édes vizének nagyon gazdag mikroszkopikus flórája és faunája van, valamint mindenféle fajtájú vizinövény és féreg megél benne. Állandóan nagy halakat láttunk a vízből kicsapódni, amelyek a kisebbek ivadékaire vadásztak.

Mivel több napig itt akartunk maradni, Sienkot visszaküldtük, hogy horogbotot és más halászó szerszámot, köztük mesterséges csalétket és sok zsinórt hozzon. Még ugyanaz este halászva ott ültünk az északi part nádasában, kegyetlenül összeszurkálva a moszkítóktól és falánk legyektől, de ezt a meglehetősen érezhető entomologikus megfenyítést szívesen elviseltük, mint fizetséget azért a nagyszerű érzésért, amely a halászt elfogja, ha az úszó meg-megrándul és a horogvessző meghajlik. Néhány óra alatt körülbelül hatvan pontyot és sügért fogtunk, egynéhány közülük tizenöt fontot nyomott.

Sienko és Hak, akik gyermekkoruk óta gyakorolták a halászszt és ebben a mesterségben különösen vándorlásaik alatt nagy ügyességre és találékonyságra tettek szert, mindjárt az első napon gazdag zsákmányt húztak ki a tóból, a többi közt egy körülbelül hatvan fontnyi óriási csukát, amelyik vizinövények nagy botanikus kertjét cipelte összevisszaságban a hátán.

Egy napon, amikor a tó körül vándoroltunk s közben partjain fölkerestük a hegyeket és a sziklákat, véletlenül találkoztunk a jól ismert, de egészen orosszá lett Peacock dr. angol vadással, akit a vadászás Szibéria sok félreeső zugába vitt el. A táborunkba kísért bennünket és velünk együtt több sikeres és élvezetes süketfajd-, nyírfajd- és szarvasvadászaton vett részt a bennünket övező magaslatokon, amelyeknek pompás szálerdői gazdag gyepjükkel sokszor élénken emlékeztetnek valami angol parkra.

A legtöbb vadra azonban a tónál akadunk. Itt a nádasban vízimadarak fészkeltek: ludak és kacsák, különféle fajtájú sirályok és gémek. A fiatalok már jó nagyok voltak,

de még nem tudtak repülni, bár már június közepén voltunk. Valahányszor a tóhoz közeledtünk, fiatal libákat és kacsákat láttunk rajta úszkálni. Halálra ijedten minden irányba szétrebbentek és a fűben meg a nád közt kerestek búvóhelyet. Az öreg ludakat és kacsákat sokáig nem tudtuk fölverni. Peacock elbeszélése szerint szibériai vadászok gyakran megfigyelték, hogy a gunár és a gácsér a tojót elhagyja arra az időre, míg a fiókákat fölneveli. Ha a fiatalok szárnyra kapnak és eléggé önállóak, hogy anyjukat elhagyhatják, a hímek visszatérnek. De kivétel is van, amikor a hímek megosztják a fölnevelés terhét, amennyiben élelemről gondoskodnak és a fészket védik. Az öreg Peacock nagyon szeretett volna néhány ilyen hű és türelmes férjet elejteni és nagyon bízott, hogy ráakadunk ilyenekre. Reménye nem teljesült, mert a bokrok közt és a sűrűben fölvertünk ugyan néhány öreg gunárt, de olyan messzi voltak, hogy bár erős szárnycsapásaikat hallottuk, golyóink nem árthattak nekik.

— Szétválva kell vadásznunk — indítványozta Peacock — mert akkor mindenikünknek lehet némi kilátása sikerre azokkal a madarakkal szemben, amelyeket a többiek vertek föl.

Szétválás után eleinte semmit sem találtam a nádak és fűzek sűrűjében, amelyben portyáztam. De magas, éles fű közt hirtelen meglehetősen széles homokterületre bukkantam, amelyen büszkén több öreg gunár sétálgatott. Hosszút füttyültem, hogy fölzavarjam őket, mert ama bántó rendreutasítás óta, amelyet tizenkétéves koromban egy vadásztársaság előtt az apámtól kaptam, sohasem löttem ülő madárra. A gunárok széles, hatalmas szárnyaikat kiterjesztve és csaknem merőlegesen fölszállva, egyszerre csak menekülni kezdtek. Lövésemre egyikük lassan és meglehetősen ellenkezéssel ismét leröpült és lábom iparkodott a nádasba, magával vonszolva szétzúzott fél szárnyát. Siettem, hogy elvágjam az útját, de mihelyt lábammal a homokot érintettem, éreztem, hogy belesüppedek. A vadászláz tovább kergetett, de már néhány lépés után mintha megnyílt volna alattam a föld. Lábam alatt nem volt szilárd talaj és

egyre mélyebbre süllyedtem. Már fél testem belesüllyedt az engedő homokba, amely egy pillanat alatt elfödte töltényöveimet. Kétségbeesett erőfeszítem a szabadulásra még mélyebbre süllyesztett. Kétségtelenül mély futóhomokba rohantam bele. Mivel Peacock doktort a fű és a sás mögött nem tudtam fölfedezni, mindenfelé nézdelődözve kiáltozni kezdtem, ahogyan csak a torkomon kifért.

A homok eközben mind mélyebbre szívott magába; csak pár perc még és egészen elnyelt volna és betemetett volna minden nyomot is, úgy, hogy a holttestemet sem találhatta volna meg senki. E gondolatra égnek állt minden hajamszála és a veszedelem nyomása alatt villámgyorsan dolgozni kezdett az eszem. Mit tegyek, hogyan menthetem meg az életemet, hogyan hallhatná meg a doktor segítségkiáltásomat?

Visszaemlékezve olyan emberek elbeszélésére, akik hasonló helyzetben voltak, magamhoz húztam a fegyveremet, amelyet a küzdelemben elejtettem volt, magam előtt a homok fölületére fektettem és a mellemmel rátámaszkodtam, hogy tartsa a testemet addig, amíg karommal és lábammal kivackolódom. De ez nehéz föladat volt, mert a puska súlyom alatt lesüppedt és kénytelen voltam nagyon óvatosan kiszabadítani és előlről kezdeni a mesterkedést.

Még néhány percnyi küzdelem után végre egészen hosszamban elnyúlva, szétterpesztett karral és lábbal a fölszínen feküdtem. Mivel így súlyomat aránylag nagy területen osztottam szét, föntarthatam magamat. Magamat kissé kifújva, a hasamon óvatosan a nádas felé kúsztam, amely végérvényesen megváltott a csalóka homokcsapdától, ha mindjárt tetőtől talpig elfödött a falánk nedves homok.

Száraz, forró napsütéses helyet kerestem magamnak és levettem a ruhámat. Mialatt megszáradására vártam, megtisztítottam öreg Lepageomat, amely tele volt homokkal. Egy óra hosszáig tartott, míg elindulhattam Peacock dr. fölkeresésére, aki valahol jóval messzebb volt, mint ameddig a hangom elért. Amikor ezt észrevettem, egyszerre megbizonyosodtam arról, hogy menthetetlenül elpusztultam

volna, ha nem lett volna velem másik társam, hű Lepage-fegyverem.

A doktor egész sereg libát és kacsát lőtt, míg nekem üres vadásztáskával kellett táborunkhoz visszatérnem. Amikor azonban meghallotta a kalandomat, nagyon elkomolyodott és ezt mondta:

— Tudja-e, hogy sokkal értékesebb zsákmányra tett szert, mint aminő a liba meg a kacska, arra a biztos tudatra, hogy bízhat a hidegvérűségében, amellyel kitartott és amellyel ezt mondta magának: aggódom, az igaz, de összefüggően kell gondolkodnom!

Bár teljesen méltányoltam a bókját, mégis eltartott egészen a vacsoráig, hogy ismét rendes, nyugodt lett az állapotom. Most azonban mocsaras vidéken mindig ilyen helyek lehetőségére gondolok. Sűrű, vágó mocsaras fűben inkább vízben és iszapban gázolok, semhogy ilyen csábító, de alattomos homokfoltra lépjek.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Tatár lovak megszelidítése.

A Szirahoz visszatérvén, néhány napot it-kuli tanulmányaink földolgozásával töltöttünk el. Azután Zaleski professzorral nekiindultunk a síkságnak; egy gazdag tatár, Jusszuf Spirin, rengeteg méneseke tulajdonosa meghívott bennünket, hogy látogassuk meg.

Nomád, egyszerű, műveletlen ember volt, de az ottani fölfogás szerint mesésen gazdag. Családjával sátrakban lakott, amelyekkel aszerint, amint méneseinek legeltetése kívánta, Szira, It-Kul és a Shunet-tó egész vidékén táborhelyről táborhelyre vándorolt.

Meghívásának szavai kegyesen jelezték, hogy tudós emberek látogatása nagyon megtisztelő ránézve.

Jó kocsit küldött értünk, amelybe három nagy, nemes ló volt befogva. Alim, egy élénk, fiatal, vonzó külsejű tatár volt a kocsis. Helyeinket elfoglalván, körülnézett, a bakon kiegyenesedett és néhány vad kiáltással hosszú, font bőr-

ostorral végigvert a lovakon. Úgy éreztük, mintha testünk alól kirántották volna a kocsit és ugyancsak meg kellett kapaszkodnunk, hogy ki ne essünk. A lovak teljes vágatással indultak neki és rohantak át a pusztaságon. Kormányzójuk kiáltásai meg éles ostorcsapásai a legnagyobb sebességre biztatták őket. Így tizenhárom mértföldet tettünk meg egy óra alatt.

Célunkhoz érkezve, néhány sátrat vettünk észre sötét-szürke nyeregposztóból, közelükben marhák és juhok legelésztek, amelyek házi szükségletre voltak rendelve, míg az igazi nyájakat messzire, a Kizill-Kayalánc mögé hajtották legelőre.

A szemhatáron négyszögletes, alacsony agyagfalakkal körülvett, fenyőgerendákból összerótt épületeket különböztethettünk meg, úgynevezett aulákat vagy házakat, amelyekben a téli hónapokat töltik el a tatárok.

Spirin legöregebb fiával, Mahmettel, a sátra előtt, amelynek ott jurta a neve, üdvözölt bennünket. Alázatos üdvözlő és áldó szavakkal a próféta nevében fölszólított bennünket, hogy lépünk be. A jurta belseje pompás volt. A padlót vastagon fődte a nyeregposztó és bokharai meg szardai nők avatott kezével kötött értékes szőnyegek feküdtek mindenfelé. Puha selyemfüggönyök elrejtették a jurta oldalfalait és menyezetét és óriási selyempárnák és vánkosok pihenésre hivatottak. Az így elfödött oldalfalak mentén köröskörül nagy ládák és kis szekrények álltak, amelyek berakott türkizzel, lapiszlazulival és malachittal voltak díszítve és ezüst volt a lakatjuk meg veretjük. Állványokon ón-, réz- és ezüstedények, tálak és kancsók csillogtak és a bejárattal szemben ezüst keretben koránidézet függött, míg mellette a seik-ül-izlámnak, a mohamedánok legfőbb papi méltóságának képe pompázott.

Két, ezüsttel gazdagon díszített szekrény közt festő-állványféle állott tele puskával, pisztollyal, karddal, szurronnyal és jatagánnal, azaz rövid karddal, amelyek közül néhány egyenes volt, mint a tör, mások görbék, mint a kasza és a sarló.

— Hiszen egész arzenálja van itt önnek — mondta a professzor.

— Igen — bólintott az öreg tatár — viharos idöket élünk és védenünk kell magunkat és jószágunkat. Most súlyos, fekete napokat élünk.

Ezek a «fekete» napok szemlátomást nagy gondot okoztak neki, mert miután kényelmes ülöhelyet adott nekünk a párnákon, beszélni kezdett arról, ami a pusztában történik. Az orosz kormány mindig kihasználta az uralma alatt élő törzsek gyölöletét és viszályát és Chulyma-Minuszinszk síkságával sem tett kivételt. Erre a vidékre, amely évszázadokon át az abakantatároké volt, a hatóságok ukrán telepesekeket küldtek, lusta, iszákos, könnyelmű parasztokat, akik szénát kezdtek gyűjteni a tatárok földjén, elrabolták lovaikat, asszonyaikat meggyalázták, sőt magukat a tatárokat meggyilkolták. A bennszülöttek hasztalanul tettek panaszt a kormánynál, amely azonban nemcsak hogy nem tett semmit a baj megszüntetésére, hanem az ukránokat egyenesen fölbátorította a túlkapásokra. A tatárok fölháborodva fegyvert fogtak és a puszta vad harcnak, kegyetlen vérbosszúnak és az ilyen háborúskodással együttjáró mindenféle büntettnak lett a helye. A törvénnyel nem törődött senki; mindenki az életét és a vagyonát védte, úgy hogy szembeszállt az elzüllött ukránok önkényes visszaéléseivel. A puszta magas füve nem egy holttestet földött el, amelyet azután a szél kiszáritott és mint port szétszórt a szenvedéssel teli síkon.

Spirin nagyon bőkezű gazdának bizonyult. Hat felesége volt, a legidősebb ötven évesnél nem volt fiatalabb és a legifjabb tizenhat éves fiatal leány volt, hajlékony mint a fűzfaág és szeme, mint az özé, nagy és szelid. Mindezek az asszonyok a második jurtában tevékenykedtek, ahol a konyha volt. Amikor ebédhez ültünk, ismeretlen ételeket tálaltak elénk, amelyek közül az egyik ízletesebb a másiknál: forró sultát, a juhmell egy kövér darabját, szénen sütvé; tzechihertyt, kis csirkéből és tojásból készült mártást; shashykot juhhúsból, áfonyaszerű, kissé savanykás, száraz bogyóval; shashlykot juhveséből; azut, magyar gulyásfélét, szintén juhveséből; tamalikot, azaz lepényt gombával és bogyókkal; édes sajtot juhtejből; beföttet rebarbará-

ból, szőlőből, fügeből és datolyából. Mindezt kumisszal, az elmaradhatatlan pusztai itallal öblítettük le, de burgundi-
val is és pezsgővel, amit külön a mi látogatásunkra hozat-
tak a városból. A lakoma után sok-sok pohár teát ittunk,
amihez mindenféle befőtt gyümölcsöt, gyümölcsízt, mézet
és más édességet kínáltak és angol kétszersültet óndobozból.

A teázás a lakoma ceremóniás része. Rendesen sokáig
tart és kifárasztja az embert. De Spirin gondoskodott arról,
hogy a lakoma e része alatt se unatkozzunk. Feleségeinek
megparancsolta, hogy néhány szőnyeget, párnát és alacsony
asztalokat hozzanak a jurta elé és bennünket fölszólított,
hogy menjünk ki a szabadba.

— Bemutatom legjobb lovaimat — mondá és tapsolt.

A kocsisunk, Alim és házigazdánk fia, Mahmet, azon-
nal nyeregbe pattantak és elvágattak az aulák felé. Negyed-
óra múlva visszatértek mintegy ötven pompás csődört te-
relve maguk előtt, amelyek közül néhány hollófekete volt,
a többi szürke és fakó. Élénken ügetve közeledtek és a
pusztai szél meglobogtatta sörényüket és pompás farkukat.
A lovak nagyokat prüszköltek, egymást harapták és rug-
dosták; fényes, vérben úszó szemük mintha tüzet okádott
volna és mintha a reszkető orrlyukakból is tűz áramlott
volna ki.

— Ezek vad fiatal csődörök, amelyek nem ismerik a
nyerget és ember keze még nem érintette meg őket. Nemes-
vérűek, Chum-Bazlikban nőttek föl, ahol legjobb a fű.
A pusztánkon ezek a legnemesebb állatok, erősek, mint a
medve, egészségesek mint a hiúz és gyorsak mint a sólyom.
Gonoszindulatúak és vakmerők, fölveszik a harcot a far-
kassal és a medvével, páratlan harci paripák. Lovasroham-
ban fogaikkal és patáikkal küzdenek lovasaikért. A turko-
mánok argamakjai, azok a paripák, amelyek ütközetben
démonok módjára küzdenek és a harc után végigvágatnak
a csatatéren, hogy az elesett ellenség fejét szétmorzsolják,
vad tulajdonságaikat ennek a lőtörzsnek köszönhetik.

Spirin tatár nyelven odakiáltott valamit a két fiatal-
embernek, akik hirtelen vadul kiáltozni kezdtek. A lovak
ugyanebben a pillanatban minden irányban szétrebbentek,

teli aggodalommal kutatgatva mindenfelé egyre messzebbre rohantak. Pompásan lovagolva követték őket a tatárok. Kézbe fogták az arkánt, a bennszülöttek lassóját és mindegyre gyorsabban vágatva, megcsóválták a fejük fölött. Csodálatos verseny kezdődött. A vad csödörök, mert nem volt semmi terhük, eleinte jól maguk mögött hagyták a tatárok nyergeslovait; ezek azonban, hozzászokva a hosszú és kitartó üldözéshez, győzték az egyenletes iramot és amikor a csödörök a vad vágatásban már kissé kifáradva, alig észrevehetően meglassították a tempót, fokozatosan közeledtek hozzájuk. A lovasok nagyon ügyesen mindjobban irányították a csödörök mozdulatait és arra kényszerítették őket, hogy egyre szűkebb körben keringjenek.

Amikor végre a lovak ismét egy csomóba voltak összeszorítva, a tatárok fölemelkedtek nyergükben, hosszan kibocsátották az eddig összetekert lassót és a ménes ismét szétrebbent. A lovasok követték és látni lehetett, hogy két csödör, egy fekete és egy fakó, megváltoztatja futását. Egy ideig fölágaskodtak és mindenfelé rugdalódtak, azután mintha villám sujtotta volna őket, elterültek a földön. Az öreg Spirin nevetett:

— Az arkán fojtogatja őket.

A két lovas ekkor kiugrott a nyeregből. Óvatosan közeledtek a vadul kapálódzó csödörökhöz és a lassót még jobban kifeszítették. Amikor már eléggé összeszorították az állatok gégejét, ügyesen megtámadták őket és békóba vették lábaikat. A csödörök a fojtogató gégehuroktól megszabadulván, egy pillanattal később ismét fölugrottak és el akartak menekülni. De hamar észrevették, hogy békóban van a lábuk és néhány görcsösen rángatózó szabaduló kísérlet után megadták magukat és csöndesen álltak. A férfiak fölkantározták őket és levették a béklyót lábukról. Bár a csödörök rugdalódtak és ágaskodtak, mégis csak egy pillanatig tartott, hogy a lovasok ismét lovaikon ültek; a nyeregben mélyen lehajolva, száron vezették a pompás, vad teremtményeket, amelyeket eddig emberi kéz nem érintett.

A csödörök hátrahajtott füllel és fogvicsorgatva nem-

sokára a jurta előtt álltak. Két nyeret hoztak és míg Alim a fekete csödört a kantárszáron fogta, Mahmet fölnyergelte. Rendkívüli harcot láttunk ember és állat közt. A csödör hajlékony teste csaknem állandóan a levegőben volt. Ágaskodott és nagyokat ugrott, úgy hogy patái olykor az emberek feje fölött voltak; csak egy pillanatig állott egyszerre mind a négy lábán, hogy a következő pillanatban ismét nagyot ugorjék. A dühtől és félelemtől megvadulva nyerrített és prűszkölt. De az izmos Alim erősen tartotta a kantárszáron és nem engedett. A cserezetlen borszif erős volt mint az acél és a zabla úgy belevágódott a ló gyöngeszájába, hogy amikor prűszkölt és a fejét rázogatta, vörös hab röpült szerteszét. Mahmet eközben éppen olyan mozgékony volt, mint a ló és nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, amikor a hevedert egy-egy lyukkal szorosabbra húzhatta. Amikor ezzel elkészült, a kengyelt erősítette meg. Ezután Alim egy bika erejével arra kényszerítette a csödört, hogy a fejét végignyújtsa a földön és Mahmet villámgyorsan a nyeregben termett, tatármódra mélyen lehajolva és térdét a rövidszíjú kengyelben derékszögben fölhúzva. Nagyot kiáltott és ostorával végigvágott a csödörön.

A szilaj állat egy másodpercig mozdulatlan volt, mint a szikla, csak szeméből villámlott harag; azután nagyot ágaskodott, mintha hátra akart volna dőlni. Magasra emelkedett, lezuhant, kirúgott, mindezt szünetlen örült gyorsasággal, hogy azt hihette az ember, nincs lovas, aki élve kerül ki ebből a harcból. De a tatár az egész idő alatt lehajolva ott guggolt a nyeregben, mintha össze lett volna nőve az alatta erőlködő állattal.

A csödör látván, hogy lovasát nem vetheti le, nekiiramodott és árkon-bokron át mint a nyíl a pusztába röpült. Láttam, hogy Mahmet lazán és magasan tartotta a kantárszárát, csak könnyen mozgatta, míg puha csizmájával a ló oldalát verdeste és néha az ostorral végigvágott rajta. Azt is láttam, hogyan dolgozott az állat csodálatosan izmos teste és hosszan elnyúló alacsony röpte mennyire kinyújtotta karcsú erős tagjait. Mahmet, mintha valami

kísérteten lovagolt volna, nem tudtam észrevenni, hogy a ló patája a földet érintette volna.

Bár a kantárszár az egész idő alatt lazán maradt, Mahmet óriási körben mégis visszahozta a lovat a jurta elé. Hab csurgott le a vékonyárol és még mindig vérző szájából. Két kisebb körlovaglás után olyasvalami történt, aminek láttára bámulatomban fölkiáltottam: a tatár, jóllehet e vad Bükefaloszon ült, nyugodtan lehajolt az egyik oldalra, eleresztette a kantárszárat, elővette a pipáját, nyugodtan megtömte és rágyújtott. Azután kiegyenesedett a nyeregben és egyenesen a sátor felé jött. A csödör keze és combja minden mozdulatának engedelmeskedett; reszkedett, de már le volt győzve.

— Ez igazán hihetetlen! mondtam és csodálattal néztem föl Mahmetre, aki megelégedetten mosolyogva és pipázva ült a nyeregben és lovának habos nyakát veregette.

— Ez semmi, nevetett Spirin. Ez a vad ló egyszerűen rájött arra, hogy ha nem engedelmeskedik, Mahmetnek az oldalát átszorító combja összeroppanthatja a bordáját.

Amikor megnéztem Mahmet combját — görbe volt és erős, mint egy vén tölgy gyökere — bizony nem látszott lehetetlennek, hogy össze bírná törni egy lónak a csontját.

Spirin kocsisa, Alim még nehezebb mutatványokkal szolgált. Mint fiatal gazdája, vad csödörét annak minden viharos tiltakozása ellenére ő is megnyergelte. De mivel ez az állat állandóan ágaskodott, nem húzhatta meg elég szorosan a hevedert; mert amíg súlyával még a kengyelre nehezedett és a másik oldalon még nem volt kengyelben, a nyereg lecsúszott a ló oldalára és ledobta Alimot. A ló elvágatott és még az öreg Spirin is fölkiáltott ijedtében.

Bal lábával még mindig a kengyelben, Alimot a ló végighurcolta a földön. Arcával lefelé, többször, amikor a ló köveken ugrott át, halálos veszedelemben volt. De látását és testének erejét csodálatos módon kihasználva, ellökte magát a kezével, amellyel előbb a fejét védte a földön való hurcolás ellen és így még a legveszedelmesebb köveken is átugratott.

Még a leesés okozta első ijedelem hatása alatt álltunk,

amikor még hihetlenebb dolog történt: Alim megfordult, jobb lábát nekifeszítette az állat vékonyának és bal kezével elkapta a kantárszárat; lába szét volt terpesztve és teste csaknem vízszintesen állott el a rohanó csödör oldalától. Mindez villámgyorsan történt és a paripa már szinte eltűnt szemünk előtt a pusztán, de még tisztán láthattuk, hogy Alim terpeszállásban a kantárral dolgozott, azután ismét leereszkedett csaknem a földig a ló hasa alá, ahol mintha a vágató ló valamelyik lábát iparkodott volna elkapni. Nehány próbálkozás és erőfeszítés után sikerült neki hurkot vetni a ló egyik mellső lábára, azután ismét nekifeszítette magát a ló oldalának és a csödör lábát a has irányában kifelé magasra húzta. Eleinte három lábon ugrált tovább a ló, azután hirtelen térdre rogyott. Alim azonnal kiszabadult a kengyelből és mint a vadmacska a ló nyakán termett. Azután hurokkal fojtogatta. Mikor a ló már nem védekezett, Alim egyik kezével kifeszítette a fojtogató szíjat, míg a másikkal a hevedert kezdte szorosabbra csatolni. Egy másodperc mulva nyeregben volt, meglazította a gégehurkot és kiszabadította a ló lábát. E rövid, de drasztikus élmény után a csödör nem ellenkezett többé. Alázatosan kocogott vissza a jurtához, megadva magát engedelmességedett lovasának, aki bár keze tele volt sebbel és össze volt verve, nevetett és hízelegve szólított a lovát:

— At, at, jakze at! Toor! (Ló, ló, jó ló! Csöndes!)

Ez a látvány gazdagon kárpótolt bennünket szenvedésünkért, mert Spirin dús lakomája nehéz ételleivel nagy megpróbáltatás volt nekünk. Sokáig nem felejtettük el és később valahányszor tatár lakomán vettünk részt, mindig óvatosak voltunk. Nagyrabecsült professzorommal még heves vitába is keveredtem e lakoma miatt:

— Az azu csapta el a gyomrunkat, — mondta keserűen.

— Nem, én azt hiszem, hogy abból a kövér sultából ettünk sokat, vetettem ellene.

— Egyáltalán nem, felelte a professzor, a sulta zsirja könnyen emészthető; de az azu gyökereivel, növényeivel és szárított bogyoival egyszerűen méreg volt.

De én állhatatosan megmaradtam meggyőződésem mellett, míg a professzor tovább is a sultát védelmezte és az azut támadta hevesen. Mivel nem tudtunk megegyezni, ő máskor az azut vetette meg, én pedig nem törődtem a sultával.

HATODIK FEJEZET.

Pusztai dráma.

Amikor Spirinnel együtt voltunk, nem sejtettük, hogy a családot, amelynek körében időztünk, az a nagy szerencsétlenség fenyegeti, amely két nappal később reá tört.

Néhány nappal a tatároknál tett látogatásunk után egy geológiai föladat elvégzésére a pusztába küldött a professzor. Kénereket kellett keresnem, amelyekkel megmagyarázható a Szira-tó vize magnéziumszulfátjának eredete. Végig kutattam a tavaszi áradásokkal kimosott szakadékokat és hasadásokat és éppen a pusztán vizsgálgattam át a kiszáradt folyómedrek meredek partjait, amikor hirtelen láttam, hogy nagy hollósereg és néhány hatalmas keselyű kering valami fölött, amit eleinte elhullott lónak vagy elhullott ökörnek tartottam. De amikor egyik közeli dombról alaposabban szemügyre vettem a dolgot, azt láttam, hogy a kérdéses valami emberi holttest lehet.

Amikor odaérkeztem, elállt a szívem verése, mert az ott heverő halottakban két vakmerő nagyszerű lovast ismertem föl, Mahmetet, Spirin fiát és derék segítőjét Alimot. Ők, akik két nappal előbb még fényes sikert arattak, széttépett arccal és fejszével szétzúzott koponyával feküdtek itt. Köröskörül küzdelemnek semmi nyomát sem találtam.

Hak, aki velem volt, alaposan megvizsgálta a holttesteket és az ilyen halottak alapos ismeretével megjegyezte: — Ezeknek a tatároknak a fejét baltafokával zúzták szét, azután tisztára gyűlöletből megcsonkították az arcukat.

Az irtózatos leletről rögtön értesítettük a rendőrséget és az öreg Spirint. Vértett a szívünk, amikor tatár vendéglátó házigazdánknak megvittük a hírt borzasztó vesztesé-

géről és láttuk szerencsétlenségét és vad kétségbeesését. Mindjárt megkezdődött a bírói vizsgálat, mert véletlenül egy arra följogosított bíró volt a környéken; azért jött, hogy a szírai gyógyfürdőt használja. Néhány nap mulva azután megtudtuk, hogy mi történt a pusztá ama helyén, ahol a két tatár vére kifolyt.

E dráma megértéséhez ismernünk kell e síkságok életének némely részletét. A tatárok minden birtokukból legtöbbször becsülik kancáikat, mert rendszerint jellegzetes, értékes tulajdonságokkal rendelkező lófajtákat tenyésztenek. Altaí vidékén nagyon keresettek voltak az abakan-lovak, mert ezekkel nem csak föntartották, de sőt jelentékenyen meg is javították a bennszülött lovak már sülyedő minőségét. A növekedő kereslet következtében az ukrán telepesek közt levő lóköltők szemet vetettek ezekre a lovakra, ellopták azokat és Altaiban eladták. De ez nem volt könnyű feladat, mert a tatár csikósok, akik a kancákat őrizték, éberek voltak és bátrak és mert föl voltak fegyverezve, nem féltek a rablókval való összeütközéstől. A ménesekre azonkívül a csődörök is ügyeltek, ezek a vad és félelmet nem ismerő állatok, amelyek a csavargó idegeneket megtámadják fogukkal és patájukkal

Spirin kancáival is így történt; ; nem régen észrevették, hogy néhány csődör, amely a ménesben volt és egész csapat anyakancára vigyázott, elhagyta a ménest, amely azután messzire elfutott a pusztába. Egyszer sikerült ilyen megszökött ménest utolérni és a táborhoz visszahozni. A csikósok a ménes közelében sok patkónyomot vettek észre, ami kétségtelenül olyan lovasoktól származott, akik a tatárok közeledtére eltűntek. Az elfutott csődörök teste csupa seb volt, amikor rájuk akadtak, amiből kiderült, hogy mielőtt kancáikat elhagyták, valami ellenséggel küzdöttek.

Az egész dolog titokzatos talány volt. Bár a tatárok nagyon járatosak voltak ilyen dolgokban, mégsem tudtak a pusztán senkit sem kinyomozni és csak találgattak. A vizsgálóbíró azonban megtalálta a titok kulcsát. Megvizsgálta a megsebesült csődöröket és az ismét befogott ménest, valamint a megpatkolt lovak nyomát és azt az utat,

amelyen a megszőkött ménes haladt. Erre azután az egész kerület rendőségének megparancsolta, keressék meg egy nagy, patkolatlan, hasított patájú, pej csődörnek a gazdáját.

Néhány nap mulva Szirától harmincöt mérföldnyire levő egyik helység rendőre egy ukrán parasztot állított elő, aki éppen ilyen lónak volt a gazdája. A csődört azonban nem hozta magával, mert a paraszt állítása szerint elfutott és keresik. Jóllehet a bíró hosszú fogsággal fenyegette meg, ha nem vall őszintén, a paraszt állhatatosan ártatlanságát hangoztatta. Erre a bíró megparancsolta, hogy a rendőség főhadiszállásán vegyék őrizetbe. Amikor már ott volt, oda ment hozzája maga a bíró és így szólt hozzá :

— Látom, hogy ravasz fickó vagy, de ismertem én ravaszabbakat is, mert Turkesztánban lótolvajokat hajszoltam, bátor turkománokat és harcias perzsákat fogtam el. Ilyen dologban senki sem tud engem rászedni. Ezt ne felejtsd el és jól figyelj arra, amit mondani fogok. Neked egy óriási, gonosz pej csődöröd van, amelyiknek bal hátsó lábán meg van hasadva a pata. A farka fehér. Okos is, mert megtanulta tőled a lopás mesterségét. Mert ez a te mesterséged, barátocskám. Ha kikerested a tatár kancádat, éjjel odaviszed hozzája, a te pej bestiádat. Összeverekszik a tatár csődörrel és le is győzi, mert nagyobb és erősebb. A csikósok nem törődnek a küzdők lármájával és nyerítésével, de ha utána néznek is, mindent rendben találnak és tovább alsznak. De nem aludnának tovább, ha te előző nap oda nem lopódkodtál volna táborhelyükhöz és álomport nem tettél volna élelmiszeres zacskójukba. Ha azután a pej csődör legyőzte ellenfelét, eleinte lassan, majd egyre gyorsabban arra a helyre tereli valamennyi kancát, ahol te leskelődsz rájuk más semmirekelőkkel. A lovakat azután elhajtod az Altai felé, míg cinkostársaid eltüntetik a nyomokat úgy, hogy ugyanazon az úton patkolt lovaikon végiglovagolnak. Ez az egész fogás, mert a többi már nagyon egyszerűen megy nálad. Az Altai tatárjainak és parasztjainak eladod a lovakat, visszatérsz a faludba, vodkára és sörre költöd a pénzt és ha elfogyott, új gaztettet eszelsz ki. De ezúttal valami megzavarta a csínyedet, mert közvetlenül azután, hogy

a csikósok üldözésre indultak, te visszajöttél a táborukhoz és valamit keresve kerülgetted. Mit kerestél itt a pusztán?

A paraszt, halványan és reszketve félelmében amiatt, amit ez a varázsló vagy bíróba bújt ördög elmondott, hallgatva és tágra meresztett szemmel ült előtte. A bíró folytatta:

— Látod, hogy mindent tudok. Azt is tudom, miért jöttél a táborhelyhez. Egyiktek elvesztette az álomporos zacskót. Te nem találtad meg gazztettednek ezt az elárulóját, mert részeg voltál. De megtaláltam én. Itt van ni!

A bíró e szavakkal a zsebéből kis zacskót vett elő, amelyben, mint nekem később elmagyarázta, szétdörzsölt belladonnabogyókból és ópiumból készült por volt. A paraszt térdre hullott és kegyelemért könyörögve megnevezte azokat a parasztokat, akik a ménest az Altaiba elhajtották. A bíró a legrövidebb úton, azaz távirón elrendelte üldözésüket. A rablókat elfogták és Spirin visszakarta lovait. Ez eset óta Mahmet és Alim a ménés közelében maradt és gondosan figyelte a csikósokat. A legutóbbi napok egyikén azután a bebörtönözött parasztok rokonai elfogták a két tatárt és kegyetlenül meggyilkolták. A tetteseket azonban nem tudták fölfedezni.

Amikor megkérdeztem a bírótól, hogyan jutott e talány megfejtéséhez, ezt felelte:

— A keleti népek körében folytatott sok évi bírói tevékenységem alapján ismerem a lótolvajok fogásait. Ennek a tragédiának egynémely sajátossága mindjárt megadta a helyes nyomot. Még csak egészen meg kellett bizonyosodnom a dologról. Amikor a megsebesült csődöröket megvizsgáltam, a szájukban néhány vörös lószórt és lófarkból való néhány hosszú fehér szórt találtam. Spirin méneseiben ilyen ló nem volt. A küzdelem helyének közelében világosan láttam a támadó patájának a nyomát és ezért nagyságát illetőleg semmi kétségem nem volt. Az álomporos zacskót akkor találtam meg, amikor a csikósok táborhelyét vizsgáltam át. Nem értettem, miként történhetett az, hogy nem vették észre az idegen csődört és az orruk előtt engedték elterelni a tenyészállatokat. Először azt hittem, hogy

buzától vagy arrakától * lerészegedtek, de tivornyának nem találtam a nyomát. Azután fölfedeztem a homokban a kis zacskót. A tatárok valamelyike, úgy látszik, rálépett és így benyomta a földbe. A rablók ezért nem tudták megtalálni. Ami pedig Spirin fiának és cselédjének meggyilkolását illeti, ez nem szokatlan esemény ezen a vidéken, ahol a bennszülött tatárok és az oroszok közt a vérbosszú uralodik.

A bírónak kétségtelenül nagy tapasztalata és bátor kombináló képessége volt, különben nem bogozhatta volna ki ily gyorsan az egész tényállást. Amikor azonban Mahmet idős anyjának és feleségének könnyeit láttam, arra a megrendítő valóságra ébredtem, hogy semmi törvény és semmi pör nem kelti többé életre a csinos, fiatal tatárt, aki oly kitünően értett atyja ménesei vad paripáinak megszelidítéséhez és legyőzéséhez.

Ezekkel a gondolatokkal néztem a tatárokat, akik az elköltözötteket odavitték a kis dombhoz, ahol már várt rájuk a sír. Tekintetem ekkor önkéntelenül egy fiatal, még egészen gyermek tatár nőre esett. Vágyakozó, leírhatatlan kétségbeeséssel, könnycsepp nélkül, sóhaj nélkül nézte a még halálában is csinos, hatalmas Alim arcát. Az jutott az eszembe, hogy a fiatal leány szívében bizonyára ez az óriás és atléta lobbantotta lángra a pusztai szerelem tüzét és hogy a bosszuló igazságosság ítéletét talán ennek a gyászoló gyermeknek gyöngé és szép kezével hajtattja végre, aki jól ismeri a vérbosszú törvényeit.

HETEDIK FEJEZET.

Tarantula-csata.

Legyőzván a pusztai tragédián érzett első megbénító ijedelmünket, ismét munkánkhoz láttunk. Az élet élet: megsiratja halottait és fölkeresi sírjukat, de tovább járja a harcnak, a nehéz fáradozásnak, az anyagi és szellemi vágyakozásnak útját.

* Könnyű szeszese ital, amely erjesztett kancatejből készül.

Néhány nap mulva tanulmányútra indultam a Shunet-tóra, amely ismert arról, hogy nagyon sós és vastagon van benne fekete, erősen kénhidrogén szagú iszaplerakodás. Kis kétfogatún utaztam. Hak kísért, aki mert úgy bántam vele, mint egyen jogú emberrel, nagyon készséges szolgám volt.

Hat órai út után észrevettük, hogy a prerifú kevésbé volt dús, majd hogy a föld már csak kúszó fűvel volt benöve, amelynek puha szára olyan vörös volt, mintha vérrel lett volna tele. Saliernia volt, sóval telített talajhoz különösen alkalmazkodó fűfajta. Végre ez is eltűnt és csak az úgynevezett solanchak, az egészen fekete, zuzmaraszerűen sókristállyal fődött pusztaság volt előttünk.

E halott pusztaság közelében először akadtam a bennszülött nomádok sírjaira. Adrianoff, az ismert orosz etnológus és archeológus, akit a szovjetkormány 1920-ban megölt, bebizonyította, hogy ezek az ouigurok sírjai, akik Dzsingisz-Khan elől menekülve itt nomádeletet folytattak.

Ezek a sírok valamikor meglehetősen magasak voltak, de idők folyamán jóval alacsonyabbak lettek. Rendesen négy-hat kö, devonhomokkőből való tábla vagy oszlopszerű neolit vette körül, amit néha igen nagy távolságból hoztak oda. Éppen ilyen homokkövet láttam a Tuba-folyónál és a Tuba és Abakan, a Jenisszei két mellékfolyója közt elterülő síkságon. Ezek a sírkövek vagy dolmenek hosszú sorban gyakran a szemhatárig követik egymást.

Néhány kövön még fölírás volt látható. Rúnák voltak. Az emberiség e legrégebbi abc-jét nem csak az emberi hangnál messzibbő érintkezésül használták úgy, hogy jeleit táblácskákra vagy fakéregcsíkokra vésték, hanem sírfölyiratoknál azt a célt is szolgálta, hogy az egyes ember életén túlmenően a jövő nemzedékeknek néhány szót mondjon. Ekkor csak egy futó pillantást vethettem ezekre a dolmenekre és monolitokra. Alaposabban csak egy későbbi utamon ismertem meg őket, amelyet a sírkövidéken át egész törzsek és népek ez óriási, világtörténelmi sírján át tettem, amely népek titkos vonzóerőtől Keletre csábítva, Közép-ázsia tágas síkságain keresztül Európa meghódítására és a keresztény civilizáció szétrombolására vándoroltak.

Végül elérkeztünk a Shunet-tóhoz; fekete, búzós, sófoltokkal teljesen befödött sár körítette és a teli napfényben úgy fénylett, hogy ha odanéztünk, belefájdult a szemünk.

A parton és a tó fölületén egyetlen madarat sem lehetett látni. A tó halott volt, de szépségben halt meg, mert fölületén mint a gyémánt sókristályok csillogtak, amelyek nagy csomókba álltak össze, hogy azután lesüllyedjenek a fenékre és ott vastag réteget alkossanak, amely lassanként kitöltötte az eltűnő tó medencéjét.

A roszt szagú pocsoljában a tó felé gázoltunk, hogy vegyi vizsgálatunk számára vízpróbát vegyünk belőle és megmérjük melegségét. Mikor egészen közel voltunk a vízhez, meglepetve láttuk, hogy körülbelül lábnyi szélességben valami korallvörös tömeg keretezi be. Nem tudtam, mi lehet ez, lehajoltam és azt a fölfedezést tettem, hogy a vörös tömeg számtalan kis lényből állott össze, amelyek már elhaltak és rothadásnak indultak. Ezek okozták a levegőt köröskörül megfertőző kellemetlen, egészségtelen szagot, több ilyen vörös micsodát üvegbe gyűjtöttem és vizet töltöttem bele. Erre az üvegben egyszerre csak kicsiny vörös, öt milliméternél nem hosszabb rákokat láttam nagy gyorsasággal úszkálni, de ezek oly gyöngék és mulandók voltak, hogy néhány perc múlva már végük volt. Biológiai vizsgálatunk később kiderítette, hogy ezek a Shunet-tó utolsó élő lényei és *Artemia salina* a nevük. Közülük még csak a beggiatobacillusok élnek itt, amelyek a tóban minden más életet kiölnek, de egyszersmind előkészítik a maguk kihalását is.

Hakot a tó mélyének megvizsgálására küldtem. Levetközödött, bement a vízbe és amikor már jó messze volt a parttól, visszakialtott:

— Mintha üvegen járnék!

Ez kíváncsivá tett. Levetközödtem és követtem őt.

Megállapítottam, hogy a Shunet feneke kemény volt és síma, mint a kristály vagy márvány és hogy sóból volt, amely évszázadok folyamán a nap és szél behatása következtében a tó felszínéről vált ki. A réteg nagyfokú konyhasó volt 99·89 százalékos tiszta tartalommal. Mivel nagyon melegen sütött a nap, elhatároztuk, hogy kutató munkánk után

megfürdünk, de a tó seholsem volt három lábnál mélyebb. A fürdés itt egyáltalán nem volt könnyű dolog. Ha megpróbáltuk az alámerülést, a víz, mintha jól eldugaszolt üres palackok lettünk volna, visszalökött bennünket. Úszó kísérleteink meglehetősen komikusok voltak, mert a víz felszínén úsztunk, mintha a szoba padlóján feküdtünk volna. Csakhogy ez a padló nem volt éppen szilárd, hanem mintha valami nagyon rugós szerkezet egyik oldalunkról a másikra gördített volna bennünket, majd a hátunkon, majd a hasunkon feküdtünk.

— Micsoda ördögösség ez? — kérdezte Hak hangos nevetéssel. — Ez botrány! A legrosszabb, amit emberről mondani lehet az, hogy: ostoba, mint a dugó. És itt igazán úgy érzem magamat, mint a dugó, amelyik ide-oda ugrál a vízen. Mit gondol? Az eszünk is eldugaszolódott már?

Haknak teljesen igaza volt, mert a testünk a Shunet vizében éppen úgy járt, mint a dugó a közönséges vízben.

A fürdéssel nem volt szerencsénk, de helyette nagyon érdekes fölfedezést tettünk. Észrevettük, hogy a part felől valami felénk közeledik. Csakhamar fölismertem, hogy rengeteg tarantula-pók, amely hosszú, szőrös lábaival végighaladt a folyón, anélkül hogy áttörte volna a felszínét. Mivel azonban a súlyának kissé mégis engedett, a pók nagyon óvatosan haladt. Tapogatóját fenyegetődzve előre nyújtotta és magasra emelte a fejét, készen arra, hogy erős mérgevel támadjon vagy védekezzék. Meglehetősen a közelemben haladt el és olyan hatást tett, mint egy hadihajó, amely ágyúival fölkészülve a harcra, fenyegetődzik:

— Figyelmeztetem! Ne avatkozzék olyan dologba, amihez semmi köze.

Bizonyos hódolatos tisztelettel tekintettünk ez óriási állat után, amint lassan a túlsó part felé távozott.

Amikor végre kimentünk a vízből, egyszerre nagyot kiáltoztunk fájdalomunkban, mert mintha ezernyi tüvel szúrkáltak volna bennünket. Ezt a fájdalmat a víz nagyfokú sótartalma okozta. Nehány nap múlva tetőtől talpig sókristályok vékony rétege fődött bennünket, amely lehullott, ha tagjainkat meghajlítottuk vagy gyorsan mozogtunk.

— Éppen olyan színezete van a dolognak, — nevetett Hak, — mintha valaki ki tudja mennyi ablakot tört volna rajtunk össze.

A tréfás Haknak megint igaza volt. Végezetül a szilánkok mind lehullottak rólunk és a sótól izgatott bőr olyan fájón vörös maradt, mintha leforrázták volna. Csak néhány nap mulva szabadultunk meg a kellemetlen és kínzó fájdalomtól.

Két napot töltöttem el Hakkal a Shunet partján és ez idő alatt a legkülönbözőbb vizsgálatokat végeztem a vízen, a són és az iszapon, beggiatoákat fogdostam és vörös, fűrge rákot és növényt meg rovarot gyűjtöttem.

A tarantuláról, amelynek földi lyukaitól pettyes volt a szomszédság, néhány érdekes fölfedezést tettem. Ezek a lyukak köralakúak és két hosszú, ellentétes irányba szolgáló folyosójuk van. Ezek közül a hosszabbik a pók igazi hajléka, míg a rövidebbik várul szolgál, amelyből a pók áldozatait megtámadja és magát, valamint otthonát betolakodók ellen védelmezi, különösen egy vastag, barna, keményhájú ganajtúró ellen, amely bűzös, bódító nedvet választ ki mirigyéből. Ezek a bogarak üldözik a tarantulákat és fölfalják őket. A tarantula, hogy magát megvédje, erős pókhálóból drótsövényt készít, amely behálózza az ellenfelet és így jelentékenyen támogatja a pókot az ellenséggel való harcában. E vár végén azonkívül van még egy kis szövedéke, amelybe a künn elfogott és a barlangba hurcolt áldozatokat viszi. Ez a pókfajta a fűben vadászik, gyors támadással ugrik áldozatára, agyonharapja vagy a lyukához cipeli, ahol mint élő húsészleket teszi el. Találtam egy barlangot, amelyben erős pókhálóból készült börtönrács mögött öt nagy hernyó volt ilyen módon elfogva.

A tarantula harapása nagyon fájdalmas, a harapás helye borzasztóan megdagad és nagy lázt okoz az egész testben. Hallottam, hogy a tarantulától megharapott emberek behaltak a harapásba még akkor is, ha mindjárt intézkedés történt a méreg ellen.

Egészen különös, hogy a tarantula legveszedelmesebb ellensége a juh. Nem fél a harapásától, hanem nyelvét bele-

nyújtja a pók barlangjába és megvárja, míg a vár ura győzelme tudatában fogával és szőrös lábával belekapaszkodik a meleg nyelvbe; a juh e kellemes érzést méltányolva, megelégedetten lezárja a szemét és megeszi a veszedelmes tarantulát, mint ahogyan mi egy blue pointot vagy lynchavent fogyasztunk el; csakhogy persze ő citrom vagy torma nélkül.

Hak megbízást kapott, hogy a található legjobb és legnagyobb tarantulákat fogdossa össze. Evégből nagy üveget adtam neki dugóval. Segítöm szívesen vállalta a földadatot, aminthogy egyáltalán készségesen és jókedvűen mindent elvégzett. Ezzel összefüggésben meg akarom említeni, hogy mindhárom szökevény mindig jókedvű, szolgálatkész és szorgalmas volt.

Mialatt a Szira-tónál időztünk, csak egyszer vettem észre, hogy szomorúan gubbasztottak a szobájukban és valamit sugdolódtak. Amikor szomorúságuk oka után kérdezősködtem, valamennyiük nevében Trufanoff felelt, aki akkor a mi expediciónk szakácsa volt.

— Ó, — kezdte nagyot sóhajtván, — mit mondjak uram? Tulajdonképpen könnyen ki lehet találni. Most úgy élünk, mint más ember; senki sem néz bennünket állatoknak, szörnyetegnek és az emberiség söpredékének, mert a maga fedhetetlen, tekintélyes nevével véd bennünket. De ez a valóságos, igazi élet számunkra nemsokára véget ér; ön el fog innen menni; akkor ismét vissza kell térnünk az elhagyatottságba, sziklabarlangba, földi lyukba, az erdőbe és járhatatlan mocsárba. Újra farkasok leszünk, akikre mindenki vadászik. Ismét szenvedni fogjuk az állhatatlan vándorélet éhségét, betegségét és minden gyötrelmét. Átkozott dolog ez! Így igazán nem érdemes tovább élni!

Amikor befejezte, komoran elgondolkozva lehajtotta a fejét. A másik kettő is hallgatott, de egy pillanat múlva Hak olyan hangon, aminőt tőle még nem hallottam, ezt mondta:

— Nem tehetünk róla! Bennünk élet van és élnünk kell, ha mindjárt farkasok módjára.

E szavakra Sienko fölemelte bozontos ősz fejét és ezt mormogta:

— Nekem, még le kell számolnom a tanuimmal. Nem akarok hamarabb meghalni, mint ők. Élni akarok a boszszúért, az ő fekete órájukért. De önt egyikünk sem fogja elfelejteni és sírni fogunk, ha elmegyünk öntől!

Ilyen gondolatok éltek Szira-tóbeli különös társaink fejében.

Hak fogta a poharat és elindult a tarantula-vadászatra. Láttam, hogy rövid nadrágjának zsebébe vízzel telt kis üveget dugott.

— Víz akarsz inni? Kérdeztem meglepődve, mert tudtam, hogy Hak mindig undorodással beszélt a hideg vízről és csak vodkát meg teát szeretett inni.

— Nem, az a pókot fogja kikergetni a barlangjából, felelte. Ha vizet öntök a barlangba, a pók azonnal kijön, mert éppen olyan kevésbé szereti a vizet, mint én és akkor becomplimentírozom az üvegbe.

Egy óra múlva visszajött. Az üveget félig megtöltötte a vadászszákmánya, amelynek szőrös lába és teste sűrű, fekete tömeggé gomolyodott össze. Amikor az üveget letettük a földre és megfigyeltük az állatokat, éreztem, hogy az egész póktársaság rám mereszti kíváncsi és gyűlölködő szemét. Amikor már alkoholt akartam rájuk önteni, hogy gyűjteményünk számára konzerváljam őket, Hak visszafogta a kezemet és ezt mondta:

— Ne tegye, valami nagyon multságosat fog látni. Azután majd annyi pókot fogok önnek, amennyit akar.

— Miben töri a fejét? kérdeztem.

— Nem mondom meg, felelte nevetve, majd meglátja. Csak annyit árulok el, hogy játék, aljasság, minő az emberek játéka és aljassága.

Ismét nevetett, de nevetésében megvetés és gúny is volt. Miután így fölkelte figyelmemet, figyelni kezdtem a pókokat. Mozdulatlan sűrű tömeg voltak; csak olykor-olykor rándult meg egy-egy láb és dühösen összehúzódott. Nehány percig tartott ez a nyugalom, akkor valahonnan az edény fenekéről, a többit szertedobálva, kiszabadította magát egy szénszurokhollófekete fickó. Fölágaskodott és fenyegetődzően kinyújtotta csápját és fejét.

A tarantula, mint a villám hirtelen megrohanta legközelebbi szomszédját és belevágta a fogát. Az áldozat nehányat céltalanul vonaglott és vége volt. A fekete pók, miután vért nyalt, mint a bolond rohant mindenfelé és a többieket megölte és megsebesítette. Vad haláltánc járta. Egyes pókot lehetetlen volt megkülönböztetni; fájdalmas vonaglással és ugrálva, sebet osztva és kapva összevissza küzdött valamennyi. A csatában az első gonosztevőt alaposan helybenhagyták és már kimult. Egyszerre csak látom, hogy a harcolók nyüzsgő tömegéből kievickélódik egy kövér vörös pók és az üveg szűk nyakába ugrik, hogy úgy mondjam beékelte magát és függve maradt, míg alatta tovább folyt az élethalál harc.

— Ez egy fiatal tarantula, mondta Hak, fiatal és ravasz, mint minden vörös.

Ez a vörös pók sokáig ott függött, addig a pillanatig, míg már csak egy súlyosan megsebesült és csak nagynehezen mozgó harcos maradt magára. A vörös pók azután legrott erre és megadta neki a halálos döfést. Mindjárt minden lelkiismeret nélkül hozzá is fogott az elköltéséhez.

— Nos? Kérdezte Hak, hát a nagy városokban nem éppen így csinálják az emberek?

Akaratom ellenére mosolyognom kell; találó volt a hasonlat.

Hak minden további szó nélkül kinyitotta az üveget és a pókokat kiöntötte a földre. Mikor látta, hogy a vörös pók megszökik, ezt mormogta:

— Csak fuss el barátom, az életed a tied, mért bölcs vagy.

És elment új pókokat keresni. Mikor már alkonyodott, visszajött és elkészítette a teát meg a levest. Én ezalatt alkoholt öntöttem a pókokra, amelyek csaknem megtöltötték a poharat és munkanaplónkba megtettem a szükséges bejegyzéseket.

Hak a tarantulaüvegtől megihletve, vacsora közben rákezdett sok történetének egyikére:

— Egykor, az acsinszki fogházból való szökésem után Turkesztánba akartam menni; valahol a kirgiz pusztán

a Balkas-tó közelében nagyon magányos helyen belebotlottam egy ember gunyhójába. Nem volt se kirgiz, se orosz. Nem sikerült kitudnom, mi volt, csak annyit tudtam, hogy rosszul beszélt oroszul és magáról nem szeretett beszélni. Nehány éjjelt nála töltöttem és ezalatt észrevettem, hogy egyszer napnyugta után elment és valami nehéz tárggyal a kabátja alatt nagysokára jött vissza. Amikor később egy éjjel ébren voltam, láttam, hogy egy fazék fölé hajolva főz valamit.

Egy napon néhány lovas jött a gunyhónkhoz. Kirgizek, szartok voltak és néhány bennszülött Turkesztánból. Föl voltak fegyverezve, ami meglepett, mert tudtam, hogy fegyverviselésért mily szigorúan büntetik az orosz hatóságok a bennszülötteket. Azt gondoltam, hogy rablók és vonzódni kezdtem hozzájuk. Amikor kitudták, hogy én fegyháztöltelék vagyok, nagyon beszédesek és őszinték lettek. Nemsokára megtudtam, hogy a bokhara-krasznovodszki úton levő megszálló tanyák tulajdonosainak a szolgálói. Ezek a tanyagazdák kirabolták a kereskedőket, akik Bokharába és Khivába mentek, miután a Krasznovodszban levő orosz ügynökségeknek marhát, lovat, selymet és gyapjút adtak el. Rablásaikat különös módon végezték.

Miután a kereskedőket mindig fegyveres osztagok kísérték, a tanyásoknak más eszközökkel kellett dolgozniuk és nem pusztá erőszakkal. Vendégeik italába tehát az úgynevezett tarantula-bort keverték bele. Ez tarantulákból készül, amelyeket haláluk előtt földühösítenek; alkohollal a tűzre teszik és mindenféle bogyóval és fűvel sokáig főzik. A bor zöldezbarna színű és kellemetlen szagú. Nehány csöppje bármely italba öntve, csaknem azonnal elbódítja az embert. A bódultság néhány óra múlva elmúlik, de az áldozatnak tartós elme zavart, emlékezethiányt okoz, valamint zavart a beszédben és a mozgásban.

A tanya tulajdonosa a kereskedőket és kísérőiket a bódultság ideje alatt kirabolja, segítői azután messzire a pusztába hurcolják őket és ott magukra hagyják. Az áldozatok jóformán sohasem tudnak visszaemlékezni arra, hogy mi történt velük és hol voltak legutoljára. Ezzel ren-

desen vége is van a kalandnak, mert ha a kifosztott ember mindenre vissza is tudna emlékezni és az embereivel visszatérne, hogy megint hozzájusson elvesztett jószágához, a tanyásgazda fölfegyverzett cselédeivel gyülnék meg a baja és föltétlenül alul maradna, mert ezek a verekedő legények üldözött gonosztevők, kalandorok és más elzüllött cselédek közül kerülnek ki. Ilyesfajta emberek jöttek ahhoz a magányos házhoz, amelyben elrejtöztem. Bizonyára kitalálták már, hogy a ház tulajdonosa tarantulabor-készítő. Igaz, hogy gyalázatos ipart folytatott, de sok jó oldala is volt. A kirgizföld minden vidékéről, a hét folyótól betegek jöttek hozzá, akiket köszvény kínozott, némelyiknek dagadt volt a keze és a lába, mások egészen elgörbültek és járni is alig tudtak. Ez a méregborkészítő minden ellenszolgáltatás nélkül a legszívesebben kezelte őket.

Valami füves teát adott nekik borzalmas borának cselély belekeverésével, amelynek ebben az italban nem volt olyan gonosz hatása. Azután megparancsolta nekik, hogy feküdjenek a napra; néhány nap múlva csaknem meggyógyulva vagy egészen meggyógyulva ismét távoztak és szívből a leghálásabbak voltak neki. Nem adománnyal, hanem más, sajtóságos de hasznos módon mutatták ki hála-jukat. Mindig pontosan értesítették őt, mikor és hová indult el a rendőrség, a bíró vagy más állami tisztviselő és így titkos orvosuknak lehetővé tették, hogy vigyázhasson magára. Menedékhelyem e különlegessége teljes biztosságot nyújtott, mert ha nem szívesen látott vendégek készülődtek helyiségünk meglátogatására, bármikor mint a kámfor elpárologhattam. Csaknem félévig segítettem a gazdámnak azt a tarantulabort készíteni, amelyet a rablótanyák oly jól megfizetnek. Megtanultam, hogyan kell a pókot forró vaspálcával földühösíteni és egyáltalán a legalaposabban megismertem minden szokásukat.

— És miért hagytad ott ezt a menedéket?

Kelletlen kézmozdulattal csak úgy félvállról ezt felelte:

— Egy asszony miatt.

— Beszélj el, hogyan történt ez.

— Egészen egyszerűen. Mohó vágyódásunk valami nagy

fogásra okozta mindkettőnk vesztét, a barátomét is, az enyimét is. Egy napon egészen váratlanul egy finoman öltözött hölgy jött a rablóbarlangunkba. Zárt ajtó mögött sokáig egyedül maradt a barátommal és nyilván valami nagyon fontos dolgot vitatott meg velem. Kíváncsian és nyugtalanul hallgatódzni kezdtem.

— Tehát beleegyeznek? Kérdezte a hölgy. Odaadom valamennyi gyűrűmet és még ezer rubelt, de rögtön hatnia kell.

— Ne törődjön semmivel, mormogta a barátom tört orosz nyelven. Tíz csöppet tesz a pálinkába, amit az ura a vacsora előtt megiszik, akkor az utolsó vacsorát ette meg az ura. Üssön meg a guta, ha ez nem igaz.

A hölgy elment és ezt az utolsó vacsorát mégis olyan ügyetlenül készítette el az urának, hogy a hatóságok, amelyek a halálesetet megvizsgálták, büntetve gyanakodtak és letartóztatták a hölgyet. Kényszer alatt bevallotta, hogy kitől szerezte a mérget. Egyszerre csak egészen váratlanul nyakunkon volt a rendőrség; úgy megrohant bennünket, mint a héja a foglyot és csak amikor már megbilincselve kocsin ültünk, jött egyik páciensünk, aki figyelmeztetni akart bennünket, hogy a gunyhóntól néhány kilométernyire rendőrök vannak. Sokáig ültünk azután fogságban és mindez csak egy asszony miatt . . .

Befejezte elbeszélését, pipára gyújtott, fölkelte és ezt mondta:

— Itt az alvás ideje, uram.

Ez a tarantulanap azonban mély hatással volt reám. Vastag nyeregtakarómon sokáig hánykolódtam egyik oldalamról a másikra, azon gondolkodva, hogy nem lenne éppen szép dolog, ha takaróm alatt valami barlangból egy fekete, szőrös tarantula bújnék elő és a fogát belevágná a lábamba. Ezek a gonosz, utálatos pusztai banditák egyáltalán nem tetszenek nekem. Egyedül azokra nem haragudtam, amelyek az üvegemben voltak és tarantulabort csináltam belőlük, az igaz, hogy nem szép hölgy vagy utonállók, hanem zoológiai gyűjteményem számára.

Hak észrevevén, hogy még mindig ébren vagyok, álmosan kérdezte:

— Nem tud aludni uram?

— Nem, feleltem, félek ezektől a pókoktól.

Ásított és ezt felelte:

— Sohse féljen! Egyetlen tarantula sem merészkedik átlépni gyapju kosmájának (takaró) a szélét. Milliószer ki van az próbálva.

NYOLCADIK FEJEZET.

Abuk Khan átka.

Még jó sokáig vándoroltunk Chulyma és Minuszinszk pusztáin. Fölkerestük és megvizsgáltuk a tavakat, amelyekben sok volt a sótartalom és kiaknázásukra volt is primitív berendezés. Néhány tóban, minő a Liba- és Sulcha-tó, szóda volt, másokban, amelyek a Szira-tóhoz hasonlítottak, glaubersó volt. Meglátogattuk a Julia-bányákat rézérctelepeikkel, ahol angolok megkezdték a bányászást; látunk vas- és mangánérclerakodásokat és mindig előbbre haladtunk dél felé a minuszinszki kerület irányában, az Altai utolsó nyúlványainak területére. Amikor a Jenisszei bal partján mélyebbre jutottunk be a Chulyma-pusztába, mind gyakrabban akadtunk nagy és kis dolmenekre, sőt néha nagy tömegben találtuk őket. Ezek régebbi törzseknek, amelyeket itt valami katasztrófa ért, horodiskáit vagy tömegsírijait jelölték meg.

Ez a vidék, ahol az abakantatárok élnek nagy nyájaikkal nomádeletet, rengeteg világtörténeti köztemető, amelyet különböző hosszúságú időszakaszok váltakozása folyamán az ouigurok, szojotok, khalchamongolok, oletok, dsungarok és másféle nomád törzsek használtak, embertömegek, amelyek a népek anyjának, Ázsiának tápláló kebelén nőnek. Mindezek a törzsek általánosan ismert okoktól vándorlásra kényszerítve, lakóhelyül választották vagy átjárták ama végtelen füves területeket, amelyeken a Kizill-Kaya hegylánca és délnyugaton az Altai hegységbe átmenő nyúlványai vonulnak végig.

A hódító Dzsingisznak, a béna Tamerlannak, a rettene-

tes Goondjurnak és Amurszan Khannak, a nagymogul utolsó ivadékának hordái lovagoltak itt. Még előbb babyloni és ekbatanai kereskedők, valamint a Pamir északi lejtőjéről való harcos kalandorok jártak ezen az úton. Valamennyien hátrahagyták elesetteiknek és halottaiknak sírjait, akikre ezek a vörös monolitok vagy dolmenek emlékeztetnek. A régmúlt idők e sírjaiban bronzból és vasból való kardok, nyilak és fejszék, réz- és ezüstzablák és kengyelek, arany szíjcsatok és női fülbevalók találhatók, de csak ritkán azoknak a csontjai, akiket ide temettek; az idő múlásával megsemmisítette őket a természet.

A különösen sok kis dolmen fölé itt-ott elbizakodottan kinyúlik egy-egy büszke oszlop, amelyet homokkölap koronáz. Ezek olyan síremlékek, amelyeknek eredete a vérszomjas Dzsingisz Temukhirra nyúlik vissza. A fiainak, vezéreinek és harcosainak holttesteivel borított csatamezőkön állította fel ezeket és így jelölte meg egy nagy hódítóknak véres útját. És az Uraltól Pekingig és Taskendig bizonyos tekintetben még ma is mértföldjelzőül szolgálnak, amelyen a térképen föl nem tüntetett pusztai távolságokat mérik. Ha például az utazó azt kérdezi a tatár pásztortól, hogy mennyire van az asuli tábor, a pásztor kis gondolkodás után így felel:

— Ötször annyira, mint amennyire a kis Dzsingisz-sír van a Kara-Dzsingisz-sírtől.

A pusztai utakat még ma is így mérik. A mongol állam véres megalapítóinak ez emlékei tehát csak mértföldmutatók egy pusztai úton.

Az utazó, aki mélyebb érzelmekre hajlamos, megérzi, hogy a régen meghalt hősök és vértanúk árnyai még mindig ott lebegnek e sírok és a pusztai fű óceánja fölött, hogy a hódítóktól lánggra lobbantott tűz vörös parazsa valahol a kékesszürke égen még tovább pislákol és hogy a harci kiáltás és a gyilkos lárma rettenetes hangja még nem némult el egészen. Minden kő mintha ennek volna a története vagy hagyománya. Ennél a sírkőnél ült talán egykor elgondolkozva legfőbb személye ama khánnak, aki a nagy kurultai (haditanács) után a kínai fal vidékéről sok ezer

nomádok vezetett a Dnjeper vidékére, vérrel trágyázva a földet és a folyókat és a folyamokat kiárasztva a foglyok könnyáradatával.

Bensőmben borzadva és meghatva átéltem az itt lezajlott harcokat, amelyek után sírok és mondák maradtak, harcokat, amelyek újra fölidézik a katonák kemény hangját, az áldozatok sóhaját és jajgatását. Mintha a fű elfeledett történeteket beszélt volna el nekem régen elmúlt időről és népekről, amelyek a dolmenek alatt nyugosznak és mintha ezek a monolitok sötét makacssággal azon fáradoznának, hogy életben tartsák azoknak a hősöknek a neveit, akik annyi faj, nép és törzs ez átvonuló útján utolsó pihenőhelyüket találták meg.

Szomorúság és mély meghatottság fogott el, amikor a dolmenek és horodiskák közt elhaladtam és bensőmben megszólalt egy hang:

— Hol vagytok mindannyian, akik az Eufrát, Tarim, Kerulen partjától és a sárga folyam vizétől jöttetek; akik Kwen-lun, Pamir, Tian-shan, a nagy Khingan hegyei közt és az erdős Tannu-Olaban születtetek? Emlékeztek-e még életetek céljára és lefolyására? Nyugalmat találtatok vagy örökös kint abban az ismeretlen világban, ahová lelketek költözött, miután a föld befogadta testeteket és emlékezetekre és dicsőségtekre vörös kőtáblákkal és kőoszlopokkal ékesítettetett? Adjatok jelt, hogy valami tovább él belőletek, valami, ami jobb és állandóbb testeteknél, immár nyomtalanul eltűnt csontotoknál!

Ezek a gondolatok foglalkoztattak, amikor az ismeretlen világtörténeti vándorok sírján levő a régi emlékköveket tanulmányoztam. Ez oszlopok és lapok túlnyomó többségének üres volt a felülete, de néhányon rúnaírást, kört, háromszöget, négyzetet, tört vonalat, nyilat és pontokat láttam rendszertelenül bevésve; olykor indiai vagy tibeti írásfélét is találtam, amely csaknem kitörlődött és nehezen volt kibetűzhető; más köveken a mongol betűk kacskaringójához hasonló bütykös írás; azután még néhány, amely asszír vagy babiloni írásjelre emlékeztetett; mindez ismeretlen, titokzatos és új történeti és etnográfiai fölfedezések lehetőségére csábító.

Amikor egy nagy, szokatlanul impozáns dolmenre akadtam, fényképfölvételt készítettem róla. Ez a Fekete-tó közelében volt, ahol két napig időztünk, hogy a meglehetősen kiterjedt sónyero-berendezéseket tanulmányozzuk. A dolmen kis földhányással körülvett mélyedésben állt, a földhányást devonhomokkődarabok és rézércgörcngyök földték. Különösen pompás példány volt, tizenhat nagy, mintegy hat láb magas oszlop a sír körül, amelynek dombját már csak sejteni lehetett. Az északi köveken néhány gyakran megismétlődő orosz jelet vettem észre. Mély, semmitől nem zavart csönd volt a völgyben és úgy éreztem, mintha templomban volnék vagy nyílt sírnál. Különféle helyről két fölvételt készítettem a dolmenről. Éppen elraktam gépemet, amikor egy tatár pásztor érkezett lóháton.

Megkérdezte, mit csinálok, szomorúan rázogatta a fejét és leült mellém, lovát pedig kicsapta legelni.

A dolmenek nem érdekelték, de elmondta, hogy közelünkben halad el a Bagadír vagy nagy harcos útja. Megkértem, hogy mutassa meg. A dolmentől néhány száz lépésnyire körülbelül öt láb mély árok szolgált a Jenisszei partjához.

A pásztor az árokra mutatott, amely a folyó mentén húzódó sziklák tetején végződött és ezt mondta:

— Jóval azelőtt, hogy a mi tatárjaink Abakanból idejöttek, az öreg Goon fejedelem vezérsége alatt néhány törzs élt itt. Goon egy ütközetben elesett. Fia a Buluk-Kult körülvevő hegyek csúcsán elégette a testét és mert ott nem talált kemény vörös követ síremlék számára, minden reggel a Jenisszei partjához jött és alkonyatig a Buluk-tóhoz vitte ezeket a vörös kőtömböket. Csaknem egy napi út volt a tóig és a kövek nagyok voltak és nehezek, nehezebbek, mint két bika. Goon fia olyan Bagadír volt, hogy e rettenetes teherrel is úgy futott, mint egy megriadt özbak és hatalmas lábával a puha pusztai talajon és a sziklán is ő járta ki ezt a Bagadír-utat.

Az ország más vidékein már többször beszéltek nekem utakról, amelyek állítólag tatár óriásoktól származtak és e mondák hőse mindig az a fiú volt, aki messziről követ hord

atyja sírjához. A bennszülöttek költészetének ez, úgy lát-szik, állandó tárgya, amely rávilágít a tiszteletre és szere-tetre, amivel a fiú apjának adósa. De ezek a történetek csak a Jenisszei-, Tuba-, Amyl- és Abakan-kerületekben járták, tovább délen és keleten nem lehetett hallani.

Ugyanaz este előhívtam a dolmenfölvétel negatívját. De mennyire meglepett, hogy semmit sem találtam a leme-zen! Meg voltak világítva, de kép nélkül. Másnap reggel ismét elmentem a dolmenhez, hogy még egyszer szerencsét próbáljak, miután előbb egészen frissen kibontott skatulyá-ból vett új Lumière-lemezekkel töltöttem meg a gépet. Az előhíváskor megint nem találtam semmit a lemezen. Mivel ezek újak voltak és jók, a gépem pedig más tárgyak-nál kifogástalanul dolgozott, az elhibázott fölvétel okát a gépen kívül kellett keresnem. Egyedül arra a lehetőségre gondolhattam, mint magyarázatra, hogy talán abban a völgyben, ahol a dolmenek álltak, a sugárinterferenciának ritka, de lehetséges jelensége lép föl, úgy hogy az elölt fény-hullámok nem voltak behatással a lemezekre. Ez a föltételes magyarázat útját vágta minden más kutatógatásnak és arra bírt, hogy ne pazaroljak több lemezt ezekre a dolmenekre.

Később, amikor újra fölkerestem a Fekete-tó e komor vidékét, hogy a tómedence különböző részein kikutassam az ásvány- és szódaforrásokat, valamint a rézérctelepeket, néhány tatár lovassal találkoztam, akik közt egy muezzin vagy pap is volt. Jó ideig egymás társaságában lovagoltunk és azalatt a tatárok más vidékek életéről kérdezősködtek, én pedig az ő életük iránt érdeklődve ellenkérdéseket adtam föl nekik.

A muezzin vagy mullah, aki valamivel képzettebb volt, mint a többi, többféle történeti eseményt mondott el, főként a mongoloknak európai hadjárata idejéből és a többi közt olyan történetet is, amelyet eddig soha nem hallottam.

Amikor Dzsingisz Khan áthaladván Amylon, Kemchi-ken és Abakanon, a mi síkságunkra jött, mondta a mullah, itt a vitéz ouigurok laktak. Akkor már csak maradványai voltak egy valamikor nagy népnek, amely Ázsia egy nagy részén uralkodott és megalapította a világtörténelem leg-

nagyobb nomád birodalmát. Amikor ez szétszűllött, az ouigurok maradványai átkeltek a Sayan és az Altai hegláncain és ezeken a pusztákon találtak menedéket khánjaik alatt, akik a nagy ouigur uralkodók utódai voltak. Később, amikor Dzsingisz hordái elárasztották e síkságokat, mindenkit meggyilkoltak, akik nem engedelmeskedtek nekik és megölték marháikat és lovaikat is, itt Abuk, a legutolsó ouigur khán uralkodott.

Ez a khán két lovast küldött Dzsingiszhez azzal a kéreessel, hogy a nagy hadvezér, ha átvonul az ő pusztáin, ne bántsa a lakosságot. Dzsingisz az egyik hírvívót, mert Abuk egyik fia volt, megölte, a másikat pedig gazdag ajándékkal megvesztegette, vigye Abuknak azt a hírt, hogy Dzsingisz a csapataival a Jenisszei jobb partján fog elhaladni. Ez a hírhözó, aki a khán egyik legmeghittebb szolgálja volt, biztosságba ringatta urát és visszatartotta attól, hogy védelmi intézkedést tegyen. Dzsingisz seregei éjnek idején megrohanták és könnyű győzelmet arattak. Abukot elfogták és megölték. Amikor a veszthelyre ment, ezt mondta:

— Mindent és mindenkit gyűlölök! Jaj annak, aki elvesz valamit arról a helyről, ahol meghalok. Meg fogom magamat rajta bosszulni. Lelkem ősz ködként ottmarad e hely fölött!

— Ezt mondta Abuk Khan — folytatta a mullah. — Dzsingisz harcosaival és kincseivel, mint mindent elpusztító tűz, tovább rohant az útján. Az életben maradt ouigurok vörös kőtömbökkel rakták körül azt a helyet, ahol uralkodójukat megölték és a köre rávésték gyűlöletet hirdető szavait és örök átkát. Emberek jöttek egyszer ide, akik a föliratos köveket el akarták vinni; de az egyiket agyonrúgta a ló, egy másik csónakúton a vízbe fúlt. Tatárjaink beleérték magukat abba a gondolatba, hogy Abuk sírjába halotti ajándékként sok kincset ástak el és ezt meg akarták szerezni. De amikor ásni kezdtek, köd ereszkedett és elrejtette a földet szemük elöl; ásóik csak kövekbe ütköztek, amelyek szikrát hánytak és port terjesztettek. Három ember megvakult, a negyedik halálát lelte akkor, amikor a

sziklás úton a folyó felé igyekezett. Néhány évvel ezelőtt egy orosz festő le akarta festeni Abuk Khan sírját, de végre is rémülten menekült, mert háromszor jött ide, de sohasem láthatta a köveket, mert a földből fölszálló sűrű felhők elfödtek.

— Mutasd meg nekem ezt a sírt — kértem — mert misztikus helyek iránt mindig érdeklődtem és most is érdeklődöm, ha mindjárt egészen természetes is a titok oka.

— Űgyis ellovagolunk a sír mellett — felelte a mullah — mert a Fekete-tó mellett akarunk pihenni, ahol egy kunánk (barátunk), orosz ember, van.

Folytattuk utunkat és különféle elbeszélésekkel töltöttük az időt. Az élen lovagoló egyik tatár végre hátrafordult a nyergében és ezt kiáltotta:

— Abuk Khan sírja!

Meglepetésemben fölkiáltottam: az a dolmen volt, amelyet nem tudtam lefényképezni.

— Ejnye — gondoltam — csak nem tartotta az öreg Abuk a kezét Zeisz-lencsém elé?

Újraéledt kíváncsiságtól hajtva elhatároztam, hogy új kísérletet teszek. Éjjel új lemezeket helyeztem el és rendbe hoztam a gépemet, miközben mindent a legaprólékosabban megvizsgáltam. Azután ugyanazzal az érzéssel vártam a reggelt, mint amellyel érdekes és rendkívüli vadászatot szoktam várni.

Másnap reggel kilenc órakor megint a dolmennél voltam. A nap tiszta volt és világos. A vörös monolitok mintha vörösen izzó acélrudak lettek volna. Megkerültem a dolment, három helyet választottam ki és két pillanatfölvételt és húsz másodpercnyi megvilágítással egy időfölvételt csináltam. Azután türelmetlenül meg kellett várnom az estét, hogy előhívhassam a titokzatos fényképeket, amelyeket «minden és mindenki gyűlöljének» sírján készítettem.

Délben visszatért a professzor és a vacsora után a Jenisszei-part közelében levő egyik nagy faluba tartottunk, ahonnan csónakon délnek akartunk utazni, hogy megvizsgáljunk néhány sótelepet, amelyben állítólag salétrom volt.

Gyorsan haladt a kocsink a pusztá kemény földjén,

egy másik a munkásokkal és a podgyással követte. Egyik falu közelében egy dolmen alól kutya ugrott ki. A lovak megijedtek, jobbra rántották a kocsit, azután hirtelen megfordultak és eközben mindketten kiestünk a kocsiból. Egy kőrakásra zuhantam, bal karom, amely azóta is vékonyabb és gyöngébb, mint a jobb, kirándult és kisebesedett. Egyúttal összezúzódott a fényképezőkészülékem, hogy a Zeiss-lencsének és a lemezkazettáknak csak töredékeit tudtam összeszedni.

Amikor összeverve és bal karomban szűrő fájdalommal fölkeltem, nem tudtam elnyomni ezt a fölkiáltást:

— Az ördög égessen meg a pokolban, Abuk, ostoba gyűlöletedért!

A professzor, akinek a szemüvege elveszett, az órája meg összetört, nagymeglepetve átkozódásom jelentése iránt érdeklődött. Mikor elmondtam neki Abuk történetét és vele való fényképészeti viszályomat, mosolyogva így szólt:

— No, ez valóban csodálatos összetalálkozása a körülményeknek. Ez az Abuk is mindenesetre alattomos individuum!

Én azonban összevert, bántalmazott és kedvetlen voltam és sohasem fogom elfelejteni ezt az átkozott átkozódó ouigurt.

Az öreg Dzsingisznek bizonyára megvolt az oka Abuk megölésére, de szerződést kellett volna vele aláíratnia, hogy halála után nem fog mint bandita tevékenykedni.

KILENCEDIK FEJEZET.

Egy preritörzs házassági szokásai.

Egész nyáron, késő őszig, az Abakan-hegység és a szibériai vasút közt a pusztát jártuk. Fölkerestük a Jenisszei balpartját, ahol az abakantatórok élnek nomád életüket. Keverék törzs ez, azoknak a különböző mongol népeknek maradványából, amelyek átvándoroltak a pusztán és közülük sokan ottragadtak. Az abakantatórok elzárkóznak a civilizáció elől és mai kulturájuk is még a tizenharmadik-

tizennegyedik századból, tehát abból az időből való, amely tartós behatással volt egész Ázsia szociális és állami viszonyaira. Itt főként a Dzsingisz- vagy az úgynevezett pusztai törvény uralkodik a Korán parancsaival keverve és a jelenkor sem változtatott rajta és nem is befolyásolta.

A családi életnek a nomád, harcos törzseket jellemző formája van, amely törzsek az asszonyt csak kedvtöltés tárgyának tekintik. Igazában nem becsülik, mert a nomád harcos, aki reggel valami harcban eleshetik, nem óhajt tartós házi bilincset, ha az asszony az övé és azt akarja, hogy holnap sajnálkozás nélkül elhagyhassa és ne kelljen többé vele törődnie; ha menekülnie kell az ellenség elől, akkor agyon is szúrja a késével, nehogy üldözőinek kezébe kerüljön. Ha békésebb a nomád férfi élete, akkor csak dolgozó állatnak tekinti az asszonyt. Arra kényszeríti, hogy napkeltétől késő éjjelig dolgozzék és semmiféle lelki hajlandóságot és tiszteletet nem mutat iránta. Az igazi szeretet és megbecsülés e hiánya az asszonyt mindig csak szolgálóvá és rabnővé teszi. Csak valami véletlen szabadíthatja meg a sorsától.

A tatár ismerőseinek leányai közül szemel ki magának feleséget, de keleti szokás szerint házasuló szándékát sohasem mondja meg a leánynak, sőt nem is beszél vele. Ajándékokat küldözget a lány apjának, akinek azután ezt mondja a kérő:

— Holnap hajnalban a kunakom barna lovon körüllovagolja a jurtádat és a földre dobja a csomós szíjat.

— Mondjad meg a kunakodnak — feleli a leány apja vagy bátyja — hogy tolvaj és hogy eltalálja a golyóm, ha hajnalban még egyszer közeledik táborunkhoz.

E régóta szokásos párbeszéd után a kérő a maga és barátja nevében ajándékot ad át. A fiatal tatár bejelentéséhez híven körüllovagolja a jurtát és eközben elejti a szíjat, amelyre csomó van kötve. Napnyugta előtt a szülők összekötözik a leány kezét és fátyollal letakarva magára hagyják a leányt a pusztában. Napnyugtakor odalovagol a fiatal tatár, nyergébe emeli a leányt és szülei jurtája felé lovagol. A szertartás e részénél nagyon óvatosnak és ügyesnek kell lennie és teljesen uralkodnia kell a lován.

A táborhoz érkezve, az apa vagy a legidősebb fitestvér figyelmeztető kiáltást hallat és ráló a rablóra, úgy hogy pontosan szemben a ló fejét veszi célba. Ha a lovas nem hallja meg a kiáltást vagy pedig rögtön vissza nem rántja a lovát, lelőhetik. Ez nem is olyan ritka dolog, persze más okokból. Ha a leány apja öreg és fia nincsen, valamelyik cselédjét bizza meg azzal, hogy a vőlegényre lőjön. Igen ám, csak hogy a cseléd akárhányszor szerelmes a gazdája lányába és reméli, hogy a pusztának szabad fia lesz, ha feleségül veheti. Ha ezt a reménységét veszni látja, nem szemben, hanem oldalt veszi a célt és nem kiált figyelmeztetően. Odafut a leányhoz, föloldja a kezén a köteléket és ősi szerelem szavait suttogja a fülébe, ama szerelemét, amely zabolátlan, mint a puszta természete.

Ha a vőlegénynek sikerül választottját a maga táborába elvinnie, akkor ott leteszi és míg maga a nyeregben marad, a leányt szíjon elvezeti a sátra körül; azután átvágja a csomót és a leányt bevezeti új otthonába. Ezzel tulajdonképpen véget ért a szertartás. Másnap a fiatal pár elküldi a leány szüleinek a kalymot, azaz a házassági ajándékot, ami a szülőkkel történt előzetes megállapodásnak megfelelően marha, pénz vagy más ajándék lehet.

Az ilyen házasságok, amelyeknél tekintettel vannak a férfi kívánságaira, a nőt pedig sorsára bízzák anélkül, hogy csak egy szót is szólhatna ellene, okozzák a pusztai élet sok tragédiáját. E szerencsétlen rabszolgává alacsonyított tatár asszonyok öngyilkosságáról már beszéltem. Vannak azonban más tragédiák is. Akkor születnek meg, amikor a szerelem vörös virága kihajt az asszony szívében és amikor ezzel a szerelemmel együtt életre kél a féltékenység is, vadul és kíméletlenül, mint aminő a fű, homok és csupasz hegyek ez óceánja borzalmas hideg téli viharai.

Itt az asszonyok ismerik a titkot, hogyan kell mérget készíteni a bürök magvából vagy a titokzatos, nagyon keresett és drága gazam növény gyökeréből. Hogy megfizethessék az árát, az asszonyok arra is képesek, hogy a ménesekből kilopják a legjobb lovakat. A samanok (varázsló orvosok) segítségére vannak a megcsalódott asszo-

nyoknak és a füvek gyógyító és mérgező tulajdonságainak ismerete alapján szerelmi italt és talizánt vagy biztosan ható mérget készítenek az új asszony, a vetélytársnő vagy a férj úr számára.

Három évvel ezelőtt ismét bejártam ezt a pusztaságot, amelyen régebben sok millió marha és ló legelt. Most vadon van itt. A tatárok a szovjet gonosztevő terrorja elől menekülve, a mongol határon át délre vonultak. A füvet szándékosan rakott pusztai tűz emésztette meg és sáska elpusztította.

Isten büntetése, Abuk Khan átka volt ez... vagy megbántott árnyaknak, régen kihalt törzsek nagy vezéreinek és hőseinek bosszúja?

Tatárok holttestére akadtam, akiket a bolsevikok meggyilkoltak, juhok és marhák csontvázára.

A Fekete-tónál, ahol két évtizeddel előbb a tudós professzorral és azokkal az orosz szökött rabokkal együtt táboroztam, a sófinomítónak leégett épületét és a házak romjait találtam. Egyetlen kis kunyhó maradt épségben. Az ór és a családja lakott benne. Várt — a biztos halálra.

E tragikus, reménytelen élet szimbólumaként a hegy gerincén, a lágy tavaszi égtől élesen elválva, megjelent egy farkas körvonala.

Mozdulatlanul állott, mint a bronzfigura; azután hirtelen fölemelte a fejét, kinyújtotta a nyakát és üvöltöni kezdett. Sokáig üvöltött, vágyakozva és fenyegetődzve, mintha a halált, a pusztulást és a feledést hívogatná.

Hová tűntetek el ifjúságom napjai? Mi lett fiatal éveim gondolataiból és ideáljaiból? Ez az, amit az élettől és a civilizációtól reméltem, amikor húsz évvel ezelőtt vándorlásaim közben letűnt évszázadok történeteire figyeltem e dolmenek közt és arról álmodoztam, hogy ide is el fog jönni a mindenható kultúra és megállítja a pusztulást, amely a kimúló törzseket fenyegette? Akkor nem is merhettem arra gondolni, hogy itt valaha ilyen képeket láthatok, akkor, amikor itt az emberiség haladásáért és fejlődéséért dolgoztam és jobb jövőjéért ennek a végtelen országnak, amelynek eredetisége meghiúsult!

És végül: ez volt az, amit a forradalomtól, a haladás legradikálisabb jelentkező formájától vártam, amikor 1905-ben a haladás nevében és föllázadva a cári kormány bűnös igazságtalanságai ellen, az első forradalom örvényébe vettem magamat és buzgalmamért két évig kellett a cár tömlöceiben senyvednem?

Nem! Amit itt láttam, bizony sohasem kívánta a szívem.

Azt mondják, a forradalom haladás. De mindig talál ez?

A chulyma—minuszinszki puszták halott- és sírországainak füvei és kövei ugyanazt az ítéletet súgták a fülembé, mint amelyet Hak mondott, amikor szeptember végén Minuszinszk közelében elváltunk különös munkatársainktól:

— Nem lesz jó sorunk maguk nélkül, de a maguk sorsa a rosszabbik. Mi éhezve és fagyoskodva fogjuk a végünket várni; de körülöttünk szabad erdők lesznek, maguknak ellenben városokban kell küzdeniök az élet ravasz-sága és gonosz-sága ellen, amely minden évvel ravaszabb, alattomosabb lesz. Le fognak győzetni és még halálukban is hallani fogják azoknak a jajgatását és nyöszörgését, akiket a városi élet gyilkol meg.

Barátságosan kezet szorítottak velünk, mélyen a szemünkbe néztek, azután visszamentek az üldözöttek és hajszoltak életébe. Indiánusok módjára libasorban mentek, hogy mint a farkas, elbujjanak a bokrok közt, mert gyűlöltek a sűrűn látogatott országutakat, a városokat, az idegen embereket, akiktől félték is. A sűrűség szélén megálltak és hallgatva figyelmesen köröskörül kémlelődtek.

A Fekete-tó farkasához hasonlítottak, amely tele dühvel üvöltött, mert az emberiség haladása éhezésre és halálra kárhóztatta. Ő is elátkozta a *мага* nézőpontjából a ravasz és alattomos életet, amelyről Hak beszélt, Hak, a hamisan kezelt gonosztevő, aki oly hálás volt minden méltányos szóért, a megértés minden jeléért, amelyet beteg, éhező lelkének nyújtott az ember.

II. RÉSZ
TIGRISORSZÁG

BRITISH MUSEUM

NATURAL HISTORY

TIZEDIK FEJEZET.

Kelet gyöngye.

Az Amur, a koreai határ, a Csöndes-óceán és Mandzsrország közt terül el Usszuriföld. Keresztül folyik rajta az Usszuri két legnagyobb mellékfolyójával, a Szungakhaval és Daobi-Hoval és a Szikhota-Alin hegység két részre, az Usszuri-medencére és a tengermellékre osztja.

Különös vidék, északnak és délnek keveréke. Fenyőfák, cédrusok és sarki nyírfák nőnek diófák, hársak, dugasz-cserfák, különböző alakú pálmák és szőlő mellett. Az iramszarvas, a barna medve és a coboly egyazon erdőben lakik a tigrissel, a boa konstriktorral és a vörös farkassal. A Hanka körül levő tavakon és mocsarakon északvidéki ludak, hattyúk és kacsák ausztráliai fekete hattyúkkal, indiai flamingókkal, kínai kócsagokkal és mandarinkacsákkal keveredtek össze. A természet rejtélye vagy tréfája ez?

A legenda, a bennszülött gondolat- és képzeletvilág kedves virága ezt mondja :

Amikor az Isten befejezte a teremtés munkáját és mindenüvé szétoztotta a kijelölt fákat, bokrokat, füveket, négy lábúakat, madarakat és csúszómászókat, a földnek csak egyetlen része maradt csupaszon és élet nélkül, az a rész, amelyen az Usszuri folyik keresztül. A folyó szelleme haragosan így kiáltott :

— Teremtő, minden országot pompás ajándékkal láttál el és csak erre a vidékre nem terjedt ki a kegyességed. Légy kegyelmes és bölcseséged és irgalmad szerint ezt is ajándékozd meg!

Isten meghallotta a folyó szellemének szavát és mindenünnen elvett valamit, növényt, emlősállatot, madarat, csúszómászót és drágakövet és szétoztotta mindezt az

Usszuri körül levő vidéken. Ekkor egyszerre kivirult az ország és tele lett étellel és szerencsét próbálva, gazdagságot keresve sok törzs jött oda.

Így a monda és Maaack, a természetkutató, aki beutazta ezt az országot, följegyzéseiben azt mondja, hogy természet-filozófiai nézőpontból nincs semmi ellenvetése a monda ellen.

Az orosz utazók már régóta és joggal «Kelet gyöngyének» nevezték az Usszuri-földet.

Az orosz kormány megbízásából Vladivosztokba utaztam, hogy a távoli Kelet kereskedelmi lehetőségeit tanulmányozzam. Ez alkalmat adott arra, hogy alaposan megismerhettem az országot és gazdasági értékét. Kevéssel megérkezésem után az Orosz Földrajzi Társaság keleti osztályának tudományos titkárává választottak meg; ez korlátlan belépést biztosított nekem minden könyvtárba, múzeumba és irattárba és nagyon megkönnyítette külön tanulmányaimat.

Az egész Usszuri-földön és az orosz fönnhatóság alatt álló egész Pacifik-part mentén elterülő széntelepek vegyi és földtani tanulmányozása folyamán bejártam az usszuri tartomány sok részét, Szakhalin-szigetét, a kamcsatkai félszigetet és a Behring-tenger partjait. Ezek az utakon e kevésbé ismert vidékek életéről szerzett sok benyomással és tapasztalattal gazdagodtam. Élményeimről akarok egyet-mást elmondani a következő fejezetekben.

Februárban érkeztem Vladivosztokba. E keleti partvidék sugárzó napja már melegen sütött. A fák rügyet bontottak, a fű megújította a gyepek területek tavaszi szőnyegét és a hegyek lejtőin ibolya és gyöngyvirág díszlett.

Vladivosztok egy mély, Arany Szarvnak nevezett öböl partjain fekszik és az Egersheld félszigetre is átterjed. A várossal szemben levő orosz szigeten az erőd látható, ahonnan óriási ágyúk kíváncsian tátogatják fenyegetődő szájukat.

A város, amelynek javarésze téглаépület és köztük még körülöttük kevésbé szolid faházak vannak szétszórva, terraszokban emelkedik a Sasfészeknek nevezett hegy csú-

csán levő meteorológiai állomáshoz. A kormányzósági épület, a vasúti igazgatóság, az üzletházak, bankok és kaszinók az első terraszt foglalják el.

A város e hivatalnoki és európai negyede fölött van a különös, eredeti életét élő japán negyed, amelyet a fölkelő nap országából plántáltak ide.

Még hátrább, a hegy mögött emberi szemétdomb van; félig földbe rejtett gunyhók, összetört kerítések, romló háztetők és bűzös iszapnak egész áradata, amely utakról és szögletekből mászik elő. A nép úgy nyüzsög itt, mint a patkány: fehér vagy vörös gyapotnadrágban és rövid kabátban, a hajukat egészen különösen kis csomóra kötik föl és áttört, dísztelen nőikalapféléhez hasonlító lószőrkalappal fődik be, amelyben a hajcsomó úgy ül, mint a madár a kalitkában, napsütötte, piszkos, barna, csinos arccal és a gége mélyéből jövő hanggal, amely mintha kutyaugatás lenne — koreaiak ezek, a reggeli nyugalom országának gyermekei. Ezen a szálláson, e vakondoktúrásokban, a város e szemétdombján a cári uralom idejében olyan életet folytattak ezek az idegenek, amely a többi lakótól teljesen el volt különítve és nem ismertek se jogot, se törvényt. Csak amikor kolera-, himlő- vagy pestisjárvány dühöngött, parancsolták meg az orosz hatóságok a koreaiaknak, hogy hagyják el az erőd körletét és a legsúlyosabb büntetéssel fenyegetődözve arra kényszerítették őket, hogy éhezve és fázva a Tumen-folyó partjához, a koreai határra vándoroljanak. A szállásukat azután fölgyújtották, mert ez volt a legbiztosabb fertőtlenítés. De egy év múlva új város keletkezett az elégett omladékon és a gunyhók romjain és új koreai lakók a régi életet folytatták ott, lopással, jóslással, halászással, rákászással, ópiumbarlangok fönn tartásával és titkos szállásadással minden fajtajú gonosztevőknek. A rendőrség nem szívesen ment ebbe az utcalabirintusba, ahol minden sarkon veszedelem leskelődött.

Ez volt a koreai külváros. Rablóknak egész bandája, amely még nappal is meglátogatta Vladivosztokot, megtámadta az üzleteket és bankokat és a legnagyobb nyilvánosság előtt gazdag polgárokat elfogott, hogy értük váltság-

díjat zsaroljon, élt itt a rendőrségnek és bíróságnak megközelíthetetlen barlangokban.

Az orosz-japán háború kitörésekor Vladivosztokban voltam és tudom, hogy a koreai negyedben földalatti aknákat ástak, amelyekkel két fontos erődöt akartak fölrobbantani és hogy valamennyi kém, akinek nyomában volt a rendőrség, eltűnt a reggeli nyugalom országa fehérbe öltözött, titokzatos és hallgatag fiainak e nyüzsgő sokaságából.

Mindjárt Vladivosztokba érkezésem első napján halottam néhány történetet erről a koreai külvárosról.

Csodálatos holdfény ezüstözte be a várost és a hegyet. A csillagok, amelyek mintha egészen közel lettek volna a tengerhez és a hegyhez, tisztán csillogtak. Mivel barátaim azt tanácsolták, sétáljak föl a város fölött levő magaslatokra, hogy élvezhessem a csodálatos éjjeli kilátást a tengerre, zsebre vágtam Mauser-pisztolyomat, amely úton sohasem hagyott el és nekiindultam az útnak, amely a magasabban fekvő terraszokra szolgált. Nemsokára magánosan álló házak, azután ládadeszkákból és más hulladékból összerótt gunyhók közt találtam magamat. Végre ezeket is elhagytam, amikor a hegy füves kapaszkodóin följebb haladtam. Csúcsán fiatal, a szélről és a tengeri levegőtől elnyomorodott fák voltak.

Innen főséges volt a kilátás. Lábamnál a város, a házak és az utcák villamos világításának fényében csillogva és szakadatlan lármától és zavaros hangoktól zúgva. Távolabb a sötét öböl és rajta a hajók sokszínű lámpája, a személyszállító gözösök és fenyegetőző fehér cirkálók fénylő ablakainak hosszú sora. Mögöttük az orosz sziget sötét körvonala az erődök szétszórt és csaknem láthatatlan fényével, Szkuploff sziklaszigeten a világítótoronynak világos fénykévéje, amely állandóan megjelenik és ismét eltűnik és e sziklasziget fekete tömege mögött a hatalmas és korlátlanul uralkodó tenger.

Áhítatosan élveztem ezt a festményt, amelyet az éjjel festett nekem, amikor hirtelen kiragadott álmodozásomból egy mély rekedt hang, amely elárulta, hogy állandóan szereti az alkoholt.

— Kérem, ajándékozzon valamit egy szegény, elbocsátott hivatalnoknak — szólított meg egy óriási férfi, akinek kezében bunkósbot, fején pedig elkopott katonasipka volt. Nagyon jól ismertem a munkára és rendes életre képtelen iszákos ember e fajtáját. Az úgynevezett «mezitlbasok» közé tartozott. Mikor néhány apró ezüstpénzt vettem elő, lenézően mosolygott, tenyerén megtáncoltatta a holdfényben világító ezüstpénzt és ezt mormogta :

— Ilyen pár pénzdarabot ad, amikor pedig az egészet megkaphatom?

Egyszersmind szorosabbra fogta a botját. Szó nélkül kihúztam zsebemből a Mauseromat, megnéztem és ismét visszadugtam szokott helyére.

— Ó, bocsánat — mondta katonás köszönéssel. — Ezzel kellett volna elkezdenie a beszédet. Jóccakát, uram!

Csoszogó, ingatag léptekkel távozott és botját megforgatta a levegőben. De láthatólag félve a Mausertól, amely lyukat fúrhatna a hátába, időről-időre visszanezett. Egyike volt azoknak, akik állat módjára laknak a koreai külváros vakondtúrásaiban és csak éjjel járnak élelem után és rablásra.

Vladivosztozk lakóssága tarka népvegyülék volt, teljesen különböző erkölcsi nézetek és életelvek különös keveréke. Voltak ott orosz hivatalnokok, akik ittak és vesztegető pénz kizsarolásával vagy meggazdagodtak vagy börtönbe jutottak ; iszákos és kártyázó tisztok ; spekuláló kereskedők, kisipari vállalkozók, akik kihasználták a semmiféle törvény-nyel nem védett olcsó munkaerőt és visszaéltek vele ; banditák, szláv kereskedők, pénzhamisítók és zsarolók ; emberek minden foglalkozás nélkül vagy pedig minden elképzelhető foglalkozással az utcai rablástól egész a szabályozott pénzhamisításig ; minden ország és minden nép söpredéke, amelyből segítő erőt lehetett kapni minden kalandhoz, mindenféle expedícióhoz, akár aranykutatásról volt szó az okhocszi tenger partján, akár fókavadászatról vagy cserekereskedésről Kamcsatka és Anadyr bennszülötteivel, akik-től egy pohár pálinkáért vagy félfont nedves puskaporért egy coboly- vagy hódbört lehetett kapni.

Ez az erkölcsi tekintetben teljesen kétes népség volt az alap, amelyből a város élete kisarjadzott. Élete első éveiben Vladivosztozk kis orosz vár volt, amely mellett meglapult egy kis város bárokkal, kétes vendéglőkkel, játékbarlangokkal és az előbbi táj mindama szociális jelenségeivel, amelyek megfertőzik az életet a határon.

Kis idő múlva új alakok léptek föl a színen: két német matróz, aki a hajóról megszökött; egy hollandus, aki ellen a bíróság körözőlevelet bocsátott ki; egy svéd és egy finn ember, akiket véletlenül ide a Pacifik-partra vetett a sorsuk; nemsokára csatlakozott hozzájuk egy orosz, aki valószínűleg valamelyik fegyentelepről szökött meg és közösen kis boltot nyitottak, amelyben főként vodkával, dohánnyal, borral, gyujtóval, gyertyával, szardiniával és kötélárúval kereskedtek. A bolt egymagában jelentéktelen volt, de tulajdonosai villámgyorsan meggazdagodtak, mert földet és telket vásároltak össze, mutatós házakat építettek ott, ahol ma a város főutcái vannak.

Ha az ember meg akarja ismerni e gazdagságnak a forrását, nemcsak a boltban, hanem a városon kívül is kell keresnie. A vállalkozó kalandorok e bandája üzemét kiterjesztette a tengerre is. Volt több kicsi, de gyors és jól fölfegyverzett vitorlásuk, ezekkel megtámadták a gyöngé japán, kínai és amerikai hajókat, amelyek szörmét, ginsenget, antilopszarvat, aranyat és a távoli orosz keleten vásárolt vagy lopott más árút szállítottak. Az ilyen zsákmányt, amíg eladták, biztos helyen elrejtették. A nemzetközi kalandorcsoport éveken át folytatta ezt a jövedelmező üzletet, amely a vállalkozóknak tekintélyes állást biztosított a városban, úgy hogy végre működésüket a tengeren abbahagyhatták és talán kevésbé kiadós, de teljesen törvényes vállalkozásokkal foglalkozhattak.

Egy bátor államügyésznek az életével kellett megfizetnie azt a vakmerőségét, hogy kutatgatni kezdte a távoli kelet e hatalmasságainak előéletét. Szarvasvadászatra hívták meg és szerencsétlen véletlenségből fejbe lőtték. Halálával végérvényesen véget ért az a kísérlet, amely e «tiszteletreméltó polgárok» sötét multjába óhajtott bevilá-

gítani. Néhányan éltek még közülük, mikor Vladivosztokba jöttem. Mindenki tisztelettel meghajolt előttük; de a hátuk mögött véres részleteket súgtak egymásnak az emberek az életükről és a pacifikparti vizekben folytatott tevékenységükről.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Tengeri rablók és útonállók.

Tavasszal megkezdtem a kirándulást. Husvétkor egy csapat vadással átkutattam a Rekord és Putiatin szigete-
ket, amelyek a part közelében Nagy Péter öblében a Mu-
rawieff—Amurszki előhegységénél vannak.

Rekord-sziget egy vadászklubbé volt, amely vadasker-
tet csinált belőle szarvasoknak. Nagyon dús, buja fű fődte,
amit a szarvasok nagyrabecsülnek. Százával élnek őzek a
szigeten és sohasem hagyják el, jóllehet a tenger télen be-
fagy és így könnyen átjuthatnának a szárazföldre. Nagyon
kedvező a vadászoknak az, hogy nemcsak a már ott élő
állatok maradnak meg, hanem nyilván a takarmány bő-
ségétől csalogatva, még mások is átváltak a szigetre.

A klub évente egyszer nagy hajtóvadászatot rendez,
de rendszeren csak őzet lőnek, mert a klub úgy Rekordon,
mint Aszkoldon lehetőleg sok axisz-szarvast életben akar
tartani.

Husvét után meglátogattam a Putiatin-szigetet, ahol
összekerültem egy lengyel telepesnek, Jankovszkinak a csa-
ládjával, akinek apját a lengyelek 1863. évi utolsó szabadság-
harca után mint forradalmárt Szibiriába száműztek. Kitűnő
gazdaságot teremtett itt fajlovakkal, földműveléssel, gyü-
mölcs- és főzéléktermesztéssel.

Tizenhatéves leánya nagyon bátor fehérszemély volt,
aki vad lovakon lovagolt és a cowboy vakmerőségével és
ügyességével lasszóval kifogta a ménésből a lovat. Láttam,
amikor megnyergelt egy lovat, amelyen soha nem ült még
senki. Rápattant és mint a szél, eltűnt a messzi síkságon.
Egy óra mulva visszatért a tajtékozó lovon, amely engedel-
messé és nyugodttá lett.

Jankovszki fiai erős, kemény legények voltak, hatalmas vállal és mellkassal és jó kedvtől meg bátorságtól sugárzó szemmel. Meglátszott rajtuk, hogy ifjú életükben is megismerték már a kalandot és hogy nem ijednek meg semmi veszedelemtől. Hallottam arról, hogy amikor tengeri rablók és hunghutzok megtámadták a szigetet, miként harcoltak szüleikkel együtt és visszaverték az ellenséget. Ők maguk azonban nem akartak erről beszélni, ami nemcsak szerénységüket, hanem egyáltalán jellemük szilárdságát bizonyította.

Egy napot töltöttem Putiatin szigetén. Megcsodáltam Jankovszki méntelepét és versenystállóját és megszemléltem a kitűnő kínai agyagföld vagy kaolin lelőhelyeit.

Néhány nappal Vladivosztokba való visszatérésem után hallottam, hogy az egyik ifjú Jankovszki, egy nappal azután hogy meglátogattam a szigetet, csak éppen hogy megmenekült a haláltól.

A testvérek fölnyergelték lovaikat és fegyvert fogtak, hogy kacsára vadásszanak. Az erdőn keresztül a tengerpart felé lovagoltak, ahol tavasszal az északnak röpülő kacsák és libák pihenőt tartanak. Mivel az út nagyon kacskaringósan haladt a bokrozatok közt, a fiúk libasorban lovagoltak. Ekkor a fiatalabb, aki hátul lovagolt, rókát vett észre, amely eltűnt a bokorban. Fölemelkedett a kengyelenben, megállította a lovát és figyelmesen vizsgálni kezdett, hogy lövésre kapja az állatot. Hirtelen ijesztő ordítást hallott, amit testvérének hangos kiáltása követett. Lovát a leggyorsabb vágatásra sarkantyúzva, csakhamar kis tisztásra érkezett, ahol vad, irtózatos látvány tárult a szemé elé. Testvére hátradőlve a ló farán feküdt, amely teljes vágatással rohant. Egy tigrist vonszolt magával, amely a talpát belevágta a fiatal ember jobb vállába. Mivel a gyorsaság, amellyel tovaröpültek, nem engedte meg, hogy harmadik talpát is fölhúzza és szintén belemélyessze a ló combjába, karmaival föltépte a földet és a bozótot.

A fiatalabb Jankovszki végigvert a lován és utolérte a küzdők csoportját. Az öregebb testvér már-már elvesztette öntudatát, mivel a tigris csaknem egész súlyával a vállán

csüngött, amelyből szertesugárzott a vér valamennyiükre. A fiatalabb testvér odalovagolt a tigrishez és amikor ez vad dühvel feléje fordította a fejét, revolvergolyót röptetett a fülébe. A tigris nem tudott többé megkapaszkodni a lóban és lovasban és lassan lecsúszott a földre, ahol a fiatal Jankovszki, mielőtt a testvérén segített volna, még néhányszor a fejébe lőtt. Mindketten, a lovas és a ló, alaposan össze volt marcangolva és sok vért vesztett. A mentő lesegítette testvérét a lóról, a sebét az ingéről letépett csikokkal bekötözte és haza vitte. Azután egy cseléddel visszavért a harc helyére, megnyúzta a tigrist és diadalmi jelenévével haza ment.

Ilyen fából vannak faragva ezek a fiatal emberek. Szoros érintkezésben a természettel nőnek fel, egyre vakmerő kalandok és veszedelmek várnak rájuk, amelyek bátorságot, akaraterőt és lélekjelenlétet kívánnak. Kemény iskolát kell kijárniok, de ez jó iskola, mert az ifjúságon múlik a nép sorsa, szerencséje és nagysága.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A kifosztott tenger.

A szén és az arany lelőhelyeinek tanulmányozása során föl kellett keresnem a Possziet-öblöt is és kikötőjét, Nijegorodszkit, amely Usszuriföld déli részén az orosz-koreai határ közelében van.

Ennek az öblnek a partján van Novokijevszk, kis helyőrségi város néhány tiszttel. Itt az országnak dél felé való megvédésére valamikor erődöt akartak létesíteni. De a tervtől elállottak és az öblben csak ez a magára hagyott kis város maradt meg, ahol az emberek elrészegeskedtek, mindenüket elvesztették a kártyán, öngyilkosok lettek és egyáltalán olyan különös módon szórakoztak, hogy egész fejezetet kell szánnom az elmondására.

A várost nagyon sűrű erdő veszi körül és közel esik a koreai határhoz. Itt-ott úgynevezett fang-tze, többnyire kínai vadász háza, ötlük az ember szemébe. Vladivosztkok

és a város közt kis postahajók közlekednek; csak kevés utast szállítanak, mert ennek a városnak kereskedelem és ipar tekintetében nincs semmi jelentősége és nem is vonz senkit.

A várost körülvevő erdőben azonban sok gyalogösvény és sajátságos épületek láthatók, alacsony, a cserje közt elrejtett és félig a földbe ásott gunyhók balkontetővel, amely fűvel és bokorral van benőve. Azt a fölvilágosítást kaptam, hogy ezek zsidók, azaz állatok és madarak vadászására szolgáló leplezett lövőhelyek. Egy Popoff nevű tiszt, akivel vadászni voltam, mosolygott, amikor a zsidókra fordult a beszéd és azt mondta:

— Ez lesállítás a fehér hattyúk ellen. Kozákjaink építették nem régen és bár sokkal ritkábban, de még ma is fölkeresik.

Akkoriban nem kérdezősködtem részletek után, bár nagyon meglepett, hogy a kozákok az erdőben és nem a tengerparton leskelődnek a hattyúkra. Erre az elnyomott kérdésre egészen váratlanul néhány nap múlva kaptam meg a választ.

A Possziet-öblöt vizsgáltam át és kis katonai gőzösön az öbölben cirkálgattam. Meglepetésemre semmi élő lényt sem vettem észre a vízben, még moszatot sem, ami pedig oly szerfölött sűrűn található a japán tenger minden öblében. Ezt a hajó kapitánya leplezetlen elkeseredéssel így magyarázta meg:

— Hiszen tudja, hogyan szokta a kormányunk az állami üzleteket elintézni! Öt évvel ezelőtt megengedte a japánoknak, hogy ebben az öbölben halászhasanak. Minden halat kihalásztak, bűvárok segítségével kikotortak minden moszatot, a tengerfenékről minden osztrigát és rákot kifogtak és a halászterületet mint kihalt vízi sivatagot hagyták el, ahová hal nem jön többé. Ha látni óhajtja, adok bűvárruhát és kis sétát tehet az öböl fenekén.

Szavai fölkellették kíváncsiságomat, el is fogadtam tehát ajánlatát. A kapitány a város közelében megállította a hajót és parancsot adott, hogy bocsássanak le egy csónakot légszivattyúval és bűvárkészülékkel. Belebújtam a

vastag ólomtalpú cipővel ellátott gumiruhába és fejemre borították és megerősítették a bűvársisakot. Azután a kötéllétrán lemásztam a vízbe. Egy másik bűvár a csónak túlsó oldalán bocsátkozott le. A fenékre érve körülnézgettem és óvatosan kezdtem lépkedni az öböl iszapján. Deszkákat láttam, melyek a vízben megdagadtak és vasdarabokat; távolabb vasmacska feküdt lánymaradékkal, amely az iszapban félig elsülyedt; mindenfelé megrozsdásodott konzervdoboz, széttört üveg, rongy és kötélmaradék volt szétszórva; de élet nyomát nem láttam sehol. A tenger fenéke teljeseen meztelen volt. Nem láttam tengeri moszatot, sem halat, tengeri anemonát vagy meduzát, még csak kagylót sem. Igazán minden élő lénytől elhagyott pusztaság volt, mintha minden meg volna fertőzve. Szomorú, vigasztalan látvány. Meghúztam a kötelet és csakhamar ismét a hajón voltam, ahol kihámoztak bűvár ruhámból.

— Nos, nem kedves ez a vidék? kérdezte gúnyosan a kapitány.

Amikor beszámoltam neki a szerzett benyomásokról, szomorúan lehajtotta a fejét és elfordult.

A koreai határhoz szolgáló út közvetlenül Novokijevszk mellett vitt el a Szikhota-Alin lomberdővel fődött előhegységén át, de senki sem utazott ezen az úton. Sztratégiailag fontos volt, de általában nem használták soha, mert voltak más, titkos ösvények és a fehérbe öltözött koreaiak, miután a maguk és néha éveken át egymagukra otthon hagyott családjaik számára törvényes vagy törvénytelen módon megszerezték Usszuriföldön a megélhetés eszközeit, ezeken az ösvényeken mentek haza melankólikus hazájukba.

Amikor egyszer néhány tiszttel a koreai határ közelében vadásztam, Nikolszk-Usszuriszkiából és a határ mentén levő kozák őrfalvákából való kozákok voltak a vezetőink. Őzekre vadásztunk, amelyek tömegével legeltek a magas fűben és a hegyoldal sűrű bokrai közt.

Egy őzet üldözve, amely fiatal tölgyek sűrűjén át föl a hegynek menekült, néhány szikla mögött valami alakot vettem észre. Mivel eleinte embernek hittem, hangosan rá-

kiáltottam, hogy vigyázzon, mert vadászásunk közben könnyen golyó érheti. Mert nem kaptam feleletet, feléje tartottam. Hirtelen hangos dörmögést hallottam és egy nagy fekete medvét láttam, amint a sziklák mögül kiugorva a lejtőn lefelé cammog a szakadékba. Láttam miként hajladoznak a bokrok az állat súlya alatt, de magát a medvét nem figyelhettem meg.

Éppen üldözésére indultam, amikor lövést hallottam, amely a viszhangtól visszaverve, messze a hegyek közt elhalt. Hallottam azután azt is, hogy kozájkaink egyike odakiáltotta a társának, segítsen a medvét földarabolni. Odaérkezvén a kozákokhoz, megállapítottam, hogy a medvét szívéen érte a golyó és a kozákok már éppen a megnyúzásához fogtak.

A leölt állat mellett a sűrű fűben néhány posztórongyot és elrohadt sárga gyapotnak némi maradékát találtam. A kozákok, amikor látták, hogy ezeket a maradványokat figyelem, fölnevettek.

— Egy fehér hattyú ment erre és én elcsíptem, monda vihogva egy öreg kozák, aki mesteri módon darabolta szét a medvét. Ez két évvel ezelőtt történt. Unokaöcsémnel, egy imani kozákkal jöttem ide, hogy fehér hattyúk után kémleljünk, mert tudtam, hogy tömegével járnak erre.

— Mik azok a fehér hattyúk? Kérdeztem.

— Koreaiak, uram, koreaiak, mondta meglegedetten. Az amuri aranybányáktól a Szungakhától, Mai-hotól és az Imperator-öböltől jönnek és egész tömeg drága holmit cipelnek a hátukon: aranyport, pantit, ginsenget, borostyánt, mosuszszivacsot, gyöngyöt, coboly-, hermelin- és nyestbőrt. Hogyan engedhettük volna meg, hogy mindezt elvigyék, amikor mi keresztények is olyan jó hasznát vehetjük.

És újra nevettek.

— Hát mit csináltok? — kérdeztem, de már kitaláltam a valót.

— Nagyon egyszerű a dolog. Az utakon zsidókat csinálunk és nyugodtan várunk. A koreaiak egyenként jönnek, mert egyik sem bízik a másikban és a legelrejtettebb

ösvényeket keresik föl. Ha a kozákok léptek vagy fejsze-csapás zaját hallják, avagy éjjel tűzfényt vesznek észre a fák csúcsán, odalopódkodnak a fehér hattyúkhöz és elveszik tőle, ami a batyujában van. A koreai néha fejszéjével vagy késével védekezni próbál; ilyenkor egy golyó mindörökre lecsöndesíti. Akárhogy sír és átkozódik, a kozák megöli; mert mit ér egy érzéketlen hattyú élete! És előbbutóbb úgylis meg kell halnia.

Az öreg kozák mindezt nyugodtan és vigyorogva mondta el és nem volt okom, hogy ne higgyek neki, különösen mivel láttam a koreai ruha — talán vérrel áztatott — rongymaradékát és a sűrűségben ráakadtam néhány ilyen leshelyre.

— De hiszen ez bűn! mondám keményen szemébe nézve a kozáknak.

— Ugyan, micsoda bűn az! felelte a fiatalabbik. Hát ezek is emberek? Csúszómászók ezek és annyian vannak, mint a kacsák! Most már ritka ez a vadászat, mert vasutat építenek, hajót használnak és csak a legszegényebbek vándorolnak az erdőn keresztül. Azonkívül egy fehér hattyú megöléseért hat hónapi fogsággal büntetik a hatóságok a kozákokat és a parasztot. Sőt Fomenko Kyrill egy egész évet kapott, mert valami konzul avatkozott bele a dologba. A konzulnak szintén ösvényen járó kínaiak beszéltek a tetről, akik látták, amikor Fomenko kifosztotta a hattyú batyuját. Azelőtt szabadság volt itt, paradicsom az erős, bátor férfiaknak! De ennek az időnek vége van. Most átmegy az erdőn és íme, a táviró láthatatlanul utánad sompolyog, senkisem tudja, hová és minek. Azt hiszem, csak azért van, hogy a szabad embernek alkalmatlankodjék.

Mindkét férfi alaposan elátkozta a civilizációnak e kellemtelen találmányát. Miután munkájukat a medvén befejezték, csatlakoztak a vadászokhoz.

Nemsokára nagy rétre érkeztünk, ahol egy fácánfalkát vertünk föl. Örültem neki. Minden lépésünk szürke- vagy barnafoltos tyúkot riasztott föl a fűből vagy bokorból, vagy pedig pompás kakast, amelynek nyaka és melle sárga, arany, szürke, vörös, fénylő kék és bíbor színben ékeskedett. Sok

fácánt lőttem. Fácánt könnyű löni, mert a madár zajongva röpül föl és lassan emelkedik harminc-negyven lábnyira. Akkor azután egyenes vonalban és gyors, de egyenletes röpüléssel menekül. Unalmas a lövés a fácánra, ha nem sűrűn benőtt területen vadássza az ember, ahol ügyesnek és gyorsnak kell lennie az embernek, ha jó célhoz akar jutni. Ez áll különösen Usszuriföldön, ahol tömegével van fácán. Két tiszttel együtt egy nap alatt kétszázhetven madarat lőttem a Possziet-öbölnél.

Ilyen az a vadászparadicsom, ahol más vad közt megtalálható a «fehér hattyú» is, a szerencsétlen koreai vándor, aki miután állandó veszedelem közt kis vagyont szerzett az usszuri erdőkben vagy a Szikhota-Alin szakadékaiban, a hazájába tér vissza, ahol az atyáktól és férjektől magukra hagyott családok szenvedéssel és fáradsággal teli életet éltek. Gyakran hiába várnak a férfiak visszatérésére, hasztalan remélnék jobb időt, mert reményükből nem marad meg más, mint néhány véres rongy vagy a kozák leshelyek közelében a hegyi ösvényeken néhány megfehéredett csont.

Ezek a gondolatok nehezettek reám, amikor Usszuri földön a fehér hattyúk vándorútján jártam; a fehér hattyúkén, akik tavasszal tele reménnyel mennek észak felé és ősszel térnek vissza délre, csak azért, hogy oroszok gyilkos kezébe jussanak, akik kultúrárt akarnak adni a távoli Keletnek.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

A tigrisklub.

Néhány napig Novokijevszkben maradtam és időmet nagyobbára a helység katonasága körében töltve, a város életét tanulmányoztam. Ebben a kissé különös társaságban főként olyan tisztek voltak, akiket valami eltévelyedés miatt helyeztek el ide; állami pénz elsikkasztásáért, iszákosságért, katonák bántalmazásáért vagy megöléséért.

Teljesen demoralizált, elveszett emberek voltak, akik csak a pálinkában, a kártyázásban és erkölcsileg lealacso-

nyitó dologban lelték kedvüket. Nagyobbára agglagények voltak. Mihelyt tisztai család jött oda, mindjárt botrány, regény és párbaj lett belőle. Csak elvétve történt meg, hogy jó családból való rendes és jóhírű embert helyeztek ide. Ezeknek élete szakadatlan kín volt. Nem tudták megszokni a kikötőváros kellemetlen szolgálati- és életviszonyait és idejük jó részét az egyetlen ott lehetséges szórakozással, vadászással töltötték el, mert könyv, társaság vagy művelt embernek való más szórakozás nem volt Novokijevszkben. A tisztak többsége, akikről följobbvalóik csaknem megfélemedtek és sorsukra hagyták őket a holt öböl partján levő félreeső helyen a koreai határ közelében, egészen sajátos életet folytatott. Ezeknek az elveszett embereknek az élete homéri részegség, vad kártyázás és folytonos, gyakran véresen végződő civakodás volt.

A Possziet-öböl partján levő tisztak züllő élete legvilágosabban a Tigrisklubban nyilvánult meg. Mikor ebben a városban voltam, ennek a klubnak titokban kellett összejöveteleit megtartania, mert a hatóságok nem akarták megtűrni. Húsz évvel előbb azonban a nagy nyilvánosság előtt folyt az élete és híre elterjedt nyugatra egész Szibéria centrumáig. Akkor ez a különös neve volt: A Lándzsanyelek Társasága.

Egy öreg tiszt, aki éveket töltött Novokijevszkben, beszélt nekem róla.

— Rendesen este, nagy ivás után a kaszinóban, piszkos sötét barakkban jöttünk össze; az alkoholgőz, amely betöltötte, akkora volt, hogy a józan ember, ha belépett ebbe a barlangba, megrészegeedett volna tőle. Az iszákosság megbolondítja vagy melankólikussá teszi az embert; így jött létre egy különös időtöltés, az úgynevezett «tigrisjáték». A klub tagjai bementek egy helyiségbe, amelyet egyetlen szál gyertya világított meg. Sorshúzással vadászokra és tigrisekre oszoltak; fehér volt a vadász, a tigris vörös. Újabb sorsolás az első párt jelölte meg, amely a játékot megkezdte. A vadász revolvert, a tigris csörgőt kapott.

A többiek a fal mellé állított létrák felső fokain foglaltak helyett; a padlót a vadásznak és a tigrisnek engedték

át. Amikor így minden el volt rendezve, szolgák a nézők számára vodkával teli nagy poharakat hoztak, a két ellenfél számára pedig tiszta alkoholt vagy arrakot. Miután e «hűsítő italokat» megitták, a szolgák elfújták a gyertyát és gondosan betéve maguk mögött az ajtót, eltávoztak. Elhangzott a vezényszó: «Kezdődik a vadászat» és megkezdődött a játék.

A tigris a sötétben zajtalanul lopódzott köröskörül, mert a játék előtt az ellenfelek levetették a cipőt. Elbújt a szoba sarkában, lefeküdt vagy mászott erre-arra, hogy tévútra vezesse a vadász fülét és éberségét.

Egyszerre csak a csengő éles hangja, majd lövés hallatszott.

Néha, ha a tigrist megölték vagy megsebesítették, zuhanás tompa zaja követte a lövést; néha pedig kárörvendő kiáltás:

— Nem talált! Most maga vegye a csengőt!

A játékosok szerepet cseréltek és tovább folyt a játék, míg valaki talált vagy bizonyos számú lövést tettek. A Tigrisklubban lezajlott ilyen éjjel után a reggeli őrzőjáratok az öböl partján akárhányszor tragikus bizonyítékát találták e borzalmas társasjáték létezésének. Bár mindenki egészen jól tudta, hogy mi történt az illető klubtaggal, a hivatalos jelentés mindig így szólt:

— Egy tisztnek holttestére akadtunk, aki a fegyverrel való könnyelmű bánásmód következtében életét vesztette.

Az öreg tiszt, aki nekem mindezt elmondta, egyideig szótlannal ült és elgondolkozott a novokijevszki kaszárnyákban eltöltött évein; azután fölvetette a fejét és ezt mormogta:

— És ez a játék mégis még mindig jobb volt, mint sok minden más városi és kaszárnyai életünkben ott a Possziet-öbölnél. Rettenetes élet volt!

Csöndesen káromkodott és pipáját szopogatva ismét hallgatásba merült.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

A vörös ginsengördög.

Nehezen, nem, sohasem fogom elfelejteni a Vladivosztoktól északra eső területre tett kirándulásomat, amelyen szén és arany után végeztem geológiai kutatást. Ez az usszuri erdő vad taiga, zöld óceán, északi és déli flóra keveréke. Itt, az usszuri öböl partjától valamivel beljebb a középső Szikhota-Alin csöndes, elhagyatott szakadékait találtam. Kacsaringós és olykor elvesző erdei utak szolgáltak az egyik fang-tzetől a másikig; ezekben a vadászgunyhókban orosz és kínai vadászok laktak.

Gyakran betértem ezekbe a gunyhókba. Néha szívesen és barátságosan fogadtak; de nem egyszer otthagyták a gunyhó tulajdonosa a lakását és elbújt a sűrűségben; megessett az is, hogy valami láthatatlan puskából kiröpült golyó fűtyült el a fejem mellett, figyelmeztetésül, hogy jó lesz, ha elkerülöm az emberi társaság ellenségének lakását.

Egyik este az ágak közt fényt láttunk átcsillámlani. Feléje tartottunk és csakhamar agyaggal tömített kis gerendaházhoz érkeztünk. Ezt a fang-tzet cölöpkerítés vette körül, amelynek durván megmunkált deszkából készült erős ajtaja volt. A rácsos kapu előtt bebocsáttatásért kiáltottam és a kozák, aki vezetett, a puskaaggal dörömbölt a gerendákon. Végre tompa, érthetetlen rőfögésszerű hangon valami mormogást hallottunk. Az ajtó lassan kinyílt, elsőnek egy papiroslámpás tűnt elő, amit egy kínainak sovány, ijedt arca követett, rémültében tágra meresztett szemmel. Copfja a feje köré volt csavarva és a frizurájába keresztbe pipa volt tűzve.

— Ni liao tao (hogy vagy)? — üdvözölte őt a kozákom, amennyire csak kínaiul tudott.

A kínai a fejét rázta és mormogott valamit, de semmit sem értettünk belőle, bár vezetőm egészen folyékonyan beszélt a mandzsuországi tájszóláson. A kínai rekedt, súlytalan hangján tovább dünnyögött. Végül jól kinyitotta a száját és lámpáját az arca elé tartotta, mire megláthattuk,

hogy a nyelve ki volt vágva, elülső fogai pedig mind ki voltak törve.

A kozák nemsokára megértette a nyomorékot és elmondta nekem, hogy a háziúr ginsengkereső, akit egykor itt az erdőben hunghutzok támadtak meg a házában. A rablók ráparancsoltak, hogy adja át egész drága gyökérkészletét és amikor azt megtagadta, hozzáfogtak a megkínzásához. Végül kivágták a nyelvét, de akkor sem árulta el, hogy hol rejtegeti nagyértékű gyökereit. Amikor ezt a kínai dadogással és taglejtéssel elmagyarázta nekünk, mintha azt akarta volna velünk megértetni, hogy e megcsonkítása után nem fél már semmitől és senkinek, nekünk sem árulja el a titkát.

Megszálltunk a házában és próbáltunk kényelembe helyezkedni. Friss fűvet hoztunk, hogy jó fekvőhelyünk legyen, lenyergeltük lovainkat és a fang-tze mellett kis fészer alá kötöttük őket; vizet merítettünk a folyóból és hozzáláttunk a vacsorakészítéshez. A bizalmatlankodó kínait megnyugtatta az, hogy semmit sem kértünk tőle, sőt dohányt és cukrot adtunk neki. Egy kosár fácántojást és egy csomó tengeri kelt hozott nekünk.

Vacsora után, amit velünk együtt fogyasztott el, közlékenyebb lett. Gyorsan és hangosan mormogott, a kezével magyarázgatott és a helyiség szögleteibe tekintgetett. Végül egy pillanatra eltűnt valami barlangfélében, ahonnan titokzatos arckifejezéssel bukkant ismét elő. Amikor a kang-hoz (kínai téglagy légfűtéssel) közeledett, az egyik kezében volt valami, amit a másikkal elfödött. Gyertyáink fényében két vastag, különös alakú barna gyökeret tett a kangra. A gyökérnek határozottan emberi formája volt fejvel, törzssel, lábbal és kézzel. A kozák, szakértő ebben a dologban, figyelmesen nézegette a gyökereket és szomorú sóhajjal így szólt:

— Vladivosztkban vagy Kabarovszkban e ginsengeknek dupla súlyát aranyban lehetne megkapni, mert ezek itt egészen ritka értékű, régi, gyógyító erejű gyökerek.

Sóhajából és sajnálkozó, elgondolkozó arckifejezéséből arra következtettem, hogy ha én nem lettem volna ott, a

néma kínainak új megkínóztatásra kellett volna elkészülve lennie és hogy kénytelen lett volna elárulni, hol rejtette el ezt a Keleten annyira keresett kincset.

Ejfélfelé megérkezett egy másik ginsengkereső, a nyomoréknak a társa. Óriási ember volt, szigorú, csaknem ijesztő tekintettel, széles vállal és a tarkója hatalmas volt, mint a medvéé. Az egész ház rengett, amikor végigment a szobán. Kihívóan elénk állott, végigmustrált bennünket és kérdő tekintetet vetett a társára. A felelet láthatólag tettségűt neki, mert fegyverét a sarokba támasztotta, övéből elővette a fejszóját, oldalt ránk pillantva a zsebéből kis bőrzacskót húzott elő és átadta a társának, aki a zacskót a világosság felé fordulva kibontotta és vizsgálódva nézegette a zsákmányt. Nyilván jó volt, mert tele örömmel dűnnyögött és tapsolt, mint a gyerek. Az óriás nehézkesen levetkőzött, kis köleskását falt le, teát ivott és nagyokat ásítva ledőlt a kangra. Nemsokára hortyogott, mint a disznó, míg a néma még egyszer eltűnt a barlangjában és sokáig ottmaradt. Mintha guruló kő zaját és vasnak tompa csörömpölését hallottam volna; talán csak álmodtam, mert nem tudtam, hogy mikor jött vissza a nyomorék.

Virradatkor fölkelünk és száraz kenyérral meg kétszer-sülttel megittuk a teánkat. A mindig vigyorgó és nagyon fáradt óriás bőbeszédűnek és pajtáskodónak mutatkozott. Meglehetősen jól beszélt oroszul, mert több éven át boy volt Vladivosztokban. Amikor elképzelttem, hogy ez az elefánttermetű és medvenyakú szolga tálat, kristálypoharat törülget vagy finom fehérneműt vasal, őszintén bevallva, nem szabadulhattam attól a gyanútól, hogy akkor jelen-tékeny kárt okozhatott.

— A mi munkánk nehéz és veszedelmes — mondta, miközben a teáját szürcsölte és fájós lábát összedörzsölgette. — Hogy gyökeret találjunk, erdőket és hegyeket kell bebarangolnunk, többnyire térden kell csúsznunk, mert a növény kicsi és a legsűrűbb fűben bújlik el. Ha végre megtalálta az ember az értékes gyökeret, gondosan el kell kaparni minden hüvelyknyi földet. Másrészt óvakodni kell a nagy macskától (tigris), amely mint a párduc is, vadászik a

ginsengre. A gyökér erőt ad és hosszú életet, azért keresik és falják föl az állatok. És ha ember vagy medve birtokában látják, harcolnak érte és addig nem hagyják abba a küzdelmet, míg el nem rabolták a ginsenget vagy meg nem ölték őket. Én már hat év óta járom az őserdőt és ez idő alatt kilenc tigrist és két párducot ejtettem el. A lelőtt medvékről nem is beszélek. Nem félek a nagy macskától, mert amikor az elsőt elejtettem — a Mai-Hon támadt rám egy réten, ahol a gyökér nő — megettem a szivét és a máját. A legborzasztóbb azonban az az ördög, aki a ginsenget őrzi. Alacsony, vörös és tüzes a szeme. Nappal úgy védi meg a ginsenget, hogy vaksággal sujtja azt, aki el akarja vinni; éjjel meggyújtja a füvet, belekapaszkodik a gyökérkereső mellébe és kiszívja a véréét.

— Te láttad? — kérdém.

— Nem, de az öreg Fu-chiang kétszer látta. Melle csupa seb az ördög karmától — felelte az óriás. — Megtörténik az is, hogy az ördög a ginsenggyökér alakját ölti magára és így bukkan föl a gyökérvadász előtt. Amikor ez közeledik, a gyökér mindegyre hátrál, míg a kereső eltéved és az erdőben elpusztul. Ehhez hasonló dolog történt velem tavaly. Egy szakadékban voltam és a csodanövény fogazott levelét kerestem, amikor egyszerre egy nagy levelet és kis égővörös virágot pillantottam meg. Nagyon öreg növény lehetett. Odamentem, de nem tudtam elérni; mindig ugyanakkora távolságban maradt. Követtem be az erdőbe, míg végre eltűnt a levél és a virág. Mivel az est közeledett, vissza akartam térni a fang-tzehoz, de nem tudtam az utat megtalálni. Éjfél felé tévelyegtem, akkor fáradtan és szomorúan egy fa alá ültem. Már éppen el akartam aludni, amikor cammogó lépések zaját hallottam. Fegyverem nem volt, csak fejszém; ezt vettem elő védekezésül. Hirtelen egy szimatolható medvét pillantottam meg. Főlemelte a fejét, rám tekintett, egészen a közelembé jött, a szemembe nézett, megfordult és elment. Éreztem, hogy engem hív, tehát követtem. Elvezetett a folyónkhoz, ahonnan már könnyen visszataláltam a fang-tzehoz. Igen, ta-jen (uram), sok furcsa dolog érheti az embert a taigaban.

Ásítva fölkelt, kinyújtóztatta óriási tagjait, hogy csak úgy ropogott a csontja, vállára kapta a fegyverét, kését és kis lapátját ráerősítette övére, amelyben már ott volt a fejszéje és kiment. Láttam, hogy egész napi élelmül csak két kicsi man-t'out, puddingformájú kínai gőzönsült kenyeret vitt magával.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Menekülésem a tigris elől.

Láttam még sok más fang-tzet is. A vadászok ritkán fogtak fegyvert, hanem inkább mindenféle csapdát és hurkot használtak helyette.

A cobolyt, nyestet és görényt csapdában fogják. Ennek két főfajtája van: egy közönséges háló és az igazi csapda, amely nagyon egyszerű, de használata az állatok szokásainak alapos ismeretén nyugszik. Télen vadásznak és csak akkor, ha az állatok nyoma a hóban könnyen megtalálható. A vadász a nyomot követi, míg valamelyik odvas fatörzsben ráakad a coboly vagy nyest fészkére. A vadász-kutya — chow-chow a neve — hegyesfülű és fekete nyelvű, sűrű bundája farkasféle, amihez hasonlít is, ugatni kezd és kapargatni kezdi a fatörzset. A coboly teli kíváncsisággal és aggodalommal kibújik a lyukából, hogy lássa, mi a baj. A kínai a szomszédos fákat, amelyekre az állat átugorhatnék, kidönti. Ekkor azután hálóval fogják körül a fatörzset és a hálót fölállított fatámasztékokon kifeszítik. Most megkezdődik a hajtás. A kínaiak fölriasztják a faodú lakóit, úgy hogy fejszével verdesik a törzset, nagyokat kiáltanak és fahéjdarabokat meg követ hajigálnak a fa koronájába. A coboly fölmászik a fa sudarára, de a lármától megijedve, megint visszatér az üregébe, hogy ismét újra elhagyja. Ez a hajsza addig tart, míg a kétségbeesett állat valamelyik ágról vagy a törzsről leugrik, hogy a földön elmeneküljön. De ekkor belekerül a hálóba, azt összezsapva rácsavarják és így a vadász könnyű zsákmánya lesz.

Az igazi csapda, amelyet fogásra használnak, mint

említettem, nagyon egyszerű. Mert a coboly nem szeret a hóba besüppedni és azon keresztül vackalódni, fától-fáig és ha nagy a távolság, kidőlt törzseken és sziklákon át veszi az útját. A vadászok ismerik ezt a szokását. A coboly útvonalán csapdát állítanak: egy deszkadarab, amelyet egyik végén kis bottal alátámasztanak és nehéz kövekkel terhelnek meg. A coboly, amikor végigfut a kidőlt fatörzsen és az akadályhoz ér, nemhogy leugornék a hóba, hanem a deszka és a fatörzs közt próbál átfurakodni. Eközben kimozdítja a botocskát és a deszka lecsapódik. A nyestet és a görényt éppen így fogják csapdával, csakhogy ezek számára csalétket, többnyire megkötött, élő madarat tesznek ki.

A szarvast és jávorszarvast ősszel fogják a solanki, azaz megszózott hely segítségével. A vadászok nagyobb erdei tisztást kutatnak föl vagy kiégetéssel csinálnak maguknak egyet, úgy hogy semmi bokrot vagy füvet nem hagynak meg. Erre a helyre állandóan sót hintenek, úgy hogy az állatok hozzászoknak e tisztás fölkereséséhez. Ha a vad már jól rászokott és gyakran fölkeresi, ősszel mély gödröket ásna és befödik ágakkal. Erre sóval kevert földet szórnak. A szarvas és a jávorszarvas alatt a könnyű takaró leszakad és az állat beleesik a verembe, ahol már a vadász hatalmában van.

A medvét, az erdők barna fejedelmét is ilyen veremben fogják. Döggel csalják lépre és lezuhanván, hegyes cölöpök fölnyársalják.

Érdekes, hogy a tigris sohasem lehet ilyen veremben elfogni. A tigris csak kerülgeti a vermet, de mindig föl ismeri benne ellenségének, az embernek a művét és hátat fordít a kísértésnek és veszedelemnek. A kínaiak fegyverrel vadásszák. Szívesen járnak utána, mert a kínai orvosok drágán megfizetik a tigris szívét és máját. Továbbá az erdőben élő különböző törzsek samanjai is sok pénzt adnak a taiga urának karmáért és fogáért, amiből amulett készül.

Egyszer, amint a Mai-Ho lignitlepeit vizsgálgtam orosz vadászok fang-tzejához érkeztem. Ketten voltak jól betanított kutyákkal. Éppen a tigrisvadászat előestéjén kopogtattam be náluk. Vadászatra készülődtek egy

tigris ellen, amelynek sok nyomát látták a szomszédos erdőben.

— Félelmetes, hatalmas bestia lehet — mondta az egyik vadász — éjjel átugrott egy kozákház palánkján, leütött egy tehenet, amellyel együtt visszaugrott a kerítésen. Tisztán észre lehetett venni, hogy a tehen a tigris hátáról lecsúszott a kerítésre, mert a cölöpök hegyén bőr-darabka és szőr tépődött le a tehenről. Mégis magával hurcolta. Ez egy héttel ezelőtt történt. A tigris eltűnt, de most megint itt van. Tegnapelőtt két kutyát ragadott el. Holnap Isten segítségével kivonulunk és megöljük.

Amikor meglátták célzó messzilátóval ellátott Henel-puskámat és fatokban nagy Mauser-pisztolyomat, meghívtak a vadászatra. Elfogadtam a meghívást és másnap már napkelte előtt úton voltam velük. Ősz volt. Az erdő, mintha díszbe öltözött volna, vörös és arany színben pompázott. Szűk úton haladtunk, amely sűrű bokrok közt és puha talajon vitt át. Egyszerre csak a kutyák szűkülve és aggodalmukban fülelve megállottak. Társaim, ujjukkal a ravaszson, mindenfelé kémlelődtek, de a kutyák megnyugodtak és bementek a bokrok közé. Néhány perc múlva megint megálltak; a földön szaglászta és szinte megkövesedtek. A vadászok megvizsgálták a földet és csakhamar meg is találták azt a helyet, ahol a tigris heverészett. A letiport fűben faágat találtunk, amelyen nagy, óriási erejű karomnak a nyoma látszott. A kutyák óvatosan tovább mentek, de nemsokára ismét megállottak. A földön a tigris tisztán megkülönböztethető friss nyomán, talpának mély lenyomata látszott.

— Itt kell lennie a közelben — súgta az egyik vadász.

Mindketten minden irányban vizsgáldtak és nyugtalanul járkáltak ide-oda. Később megtudtam, hogy a tigris, ha úgy látja, hogy üldözik, kerülőúton a vadász mögé sompolyog és hátba támadja.

A vadászok magatartása idegessé tett. Fialatok voltak és mint látszott, tapasztalat nélkül és már nagyon megsajnáltam, hogy velük tartottam. A sűrű fűből egyszerre csak a kutyák szűkülése hallatszott; a farkukat behúzza,

visszasompolyogtak hozzánk; reszketve és félve, szemükben tele aggodalommal, hozzánk símultak. Társaim elfutottak és futás közben engem szólítottak.

Nagynehezen tudtam még néhány másodpercig a helyemben maradni, azután — nem vagyok büszke erre a futásomra — nagyon hamar utólértem őket. A futásban egészen kimerülve végre lassúbb tempóba csaptunk át. Szótlanul ballagtunk tovább. Még a kutyák is megértették a helyzet komolyságát és lehorgasztott fejjel követtek bennünket.

— Borzasztó volt! — mormogta az egyik vadász.

— Igen, nagyon borzasztó! — hagyta jóvá a másik.

— Eppen elég *egy* tigris — folytatta az első — már pedig *kettő* volt.

— Honnan tudod, hogy kettő volt? — kérdeztem haragosan.

— Hát nem két tigris nyomát látta? — kérdezte. — Egy párnak kellett a közelben lennie.

— A félelemtől láttatok duplán — kottyantottam ki a gondolatomat.

— Ha egy pár ilyen ördöggel találkozik az ember — válaszolta — akkor Isten a tanum, duplán láthat. De mi, uram, nem láttunk duplán! Egészen határozottan két tigris volt. A bokorban vagy a fűben leskelődtek; mivel a kutyák még csak nem is ugattak, hanem behúzták a farkukat és elmenekültek, a tigrisek bizonyára két oldalról támadni készültek.

— Ó, borzalmas volt, nagyon borzalmas! — mondta aggódva körültekintve a másik tigrislegyőző.

Már ki akartam őket gúnyolni, de ekkor eszembe jutott a megsárgult füves és aranyos tölgyavarral fődött erdei rét; az a rövid, sokat sejtető hallgatás, amelyet hirtelen megszakított a kutyák nyöszörgése; a fenyegető veszedelem nyugtalanító és lenyűgöző érzése és az erdők urának lábnyoma, amely akkora volt, mint egy tányér és a hatalmas tigriskarmok lenyomata volt a kerete. Mindez az eszembe jutott. Nem gúnyoltam tehát ki társaimat, hiszen tulajdonképpen én is olyan megrettenve rohantam el a tigris támadása elől, mint ők.

Még nagyon sokáig csak elkeseredéssel és szégyenkezve gondoltam vissza erre a vadászélményemre; némiképpen csak akkor vigasztalódtam meg, amikor később egy ismert vadász, Kartaszoff N. J., a tomszki műegyetem igazgatója bevallotta, hogy egyszer tigrisvadászaton ő is elvesztette a bátorságát és elfutott. Más vadászok pedig azt mondták, hogy ennek a rettenetes ragadozóállatnak vadászása sűrű bokrozatban még a legbátrabb vadászt is aggodalomba ejtheti, mert ilyen helyen nehéz a fenevadat észrevenni és a vadással szemben megvan mindig az a kedvező helyzete, hogy ő választhatja meg a támadás pillanatát.

Egyetlenegy vitéz ember mondott mást. Majd később dicséretét zengem.

Ugyanaz ősszel fölkerestem a Szt. Olga, Szt. Vladimir és Tetinkho öblöket. Tőkepénzesek számára a Primorpart legcsábítóbb helyei ezek, mert itt sok vasat, rezet, ónt és szenet lehet találni. Ezen a vidéken az orosz-japán háború előtt és után a németek kereskedelmileg nagyon dolgoztak és bizonyára elfoglalták volna mindezt a kincset, ha ki nem tör a világháború. A nagy háború után mások jöttek. Japánok érkeztek. A távoli keleten csúfolodva ez a mondás járta:

— Szent Olga és Vladimir a japánokat küldi segítségül az oroszoknak a bolsevikok ellen.

Ez igaz volt, mert a japánok, akiknek otthon nem volt elég vasércük katonai s ipari szükségletük számára, a szárazföldön sehol olyan kényelmesen nem juthattak hozzá, mint a Szt. Olga és Szt. Vladimir öblökben. Ez volt egyik főoka annak, amiért japán katonák és japán diplomaták maradtak Vladivosztokban és Nikolajevszkben az Amur partján és harcoltak a vörös párt bandái ellen, avagy Szemenoff atamánál, a szovjet engesztelhetetlen ellenségével tárgyaltak vagy Dairenben a moszkvai bolsevik kormány képviselőivel és a csitai, kommunistaságát csak nehezen palástoló kormánnyal is tárgyaltak.

Ezek a kincsek szinte kimeríthetetlenek és meglehetősen tisztán találhatóak. A metallurgiai iparnak itt legalább százötven évre akad munkája. Hogy e rengeteg kincs birtokába

juthasson, bizony érdemes volt a tokiói kormánynak tárgyalnia, harcolnia és nem törődnie ama nagy japán néprétegek véleményével, amelyek elleneztek Japán szibériai politikáját.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Kozák tragédia.

Usszuriföldön tett utazásomon nemcsak a magányosan élő ginseng- és aranykeresők, meg a coboly-, nyest-, szarvas- és medvevadászok egyedülálló fang-tzejeit kerestem föl, hanem a falvakat is. Többnyire kozákok és ukrán parasztok lakják, akiket a Dnyeper és Dnyeszter partjáról telepítettek ide. Azok a falvak, amelyek a vladivosztok—kabarovszki vasúttól messze esnek, többnyire húsz-ötven, nagy területen szétszórt ház.

Ezek a telepeken, amelyek erdőben vagy rohanó hegyi folyók partján a forgalomtól távol esnek, egészen más az élet, mint a vasút mellett levő falvakban és a nagy városokban.

A civilizáció formáitól nem korlátozott sajtóságtörvény és egészen különös erkölcs uralkodik itt, amin világosan megérezhető a mongol nomádok befolyása. E háttéren gyakran megható tragédiák játszódnak le.

Amikor egyszer Csernigoff állomásról a Tetinkho-öbölhöz lovagoltam, tanuja voltam ilyen drámának.

Erdőn vitt át az utunk és átszelte a Szikhota-Alin-hegység középső részén annak főláncát. Már harmincöt mértföldet tettünk meg a parttól, amikor utólért bennünket egy fiatal kozák, aki hazalovagolt. A mandzsuországi határőrdében szolgált és négyheti szabadságot kapott, hogy kiheverje azt a súlyos sebet, amelyet hunghutzokkal való ütközetben kapott. Halvány volt és sovány, láza volt és vért hányt; nagy, merev tekintetű szemében mintha állandó aggodalom ült volna. Kétségtelenül korai halál várt erre a hallgatag fiatal kozákra. Néhány napig velünk utazott és velem szemben mindjobban fölmelegedett, talán mert kissé orvos módjára bántam vele, amennyiben kinint és ha éjjel nem tudott aludni, baldrian-csöppet adtam neki.

Elbeszélte, hogy már három év óta nem volt szülői házában, ahová vágyakozik. Meghatottan szolt festői falujáról, amely tölgyek közt rohanó, mély, forgókban gazdag folyó mellett fekszik. Különösen részletesen beszélt egy kicsiny, nádassal körített tóról, ahol csodálatos, szinte bársonyból készült parti zsurló nő.

— Ó, ha ezt a tavat láthatná — mondta lelkesedve — gyönyörű szép, különösen holdvilágos éjjelen. Ha magas partján áll az ember a tölgyek alatt és lenéz rá, amint a holdfényben csillog, azt hiszi, hogy csupa ezüst. Néha sötét körök és vonalak sietnek végig csillogó fölszínén. Ugró hal vagy valami megkésett kacsza lubickolása csinálja ezt, ami rövid időre megzavarja az olvasztott ezüst fénylő tükrét. Milyen szép mindez!

A kozák halvány arcára és álmodozó szemébe nézve, mosolyogva kérdeztem:

— Bizonyára nem voltál egyedül, mikor az ezüst tónál ültél és megcsodáltad?

Fejét lehorgasztotta és pillanatnyi hallgatás után ezt suttogetta:

— A menyasszonyommal jártam oda. Jobban szeretem azt a leányt, mint az életemet. Mikor hazulról távoztam, megesküdött, hogy várni fog reám. Már csak egy évig kell szolgálnom, akkor hazatérek és feleségül veszem.

— Adjon az Ég sok szerencsét! — mondtam.

Az usszuri vasút és a Szikhota-Alin közt elterülő vidék történeti és etnográfiai tekintetben nagyon érdekes. Valamikor fejlett, valószínűleg koreai eredetű kultúra volt itt. A remetekirályság népe egykor vitéz és hatalmas volt; mivel azonban a koreaiaknak még harciasabb és vállalkozóbb szomszédaik voltak, a japánok és a kínaiak, meghódították az országukat, elvesztették szabadságukat és kultúrájukat, sőt később országukat is. Az erdőben falak és árkok romjaira, régen elpusztult épületek, talán templomok, paloták vagy várak kőalapzatára akadtam. Annak a kornak szobrászművészetére rengeteg, hat-nyolc láb magas gránit-teknősbékák maradványai emlékeztettek; némelyiknek a hátára rajz volt bevésve: madár, virág és más díszítmény.

Valamikor meglehetősen kényelmesen éltek itt az emberek, ami kiderül azoknak a jó utaknak a maradványából, amelyeket most eltemet az erdő. Sőt ezek az utak kőkockákkal voltak kikövezve és ügyesen elkészített köhidak voltak rajtuk, amelyek maradványát megtaláltam a Daobi-Hon és egy másik rohanó kis folyón, amelynek nevét nem tudtam meg. Most azonban csak vad, lakatlan erdő volt. Még azokat a magányos fang-tzekat sem találtam ott, de láttam sok szarvasfalkát és mosuszantilopot, amelyet kabarganak is neveznek (*Gazella Cabarga musca*).

Barse, azaz északi párduc nyomára is akadtunk. Találtunk ugyanis egy szétharapott torkú kimult szarvast, amely még meleg volt és ebből azt következtethettük, hogy éppen most úztuk el a ragadozót. A zsákmány környékén még friss volt a rabló nyoma. A kozákok szemügyre vették és egybehangzóan azt mondták, hogy párducnak, a szarvas, ló és marha rémének a nyoma. Követtük és végül egy helyen eltűnt a nyom.

— Fára mászott — mondta legöregebb vezetőnk.

A szomszédos tölgyek és cédrusok koronáját átkutattuk a szemünkkel, de nem tudtuk a fenevadat fölfedezni. Az út mentén minden fát megvizsgáltunk és már legalább egy mért-földet tettünk meg, amikor valami fekete alakot vettünk észre, amely leugrott az egyik fáról, elesett, azután átfutott egy kis erdei tisztáson, amelyen bámulatos ügyességgel egy magában álló tölgyre mászott. A kozákok lekapták a fegyvert vállukról és előrefutottak. Nyomon követtem őket és lövésre készen tartottam a puskámat. Elsőnek a beteg kozák ért a fa alá. Anélkül, hogy a lóról leszállt volna, célba vette a párducot és lőtt. A fején talált vadállat, mint a zsák, lezuhant. Nagy, sötétbarna kitűnő példány volt sárga foltokkal egész testén, amelynek hossza negyven hüvelyk volt. A feje aránytalanul széles és a farka nagyon hosszú volt.

— Ez jó lövés volt — mondtam a kozáknak.

— A lovasított gyorslövők századába tartozom — felelte büszkén. — Ide csak a legjobb lövőket osztják be és az északmandzsuoerszági erdőkben állandóan vadászunk nagy vadra, úgy hogy van már némi gyakorlatom.

A kozákok gyorsan szétdarabolták a párducot és a múzeum számára tíz rubelért megvettem a bőrét.

A beteg kozák falujába érvén, három napot kellett ott töltenem. A lovamnak egyik lába megrándult és nagyon megdagadt. Ezeket a napokat vadászásra használtam föl, mert a tón, amelyet a kozák olyan poétikusan írt le, nagy kacsarajokat találtam, amelyek izgatták vadászó kedvemet.

Szállásom a falu atamanjának házában volt és egyelőre nem láttam útitársamat, aki a falu másik végén, körülbelül két mértföldnyire lakott és én egész napon át a tó partján vagy a szomszédság vízereinél kóboroltam. Egy este, miután egész nap vadásztam és a nap már lenyugodott, fáradtan hazafelé ballagtam. Egy folyócska partján bokrok közt leültem egy kőre, hogy kissé pihenjek, mert még egyórai utat kellett hazáig megtennem.

Amikor ismét útnak akartam indulni, a túlsó parton lépteket és hangokat hallottam. Csöndesen a helyemen maradtam és füleltem. Szomorú női hangot hallottam, amely elfojtott zokogástól reszketett; gyakran félbeszakította egy mélyebb, nagyon izgatott férfihang. A hangok közeledtek és végre azon az ösvényen, amely a túlsó part bokrai közt a tóhoz szolgált, egészen közelembbe jutottak.

A nő halk, reménytelenül szomorú hangon ezt mondta :

— Nem mertem ellenkezni... A mostohám rámparancsolt, hogy menjek férjhez és ne legyek tovább a terhére otthon, engedelmeskedtem. Olyan szegények voltunk, olyan szegények és nyomorultak.

— De hiszen megesküdtél, hogy megvársz — mondta a férfi és hevesen köhögni kezdett. — Megesküdtél!

— Megesküdtem — felelte mint a vízhang, a nő.

— Igen és mi lett az esküdből — kacagott a férfi gúnyosan. — Bolonddá tartottál. Férjhez mentél. És kihez? A saját apámhoz! Igen, mindent értek! Ő gazdag és bőkezű fiatal felesége irányában... És én... szegény katona, koldus... Nekem ugyan megadtad!... Nem találok szót, hogy szenvedésemet, nyomorúságomat elmondhassam. Félek is beszélni, mert csak gyűlölet és átok szava hagyná el ajkamat!

Az asszony még mondott valamit, de nem érthettem meg, mert a pár egyre távozott és a nádasban és bokrokban a szél zörgött. Kikukucsáltam rejtekhelyemről, ahonnan egészen akaratlanul végighallgattam e két szerencsétlen ember szomorú beszélgetését és a férfinak ráismertem úti társamra, a kozákra, aki súlyos megsebesülése után szülőföldjére utazott, hogy ott gyógyulást találjon és — szerelmet.

Másnap aggódó kíváncsiság érzése a fölkeresésére unszolt. Az udvaron találtam, ahol egy kocsi kerékkel foglaltoskodott. Örömmel üdvözölt, de csakhamar ismét komoran elgondolkozott. Teára hívott meg, ami Szibériában és Ázsiában a vendéglátás szokásos módja. A házban mindenütt paraszti jólét fénylett. Mindenféle háziszerral telt vasikos ládák a falak mellett, az asztalon tiszta hímzett vászonterítő. A szoba jobb sarkában ezüsttel gazdagon ékesített szentképek függtek, előttük az éjjel-nappal égő hagyományos kis lámpa, amelyet rikítóan tarka papirosvirágok díszítettek. Egy nagy tükör és fekete keretben néhány nyomat is volt a falon. A padló síma deszkái, az asztal és a padok ragyogtak a tisztaságtól. Minden elárulta, hogy itt rendszeret és szabályozott élet van. A második szoba nyitott ajtaján át szőnyegetek és takarókat lehetett a padlón látni és egy nagy ágyat akkora magasságú vánkostömeeggel, hogy csaknem fölért a cédrusdeszkákból készült alacsony szobamenyezetig; óriási vánkos volt az alapja, a tetején pedig olyan kis vánkos volt, mintha bababölesőbe szánták volna. Sok fegyver, pisztoly, kard és vadászkesz ékesítette a falakat, legjobb bizonyítéka annak, hogy a ház gazdája kozák, mert e különleges katonai kaszt tagjai mindenféle fegyvert szeretnek, gyűjtik és gondosan megőrzik. A bolsevik uralom előtt ennek a kasztnak különleges katonai kiváltságai és szokásai voltak; hagyományaikat megőrökíti egy hősi eposz, amely félig mondaszerű, félig hihető módon beszél kozákokról, akik harcias lelkületüktől hajtva a Don és Donez partjától az Irtyszhez, a Baikal-tóhoz, Amurhoz és Usszurizhoz jöttek.

A házba lépve a kozák családtagjait szólítottatta. Fialat,

karcsú, fénylő feketehajú és sötétbarna szemű asszony lépett be. Föltűnt arcának halványsága és telt, szépen ívelt ajkának keserű vonása. Sötét ruha volt rajta és keze idegesen és szüntelenül a kötényével babrálgatott. Amikor a szobába lépett, csupa kín és aggodalom tekintetet vetett a fiatal kozákra.

— Ez ő — gondoltam — ő, aki megigérte a fiatal embernek, hogy megvárja, de közben férjhezment öreg apjához.

Nemsokára megjött az erdőből a házigazda is; óriási, darabos férfi sűrű ősz hajjal és életörömtől csillogó szemmel. Esetlenül üdvözölt, az asztalhoz tessékelt és kellemetlenül vigyorogva így szólt:

— Köszönöm uram, hogy ezt a nyavalyást gyógyíttatta. A mai nemzedék nagyon erőtlen. Az én időmben ilyen sebbel nem is törődtünk. A török háborúban két ilyen sebet kaptam a mellemre és egy golyót a lábamba. Amint látja, mégis megállom a helyemet.

Vaskosan nevetett és hozzáfűzte:

— Fiatal vagyok, fiatalabb, mint a fiam és ezért a mult évben másodszor is megnősültem. A fiam bizonyára büszkén beszélt önnek ilyen apáról?

— Szerencsét kívánok önnek — feleltem — de ő nem szólt egy szót sem a megnősüléséről. Alig hiszem különben, hogy az ön sebei olyan súlyosak voltak, mint aminőket a kínai golyók ütöttek a fiatal ember mellén. Nagyon is komoly seb, amely csak nagyon lassan fog meggyógyulni. Sokáig kímélnie kell magát.

Ebéd közben észrevettem, hogy az öreg ember kaján és gyanakvó tekintettel nézi fiatal feleségét és fiának sápadt, szenvedő arcát. Megijesztett az öreg kozák élénk szemének gonosz villogása. Éreztem, hogy a legkisebb kihívás fölkeltené a bestiát ennek az őszfejú óriásnak a szívében. Világos volt az is, hogy az apa jóval erősebb volt a fiánál, akit oly halálosan megbántott. Az az óra, amelyet ebben az otthonban töltöttem, minden inkább volt, mint kellemes és örültem, amikor az ebéd véget ért és elbúcsúzhattam ettől a családtól, amely fölött, mint tisztán láttam, elháríthatatlan

végzet lebegett. Azzal az érzéssel távoztam, hogy viharnak kell jönnie, amelynek előjelei — felhő, heves szélroham, távoli villámlás és mennydörgés — már észrevehetőek voltak. Azt azonban nem sejtettem, hogy oly hamar kitör az égi-háború.

Ugyanaznap este csomagolással voltam elfoglalva, mert másnap reggel folytatni akartam utamat, amikor házigazdám, az ataman, berontott a szobámba:

— Uram, legkedvesebb, legjobb uram! — kiáltotta egész testében remegve és csaknem sírva — jöjjön gyorsan, gyorsan, rettenetes szerencsétlenség történt! Ön talán segíthet. A fiatal kozák agyonlőtte magát!

Úti patikámat hamar fölkaptam és elsiettem az atamannal. A kozák atyai házának első szobájában eszméletlenül feküdt egy padon; arca döbbenetesen kék, ajka keményen összeszorítva, szeme élettelenül merev. Mindjárt láttam, hogy már nem segíthetek, mert megelőzött másvalaki. Megfogtam a kezét és a pulzusát tapogattam; még érezhető volt, de egyre gyöngült, azután örökre megállott. Nem mertem az igazat megmondani, mert azt gondoltam, hogy a fiatal asszony nem bírja el és olyan érzelmeknek engedhet szabad folyást, amelyek kitörésre készítetik az öregnek dühét.

De sehohsem láttam az asszonyt. Benéztem a másik szobába — nem volt ott senki.

— A feleségemet keresi? — kérdezte az öreg olyan hangon, amely kellemetlenül érintett. — Nincs itt . . . Este felé elment és még nem jött vissza.

— Jobb is így — feleltem — neki nem szabad kétségbe esnie. A fia halott.

Az öreg hideg és nyugodt maradt, világos szemével rámnézett és ezt dörögte:

— Nem fog kétségbe esni az az átkozott asszony! Megmérgezte a fiam életét és az én életemet. De most már nem hoz senkire sem szerencsétlenséget.

A kozák sokáig hallgatott. Azután fejét keze közé szorítva, ezt súgta:

— Beleugrott a tóba!

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Félszemű.

Amikor keresztül-kasuljártam az Usszuri-szigetet aszerint, ahogyan a híreket kaptam ujonnan fölfedezett szén- és aranylelőhelyekről, keskeny erdei úton a Bikin-folyó és kis mellékfolyóinak útját követtem. A Bikin, amely a Szikhota-Alin nyugati lejtőjén ered, átszeli a Sinku és Tzi-fa-kao hegyláncokat és az Usszuriba ömlik.

Szenet itt nem lehetett találni, de a Bikin kis mellékfolyóinak ágyába némi aranyat szórt a kegyes Természet. Arról szó sincs, hogy Klondyke lenne itt, de a meggazdagodásra éhes kalandoroknak egész tömege mégis sokat remélt a végtelen taigán keresztülkanyargó Bikin-mellékfolyók aranyától.

Csaknem naponta prospektoroknak, az egyik helyről szünet nélkül a másikkra vándorló aranykeresőknek a nyomára akadtam. Ezek a nyomok kötömbök voltak és kőrakások, amelyek robbantásból származtak, mély lyukak, árkok és csatornák a víz levezetésére és ama helyek szárazzátételére, amelyeken aranyat sejtettek. De azok, akik ittjártuknak e bizonyítékait hátrahagyták, már régen eltávoztak, új aranykeresők jöttek utánuk, egyedül vagy kis csapatokban, amelyek a legkülönbözőbb emberekből, volt köztük nem egy bűnös multú, állottak össze. Miután sikerült a rendőrség és a bányafelügyelőség figyelmét elkerülniök, nyáron és ősszel átkutatták a folyam ágyát; mellig vízben állva, aranyat mostak a homokból, hogy talán csak annyira tegyenek szert, amennyivel eltengethetik az életüket a következő nyárig, amikor újra megkezdhetik ugyanazt a munkát. Ezek az emberek a földbe ásták lakásukat és nem volt más kívánságuk, csak az, hogy valami aranyat találjanak és hogy nyugtuk legyen a rendőrségtől. Ha az erdőben véletlenül találkozott velük az ember, sohasem vallották be azonnal, mi járatban vannak, hanem mindig azt mondták, hogy vadászok vagy halászok. Attól függött, hogy

mely helyen találkoztak velük. Állításuk igazolására mindig tudtak néhány mókus- vagy görénybőrt mutatni, vagy szárított halat, amit a gunyhóik mellett fölakasztottak.

De más emberek is rejtőzködtek a sűrűségben, kis szeretekóborló, rendesen két- három főnyi rablócsapatok. Ezek az aranyásókra vadásztak és sikeres támadás után maguknak kellett vigyázniok, mert az elért eredmény viszont más rablóknak adott kedvet az ő üldözésükre. Abban az évben, amikor ebben az országban utazgattam, egy Félzemű-nek nevezett rabló volt a taiga minden lakosának, törvényesnek és törvénytelennek, a réme, mert nagyon értett a meglepő támadáshoz és engesztelhetetlen volt áldozataival szemben; minden parányi aranyukat, az utolsó ingüket elvette, megkínozta azokat, akik nem akarták elárulni zsákmányuk rejtekhelyét és végül mindannyinak elvágta a gégejét. Őt cinkostársának, hozzája hasonló ördögöknek, a következő utasítást adta:

— Mindenkit öljetek meg, hogy senki se lehessen bosszuló és áruló.

De akkor, amikor a legutolsó vasuti állomást elhagytam és beléptem az ukrán telepeselek szétszórt falvaival teli taigába, még semmit sem tudtam róla.

Világosan emlékszem megérkezésemre egy júliusi nap déli óráiban a Bikin bal partján egyik kis telepre. Tíz ház volt az egész. Egy lélek sem mutatkozott az utcán, amikor két főnyi szerény védőcsapatommal keresztüllovagoltam a telepen. Asszonyok, akik itt-ott kikandikáltak az ablakon, rögtön megint eltűntek; még gyereket sem lehetett az utcán látni. Egy jobb és tisztább külsejű ház előtt megálltam és bekopogtam. Sokáig semmi választ nem kaptam, végül azonban hallottam, hogy valaki az udvarra szolgáló ajtót bezárta, ott láncrea vert egy kutyát és érthetetlen szavakat mormogott.

— Hát itt valamennyien megbolondultatok, ti ördögi fajzat? kiáltotta a házbeliek lassúságán bosszankodva kozákjaim egyike. Hogyan merészeltek ebben a hőségben egy tudóst megvárakoztatni?

Ez, úglátszik, használt, mert egy pillanat mulva meg-

jelent egy öregasszony és ajtót nyitott. Betessékelt bennünket és ezt mondta :

— Bocsánatot kérek uram, de mi félünk. Az a hír járja, hogy Félszemű itt van valahol a közelben és meg akar bennünket támadni, hogy váltságdíjat erőszakoljon ki. A férfaink talán lebirják, de még akkor is dolgunk akad majd a rendőrséggel, kihallgatást és bírósági vizsgálatot rendelnek el és arra kényszerítik embereinket, hogy ebben a meleg és sok munkát adó időben menjenek be a városba. Jobb, ha nem bocsátunk be senkit.

Kozákjaim hangosan nevettek.

— Ejha, micsoda bölcsesség szorult beléd, mondta az öregebbik, egy nagy sovány ember heves, ideges mozdulattal. Hát a halálodig be akarsz zárkózni a házadba?

— Majd később beszélünk, felelte nevetve az öregasszony és a teával kezdett foglalatoskodni. Üljenek le és tegyék magukat kényelembe. Rögtön teát főzök és forró halragut hozok.

Félig fekvé kényelmesen elhelyezkedtünk a padon, mert kifárasztott a hőség és a küzdelem az uszurii moszkítókkal, amelyek mintha megesküdték volna valami védőszentnek, hogy kiszívják minden csöpp vérünket. Még vezetőim is, akik pedig hozzászórtak e kegyetlen erdei csapáshoz, olyan veszettül káromkodtak, hogy szégyenkezve még a lovak is elfordultak.

Teáztunk, alaposan hozzáláttunk a friss kalugából, a tokkal rokon halfajtából készült raguhoz, azután kissé pihenni akartunk.

— Én nem alszom, mondta az öreg vezető. Megakárom ismerni ezeket a bolondos parasztokat. Talán kitudhatok tőlük valamit az ön részére az aranyról és a szénről.

— Hát öreganyám, ugye van munkája a férfinépségnek a taigában?

— Hát van, volt a felelet. Fát vágnak, vadásznak és fenyőtobozt gyűjtenek.

— No, amint látom, nem éltek éppen rosszul, nevelt vidáman. Jól megy a sorotok, ugye?

— Hála Istennek igen, felelte és alázatosan keresztet

vetett, a föld jó, kenyerünk van elég és még eladásra is jut búza Kabarovszkban és Nikolajevszkben. Elegendő marhánk van, a férfiak cobolyra és nyestre vadásznak és vadkát, dohányt, puskaport meg gyújtót szereznek a goldáknak,* akik arannyal és szőrmével fizetnek. A goldáknak mi vagyunk a legközelebbi szomszédjaik és áruik legnagyobb részét megvásároljuk vagy pedig bizományba vesszük; az árut azután a vasúthoz és a városba visszük. Egy-maga Sovienko ötszáz cobolybört vett tőlük és Kabarovszkban eladta.

Bizonyos lelkes meglelégedéssel beszélt, amit a jólét és a biztos kereset teremt meg.

— Ejnye, de finoman éltek itt, mondta a kozákom.

A másik hangosan nevetve mondta:

— Olyan boldogok vagytok és mégis, mint valami börtönbe, bezárkóztok a házatokba.

— Csak most, Fél szemű miatt, mondta az öregasszony, aki elmosogatta a tányérokot.

Kevéssel e beszélgetés után elaludtam. Amikor fölébredtem, vezetőim már útrakészen voltak. Kifizettem háziasszonyunkat és tovább mentünk.

Néhány óra múlva, mely idő alatt megint a moszkító és a kozákoktól gnuak nevezett óriási légy zsákmánya voltunk, az út mellett keréknyomot láttunk és félkilométerrel tovább aranykeresők gunyhóját fedeztük föl. Oda lovagolva, hármukat vodkaivás közben és már nagyon részegen találtuk.

Az első üdvözlés után a prospektorok alaposan érdeklődtek, hogy kik vagyunk; miután erről megbizonyosodtak, azonnal megnyugodtak.

Megtekintettem munkahelyüket az aranytartalmú homokban és ünnepiesen megígértem, hogy a hatóságnak nem árulok el semmit. Azután a moszkítók és a gnúk nagy örömére folytattuk utunkat.

— Ezeket a fickókat alighanem az a szerencse érte, hogy valami kiadósat találtak, jegyezte meg az idősebbik

* Mongol vadásztörzs, amely az usszuri erdőben lakik.

kozák; ez nem történik meg gyakran ezzel a napról-napra élő koldusbandával.

Éjjelre egy szakadékbán szálltunk meg, amelyet köves talajon hangos zúgással átfolyó víz szelt át. Vacsora után tetőtől-talpig alaposan beburkolódtam bő vászonköpenyembe és a puha falevelágyon, melyet a kozákok készíttettek nekem, csakhamar elaludtam. Valamikor éjjel, szinte álomban, zajt hallottam, néhány lépést és lóprűszkölést, de mert ott voltak a vezetők, nekem meg nem volt semmim, ami tolvajnak csábító lehetett volna, kivéve pus-kámat és revolveremet, amelyek a köpeny alatt mellettem feküdtek, a másik oldalamra fordultam és tovább aludtam.

A nap már magasan állott az égen, amikor fölébredtem. A kozákok a tűznél ültek és teáztak. Amikor látták, hogy ébren vagyok, odajöttek hozzám és jelentették, hogy két málhásló megszökött és nem tudtak rájuk akadni. Valószínűleg visszafutottak azoknak a házaknak az irányában, melyek mellett tegnap ellovagoltunk.

— Mindjárt elindulunk és megkeressük a lovakat, mondta az öregebb kozák és odament fölnyergelt lovához, amely mint megállapítottam, tele volt habbal, mintha valami megerőltető út után lett volna.

A kozákok ellovagoltak és én sokáig, körülbelül este hét óráig vártam őket. Szidtam őket is, meg a lovakat is, mint a bokrot. Végre hét óra felé több ló dobogását és emberi hangokat hallottam. Néhány perc múlva egy csapat lovas bukkant elő az erdőből és belovagolt a szakadékba. Amikor közelebb jöttek, sapkájukról és ruhájukról rendőröknek ismertem föl őket. Vezetőjük rám fogta a fegyverét és ezt kiáltotta:

— Meg ne mozduljon, különben lövünk!

Sehogysen tudtam megérteni, mit jelentsen ez: rendőrök, akik megtámadnak egy tudományos kutatót! Ez még Oroszországban is meglehetősen szokatlan dolog. Ezt feleltem:

— Rendben van, nem mozdulok.

Odajöttek és irataimat kérték. Mivel ezek rendben voltak és rajtuk volt a kormányzó aláírása, egyszerre meg-

változott a magatartásuk és leszálltak a lóról. Letelepedtek tábornözem mellé és a csapat vezetője láthatólag zavartan kérdezte:

— Bocsánatot kérek uram, de hogyan van az, hogy ön összeköttetésben van Fél szeművel?

— Kivel? kérdeztem.

— A rablóval, a legveszedelmesebb rablóval, Fél szeművel.

— Ha ez a neve, akkor bizonyára csak fél szemű van, már pedig én ilyen embert nem ismerek, feleltem határozottan.

— Tagadja tehát a vádat? Kérdezte meglepetéssel a rendőr.

— Természetesen, felelém.

— Hozzátok ide azokat az embereket és mutassátok meg ennek az úrnak Fél szeműt!

Hosszú, sovány vezetőm állott előttem és mögüle buta félelemmel a másíknak az arca kandikált elő. A bámulatól elállt a szavam.

Vezetőmnek, akinek azonosságát nem lehetett kétségbevonnom, valóban csak fél szemű volt. Vörös, könnytől agyoncsípett bal szemüregére tehetetlenül borult rá a szemhéj, meg az egészséges és ép jobb szem jókedvűen és huncutul nézett rám. Kézi bilincset csörgetve üdvözölt és azt mondta:

— Bocsánatot kérek a kellemetlenségért, amit önnek okoztam.

A rendőr elvezette. Azután el kellett mondanom a rendőröknek, hogyan szerződtettem ezt a két embert a faluban az állomáson. Amint látszott, éppen nem rendelkeztek azokkal a tulajdonságokkal, amelyeket testőrségtől kíván meg az ember.

A csapat vezetője elmondta, hogy Fél szemű és társa megtámadta az aranyásókat az erdőben, valamennyit meggyilkolta és öt font aranyat rabolt el tőlük; azután visszatért hozzám. Később azzal az ürügygyel, hogy megkeresik a megszőkött lovakat, visszamentek abba a faluba, ahol a nagyon is őszinte öregasszony házában voltunk megszállva. Itt egyenesen a gazdag Sovienko paraszt házába

mentek és azzal fenyegetődzve, hogy megkínózzák és megölik, minden pénzét elvették. Éppen amikor Sovienko átadta volt a pénzt, betoppantak a rendőrök és lefogták a rablókat. Fél szeműnek a külseje ekkor már megfelelt a nevének, mert harcra fölkészülve, műszemét kivette és zsebre vágta. Ez a műszem teljesen föl ismerhetlenné tette a rablót abban a községben, ahol mindenki rettegett Fél szeműtől.

Meg kell azonban említenem, hogy Fél szemű egészen kellemes, jómodorú ember volt. De nagyon sok kellemetlenséget szerzett nekem, mert utamat a rendőrségtől részemre fogadott ukrán paraszttal voltam kénytelen folytatni, aki ostoba volt és lusta, állandóan eltévedt és együgyűségében még az öreg tölgyektől is félt, amelyekben hite szerint, zöld erdei ördögök laktak. Naponta többször is leitta magát és ilyenkor egészen elment az esze, hülye módjára egyre csak nevetett. És mindennek a tetejébe Sas volt a neve!

A Bikin folyó körül az egész őserdői élet az aranyat uralja. Legendákat beszélnek mesésen gazdag aranykeresőkről, akik benn a hegységben dolgoznak és csodálatos aranyfövenytelepekről a mély és ragadós folyók ágyában, aminő a Khor és az Iman; és szájról-szájra adják a híreket, amelyek az erdőkben történő borzalmas gonosztettekről és az aranykeresők rettenetes kalandjairól szólnak.

A «sárga ördög ércéért», ahogyan a koreaiak az aranyat nevezik, az usszuri taigában ijesztő és véres bűnök, de hősiességre és hajthatatlan akaraterőre valló tettek is történnek; de végezetül csaknem mindig a sárga ördög diadalmaskodik és bűnre csábítja, romlásba dönti az aranytól elcsábított embereket.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

A kihaló nép.

Ebben a végtelen őserdőben, ahol csak ritkán található fehér ember, sok kínai és koreai megtalálja lakását és megélhetésének lehetőségét. Ők az igazi birtokosai ennek az át nem kutatott erdőterületnek, alaposan ismerik, min-

den évben új csapást vágnak benne és egyre mélyebbre nyomulnak be az erdőbe, amely csak folyóktól megszakítva, egészen az északi tundrákig terjed. De a délről jövő e betolakodókon kívül régi bennszülött lakosság is van itt, ki halóban levő lakosság, amely azonban az erdőterület jogos tulajdonosának tekinti magát: a goldák mongol nomád törzse. Ma is éppen úgy élnek, mint évszázadokkal ezelőtt; nagy vadat és kis vadat fogdosnak csapdában, sőt jávorszarvast és őzet pusztá kézzel is, néha, a villamosság és a gőzerő mai napjaiban, hosszú íjat is használnak kő- vagy csontvégű nyíllal. A civilizációnak a goldákhöz hatolt egyetlen vívmánya az alkohol és a puszkapor.

Régen, a mongol Jüan dinasztiából származó hatalmas kínai császárok idején, a goldák a mennyei birodalomnak magában zárt alkotórésze voltak. A birodalom legészakibb védői voltak a tunguzok ellen. Később a Dzsingisz Khan és Tamerlán államában történt hatalmas változások idején a goldák egymásután a koreaiak, a tunguzok és a japánok uralma alá jutottak és végül amikor Oroszország a Csöndes Óceán partjáig és végig a mandzsuoországi és a koreai határ mentén megszállta a távoli keletet, a cár alattvalói lettek,

Lelkiismeretesen beszolgáltatottak minden adót, amit állatbőrrel fizettek meg. Igaz, hogy nem voltak egészen biztosak abban, hogy mely államhoz tartoztak, mert fizettek adót az orosz adóigazgatásnak, de időről-időre kínai hivatalnokok is fölkeresték őket, akik lopva jöttek hozzájuk a tengerpartról; ezeknek is adtak coboly-, menyét- és mókusbőrt a kínai kincstár számára. Az orosz kereskedők irtózatosan kizsákmányolták őket és az alkoholtól, ettől az orosz kultúrbajnokoktól bevitt fizető eszköztől megmérgezve, lassanként kihaltak.

Tragikomikus esemény történt 1905-ben. Egy vállalkozó szellemű kalandor kereste föl a goldákat és cobolybőröket gyűjtött mint adót az angol adóügyi igazgatás számára. Az agyafúrt «angol» a goldák szerencséjére egy orosz hivatalnokkal találkozott, aki elfogta és megmentette a sok cobolybőrt. Ez az orosz hivatalnok zsebébe vándorolt, sőt

voltak, akik azt állították, hogy a zsákmányt megosztotta az «angollal», akit futni hagyott.

A goldák kitűnő vadászok és nagyszerű lövők, nagyon kitartók és csodásan bátrak; minden kíséret nélkül egymagukban mennek tigris- és medvevadászatra. Nyáron csakúgy mint télen bebarangolják az egész taigát az Amurtól a Bikinig, sőt az Imanig. De valami régi hagyományhoz híven, dél felé nem mennek tovább; mert a tizenegyedik században egy kínai császár parancsot adott ki, amely megtiltotta az északi barbároknak, hogy a koreai határhoz és a mandzsuk területéhez közeledjenek. Attól tartott ugyanis, hogy a barbárok esetleg egyesülnek a harcias mandzsukkal, velük együtt megtámadják Kínát és így veszedelembe sodorhatják a dinasztiaát, amely az uralkodásban Dzsingisz Khan dinasztiaját váltotta föl.

A goldákkal az Imperator-öböl felé utaztamban találkoztam. A cár kormánya ugyanis csatornát tervezett, amely onnan kiindulva az Amurt a tengerrel kötötte volna össze és így rövidebb és kényelmesebb utat biztosított volna ehhez a rengeteg folyamhoz, mint aminőt természetes torkolata nyújtott homokzátonyaival és más akadályaival. Két asszisztenssel és három vezetővel utaztam ezeken az erdőkön át és sokszor besüppedtünk a mocsaras hegyi szakadékokban.

Egy este, amikor éjjeli pihenőre meg akartunk állni, közelünkben egy dombon tűzfényt vettünk észre, amely vörösbe vonta a szomszédos tölgyek és szilfák koronáját.

— Ezek bizonyára goldák, mondta az egyik vezető.

A tűz felé lovagoltunk és csakhamar nagy hegyi rétre jutottunk, amelyen az izzó farakás körül legalább húsz férfi ült körben. Bő bőrnadrág és bőrkabát volt rajtuk, a fejükön pedig süvegféle ugyanabból az anyagból. Szótlanul ültek, pipáztak és szemük mozdulatlanul a tűzre meredt.

Néhány lépéssel odább a fák alatt magas bennszülött állott rongyokból készült ruhában, amely tarka ringyonggyal és szalagokkal még külön föl volt díszítve. Nyírfahéjból készült takaró ékesítette a fejét. Egyre lehajlogatott és ismét fölemelkedett, miközben egy hosszú bőrszíjat húzogatót, amelynek felső vége eltűnt egy vén görcsös

tölgy sötét lombzatában. Alaposan szemügyre vettem a fa korongját és egyszerre csak fölfedeztem, hogy a fejdíszel ékes magas ember fölakasztott egy másikat, akinek sötét teste, ide-odahimbálódzva és forogva lassan fölemelkedett a fa szétterpeszkedő ágazatába. Rögtön oda akartam ugrani, hogy megmentsem az áldozatot, de vezetőim egyike, aki már hosszabb idő óta élt az Amur-kerületben, mosolyogva visszatartott:

— Ne izguljon! A goldák egy halottjukat akasztják föl. Ők így temetnek!

Igy is volt. Éppen egy golda eltemetésének szertartásába pottyantunk bele. Ez a golda agyonitta magát. Kiderült, hogy ilyen alkalomkor a holttestet két darab nyírfakéregbe burkolják, amelyet egy nagy törzsről fejtenek le. Ezt a primitív koporsót bőrszíjjal csavarják körül és valamelyik tölgyfa legfölsőbb ágai közt fölakasztják.

Később gyakran láttam ilyen függő koporsót, amelyben szirtifecskék és sarki baglyok (*Nictea nivea*) fészkeltek.

Amikor a nyírkoporsó, alulról a tűz fényétől megvilágítva, erősen megkötözve ott függött a fán, a körbe belépett a saman, leült és egy öreg bennszülöttől egy darab húst és egy kehely pálinkát vett át. Csak amikor ez elkészült az evéssel, keltek föl a goldák és jöttek át hozzánk. Üdvözöltek bennünket, megkérdezték, mi járatban vagyunk és meghívtak, hogy üljünk le velük a tűz mellé.

Kíváncsian figyeltem komoly, sohasem mosolygó, okos arcukat. Vajjon arckifejezésük atavisztikus örökség volt-e vagy pedig az alkoholizmusnak volt-e az eredménye, nem tudtam eldönteni; azt azonban gyakran megfigyeltem, hogy az iszákos emberek többnyire nagyon komolyak és nincs sok kedvük a tréfálkozásra és a nevetésre.

A saman, amikor már magasan állott a hold, megint munkához látott, mert a temetés szertartásának négy része volt. Az első rész volt a koporsó elkészítése és a halott fölfüggesztése a «temető» valamelyik fáján. A többi rész szövevényesebb és nehezebb volt. A második részben az itt fekvő vagy inkább függő többi halott szellemeihez imádkoztak és arra kérték, fogadják kegyesen új társukat; a harmadik

részben figyelmeztették az elhunyt szellemét, hogy maradjon érintkezésben családjával és barátaival; a szertartás vége volt az ünnep legkellemesebb része: izana-nak nevezett lakoma.

A saman fölemelkedett helyéről és hivatalos ruházatának a fölcseréléséhez fogott. Letette a tarka rongyokat és sárga meg vörös szalagokat és helyükre zsinórdarabokat, bőrszíjat és láncot tett, amelyekre amulettek voltak ráerősítve, továbbá különféle növények sajtáságos alakú gyökerét, tarka követ, embercsontdarabokat, medvefogat és más titokzatos, csodaerejű holmit. Fejére szarvasbőrből készült széles kalapot tett. Ekkor azután dobot és csontból készült fuvolát fogott. A hátára zsákot vett, amelyben mindenféle ajándék volt, mint pálinkás üvegek, dohány-csomagocskák, pipák, só és szárított borsó.

Ekkor sajtáságos némajáték kezdődött. A magas fáktól körülvelt tisztáson tűz lobogott és fény meg árnyék váltakozása üzte játékát a lombozatban. A gyanús külsejű, magukban elmélyedt emberek hallgatag köre élesen és feketén vált el az égő tűz fényétől. A tűztől valamennyinek az arca vörös volt. Messzibb hátrafelé, különös mozdulatokkal ide-odasurrant a samannak csak egyik oldalról megvilágított alakja. Fejét magasra tartva föl s alá járt. Időnként átható hangon ezt kiáltotta: «Jin! Jin!» és ezt a kiáltást egyes dobütéssel kísérte.

Vezetőim megmagyarázták, hogy a saman ezen a módon a halottak mindenikét fölhívta, hogy figyeljen reá. Még egyszer alaposan szemügyre vettem a közelünkben levő fákat és észrevettem, hogy részben fiatal ágaktól és lombozattól elfödve, még több koporsó függött ott mindenfelé.

A saman negyvenszer ütött a dobra és mindannyiszor ismételte a kiáltást. Azután egy pillanatig hallgatott. Majd olyan helyet választott, ahonnan valamennyi halott hallhatta és rekedt torokhangon hosszú beszédbe kezdett, amelyet helyenként dobolással és füttyüléssel szakított félbe.

— Jin sumgu tamaz! — kiáltotta ünnepiesen, ami azt

jelenti, hogy az elköltözötteknek lelkei megérkeztek az ajándékok átvételére.

A saman kihúzta a dugót az egyik pálinkásüvegből, amellyel félkört írva le, a drága italból egy keveset a fűre öntött. Azután maga húzott jó nagyot, még egy keveset a földre öntött és újra ivott. Ezt hatszor megismételte. Megfigyeltem, hogy a samanunk nagyon ravasz és ügyes kókler volt, mert a halottakkal szemben meglehetősen szűkkeblű, maga iránt ellenben annál bőkezőbb volt. Sejtettem, hogy ezen az éjjelen bizonyára nem csupán a halottak lelkei fognak lerészegedni. A pálinka után a dohányra került a sor, amit a saman becsületesen megosztott a halottakkal. Még egy nagy porció sőt is a szájába dugott, ellenben a pipákat és borsót nem osztotta szét.

Ezt az áldozati ceremóniát a saman rituális tánca követte.

Igazán gyakorlott táncos volt. Úgyesen nagyot ugrott a levegőbe és eközben a lábával és a kezével igen gyors mozdulatokat végzett, amelyek nem voltak bizonyos báj híján; dobja gyors ritmusának ütemét kitáncolta és féllábon olyan gyorsan forgott körbe, hogy alig lehetett az arcát látni. Sokáig táncolt és mivel eközben nagyon melege lett, a tánc megszakítása nélkül egymásután letette amulettjeit, kalapját és felsőruháját, úgy hogy végül derekáig meztelen volt. De még mindig tovább táncolt, sovány kezét és meztelen karját kígyó- és hullámvonalban mozgatva. Végre abbahagyta, szép lassan, mint valami jól megolajozott gép; miután ruháját és többi cókókját fölszedte, átjött a goldákhöz és tudtukra adta, hogy a halottak kegyesen fogadták adományait és ezért szívesen látják körükben az új lelket.

A varázsló, miután kevés teát ivott és kissé lehült, felöltözködött, jókorát húzott a pálinkás csészéből, amely általános használatra szolgált, kevés sült húst evett, azután újra munkához látott.

Ezúttal nem vett magára díszet. Két kis deszkát vett elő, amelyek közt selyempapiros vékonyságú nyírfakéreg-réteg volt és lassan odament az új koporsó helyéhez, ott

megállott szótlantul, mintha mélyen elgondolkoznék, ha ugyan nem részeg elfogultság volt ez, majd a szűnyog zümmögéséhez hasonló gyöngé hang hallatszott. A hang mintha messziről jött volna, valójában azonban a vékony deszkák adták, amelyeket a saman a szájához emelt.

A hang mindjobban erősödött, míg végül folytonos mély basszushangú ordítás lett belőle, amely a sűrű fűtől egészen a tölgyek csúcsáig az egész erdőt betöltötte és elkábította az ember fülét, érzését és eszét; olykor úgy érezte az ember, mintha ez a hang szét akarná repeszteni a koponyáját. Kétségtelen, hogy a saman csupán ezzel a két vékony deszkácskával és egy kevés fakéreggel meg tudta bolondítani az embert. Az ordítás végre gyöngült és ismét alig hallható hangokba olvadt át. Ugyanakkor előrehaladt a saman a fák árnyékában, amelynek homályában kicsiny foszforeszkáló lángocskák voltak láthatók.

A goldák tiszteletteljes borzalommal sugdolódnai kezdtek és ijedten bámultak a sűrű homályba.

Mi volt ez? A kóklereskedő saman által megteremtett szuggeszció volt ez vagy pedig valamiféle foszforeszkáló tárgyat, például rothadó tölgydarabkákat vagy széthulló gomba porát dobta a levegőbe, avagy a János-bogárhoz hasonló világító rovarokat röptetett, aminők Usszuriföldön tömegével vannak?

A saman, amikor a kis lángocskák megjelentek, valamit kihirdetett, ami a halott már teljesen lerészegedett rokonait lecsillapította és vigasztalta, az ünnepség intézőit pedig arra készítette, hogy vezetőim nagy örömére, a tálat és csészéket újra megtöltsék pálinkával.

— Gazdag, előkelő temetés! — sügták nekem és a kezüket dörzsölgették.

A varázsló visszatérvén a tűzhöz a helyére, ünnepies lakoma, vagyis inkább tivornya kezdődött, amelyben résztvettek a vezetőim. Az emberek szinte úsztak a pálinkában, elestek és ismét fölszedelőzködtek, csakhogy újra igyanak. Keveset ettek, egyikük-másikuk olykor egy falat sült vagy főtt húst vagy kevés halat nyelt el. Amikor néhány óra mulva kiégett a tűz, a goldák szerteheverve, a részegek

álmát aludták, motyogva és nyugtalanul ide-odahánykolódtak. Vezetőimnek, jóllehet már teljesen részegek voltak, még mindig a pálinkás hordóknál volt dolguk.

Aggodalommal gondoltam a reggeli lovaglásra, de aggodalmam alaptalannak bizonyult. A vezetők napkeltekor útnak indultak; kissé sápadtak voltak ugyan, de mint máskor, most is gyorsan és ügyesen teljesítették kötelességüket. A goldák mintha eltűntek volna a föld színéről; már jóval hajnalhasadás előtt elhagyták temetőjüket nyírfakoporsóival, amelyek ide-odahintáztak a szélben.

Néhány hónappal későbbem ismét találkoztam a taigában ugyanama goldák egynémelyikével, akiknek undorító tivornyája a temetésen meglehetősen kellemetlen emléket hagyott hátra; de meg kellett változtatnom az ítéletemet, amikor az életért folytatott heves küzdelmüket láttam. Három férfi volt, mindhárom vadász, régi puskával és övükben késsel és fejszével. Ruházatuk fölkelte a figyelmet. Nadrágjuk és csizmájuk egy-egy darab szarvasbőrből készült, szőrivel kifelé; rövidszőrű prémmel voltak beszegve. Egészen különleges inget viseltek, aminő sehol másutt nem található, tehát érdemes a leírásra. Dupla szarvasbőrből készült, a belső bőr szőrös oldala befelé, a külsőé kifelé volt. A két bőr közé csigalakban összetekert szarvasidegek voltak hálószerűen befonva, úgy hogy izoláló légpárna támadt, a legjobb védelem a hideg ellen. A sipka, amely nem csupán a fejet fődte, hanem álarcul is szolgált, a gallérral és a keztyű a kabátujjal volt szorosan összekötve. Téli vadászataimom én is ilyen inget viseltem és habozás nélkül bevallhatom, hogy kemény hideg ellen nincs ennél jobb ruházat. Az az utazó, akit ilyen ruha véd, a sarki fagyban és szélben egész kényelmesen elfekhet a pusztá havon.

Este találkoztam össze ezekkel a goldákkal; vadászat után, amelyen elejtettek néhány szarvast, a tűznél ültek. Másnap reggel napfeltekor az egyik golda megint vadászni ment. Bámulatomban fölkiáltottam, amikor fölszerelését láttam, mert csupasz testére csak vékony nadrágot és egy fiatal szarvas cserzett bőréből készült inget vett föl, hozzája

az amerikai indiánusok mokasszinjának mintájára készült alacsony bundás cipőt. Azután magára csatolt egy pár rövid, széles lábszánkót, amelyek olyanok voltak, hogy mozgékonyágát az erdőben és a bokrozatban nem befolyásolták.

Követtem őt, mert munka közben akartam látni. Nem messze táborhelyüinktől szemtanuja is voltam egy érdekes vadászjelenetnek. A fiatal golda friss nyomra talált és egy szarvast üldözött. Hihetetlen gyorsasággal rohant át az alacsony bokrozaton és mintha a szarvast még gyorsabb futásra akarta volna tüzelni, egyre kiáltozott és füttyentett neki. Olyan gyorsan futott, hogy sohasem vesztette szem elől a zsákmányát, amelyet mindjobban ahhoz a mély, hóval teli szakadékhhoz szorított, amelynek szélén álltam. Amikor a hajszott állat odaért a szakadékhhoz, belesülyedt a mély hóba és bármennyire erőlködött is, hogy lehetőleg gyorsan jusson át a szakadékon és kapaszkodhassék föl a túlsó lejtőn, csak lassan haladt előre. A golda nem sokkal később érkezett a szakadékhhoz, mint a szarvas. Pompás si-ugrással csakhamar elül volt az állatnál, amelyet gyorsan megkötözött, mire kényelmesen kimászhatott a szakadékból és társait segítségül hívhatta.

A fiatal vadász futása oly gyors és biztos volt, minden mozdulatában annyi volt az erő és a kecsesség, hogy őszinte sajnálkozás fogott el, amikor visszaemlékeztem az éjjeli orgiára abban az erdőben, amelyben a koporsók a tölgyek ágain himbálództak.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

A tigrisemberek.

Az usszuri őserdőnek rengeteg a gazdagsága. Természeti kincsei közé tartozik sok drága prémállat, arany, drágakő, ginseng, kitűnő halak és minden fajtájú vad. Érthető tehát, hogy e kincseket kereső és életfenntartásukra törekvő emberek keresztül-kasul járják ezt az erdőterületet és természetes az is, hogy ezeket az embereket viszont

nyomon követik mások, akik a kényelmesebb oldaláról fogják meg a dolgot és erkölcstelének. Ezek az úgynevezett «tigrisemberek». Beszéltem már Félszeműről, a rablóbandákról és más gonosztevőkről, aki bebarangolják az erdőt és emberekre vadásznak meg vagyonukra, amit ezek nagy fáradsággal a földből, a vízből és az erdőből birkóztak ki maguknak.

Tigrisemberek — ezzel a poétikus névvel illetik az erdő e konkvisztádorait a Vula-Ho kínai vadászai, akiket gyakran fölkeresnek a gonosztevők, bárha a tigrisemberek nagyobbára maguk is kínaiak.

Az ilyen kétes és kalandor egyének természetesen vonzódnak egymáshoz és bandákba állnak, amelyek valahogyan fegyvert szereznek, azután kaland és zsákmányolás után járnak. Tevékenységük nemcsak Kínára terjed, hanem a mandzsuoországi orosz bérterületeket, Korea északi részét és Usszuri- és Amurföld egyes részeit is meglátogatják.

A maguk hajlandóságából sohasem végeznek becsületes munkát, legföljebb ha gombát tenyésztenek és gyűjtenek; rendszerint azonban rablókká lesznek, készek minden bűntetre, ha hasznot húzhatnak belőle.

A gomba tenyésztése és gyűjtése ezen a vidéken egészen különleges kereset. A kidőlt vagy kivágott tölgyön fehér vagy sárga gomba nő. Ezeket a kínaiak összegyűjtik, megszáritják és eladják kínai inyenceknek, akik mint a legjobb kínai csemegék egyikéért, nagy pénzt adnak érte. De ez a gomba átka az usszuri erdőnek, mert a kínai tigrisemberek és a hozzájuk hasonlók a Khor, Daobi-Ho és Vula-Ho folyóknál egész erdőket döntöttek ki, csak azért, hogy a kivágott fák révén gombához jussanak. Ezek az agyonvert óriások ott hevernek és az ország gazdasági életének hasznot nem hajtva elkorhadnak, mert négy vagy öt év múlva a törzseken már gomba sem nő és értéktelének.

A Szukhan-folyó erdővidékén vadászva vezetőmmel, egy katonával, magános fang-tzéhez érkeztem. Amikor váratlanul betoppantunk, hat jól öltözött kínai ugrott föl, aki a kangon hevert; de vezetőm, aki tapasztalt ember volt, fegyverét rájuk fogva ezt kiáltotta:

— Föl a kézzel!

Engedelmeskedtek, mintha a saját vezérük parancsolta volna. A katonám arra kért, hogy a fegyveremmel tartsam őket sakkban és odament egy oszlophoz, amelyen hat fegyver függött; kivette belőlük a patront, összekötözte egymással a fegyverszíjakat, azután kínai-orosz tájszóláson, a Mandzsuoországbán kialakult különös kevert nyelven, így szólt a kínaiakhoz:

— Tudjuk, hogy hunghutzok vagytok. Utánunk kozákok jönnek és akkor «pu shan kao» lesz nektek. De mi nem akarunk titeket bántani. Csak a fegyvereiteket vesszük el és két lovat; a fegyvereket majd elrejtjük a Szukhan-folyó gázlójánál és a kozákoknak, ha találkozunk velük, azt fogjuk mondani, hogy nem láttunk gyanús embert. Ti aztán, mihelyt eltávoztunk, elpárologhattok a szél minden irányába. Tung te mo (megértettétek)?

— Tung te (megértettük)! — felelték egyöntetűen.

— Shang kao (jól van)! — mondta méltóságteljesen a kópé, fogta a fegyvereket és összekötözte.

Lövésre készen, háttal mentünk ki az ajtón, amelyet bezártunk és egy vastag gerendával eltorlaszoltuk; azután két lovat kiválasztottunk és ellovagoltunk.

Egy hét mulva a katona eladta zsákmányát valakinek, aki régi fegyvert gyűjtött, mert a valódi hunghutz-fegyvert nagyon keresik. Miután megkötötte a jó üzletet, félszemével sokatjelentően hunyorgatva, ezt kérdezte tőlem:

— Kérem uram, mondja meg, kik voltak ebben a fangtzeban tulajdonképpen a hunghutzok, azok a piszkos nanzák (a kínaiak szokott orosz megjelölése) vagy ön és én?

— Csakis te — feleltem nevetve — mert te jó üzleti hasznot préseltél ki azokból a fickókból és mint igazi hunghutzvezér nem is osztottad meg velem a zsákmányodat.

— Tudtam, hogy nem fogadná el a részét. De bocsánat, uram, hiszen ön a hunghutz lovon lovagolt Vladivosztokba — mondta ravasz vigyorgással.

— A hadsereg rendelkezésére bocsátottam — torkoltam le.

— Ez az ön dolga — felelte. — Mi szegény katonák nem lehetünk ilyen bőkezűek. Mi elveszük és eladjuk, amit az Isten a kezünkbe juttat.

HUSZADIK FEJEZET.

A részeg tigris.

Tudományos kutatásomnak nagyon érdekes helye volt az úgynevezett Fekete Katlan. Ez a neve egy völgynek a Szukhan és Tou Tao Kou folyók közt. A természet mérnöki és vegyészeti tevékenységének hatalmas és bölcs munkája, rengeteg barnaszén vagy lignit van itt.

A barnaszén, aránylag fiatalabb formáció, éppen olyan, mint a Muravieff-Amurszki félszigeten mindenütt található szén, azaz csak fűtésre alkalmas. A Szukhan-völgyben a természet nagyra van büszke maga vezette a föld hőségét ehhez a szénhez, amely így félig megkokszosodott. Oroszországnak tehát a Fekete Katlanban nemcsak jó fűtőanyaga, azaz barnaszene van, hanem van olyan szene is, amely jó kokszot ad metallurgiai célokra, sőt van antracitja is, amely ott képződött, ahol a nagy hőfok a legerősebb volt. Laboratóriumának e katlanában ilyen módon sok millió különböző fajtájú szenet állított elő a természet.

A Szukhan-széntelep kiadós bevételi forrása az országnak és iparára nézve nagy a fontossága, mert ezen a helyen kívül már csak Szakhalin-szigetről szerezhető kokszszen, ahol jó dokkok és megfelelő szállítóeszközök hiánya megnehezíti a kiaknázást.

A Szukhan-völgyben másik forrása a jólétnek a nagyon termékeny fekete föld. Mivel ez nagyon hasonlít a kievi és poltavai kormányzóságok földjéhez, a pétervári kormány nagy bevándorlótömeget telepített itt le, amely a völgyben csakhamar fölvirágoztatta a földművelést és meggazdagodott; a coboly- és szarvasvadászat csak növelte a nép gazdagságát.

A Szukhan-kerület, csakúgy, mint a Tou Tao Kou folyó völgye, amelynek mellékfolyóiban arany lelhető, nagyon

csábító vidék tökepénzeseknek. Elsőknek kínai aranykere-sőket csalogattak oda, akik a leggazdagabb aranyelő-helyeket kezdetleges módon megdolgozták és szarvasra vadásztak. Ezen a vidéken akadtunk össze azzal a hunghutz bandával, amelyet ravasz katonám oly előkelő természetességgel kirabolt.

Az egyik faluban, nem messze az egyik üzemben levő aranybányától, egy jóra való öreg kozákkal ismerkedtem meg. Kangutoff volt a neve. Ha szabad időm volt, együtt mentünk vadászni a Szukhan-völgybe, amely bővében volt a vadnak.

A mérnökök, amikor megtudták, hogy Kangutoffal járok vadászni, nevettek és ezt mondták:

— Kangutoff, a részeg tigris? Kitűnő vadász és úgy ismeri az egész taigát, mint a zsebét.

Mivel éppen indulásra készen voltam, nem engedte már az időm, hogy e különös csúfnév felől kérdezősködjem.

Kangutoffal különböző vadászkirándulást tettem, vadásztunk fácánra éppen úgy, mint vaddisznóra, a parasztok kukoricaföldjének rémére. A búza- és babföldeken, a koaliang vagy kínai cukornád és sójabab-ültetvényeken, de a fűzzel és magas fűvel benőtt folyópartokon is tömegével riasztottuk föl a fácánt. Kutyám, egy finom fajtájú gordonszetter, délben olyan fáradt volt a szünetlen munkától, hogy ebéd után lefeküdt, szűkölve nyalogatta az éles fűtől összevagdalt lábait és nem akart fölkelni. De ha végre mégis elhatározta magát arra, hogy kövessen, mihelyt behatoltam a bokrok közé, egyszerre elfelejtette minden szenvedését; a fácánok erős szaga újra föllobbantotta vadászlelkességét. Gyakran megesett, hogy míg a kutya pompás tartással egy madarat állott, jobbról és balról szárnyacsapkodással és ijedt kiáltással más madarak röptek föl. A meglepett kutya ilyenkor többnyire szorosán a földre lapult és nem merte a fejét megmozdítani; a helyén maradt és a maga egyetlen madarát figyelte, csak remegő orrcimpái árulták el, mily pokoli szenvedést kell belsejében kiállania.

Szukhan és Tou Tao Kou mezőinek és sűrűségeinek fácánjai bizonyára még sokáig megemlegettek, mert két

héten át húsz családot láttam el szakadatlanul ezzel a vad-
dal, magam pedig annyira jóllaktam ezzel az izletes fehér
madárral, hogy később Keleten már alig nyúltam hozzá,
hacsak nem vladivosztoki módra, azaz pezsgővel volt el-
készíve. De fölteszem, hogy pezsgőben megfőzve, nagyon
izletes lehet még egy öreg gumicső is, hiszen a levét meg-
ihatja az ember, a gumit pedig átengedheti a szakácsnak,
amint én tettem a fácánhússal.

Mivel ilyen körülmények közt a fácánvadászat könnyű
és egyhangú, hamar ráuntam és valami izgatóbb sportra
vágtyam. A vaddisznóvadászattól reméltem ezt, amely a
Szukhan-völgy bokrai közt és csaknem embermagasságú
füvében nincs minden veszedelem híján. E rengetegekben
nappal makkon hízlalják magukat a disznók, éjjel pedig
fölkeresik a farmerek földjeit és rettenetesen összeturkálják.

Kangutoff elvitt a Aksiejevka-vidékre, ahol a vaddisz-
nók nyaranta tartózkodnak. Henel-puskámat vittem ma-
gammal célzó messzilátóval és dumdum-töltéseket.

Kangutoff vaddisznókalandokkal mulattatott, amelyek
éppenséggel nem voltak biztatók. Elbeszélte például, hogy
a vaddisznó föltépte a vadász hasát vagy agyarával végig-
hasította a combját. A kinszenvedésekről szóló e beszámoló-
jának áradatát ezzel a kérdéssel szakítottam félbe :

— Beszélj el, miért neveznek részeg tigrisnek?

Mosolygott és egykedvűen ide-odalóbálta a fejét.

— Ostoba pletyka, nem érdemes, hogy megismételjem.

— De csak beszélj el, kérlek — unszoltam.

— Ha az emberrel történik valami — kezdte harago-
san — mindjárt csúfnevet akasztanak a nyakába. De ha
minden áron akarja, jól van, hát elmondom. Vladivosztok-
ból eljött a kormányzó a Szukhan-bánya meglátogatására.
Visszafelé kocsin hajtatott a vasúti állomásra és én mint őrség
mellette lovagoltam. Az állomáson egy tízrubeles aranyat
adott a kormányzó. Ön uram bizonyára megérti, hogy ilyen
körülmények közt egészséges, tisztességes ember kis szóra-
kozást enged meg magának.

Én is megtettem és este a vasút mentén lovagoltam
hazafelé. A fejem mint a dézsa, a fülem zúgott, mintha

tüzérségi harc kellős közepén lettem volna. Részeg voltam, rettenetesen részeg és a nyeregben úgy himbálódtam, mint a hajó. A lovam hirtelen megvadult és az útról beleugrott a sűrűbe. Engem letett egy rakás magas, puha fűre, én meg jobbnak találtam, hogy aludjak, semhogy a lovam után fussak. Már napnyugta után volt és eltűnt a félhomály. Napkeltekor ébredtem föl és fölemeltem a fejemet, amely fájt és nehéz volt, mintha ólommal lett volna tele. Tovább akartam aludni, de nem tudtam. Mikor fölkeltem, hogy körülnézzek, hol vagyok hát tulajdonképpen, égnek állott a hajam. A sínek közt egy tigris állott; a farkával az oldalát csapkodva, engem figyelt. Nem volt vesztegetni való időm; fegyveremet lekaptam a vállamról, céloztam, lőttem és gyorsan elrejtőztem a bokrok közt. Egy pillanat mulva óvatosan kémlelődni kezdtem; a tigris még mindig ott állt a sínek közt és felém nézett. Abban a meggyőződésben, hogy eltévesztettem, mert hát annyira részeg voltam, újra rálőttem. Nagyon pontosan céloztam, tele aggodalommal, hogy a vodka megzavarta szemem látását. Hosszabb idő mulva megint kitekintettem, de ijedtemben visszaruskadtam a bokorba, mert a tigris még mindig ott volt és az útra tekintett. Megint lőttem és megint elbújtam. Ekkor talán egy órahosszáig feküdtem ott és azt gondoltam, jobban tenné a tigris, ha elmenne, hiszen az én részeg szememmel és még részegebb kezemmel úgysem árthatok neki.

Jó idő mulva újra kikukucsáltam, de a sínen nem láttam semmit. Még néhány percig vártam, azután a fegyveremmel a kezemben a bokrok közül a sínek felé másztam, ahol egymás mellett fekve három tigris találtam. Részegségemben mindhármát, egy nőstényt és két hímét, agyonlőttem. Ezért neveznek részeg tigrisnek. A bőrüket hatszáz rubelért eladtam Vladivosztokban és a kormányzó, amikor megtudta a kalandomat, még külön huszonöt rubel jutalmat küldött nekem. És erre, uram, ismét megengedtem magamnak kis szórakozást és részeg lettem, ijesztően részeg — de ezúttal tigris nélkül. Most hát magam vagyok tigris, sőt ami még rosszabb, részeg tigris vagyok. Ostoba fecsegés, hülye pletyka; mulatnak rajtam!

A részeg tigris végre elvezetett a vadászatra kiválasztott helyre. Kis falu volt ez, néhány gazdag parasztnak öt nagy házával. Ezek a parasztok együttvéve körülbelül száz kínai munkást foglalkoztattak földjükön. Sok búzát termeltek, de nem adták el, hanem tiltott módon «holdvilág»-ot készítettek belőle, amit aztán a környékbeli községekben adtak el. A párolóberendezés, amely nagyon kezdetleges volt, az erdő sűrűjében volt elrejtve, ahol mindjárt kéznél volt a tüzelőszer és ahol könnyebben el lehetett kerülni a kormányzóság fölügyelőinek figyelmét. Az alkohol-egyedárúság ugyanis a kormányzóságé volt és teljes jövedelmének a felét az általános bűnös hajlam kihasználása szolgáltatta. Természetes, hogy a kormány megbüntette a magánkonkurrenszeket, mint aminők a kis falu lakói is voltak, akik nagyon barátságosan fogadták az én részeg tigrisemet, valószínűleg azért, mert legjobb üzletfeleik közé tartozott. Szeretetreméltó vendéglátással fogadtak bennünket és a nap és az éjszaka minden órájában, mindannyiszor más különös magyarázattal főként vodkát kínálgattak nekünk. Az iszákos falu közelében vadásztunk és minden elejtett vagy csak megsebesített vaddisznó alkalmat adott új, az öreg kozáknak rendkívül kapóra jött tivornyázásra.

A vadászás, mint már említettem, sűrű bokrok közt és magas fűben folyt. Csatlakozott hozzánk néhány paraszt és Kangutoff meg én, egymástól ötven-hatvan lépésnyi távolságban rendszerint előre mentünk a sűrűségbe, hogy megkeressük a vadat. Nyáron nagyon erős a szaga a vaddisznónak, úgy hogy helyét igen könnyen ki lehet tudni. Mégis gyakran megtörténik, hogy a vaddisznó egyszerre csak kirohan a sűrűből anélkül, hogy előbb szagával elárulta volna ottlétét; ilyenkor nagyon kellett vigyázni, mert a vén vad-disznó gyakran megtámadja az embert, amely igazság, mint ezen az első vadászaton megtudtam, az orosz vad-disznóról is áll.

Éppen áthaladtunk volt egy mocsaras erdei réten, amelynek a fűvét kiegészítették és ismét behatoltunk a sűrűségbe. Már néhány lépés után megütötte az orromat a vaddisznó kellemetlen szaga. Ugyanabban a pillanatban

már egy vadkan, mint valami szikladarab, felém rohant lefelé a hegylejtőn. Nekiment a nyírfatörzsnek, amely mögött földözéket kerestem és eközben gyökerestül kitépett egy nagy bokrot. Agyarával föltépte a törzset és mint a fergeteg, dühös rőfögéssel elvágatott mellettem. Berontott a tisztásra, ahol utólérte a dumdum-golyóm, amely hátáról lepattanva, a füle mögött találta és a fejét csontok romhalmazává változtatta.

Egy fára akasztottuk föl, hogy a ragadozók ellen biztossítsuk és később parasztokkal elhozattuk. Azután folytattuk a vadászt és napnyugtáig jártuk a vadont; addig én még egy vaddisznót terítettem le, Kangutoff pedig hármat. Ez a vadászat szembetűnően bebizonyította, mily kitűnő, tapasztalt vadász volt a kozák. Bámulatos tökéletességgel és pontossággal lőtt. Abban a pillanatban, amikor a disznót észrevette, már lőtt is és golyója ritkán tévesztett célt. Véres nyomok mutatták, hogy az elejtett három disznón kívül még öt másikat megsebesített, amelyek közül egyet másnap az út mellett arrajáró parasztok meg is találtak.

Vadászkirándulásaink egyikén egy fang-tzehoz érkeztünk, amely sűrű erdőben mély szakadékban épült. Egy öreg kínait találtam ott, aki barátságosan fogadott bennünket, de mégis mintha nyugtalanította volna a jelenlétünk, mert folyton a szoba egyik sarkába tekintgetett, ahol kis szekrény állott. Teáztunk és beszélgettünk a kínaival, aki, amikor távozni akartunk, a következő elbeszéléssel tartóztatott bennünket:

— A mult ősszel egy kínai jött a házamba. Ki volt, nem tudom. A fang-tzembera jött, hogy itt töltse az éjjelt és megbetegedett. Egy ideig nálam maradt és mert pénze nem volt, eltávozásakor egy rézlapot adott nekem a következő szavakkal: «Ez többet ér, mint az arany, mert egy nagy népvezér és csodatévő sírjáról való». Nem nézné meg azt a rézlapot?

Nem kérttem magamat kétszer. Kinyitotta a szekrényt, amelyből vörös kendőt vett ki. A kendőt szétbontotta és egy körülbelül tíz hüvelyk hosszú és öt hüvelyk széles érclapot vett ki belőle, amelyet a kezembe adott. Bevésett

jelek borították, amelyekről nem tudtam megmondani, mit jelentenek; azzal a hullámvonalú díszítéssel voltak átszőve, amely jellemző úgy Mongolországra, mint Tibetre és meglátszott még a fekete emailnak a nyoma, amely e bevéséseket eredetileg kitöltötte. Az egyik oldalán sarokvasalás maradványa látszott, amiből arra következtettem, hogy a lap szekrényajtónak vagy ládafödélnek a része volt. Az egyik sarkából valami éles szerszámmal kicsiny, szintén néhány jellel ellátott rész ki volt vágva. Ezt a részt a kínai szintén kezembe adta.

— Adjon huszonöt rubelt és odaadom érte a lapot — mondta olyan mosollyal, mintha bocsánatot kért volna.

Megvettem a különös jószágot. Később Vladivosztokban egy gazdag kínai kereskedő, amikor meglátta, azt mondta nekem, hogy ez ördögűző jelekkel ellátott rézlap, aminő mongol szerzetesek koporsójában található. Amikor megtudta, mit adtam érte, azonnal kifizette nekem a dupláját és megengedte, hogy megtartsam azt a kis részt, amelyet gondosan megőriztem. Visszatérvén Pétervárra, fityegőt csináltattam belőle az óraláncomra és amikor egyszer az akadémikus Radloffal, egy ismert orientalistával találkoztam, megmutattam neki a különös jelekkel ellátott kis darab rezet és elmondtam, hogyan jutottam hozzája. Nagyon érdeklődött iránta és elvitte magával, hogy megtejtse a jelek értelmét. Néhány nap múlva azt telefonozta nekem, hogy régi tibeti fölírásról van szó, amely így kezdődik:

«A nagy harcosnak, aki . . .»

A fölírás többi része azon a lapon volt, amelyet a kínaiaknak eladtam.

Radloff azt mondta nekem, hogy a lap aranyból van. Az aranyműves, akinek erre megvizsgálás végett átadtam az órafityegőt, rájött arra, hogy arany és platina keverékéből van. Nagyon későn tudtam meg, hogy a kínai engem körülbelül két font arannyal és platínával rászedett, a tudományt pedig páratlanul érdekes archeológiai lelettől fosztotta meg.

Akkoriban még nem nagyon búsított a mennyei birodalom e fiának ravasz, lelkiismeretlen családja; de most,

miután a sors és szerencsétlen időviszonyaink Koen-luntól a Szayan-hegyekig és Dzsungáriától a Csöndes-óceánig lökdöstek mindenfelé — tehát éppen azokon a vidékeken, ahol az aranyból és platinából készült lapon megemléített «nagy harcos» alighanem uralkodott — nem tudom magamnak megbocsátani régebbi fölületességemet.

E kis töredék hatása alatt belső szemem pompás képeket lát régen elmúlt időkből, amikor Ázsiában Dzsingisz Temukhir utódai uralkodtak, aki pásztor volt Kerulenből és akinek lángesze rengeteg nagy, egészen a Volgáig terjedő birodalmat teremtett.

A nagymogul mely utódjára vonatkozott a platina fölirata? Talán a nagy Kublai sírjáról lopta el egy kínai hunghutznak vagy zsákmányoló kereskedőnek sírgyalázó keze vagy Erdeni Dzuban Goondjur-Khan dombjáról, akinek lengyel nő volt a felesége; avagy Tamerlannak, a bénának kőből való síroszlopairól, sőt talán a legutolsó Dzsingiszivadéknak, a főséges Baber szultánnak arabs mecsetjéből.

Erre a kérdésre bizonyára sohasem kapok feleletet, mert ennek az ismeretlen hősnek sírlapjából a kínaiak kétségtelenül már régen gyűrűt és fülbevalót készítettek a «si-fa» számára.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

A tett emberei.

Rasdolnaya városka és állomása a vladivoszto—nikolszk—usszuriszkai vasút mentén van. Az elsők egyike volt ama falvak közt, amelyek e vidék betelepítése idején megnöttek és meggazdagodtak, mert több olyan országút kereszteződésénél épült, amely a mandzsuoországi és a koreai határtól, nyugaton a Hanka-tótól és az Usszuri, Daobi-Ho, Vula-Ho és Bikin mentén az északi taigából jön errefelé. Vadásznak, mindenféle cég ügynökének, kínainak, koreainak, csavargónak és mindenkinek, akinek az erdő ad keresetet és megélhetést, Vladivoszto—kba haladtában érintenie kellett Rasdolnyat. Itt azután mindenféle veszedelem lesel-

kedett rájuk. Minden fajtájú kereskedők összevásárolták tőlük — árúért vagy gyakran hamis pénzért is — az aranyat, szarvasagancsot, csodatévő gyökeret, prémet és gombát. A legkülönbözőbb vállalkozók leselkedtek itt az erdei emberekre, mint vendéglők, szállók, játékbarlangok és ópiumbarlangok tulajdonosai, de rablók is és mindazok a sötét exisztenciák, amelyek Vladivosztozk utcáin csak éjjel bukkannak föl; mohón mustrálgatták a bőr- vagy vászonzsákokat, a káka- vagy nádkosarakat, amelyek az erdőben szerzett jószágot tartalmazták. Mindez a kincs vladivosztoki útján átment a helység lakosainak a kezén és hogy e közvetítők kezébe jusson, arra minden eszköz jó volt, még a csalás és gyilkosság is. Ez a közvetítő kereskedelem segítette elő a helység kedvező fejlődését.

Már amikor először láttam a várost, jól épített kőházakkal, templomokkal, a kormányzóság néhány hivatalos épületével, iskolákkal és annak a pompás dragonyosezrednek kaszárnyájával büszkélkedett, amelynek parancsnoka Volkoff ezredes volt, az ismert sportférfiú és volt gárdatiszt, aki személyes barátja volt II. Miklósnak. A város vadászklubjában az ezredes bemutatott két úrnak, a Kudiakoff testvéreknek, akik a távoli Kelet legkiválóbb személyiségei közé tartoztak.

Eredetileg egyszerű orosz parasztok voltak, akik éppen amikor megkezdődött az Usszuri-vidék gyarmatosítása, a maguk szakállára jöttek ide. Az északi Uralból származtak, tehát zord éghajlathoz voltak hozzászokva, emellett kitünő vadászok, akik minden erdőt és minden sivatagot ismertek azokon a tundrákon, amelyek Jekaterinburg és a Karafolyónak az északi Jegestengerbe való betorkolása közt terülnek el. Az első két évben, amit Primorszkban töltöttek, bejárták az egész országot, bebarangolták a koreai határon levő Hubtu-folyótól egészen az okhocszi-tenger partjáig, eközben eljutottak nyugatnak a Hanka-tóig és Szungakhafolyóig, keletnek pedig gyakran a Csöndes-óceán partjáig.

Ezeken a földérítő utakon alaposan megismerték az országot és kincseit, továbbá értékes nyelvismeretet szereztek, amire a kínaiakkal, koreaiakkal és goldákkal, valamint

az orocsonokkal és tunguzokkal érintkezve, tettek szert; mert ama két év alatt állandóan a bennszülöttek közt éltek. Az orosz embernek az a tehetsége, hogy könnyen megtanulja az idegen nyelveket és az a képessége, hogy nagyon korlátolt szókinccsel is boldogulni tud, megkönnyítette nekik azt, hogy barátságos viszonyba lépjenek a bennszülöttekkel.

Találkozásunk idején már gazdag kereskedők voltak és a város első polgárai közé tartoztak; amikor elbeszéléseiket és élettörténetük hősi eposzát hallottam, amely tele harccal és kalanddal itt játszódott le a Pacifik-parton és amit az ország régi lakói, Potorotzchinoff és Valden urak mondtak el nekem, nagy kedvem támadt, hogy e vasemberek történetét leírjam.

A Kudiakoff testvérek sokáig vadászéletet folytattak, mőkust, cobolyt, nyestet, hermelint és menyétet lőttek és a bőrt csakis annak adták el, aki tömegben vásárolta össze. Ugyanekkor kereskedést folytattak a taiga lakóival, akiknek prémért puskaport és patront, fegyvert, dohányt és teát adtak. A vállalkozó szellemű testvérek ezen hamar megvagyonosodtak, anélkül, hogy fölkeltették volna a bennszülöttek gyűlöletét, mert Kudiakoffék nem zsákmányolták ki őket és elvből nem adtak el nekik pálinkát, ezt a biztos halált osztó mérget. Már akkor, amikor a Kudiakoffok még egyszerű vadászok voltak, ritkább lett a kegyetlen erőszakoskodás a «fehér hattyúkkal» szemben, mert a koreaiak fáradságosan megszerzett vagyonukkal a Kudiakoffok védelme alá helyezkedtek, akiknek kíséretét a koreai határig jól megfizették. A tapasztalt urali vadászok az erdei utak mellett levő kozák leshelyeket ügyesen el tudták kerülni és ha mégis összeakadtak az útonállókkal, bátorságukkal és ügyességükkel mindig sikerrel tudták megoltalmazni fehérruhás védettjeiket. Nevüket ismerték egész Moreában és Északkina nagy részében és az okos testvérek ezt jól ki is tudták használni, úgy hogy mindig a legjobb ginsenggyökeret és szarvasagancsot kapták és sokat abból az aranyból is, amit a keletiek az erdőben találtak. Mivel nagyon tudták értékelni a drága ginsenggyökérrel való kereskedés becsét, rábírták erdei klienseiket,

hogy élő ginsengnövényel lássák el őket; ezzel azután egy hegyi szakadéokban megvetették az első ginsengtelepítés alapját, amely 1907-ig állott fenn és nagy nyereséghez juttatta őket.

A Kudiakoff testvérek pénzt, szerszámot és élelmiszert adtak kölcsönbe az erdő csavargóinak, hogy segítsék őket az aranykeresésben és ezen sohasem vesztek; mert ezek az emberek, akiknek származásáról senki sem tudott semmit és akiket a rendőrség üldözött, sohasem csalták meg hitelezőiket, hanem így vagy úgy, de megfizették az adósságot: arannyal vagy prémmel avagy úgy, hogy dolgoztak a testvérek javára.

A Kudiakoffok működésének főterülete a Rasdolnaya és a Szukhan-folyó közt elterülő vidék volt, ahol sok volt a tigris és párduc, ami lehetetlenné tette a telepéseknek a marhatartást. A testvérek egyetlen nyáron tizenhat tigrist és öt párducot lőttek le és teljesen megszabadították a vidéket ezektől a fenevadaktól, egyszersmind jó üzletet is csináltak, mert a tigris bőrét Vladivosztokban, szívét és máját az erdőben a kínaiaknak adták el, akik, mint a koreai varázslók is, a «macska» e szerveit talizmánul használják ragadozó állatok és ha'álos betegségek ellen. Bizony, nem volt könnyű ez a sike.; mindkét testvér legalább kétszer a tigris karmai közt volt és talpa irtózatoss nyomokat hagyott a mellükön és a karjukon. Ez azonban nem vette el a bátorságukat és a vadászok meg a csavargók körében a «tigrisölő» melléknevet szerezték meg maguknak.

Az öregebbik testvér egyszer elmondta nekem a következőt:

— Mint már tudja, én körülbelül száz tigrist ejtettem el és e vadászaton sok mindent láttam és átéltem. Testvérem és én azt a megfigyelést tettük, hogy a tigris hamar észreveszi, ha üldözik és hogy ki akarja tudni, miféle ember az, aki a nyomában van. Ha a vadász tapasztalatlan, nem olyan hivatásos vadász, mint a testvérem és én, a tigris rendesen futni hagyja vagy elrejtőzik a bokorban vagy sziklák mögött. De olyan emberrel, akinek tigrisvér szárad a lelkén, másként bánik el. Mihelyt a tigris ilyen embert

sejt, visszájára fordítja a dolgot és ő kezdi meg a vadászatot az emberre; emellett olyan helyen iparkodik őt megtámadni, ahol a vadász akadályozva van a lövésben, azaz sűrű bokrok vagy sűrűn álló fatörzsek közt avagy magas fűvel be-
nőtt hegyi szakadéokban.

— Mi például azóta, hogy a harmadik tigrisünket ejtettük el, szemben sohasem tudtunk többé tigris leteríteni, hanem mindig nagy kanyarodást kellett tennünk hátrafelé, mert a tigris állandóan hátulról támadott. Gyorsan meg kellett fordulnunk és gyorsan kellett lőnünk, abban a pillanatban, amikor a tigris ugrott vagy futott avagy amikor ugrásra készen a földre lapult. Kedvezőtlen állásból mindig bizonytalan és nagyon kockázatos az ilyen hirtelen lövés, mert ha a golyó nem öli meg azonnal a fenevadat, akkor többnyire elkerülhetetlen a katasztrófa. Ilyenkor a bestia rárohan a vadászra, aki már csak a késben és fej-
szében bízhatik. Mi ismerjük ennek a harcnak a veszedelmét, mert gyakran kellett e fegyverre támaszkodnunk. A tigris még akkor sem támadja meg az embert azonnal, ha éhes és táplálékot keres, kivéve ha az éhség kétségbeesésbe kergette; de még ilyenkor is csak ritkán támadja meg a fehér embert, hanem gyakrabban a keletit. Ha az ételment kereső tigrispár egy fehér emberrel, egy kinaival és egy kutyával találkozik, akkor először a kutyát támadja meg, azután a kinaít és csak utána a fehérét.

— A tigris nem szereti az európai húst, tette hozzá Kudiakoff tréfálkozva. Úgy látszik, nem izlétes, mert alkohollal van átítatva! Megesett, hogy a tigris, miután halálosan megsebesített egy orosz embert, otthagya és eltávozott, de kinainak a csontját mindig úgy lerágja, mintha csirke lenne.

Kudiakoff ez állításának helyességét bebizonyította néhány hónappal későbbben egy esemény, amely a karbin—vladivosztoki vasút mentén, Udini állomás közelében játszódtott le. Akkoriban nagy faszéntelepet építettem ott, amelynek az volt a célja, hogy az orosz-japán háború alatt ellássa az orosz hadsereget. Védelmül a hunghutzok ellen néhány orosz katonánk volt, akiknek egyike lelkes

vadász volt és állandóan vadhússal és más zsákmánnyal látott el bennünket. Egy reggel nagyon korán indult vadászatra, de nem jött vissza az erdőből; csak másnap vettük észre, hogy nincs otthon és segítő csapatot küldtünk ki a föl kutatására. A bokrok közt találtunk rá szétzúzott koponyával és tigriskaromtól széttépett aggyal; minden tagját kifecamította és összeroncsoolta a fenevad, amely nyilván úgy játszott vele, mint a macska az egérrel.

A vadászok elmondták, hogy a tigris, ha az embert megtámadja, először talpa ütésével elbódítja, azután rettenetes karmaival minden idegét széttépi és minden csontját összetöri. Mikor az ember már egészen tehetetlen, a tigris szétmorzsolja a koponyáját és lassú, kínos halálnak teszi ki; később azután visszatér és fölfalja.

Vladivosztokban megtudtam a Kudiakoff testvérek gazdagságának igazi eredetét. A testvérek, miután néhány évig az Usszuri-területen tartózkodtak, észak felé utaztak és egy egész éven át az Imperator öbölnek a partján maradtak, nem messze az Amur betorkolásától a Tatár-szorosba. Ott a goldák és orocsonok nomád vadásztörzseivel cserekereskedést folytattak és ugyanekkor kemény munkával két nagy tengerálló vitorlánhajót építettek. Eleinte az volt a tervük, hogy megkerülik Szachalin szigetét és a sziget keleti partján a Nyist-öbölben kötnek ki, amelynek közelében volt a Nutoro-vidék, ahol bennszülött vadászok állítása szerint gazdag petroleumtelepeknek kell lenniök. A Keletázsiai Lloyd Kleie nevű német mérnöke húsz évvel később talált is ott petroleumot és társaságot alapított a kiaknázására.

Amikor elszánt legénységükkel tengerre szálltak, nagy vihar kapta el Kudiakoffékat, amely elverte őket nyugatra, úgy hogy az okhocsi tenger egy ismeretlen szigetén voltak kénytelenek kikötni, amely, mint kiderült, a Shantar-csoport legdélibb része volt. A vakmerő tengerészek látták, hogy ott csakúgy nyüzsög a sok cet és a partokat fókanyják lepik el. Mindkét állatfajra egyszerre kezdtek vadászni és nemsokára nagy gyakorlatra és ügyességre tettek szert. Sőt harcba elegyedtek a japán vadászokkal is,

akik a fókákat a fönntartásukra vonatkozó törvények semmibe vételével kiméletlenül legyilkolták; eközben nem egy japán golyóval kellett a derék úttörőknek és legényeiknek szembe szállaniok.

A testvérek körülbelül két évig folytatták ezt a tevékenységet. Összeköttetésbe léptek ott a bennszülöttekkel, vadászokkal és iramszarvaspásztorokkal, sok szörmét, halzsírt és rozmárfogat halmoztak össze és amikor megtudták, hogy mindezt el lehet adni Petropavlovszkban és Kamcsatkán Markovoban, észak felé vitorláztak és ott árujuk számára új eladóhelyet rendeztek be.

Kudiakoff elbeszélése szerint már éppen úgy határozta, hogy Kamcsatkán telepednek le és a Shantar-szigeteken és az okhocski-tengeren vadászgatni fognak, amikor a Parancsnok-szigetéről hallottak, amelyek a Behring-tengerben vannak éppen keletre Kamcsatkától. Azt a hírt kapták, hogy ott él a legkisebb és legfinomabb fókafajta, amelynek értékes bőrét angol és amerikai piacokon nagyon keresik.

— Elhatároztuk, hogy fölkeressük e szigeteket és vadászni fogunk ezekre a fókákra, amelyek a kamcsatkai bennszülöttek és kereskedők állítása szerint tömegével élnek ott. De elmondták nekünk azt is, hogy e szigetek közelében mindig el kell készülnie lennünk a találkozásra kis japán, sőt kanadai vitorlásokkal, amelyek üldözik a fókavadászokat. A leggondosabban fölkészültünk az útra és még egy kis ágyút is vittünk magunkkal, amelyet Markovoban vásároltunk.

— Kedvező körülmények közt békességben vitorlázunk kiszemelt utunkon, amikor utolért egy orosz hadihajó, amely a szigetekre iparkodott, hogy elkeresse a japán tengeri rablókat, akik ott falut építettek maguknak. Mivel a hajó nekünk sem volt éppen a legmegfelelőbb társaság, elhatároztuk, hogy künn maradunk a tengeren, ahol azután tíz napig cirkáltunk; de nem haszon nélkül, mert egy bálnarajba jutottunk bele. A tengeri szörnyetegek közül kettőt megöltünk és egy sziget szikláira vonszoltuk ki; ott kiolvasztottuk a zsirjukat meg a halcsontot és éppen hogy

elkészültünk a munkánkkal, észrevettük a szemhatáron a hazatérő hadihajó füstjét.

— Most azután továbbkalandoztunk a Parancsnok-szigetekhez, ahol egy délnek fekvő nagy öbölbe hajóztunk, de ott nem találtunk mást, csak egy éppen kivonuló heringrajt. Gazdag készletet fogtunk el ebből a rajból, besóztuk, azután a sziget mentén folytattuk utunkat egy kisebb öbölig, ahol olyan látvány tárult a szemem elé, melyet sohasem fogok elfelejteni. Sok ezer fóka sütkérezett a napon; anynyian voltak, hogy egy talpalatnyi földet is alig lehetett látni. Egy részük aludt és olyan volt, mint valami feszesre kitömött zsák; mások játszadoztak és nehézkesen totyogtak ide-oda. Egy magas homokzátonyon öregebb állatok csoportja heverészett körben. Amikor leeresztettük a vasmacskát és kis csónakokon a parthoz közeledtünk, a szét-szórtan heverő egyes állatok figyelmesen vizsgálgattak bennünket, azután esetlen mozdulatokkal a nyájhoz iparkodtak.

— Nehéz bunkókkal és evezőkkel fölfegyverkezve előre nyomultunk. A védtelen állatok közt rettenetes pusztítást végeztünk. Hosszan elnyújtott, panaszos kiáltással terült el egyik állat a másik után, csak elvétele ágaskodott föl az uszonyán egy-egy öregebb állat, a fogát mutogatta és haragos, rövid ugatással próbált bennünket megijeszteni. Ez volt ezeknek a békés, tehetetlen állatoknak egyetlen tiltakozása. A legnagyobbakat kikeresve, körülbelül száz darabot öltünk meg közülük; hogy ezeket kikutathassuk, föl-másztunk a homokdombra és ott valamennyi öreg állattal végeztünk. Ez nagy hibának bizonyult, mert ezzel a nagy nyáj, amelyben ezerötszáznál is több állat volt, közénk és a tenger közé került. Csak későn vettük ezt észre és már csak azt láthattuk, hogy az állatok egész tömege a tengerhez csoszogott és eltűnt a vízben. Később megtanultuk, hogy a tapasztalt vadászok valamennyi fókát a sziget közepe felé terelik és naponta bizonyos számút ölnek meg mindaddig, míg valamennyivel végeztek. A mi nyájunknak nagyon kapóra jött tudatlanságunk és nem is láttuk többé, pedig több napot töltöttünk el gazdag zsákmányunk megnyúzásával és várakozással.

— Amikor a déli part mentén még tovább haladtunk keletnek, még egy valamivel kisebb nyájra akadtunk, amely még nyolcvanöt bőrrel gazdagított bennünket. Miután ezt is beraktuk a hajónkra, mindjárt dél felé tartottunk, Petropavlovszkot jobbról hagytuk és egyenesen a Tatárszoros Szakhalin-oldalán levő Dué kikötőjének tartottunk; rövid pihenés után tovább haladtunk dél felé Vladivosztkba. Erőfeszítésünkért és a kiállott veszedelmekért bőségesen kárpótolt bennünket a tekintélyes nyereség, amelyre itt szert tettünk. A következő évben ismét nagyon eredményes utat tettünk a Parancsnok-szigetekre; ezúttal német kereskedőknek adtuk el a zsákmányunkat, akik nagyon drágán fizették meg, hogy így az amerikai versennyel szemben maguknak biztosítsák a bőrt.

— Sajnos ez volt az utolsó utunk a Behring-tengerre, — fejezte be Kudiakoff az elbeszélését. Egy évvel később a kormány, hogy a fókákat az idegen és az orosz vadászokkal szemben megvédje, fölfegyverzett őrséget küldött oda. Ez időtől kezdve ott csak vadorzással lehetett valamihez hozzájutni, ezt pedig elvből egyikünk sem teszi.

— Mi lett a vitorlásaikból? kérdeztem, mert Kudiakoffék tengeri kalandjainak minden részlete és derék legénységüknek a sorsa is élénken érdekelt.

— Egy darabig még használtuk, volt a felelet, mert üzemünket a következőképpen rendeztük be: Egyikünk minden évben otthon vezette az üzletet; vadászexpedíciókat szervezett cobolyra, medvére, tigrisre, menyétre, mókusra, jávorszarvasra és szarvasra; ginsenget és aranyat vásárolt, erdőt irtott és előkészítette a földet búza, bab és köles számára; olajmalmokat rendezett be sojababolaj sajtolására; új házakat épített; fát szállított a vasútnak; új szén-, arany- és más érctelepeket kutatott föl és ezeket eladta. A másik bejárta az okhocski-tengert, ahol a Shantar-szigetek közelében bálnára vadászott és halzsírt meg halcsontot gyűjtött; lazacot meg heringet fogott és ezt az értékes árút eladta Vladivosztkban, ahol nagyon keresték, de sőt Sanghájban is, ahová többször elvitorláztunk; itt viszont kínai teával, tussza- vagy ponzséselyemmel és an-

gol gyapjúsözvettel raktuk meg a hajónkat. Testvérem egy nyáron, amikor ismét a Behring-tengerre utazott, sok borostyánt és szürke ambrát talált, amit a hullámok vetettek partra; aranysárga színű valódi borostyán nagy tömegét hozta magával, amit a kínaiak a legjobban megfizetnek és nemcsak női ékszert, hanem szerencsét hozó és hosszú életet adó amulettet is készítenek belőle. A szürke ambrának erős, kellemes szaga van. Növényi olajban és alkoholban oldódik és ezért Ninában illatszert készítésére használják. Az ára aranyban akkora, amekkora az áru súlya.

A Kudiakoff testvérek pompás árú- és ritkasággyűjteményüket is megmutatták. Valóságos múzeum volt. A legkülönösebb alakú ginsenggyökér (*Pentifolia panucca* ginseng), antilopszarv, pézsmapatkány-, medve-, tigris-, és párduebőr, rozmárfog, szürke ambra és borostyán, aranytalmú főveny, drágakő, mindenféle érc, kitömött usszuri madár, a goldák, orocsonok, ainok, kamcsadálók, koreaiak és kínaiak kultúrtárgyai voltak láthatók. Nehány évvel később azt hallottam, hogy a testvérek a vladivosztoki és kabarovszki Földrajzi Társaság múzeumának ajándékozták páratlan gyűjteményüket.

Ez a két Kudiakoff-testvér, életük, szociális és politikai fölfogásuk és egyáltalán egész lényük a legmélyebb rokonzást keltette föl bennem és gyakran gondoltam arra, hogy ilyen vasakarátú férfiakat kellene példaként ifjúságunk elé állítani, mert ez erkölcsi közömbösségben és gyöngé akarattal nő föl, már pedig a mi korunk szabadulni óhajt már azoktól a megszorító és egészségtelen behatásoktól, amelyek meggyöngítik a nép és az állam erejét.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

A gyilkos alkohol.

Vladivosztokból az egész Amur-vidék fővárosába, Kabarovszkba visz az orosz vasút. Az útnak körülbelül harmadrésze után Smakovszka állomáshoz ér az ember, amelynek közelében egy nagy ortodox kolostor volt, Smakovsz-

kaja Obitiel. Itt a bolsevik-uralom előtt körülbelül száz szerzetesnek nagy gazdasága volt; marhát tenyésztettek és kolmogorszki-fajta nemes lovat, volt tejgazdaságuk, amelyben kitűnő sajtot gyártottak, halásztak és jámbor, komoly, munkás életet éltek.

A bolsevik roham után néhány szétrombolt épületen kívül alig maradt itt meg valami. A szerzeteseket megölték vagy elkergették; akik életben maradtak, azok most hajléktalanul és jogtalanul, Oroszország vallástipró uralkodói üldözésének kitéve hánykódtak valahol az orosz élet végtelen tengerén. Marháikat levágták, lovaikat a bolsevik hadseregbe sorozták be, a kolostor kincstárát, a szentképeket és más egyházi szereket elrabolták úgy, hogy ma rom a Smakovszka-kolostor. Amikor először vándoroltam Usszuri-földön fölkerestem, nem annyira azért, mintha a szerzetesek munkája érdekelt volna, hanem mert a kolostornak az egész országban híres gyógyforrása volt, a giesshübli, kreuznachi és a kaukázusi esszentuki forráshoz hasonló természetes, szénsavas vízzel. Az emberek százai, akik nyaranta idejöttek kúrára, hajlékot, orvosi segítséget kaptak a kolostorban és meggyógyultak. A forrás leglényegesebb sajátossága volt nagy rádióaktivitása és kisugárzó hatásának állandósága; ezek a tulajdonságok erős és gyorsan ható gyógyító erőt adtak neki.

Sokat hallottam arról, hogy a kolostor szomszédságában állítólag más ásványforrások vannak és a Földrajzi Társaság kiküldött föl kutatásukra és elemzésükre. Evégből gondosan átkutattam az egész környéket, de egy kis forráson kívül, amely erősen szénsavtartalmú volt és dolomitsziklák alól bugyogott ki, semmit sem találtam. E vándorlásomban mégis nagyon sok érdekes és e határterület életére nézve jellemző dolgot láttam.

A kolostortól keletre harminc mértföldnyire az erdőben egy kis folyó partján egészen sajátságos nomád telepre találtam. Egy réten és a folyó partján körülbelül húsz sátorra vagy vigvamra bukkantam, amelyeket vékony nyirfaoszlopból készítettek nyirfahéjtetővel. A csúcsukon levő nyílásból nem szállt ki tűznek füstje, mint rendszeren

az ilyen vigvamokból. Az egyik sátor bejáratánál egy ember kuporgott.

— Ez bizonyára oroszon tábor, mondta vezetőm, a szerzetesek egyike. Már kora ősszel idejönnek téli cobolyvadászatra. Csöndes, szorgalmas és jóindulatú emberek. Menjünk oda hozzájuk, bizonyára érdekelni fogja önt!

Mikor közelebb jutottunk, a szerzetes így szólt:

— Üdvözlégy barátom, nem akarsz vendéget fogadni?

Mivel a sáternál ülő bennszülött nem felelt, még közelebb lovagoltunk. De mennyire megijedtünk, amikor észrevettük, hogy az az ember, aki hátával nekitámaszkodott a sátor falának és blúzt, nadrágot, cipőt és bundát viselt, halott volt.

Nyugtalan hallgatással néztünk egymásra és szó nélkül gyorsan leszálltunk lovainkról, hogy bekémleljünk a vigvamokba. Mindenütt férfi, női és gyermeki holttesteket láttunk; sőt az egyik sátorban a hideg tűzhely mellett függő bölcsojében egy kis gyermek feküdt holtan.

— Mi okozhatta ezeknek az embereknek a halálát? kérdeztem a szerzetestől.

Levette a sipkáját és csöndesen imádkozott. Kis idő múlva lehorgasztva a fejét, sóhajtván így felelt:

— A mi bűnünk, az oroszok bűne, uram.

Mivel nem értettem, magyarázgatni kezdte:

— Nézzen uram körül. Mindenütt üveg, bádogedény és hordó. Pálinka volt bennük, az ölte meg ezeket a nomádokat. Az orosz kereskedők a bennszülöttet nem tekintik embernek. Hogy büntetlenül megcsalhassák, megrabolhassák, sőt megölhessék, a legegyszerűbb eljárás az, hogy elárasztják pálinkával. Rendesen ezen a módon folytatnak cserekereskedést a bennszülöttekkel. Az orosz kereskedő először lerészegíti őket, azután potom áron megveszi legértékesebb prémjüket és valami olcsó rossz borral fizet. Az oroszok e rendszer uralma alatt már régen eliszákosodtak és egy pohár vodkáért eladják a lelküket az ördögnek. Ezek a szegény emberek is így jártak. Valószínűleg eladták vadászszakmányukat és most idejöttek a vodkájukkal, hogy a telet itt töltsék. Valamelyik ünnepnapjukon azután addig

ittak, míg elbódultságukban a szél és a hideg végzett velük. Mikor a tűz kialudt, kialudt az életük is. Súlyos büntettek történnek, uram, az aranyért és a gazdagságért. A kapzsiságnak ezt a járványát az ördög vetette el az emberiségben és hogy a vetést megtrágyázza, ezt a mérget, az alkoholt adta az embereknek. Gyöngíti a lelkiismeretet, az akaratot és az erőt és romlásba kergeti az emberiséget.

A szerzetes fölemelte a kezét, mintha átkot szórna erre a veszedelemre és mindazokra, akik szolgálják.

Az orosz kereskedőknek bűnös tevékenysége, amelyet a szibériai és a mongol nomádok közt fejtenek ki, okozza, hogy egész törzsek, amelyeknek lélekszáma még nem régen jelentékeny volt, kihaltak. Így jártak Kamcsatkán, az Anadyr-folyónál, a Csukocsk-előhegységben a jakutok, osztjákok, goldák és Szakhalin szigetén az ajnók. Orosz hivatalnokok, orvosok és vadászok, akik néha ezekre a félreeső és gyér népességű vidékre jönnek, gyakran akadnak ilyen táborokra, amelyekben a nomádok közös, hirtelen halállal rettetes adót fizettek a civilizációnak.

Ez északázsiai országrészek eliszákosodott népét mindenféle járvány, de különösen a himlő megtizedeli, de a samanokon kívül senki sem száll szembe a bacillusokkal és a betegségek okozóival; ezek is azonban csak ördögökkel harcolnak, akiket maguk találtak ki és dobbal, síppal, hiszterikus és részeges kiáltozással iparkodnak megijeszteni és elkergetni.

Szomorúan és teli komor gondolatokkal hagytuk el a halottak táborhelyét. Amikor egészen a közelében, magas sűrű fűben haladtunk, a földön néhány fácán maradványára akadtunk, amelynek a nyaka lószőrhurokba szorult. A bennszülöttek ugyanis a sűrű fűvet össze szokták kötözni, úgy hogy több kicsiny, alacsony átjáró képződik, amelyben azután lószőrhurkokat feszítenek ki. A fácánok és más madarak, amelyek a földön keresik élelmüket, belerohannak e hurkokba és ezen a kegyetlen módon százával pusztulnak el.

A kolostor szomszédságában, ahol nagyon sok a fácán, gyakran akadtam ilyen csapdára. Egyszer az egyikben egy

kígyót találtam, amelynek a gégejét vágta el az erős bokron megerősített hurok lószőre. A hurok ugyan leszakadt, de a kígyó pár lépéssel odább kimúlt. Öt láb hosszú volt, világosbarna testén fekete vonalak és foltok voltak és a boa konstriktor fajtához tartozott. De ezek a kígyók az usszuri területen ritkák. Amikor fölkerestük a Szuifun-folyó mocsaras völgyét, a kocsink átment egy boán, amely jó és gazdag lakoma után déli álmát aludta. A kocsi kereke kettészelte és hasában öt nyulat, egy madarat és egy patkányt találtunk. Azt is hallottam, hogy a vasút közelében nagy pusztítást visznek véghez a boák a szárnyasok közt.

A bolsevikok ideje előtt az Amurföld kikutatását művelő társaság múzeumában több példányban volt meg az usszuri boa. Ennek az állatnak jelenléte Usszuriföldön világosan bizonyítja, hogy ott az észak harcban áll a déllel. A hóval födött, szubarktikus vidékek lakója, a nyúl, ugyanegy erdőben találkozik a tropikus dzsungelek rémével, a boával. Hogy a boának otthonos környezete legyen, a természet az usszuri taigába átültette a *Dimorphantus palmoides* pálmát, amely békeességben nő az arktikus zóna fia, a cédrus mellett; a vadszőlőn át, amely ezt befutja, csinál magának utat a bengali tigris unokatestvére, az *Amurtigris*. Mindez azt a gondolatot ébreszti föl az utazóban, hogy a természet, amikor ennek az országnak flóráját és faunáját megteremtette, itt vagy megfeledkezett azokról az alapelvekről, amelyekre egyébként oly kínosan ügyel és ezért össze-vissza hagyott nőni mindent, vagy pedig bolond tréfát akart csinálni.

Nem egy ilyesfajta tréfát nem becsül éppen nagyra az ember. Ez történt a búzával is. Néhány évvel azután, hogy a telepések délorsz búzafajtát kezdtek termesztani, valami méreg támadta meg a kalászokat. A parasztok «részeg búzáról» beszéltek, mert az általa okozott mérgezés jelenségei az alkohol hatásához hasonlítottak. Amikor megvizsgálták a dolgot, kiderült, hogy a *Myxomycetes* családjából való különös gomba tenyészett a búzán és megerjesztette a lisztet, ami akkor volt a legerősebb, amikor a megfertőzött búzából készült tészta megkelt. Az ilyen kenyérben nagy-

fokú alkohol, például amylalkohol képződik, továbbá glicerin és aceton. Az orosz búza egyébként néhány év múlva megbirkózott ezzel a fertőzéssel és ma már csak ritkán zavarja meg a nyugalmat a «részeg búza».

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Vadászok paradicsoma.

Ha az utazó északnak és délnek legszeszéyesebb keveredését akarja látni, azt a helyet, ahol az arktikus zóna Egyiptommal és Indiával, Szibéria Japánországgal találkozik, a Hanka-tavat kell fölkeresnie, amely Usszuriföld és Mandzsuország határán van.

Kettős öröme lesz az utazónak, ha nemcsak természetkutató, hanem a vadászat kedvelője is, mert a tó és a belőle kifolyó Szungakha-folyó igazi paradicsom a vadásznak.

Legelőször tavasz kezdetén jártam ott. A jég még téli bilincsbe fogta a vízfolyásokat és a Hanka körül levő kis tavakat. Igaz, hogy már kékes színű volt és sok volt rajta a napolvasztotta lyuk, de még elég vastag volt arra, hogy egy embert, sőt kétfogatú kocsit is elbírjon.

Kis vadásztársasággal mentem oda, hogy vándorúton levő vízimadarakat lőjjek. A nikolszk—kabarovszki vonal egyik állomásán kocsit fogadtunk és nyugatnak, a Hanka-tó felé hajtottunk. A mocsaras vidék itt kezdődött, a tótól körülbelül negyven mértföldnyire; kis vízerek és folyócskák hálózata borította és a kisebb-nagyobb tavak lefolyásai, amelyek az erdőszerű nádasban rejtőzködtek. Amikor napkeltekor útnak indultunk, még metsző hideg volt, de délben oly melegen sütött a nap, hogy a kocsi kerekei mélyen belevágódtak a fekete, mocsaras talajba és a lovak csak üggyelbajjal tudták lábukat a ragadós sárból kihúzni. Lassítanunk kellett a tempót és kocsisunk, egy kozák, végre is azt mondta, hogy aznap már nem tudnak lovaink a célhoz eljutni. Tanácskozni kezdtünk és elhatároztuk, hogy egyelőre ezen a vidéken maradunk, ahol sok volt a tó és a lesállításra alkalmas kedvezően fődött hely. Már amikor erre a

területre léptünk, bámulatunkban fölkiáltottunk a ludak, hattyúk és kacsák ama nagy tömegének láttára, amely a Hanka-medence fölött lebegett, a levegőben körözött, azután az északra húzódó tavasz után továbbröpült.

Meglehetős [nagy tó közelében álltunk meg, amelyet azonban a körülötte levő, kákával és náddal fődött parti emelkedések miatt nem láthattunk. Kocsisunknak megparancsoltuk, hogy egy szénakazalnál, amit télen át ott-hagytak, fogja ki a lovakat és készítse el a tanyánkat. A szénából puha ülőhelyet és ágyat készítettünk és így hamar elkészült a tanya.

Anélkül, hogy megvártam volna a teát, amit a kozák készített, fogtam a puskát, füttyentettem a kutyámnak és a tó irányában elindultam. Gordonszetterem már néhány lépés után fölemelte a fejét, a fülét hegyezte, kifeszítette a farkát és nagyon óvatosan egy magas fűfolt felé közeledett. Még nem láttam semmit, de kacshápopogást és lubickolást hallottam, sőt több fajtanak a hangját is megtudtam különböztetni. Olykor a libák mély hangját is hallottam vagy az északi hattyú hosszan elnyújtott szavát. Fönn az égen raj rajt követett; a levegő viszhangzott a madarak szavától, amelyek gyakran nagyívű csigavonalban fúrták magukat lefelé, hogy valamelyik tóra leereszkedjenek.

A kutya néhány lépés után megállott a füves hely előtt és mint valami bronzszobor, pompás tartással mozdulatlanul ottmaradt. Meglepett a dolog, mert itt száraz volt a talaj, ahol tulajdonképpen csak szalonkát várhattam. Amikor arra biztattam a kutyát, hogy menjen előre, egy pillanatra valami feketét láttam, ami mindjárt megint el is tűnt a magas fűben. Nem volt madár és én ide-odatalálgattam, miféle négylábú állat lakhatik ezen a lápterületen. A kutyát arra a helyre parancsoltam, ahol az állat eltűnt és miután ötven lépésnyire előre haladtam, láttam, hogy a kutyám ismét nyugodtan áll. A fűből nagyon sötét színű nyúl ugrott ki és a golyóm menekülő útján leterítette. Amikor fölemeltem és jól szemügyre vettem, meglepett lábának vékonysága, fejének nagysága, amely nagyobb volt

a közönséges nyúlénál és csaknem fekete csuhája. Fekete nyúl volt, az az elfajzás, amelyet a Szungakha-folyónál, a Hankától északra csak nem régen fedezett föl Przevalszki ázsiai kutató. Przevalszki nyúlnak mondta az állatot, én azonban inkább tengeri nyúlnak tartom.

Sok évvel később, amikor Mongolországon és Urianhaion át utaztam, csak megerősödött ez a meggyőződés. A Koszogol-tó szomszédságában, a Khatyl város közelében levő vörösfenyőerdőkben ugyanis többször is láttam vad tengeri nyulat, amelynek csuhája nagyon sötét barna volt és testének méretei erősen hasonlítottak a belga tengeri nyúlhoz. Ez a rágszáló ritka; a tiszta faj nyilván teljesen kihalt a tengeri nyúlnak a közönséges nyúllal való keveredése következtében, amely utóbbiak közt gyakran akadnak nagyon sötétszőrű példányok, amelyeknek testalkotása némileg eltér az északi nyúlettól.

Ez a találkozás a nyúllal tulajdonképpen véletlenséggel volt; csak sötét szőre igazolhatta a lövést, amely felhőszerű tömegben riasztotta föl a tavak szomszédságában a vízimadarakat. Sok száz kacsza hápogva elröpült és távolabbi tavon szállt le; nagy libák kiabálva merőlegesen emelkedtek a magasba; szalonkák és sirályok szelték át minden irányban a levegőt és átható kiáltással töltötték be; óvatos hattyúk, kócsagok és éber darvak alacsonyan röpültek a nádtenger fölött és nyugaton eltűntek a dombok mögött.

Azt hittem, hogy most elrontottam mindent, szétriasztottam az egész madárvilágot és magamnak is, társaimnak is tönkretettem a nap hátralevő idejére a vadászatot. De még alig akasztottam övemre a zsákmányt, kutyám, amely előre sietett, egy kis pocsolyánál hirtelen megint megállt és pedig olyan nyújtott testtartással, amelyből mindjárt megtudtam, hogy vadat áll erősen. Amikor odasiettem és rászóltam: «Fogd meg!», egyet ugrott és három nagy szürke, hangosan kiáltozó kacsát vert ki a mocsárból. Kétszer lőttem és a trióból csak egyetlenegy röpült tovább, a másik kettőt ellenben a kutyám hozta el a vadásztáskám számára. Ekkor azután mindjárt visszatértem táborhelyünkre és bocsánatot kértem társaimtól,

mert minden vadat elűztem. Védőbeszédemen nagyot nevettek és az egyik vadász ezt mondta:

— Ha minden percben lőtt volna egyet, még akkor is bőven maradt volna vad valamennyiünk számára. Most még világos van, de majd napnyugta után látja meg, mi történik itt. Hány patronja van?

— Ötszáz — feleltem, csaknem szégyenkezve vérszomjamon.

— Micsoda? — kiáltották a vadászok — ötszáz három napra? Nekünk mindegyikünknek ezer patronunk van és hozzá még elég puskapor-, sörét- és patronhüvelykészlet.

Ez meglepett, de azért örvendtem magamban, menyire gondoskodtam mégis magamról, mert a szekrényemben nekem is volt még száz rézhüvelyem, két doboz puska-porom és egy ötfontos zacskóm tele 3. számú söréttel.

Nyugtalanul vártam az estét. Még enni sem tudtam. Övemem, amelybe negyvenhat patron fért bele, megtöltöttem, további húsz patron szétosztottam a bundám zsebei-ben, amely az európai és ázsiai Oroszország erdőiben, hegyei közt és tavai mellett már nem egy izgalmas vadászatot csinált velem végig. Megtisztítottam a fegyveremet, magas csizmámat jól bekentem vazelinnel, hű szetteremet, amely a szárnyasra való esti vadászaton csak utamban lett volna, megkötöttem, azután lefeküdtem a puha szénára és vágyakozva figyeltem a kacsákat, libákat és hattyúkat, amelyek a legkülönbözőbb irányban röpültek el fölöttem. Biztosra vettem, hogy valamennyi szárnyas vad még az est beállta előtt elröpül a Hanka-mocsáron át és csak a kis éneklő madarak maradnak itt nekünk, amelyek énekelve, civakodva és egymással gyakran harcolva csapatostul röp-döstek ide-oda a nádasban.

A várvavárt pillanat végre elérkezett. A tópart kákái közt jól elrejtve ültem leshelyemen. A nap, mintha ki akart volna gúnyolni türelmetlenségemért, csak lassan tűnt le nyugaton; rengeteg színes ív maradt vissza az égen. A föld fölött már elsurrantak az esthajnal első, még átlátszó és világos hullámai. A nádasban és a káka sűrűjében kék- és biborszínű árnyak bukkantak föl, amelyek közt éjjeli szál-

lást kerestek az álmos hangon csicseregő kis madarak. Nyugaton a faközöld égen vörös és arany színben felhőrongyok égtek. Az alkony mint valami szürke fátyol bocsátkozott le a száraz nád csúcsára, minden körvonal és forma lágyan szétolvadt benne és a tó tükrén és a vizek szalagjain lassanként kioltotta az arany csillogását. Minden oldalról titokzatos hallgatás settenkedett elő és minden hang, minden szó elmerült a hallgatódzó barna fűben. Az éneklő madarak már elcsicseregtek esti imájukat, búcsújukat a távozó naptól és nyugalomra tértek; elnémult a téli álomból már fölébredt békák hangja; hallgatott a könnyű szellő is, amely az elszáradt levélnek és az elhalt fűnek tavaszi reményről suttogott; a vizen már nem lubickolt a kacsá; a denevér zajtalan röpüléssel, mint kísértet suhant át a néma természetben.

A csönd egyre mélyebb lett és erőt vett mindenben. Már a szúnyog zümmögése és a száraz fűszáron végigmászó szarvasbogár zörgése is zavaró volt.

A szemhatáron eltűnt a nap kíséretében járó színpompa és hallgatás lett a föld hatalmas ura.

Ekkor messziről, a lezuhanó sötétség felhőin rövid, mély hang szárnyalt a fülemhez; újra csönd, azután ismét az a hang, de közelebről és határozottabban. Majd más hangok, izgatott visszhang. Egy lúdraj közeledett nagy magasságban a mocsár fölött; ékalakban jöttek nyílhegyes csúccsal és a formát sűrűn változtató oldalvonalakkal. Az ék csúcsán a vezér, mintha útítársait szólítgatná és megnyugtatná, mély háromhangú szavával időről-időre hangosan és nyugodtan trombitált.

Az első lövés eldőrdült. Mint a villámcsapás széttépte a feszült csöndet. Mintha a nádist és a mocsarat is magával ragadta volna az a lármázó kacsaraj, amely a közelemben levő tavak egyikéről ijedt kiáltozással föl-röpült; megriadt meneküléssel elrohanó sirályok hangosan rikácsoltak és fölülről, mint a kő, széttört szárnyal zuhant alá egy vadliba. A libaraj vad kiáltozással fölfelé tört, újra rendbehozta sorait és hosszú, ingadozó vonalban, mint az ökörnyal, ellebegett.

Megkezdődött a vadászat. Minden leshelyről szüntelen lövöldözés hallatszott és számtalan madár lezuhanását láttam és hallottam. Háromszor vissza kellett mennem a táborhelyre, hogy még több patront hozzak. Ezen az egy estén háromszázszor lőttem és Winchester-puskám csöve néha annyira átmelegedett, hogy nem tudtam a kezemmel megérinteni. Esti vadászaton a szürkületben, amely teret és minden körvonalat eltorzítva mutat, minden távolságra lő az ember, anélkül, hogy biztos lenne a találásban.

Amikor egészen besötétedett, kiküldtük kutyáinkat, hogy hozzák el a halott és megsebesült madarakat, amelyeket magunk nem tudtunk megtalálni. Az én zsákmányom százöt madár volt. Köztük huszonhat különböző fajtából nyolcvannégy kacska. A többi liba, arktikus hattyú (*Cygnus musicus*) volt, sőt akadt egy indiai flamingó is, amely bizonyára közönséges darvak csoportjába tévedt.

Mialatt a többi vadász rakásszámra hozta a madarakat a táborhelyre, kozákunk lyukat ásott, szénával kibélelte és jég- meg hótömböket rakott bele, hogy ilyen módon jégvermet készítsen vadászzsákmányunknak; az egészet azután vastag rétegben szénával és sással takarta be.

Vacsora után, amelyet a mai vadászatról szóló tarka, gyakran homéri elbeszélések fűszereztek, leheveredtünk puha fekvőhelyünkre. Sokáig nem tudtam elaludni.

Még egyre zúgott a fülemben a sok lövés; hallottam a libák trombitálását és a kacsák kiáltozását; összerezzenem a zajra, amit a vízbe zuhanó libák okoztak. Ez a nappali benyomások viszhangja volt; de valahányszor ezen az éjjelen fölbredtem, sokáig füleltem a sötétség igazi zajára. A koromfekete égen egymást szólítgató libák és kacsák egyik raja a másikat követte; az egész éjszaka tele volt étellel, mert valamennyi vándormadár fajta a szárnyra kapott tavasszal úton volt észak felé és megálmodott titokteljes fészkéhez törekedett, amelyet féltékenyen meg akart védeni az ember szeme elől valahol az ázsiai tundrákon, az arktikus tengerparti lápterületein vagy a nagy szibériai folyamok deltaszigetein, ahol emberi lény nem fenyegetheti fiatal ivadékaiknak életét. Szegény madarak!

Nem gondoltak arra, hogy gyermekeiknek ősszel ezen az úton ismét délre kell vándorolniok és hogy akkor itt a Hanka zombékjain csakúgy, mint az indiai dzsungeltavakhoz szolgáló útjuk ezer más helyén vadászok fognak rájuk leselkedni.

Második vadászatunk napkelte előtt és a fölkelő nap első sugarában folyt le. A lövés nehezebb volt, mert most óvatosabbak voltak a madarak és éles szemük észrevett bennünket a nádasban leshelyünkön. Mégis gazdag zsákmányra tettünk szert. Én több kacsát lőttem, köztük egy délkinai elfajzás ritka példányát, amely mandarinkacsa néven ismert és szárnyában két fehér toll van. E madár életének sajtósága az, hogy fészket gyakran magas fára rakja. Még három vörös libát (*Casarca rutila*) is lőttem, amely madarat vörös tolláért, amely a lámái papi ruhára emlékeztet, Mongolországban «lámamadár»-nak neveznek.

Mivel a madarak a nappal előrehaladásával együtt óvatosabbak lesznek, abba kellett hagynunk a vadászást és vissza kellett térnünk táborunkba, ahol forró tea és kozákunktól nagy művészettel megsütött liba és kacsa várt bennünket.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

A mocsárban.

Társaim a reggeli után ismét aludni tértek, én ellenben a kutyámmal elmerültem a sás és megfeketedett öreg fű tengerében, hogy meglássam, mi vad lehet még a mocsárban. Minden pillanatban szalonka röpi föl, de nem lőttem, mert csak nagyszemű sörétem volt és ezzel takarékoskodnom kellett. Mindjárt kezdetben megállapítottam, hogy ma a szárazon nem lehet vadászni, mert a fű és a nád annyira kiszáradt, hogy lépteim meglehetősen zajt okoztak és elriasztották a vadat; de folytattam vándorlásomat, mert ezt a mocsaras völgyi lapályt, amelyről Przevalszki, Busse és Maack utazók oly lelkesülve írtak, alaposabban akartam megismerni és meg akartam figyelni a vízi szárnyasok

életét akkor, amikor szokott helyükön zavartalanul tartózkodnak. Ez az időtöltés mindig nagy örömet szerzett nekem. Anyám már korai gyermekéveimben arra tanított erdei és mezei sétáinkon, hogy figyeljek meg mindent, ami ott él és így fölkelte bennem a szabad, szüzi természet amaz erős, szinte öserejű szeretetét, amely bizonyára alapja a vadászszenvedélyemnek. Ez a szeretet talán életre keltett bennem valamit abból az egyszerű vadászemberből is, akinek eszével, éles szemével és teste erejével minden nap újra küzdenie kell táplálékaért és életeért.

Miután kis időt titkos megfigyeléssel a tónál töltöttem, végre otthagytam a partot és ismét a sűrűségbe mentem. Ott rendkívüli, vadságában is bájos látványnak voltam a tanuja. Egy nagy madár, kócsagnak néztem, mint a kő, leesett a magasból, nyilván, hogy a nádasban elbújék. Gyors meredek siklórepüléssel egy sas üldözte, alája nyomult és így arra kényszerítette áldozatát, hogy ismét a magasba emelkedjék. A sas két hatalmas csigavonalban a madár fölé emelkedett és egy pillanatra fölötte maradt, azután összehúzta szárnyait, úgy hogy kis fekete gomolyag lett belőle és mint a nyíl, a kócsagra pattant, amely ferde repüléssel iparkodott menekülni. A kócsag észrevette, hogy miről van szó és mindjárt fölkészülődött a védekezésre, amennyiben fejét visszahajtotta a hátára és hegyes csőrével éppen a támadó sasra célzott, hogy átfúrja a sas mellét. A sas azonban meglátta a kócsag e mozdulatát, a védekezésre kész fej mögött találta és így elérte azt, hogy a kócsag megfordult a levegőben és mellét fölfelé védetlenül kitárta. Még egy gyors mozdulat és a sas megadta áldozatának a halálos döfést; ferde, tehetetlen repüléssel csúszott a földre. Amikor a sas követte, hogy egészen végezzen vele, a bokrozaton át odasiettem és akkora lármát csaptam, hogy a sást megint fölriasztottam a levegőbe. Ott fönn lebegett és látnia kellett, hogy zsákmányát más viszi el.

Kiderült, hogy a madár nem kócsag volt, hanem itt ritka japán ibisz. Pompás példány volt, nagyobb a kócsagnál, kék háttal és bőbitával, halvány rózsaszínű mellel és skarlátpiros szárnyal. Mikor az ibiszhez eljuttatom, már

nem lélezett; a sas a gégéjét éppen ott tépte föl, ahol átolvad a mellbe. A ragadozó madár tehát pompás és nagyon ritka tárgyat szerzett nekem a múzeum számára.

Néhány mértföldnyi vándorlás után és miután néhány kacsát lelőttem, elhatároztam, hogy többet nem lövök, mert elég nehéz volt már a vadásztáskám és még nagy útat kellett megtennem a táborunkig. De alig hogy erre elhatároztam magamat, a bokorban egyszerre egy rókát pillantottam meg, amely szemmel kísért. Mire célba vehettem, már elmenekült a bokrok közt. Mivel tudtam, hogy ilyen vadra kicsiny volt a sörétem, a második töltést is utána eresztettem. Amikor a róka a földön hempergett, a kutyám odafutott, de kevéssel az állat előtt megállott, a farkát csóválta és visszajött hozzám. A szárnyas vadászatához szokva, nem tudta megérteni, micsoda öröm lehet a négy lábú lelövése, különösen, ha mint ez is itt, szinte a rokonának látszik.

Annyit köszáltam már, hogy utólért az esti szürkület és mert kétségtelen volt, hogy az esti vadászat idejére már nem juthatok vissza táborunkba, elhatároztam, hogy egymagam vadászok és itt jó leshelyet keresek. Úgy gondoltam, hogy az útat vissza a táborba később majd csak megtalálom; hiszen, ezt hittem, csak a tűz fénye után kell mennem, amely bizonyára messzire ellátszik. A vadászszákmányt egyelőre itt rejtem el és másnap reggel elküldöm érte a kozákokot.

Sok millió vízimadár röpült és keringett a rengeteg Hanka-medence fölött. Addig lőttem, míg csak egy patrónom maradt, amelyet veszedelem esetére jelző lövésnek tettem el. Kutyám támogatásával összegyűjtöttem a zsákmányomat, főként libát; egész rajokban röpültek le a tóra, oly közel a leshelyemhez, hogy az egyik rajból egyetlen lövéssel hármat lőttem ki. Miután zsákmányomat elrejtettem és befödtem, észrevettem, hogy a sötétség nagyon gyorsan szállt alá és az eget sűrű, fekete felhők takarták. Már el voltam készülve arra, hogy tüzet kell raknom és az éjjelt táborunktól távol kell eltöltenem. Beletörődtem a helyzetembe és a szén fölött megsütöttem egy kacsát. Egy

darab csokoládéval, amelyet a vadásztáskámban találtam, éppen befejeztem a vacsorázást, amikor hirtelen a távolban éles fény lángolt föl. A táborunk irányából látszott és kitaláltam, hogy társaim szénakötegeket dobtak a tüzre, hogy nekem jelt adjanak. Közvetlenül ezután, szintén jeladásul, sortűz hallatszott. Könnyű táskával és üres töltényövvvel hazafelé indultam, ami majdnem végzetessé vált rám nézve; mivel idejövetelem nyomait nem tudtam többé megkülönböztetni, ahogyan éppen lehetett, a mocsáron kellett magamat átküzdenem. Eközben olyan szerencsétlenül sülyedtem bele az egyikbe, amelynek teteje csak csaloéka, vékony tözegréteg volt, hogy tetőtől talpig elborított a fekete iszap és csaknem ott veszttem a feneketlen mocsárban. A mocsár másik oldalán nemsokára fölismertem a bokrozat fekete falát és nagynehezen oda küzdöttem magamat száraz talajon. Itt kissé megpihentem, azután még jó sokáig tovább totyogtam; közben tavakat kellett megkerülnöm, vizereket kellett átugranom és nagy fáradsággal kellett utat törnöm a nádason át. Végre megint vadásztársaimhoz érkeztem, akik már nagyon aggódtak miattam.

A tűz mellett ülve észrevettem, hogy a vadászok egyike, egy Luther Márton nevű német ember, aki könyvvezető volt az usszuri vasútnál, hiányzott. Azt mondták, hogy az én keresésemre indult, mert attól félt, hogy nem ismervén a mocsárvidéket, eltévedtem és belefulladtam. Miatta nem aggódott senki, bár jó sokáig maradt oda.

— Luther minden pocsolját és minden bokrot ismer itt; nem vész el.

Szinte ennek az állításnak a bizonyítékául messzi a távolban hirtelen vörös láng csapott föl; azután lehanyatlott a földre, mint valami arany folyam, szétterjedt és végigsietett a síkon. Ebből a gyorsan előrenyomuló vértengerből időről-időre óriási lánghullámok csaptak ki és vörös meg arany szikraesőt zúdítottak a felhők felé.

— Ez pal vagy pusztai tűz — mondta az egyik vadász. — Remélhetőleg nem jön ide, különben táborunkkal el kellene hurcolkodnunk erről a kedvező helyről.

Félóra múlva a tűz kialudt, de még sokáig keskeny tűzszalagot láttunk a sötétben; egyre még keskenyebb szalagokra bomlott szét, míg végre egészen eltűnt. Körülbelül ugyanebben az időben a nádasban törés zaját és súlyos lépteket hallottunk. Egy pillanat múlva előbukkant a sötétségből Luther hosszú, vékony alakja, akit meg nem okolhatóan kövér Ozman kutyája követett.

— Láta a tüzet? — kérdezte az egyik vadász. — Csak tudnám, ki gyújtotta?

— Én — felelte Luther — hogy megszárlítsam Ozman farkát; annyira fázott szegény kutya!

Még sokáig nevtünk a jószívű németen, aki, csakhogy Ozman farkát megszárlítsa, kész volt az egész Hanka-medencét és bennünket is elégetni.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

Veszedelmes élmények.

— Uraim! — mondta Luther másnap, amikor napkeltekor ki akartunk menni leshelyeinkre — ebből a vadászatból elég volt! Mindig csak kacsza meg liba és liba meg kacsza, ez végtére is unalmassá válik! Tegnap, amikor Ossendowski urat keresve a mocsárban kóboroltam, fontos fölfedezést tettem: megkezdődött az özvándorlás!

— Igazán? — kérdezte az öreg mérnök, egy tapasztalt vadász. — Kissé korainak tartom.

— A magam szemével láttam egy falkát, amely az öreg tó nyugati partján a cserjésben aludt — erősítgette Luther.

Rövid tanácskozás után nekiindultunk a tónak és ott, előttünk káka és fűz tengerével, leshelyeket rendeztünk be magunknak.

Egész óra hosszáig ültem lesen; csak egyes lövéseket hallottam. Végre rám is sor került: a bokrok lassan megmozdultak, a sűrűn át, itt-ott kis füvet vagy nedvdús ágat csipegetve, egy özpár jött felém. Az egyik állat második lövésemre elesett és amikor csaknem közvetlenül utána

balról egész falka sietett el előttem, a zsákmányom még egy második őzzel gyarapodott.

A Szikhota-Alin lejtőről és az Usszuri-völgy különböző részéből jövő rengeteg sok őz itt tölti a telet a Hanka mellett, ebben a fű- és bokortengerben, ahol a befagyott lápon kényelmesen lakmározhatik. Tavasszal, amikor a mocsár fölenged, az őzek ismét visszatérnek a hegyi erdőkbe. Luther Márton levezetett bennünket a vándorló őzekről használt utak egyikére és ott egész reggelen keresztül folytattuk a pusztítást. A sűrűségben vadkanokat láttam, amint az őzeket követték, de nem lőttem rájuk, mert csak finom sörétem volt.

Dél és napnyugta közt nem vadásztunk, mert a délutáni órákban az őzek a sűrűségben maradnak. Vacsora után, szokásom szerint, a réten kószáltam, de eközben elkerültem azokat a helyeket, ahol őzek tartózkodnak, hogy lövéssel föl ne riasszam őket. Egy kis tón, amely utamba került, nagy sereg libát pillantottam meg, köztük néhány rózsaszínű pelikánt is. Mivel nagyon vágytam arra, hogy egyiküket elcsiphessem és besorozhassam a Hanka-terület vízimaradarainak már nagyon sokoldalú gyűjteményébe, óvatosan közeledtem; de a libák észrevettek és végig kellett nézmem, hogy az egész raj fölemelkedett és egy szomszédos tóra szállt. Ugyanabban az irányban tovább mentem, de egy kis gyorsvízű folyó, amely a Hankából ered, elzárta az utamat. Csaknem teljesen be volt még fagyva, csak a közepén vágott a nyílt víznek kis csatornát az erős áramlat. A széleken, mint megállapítottam, teljesen teherbíró volt a jég, de a nyílás sokkal nagyobb volt, semhogy átugorhattam volna.

Mivel egészen a közelemben szénarakást láttam, elhatároztam, hogy mindjárt ki is használom. Éppen föl-emeltem egy marék szénát, amikor a madárraj, amelynek nyomában voltam, megint fölrepült és egyenesen felém tartott. A szénarakás mögül többször lőttem és végre sikerült is az egyik pelikánt leszednem. A folyó másik oldalán a nádba esett le. Fogtam erre a szénát és sűrű rétegben a vízre dobtam. Azután átugrottam a másik oldalra, alig

érintve a szénát lábammal, amelynek csak egész gyöngye támasztékra volt szüksége. Miután megtaláltam a madaramat és átdobtam a folyón, nekilódultam, hogy visszatérjek a szénahídon át; de ez időközben teleszitta magát vízzel, engedett alattam és én azonnal elmerültem.

A víz alá kerültem. Amikor evezve és vizet taposva megint fölszínre iparkodtam jutni, éreztem, hogy a fejem nekiütődik a jégnek. Villámgyorsan átjárta agyamat annak fölismerése, hogy a jég alá kerültem és nincs egy pillanatnyi vesztegetni való időm; emlékeztem arra is, hogy előrefelé estem, tehát a nyílásnak mögöttem kell lennie. Kezemmel eltaszítottam magamat a jégtől és a víz sodra ellen küzdve, ezen át néhány másodperc múlva a nyílt víz fölszínére jutottam. Körültekintve, a kutyámat ott láttam a jégen; ferdén fölemelt fejével nagy meglepetéssel bámult rám. A ragadós hideg vízből nagynehezen kivackolódtam a csuszós jégre. Bosszankodva és fagyoskodva tértem vissza a táborba. De a tűz mellett átöltözve és a borsos brandy segítségével, amit vadásztársaim adtak innom, annyira magamhoz tértem, hogy napnyugta előtt már újra a leshelyemen ültem és ott átgondoltam veszedelmes kalandom egyes részleteit.

Ezen az estén nem volt szerencsém. Láttam ugyan néhány őzet, de finom sörétemnek nagyon is messze voltak. Amikor így lesben ültem, egy pillanatig úgy láttam, mintha előttem a nádnak hegye alig észrevehetően megmozgott volna. Alaposan odafigyelve éreztem — ismét csak egy pillanatig — hogy két tüzes szem a szemembe fúródik. Komor, gyűlölettel teli merev tekintetnek látszott. Hideg verejtek futott rajtam végig. Tovább kutattam ezt a tekintetet, de nem tudtam fölfedezni és már azt hittem, hogy csalódás volt a dolog. De ugyanabban a pillanatban Luther, aki tőlem jobbra foglalt helyet, elkiáltotta magát:

— Tigris! Tigris!

Fölugrottam rejtekhelyemről és még láthattam, amint a hosszú csíkos test óriási ugrásokkal a mocsár tulsó oldalán levő magaslatra siet. Most megtudtam, hogy izzó szemébe néztem ennek az irtózatossá ragadozónak, amely

nyilván habozott, hogy megtámadjon-e avagy elsompolyogjon. Szerencsémre a visszavonulásra határozta el magát, különben elveszett ember lettem volna. Amikor megvizsgáltuk azt a helyet, ahol a tigris szemét láttam, Szolovin mérnök, tapasztalt vadász, a tigris nyomára mutatva, amely tányér nagyságban nyomódott be az iszapba, ezt mondta:

— A tigris mind a négy lábára lekuporogva, ugrásra készen lesben feküdt itt. Ön csak éppen hogy elkerülte a biztos halált!

Levette a sipkáját és jámborul keresztet vetett.

Huszonégy óra alatt tehát háromszor voltam halálos veszedelemben: először, amikor besüppedtem a mocsárba, azután a mély, ragadós folyó jégpáncélja alatt és végre, amikor csaknem szétmorzszolt a tigris. Ezen a napon megtett mindent a sors, ami tőle telt, hogy a Hanka-tó partján erős benyomásokat szerezhessenek.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

«Árva vagyok a föld kerekén.»

E vadászkirándulásból visszatérvén, a Földrajzi Társaságnak jelentést készítettem mindarról, amit láttam; egyzersmind, hogy tovább tökéletesíthessük állattani gyűjteményünket, egy második expedíciót ajánlottam a Hanka-tóhoz, úgy természetesen, hogy a múzeum törzskarához tartozó egyik fiatal entomológussal együtt kelünk útra és néhány hét múlva, tehát a nyár teljében indulunk el. Mivel indítványomat elfogadták, már májusban útrakészen voltunk.

Tiszta volt az idő és meleg. Minden fa és minden virág dús levélruhában vagy virágdíszben pompázott. A mezőn sárga liliom és peonia világított és smaragd lombbal voltak teli a hársak, szilfák, nyírek, kőrifák, diófák, tölgyek és nyírfák. Teljes virágjában állott az almafa és vadcseresznye. Az erdő sűrűjében éjjente, mint a lidérc, ide-oda lobogott a sok világító bogár és amikor élelmet keresve végigmászott a sűrű kövér fűvön, akárhányszor, mint a lámpa, megvilágí-

totta az utunkat. És a fülemüle álmodozó éneke szólt mindenfelől. Nappal csaknem fecskenagyságú Maack-pillangók (*Papilio Maackii*) és sárga, fehérpettyes apollók hintáztak a napfényben csillogó virágkelyhek fölött. Minden csupa duzzadó élet és mindenki örült a derült napsugárnak és a meleg, titokzatos éjjelnek.

A Hanka levetette téli ruháját. Fiatal nádas és bokorzat zöld szalagja ölelte körül a tavat és határolta el csilámló fölületét a szemhatár felé úgy, hogy szmaragddal beszegett rengeteg gyémántnak látszott, amelyet a szomszédos tavak kis gyémántjai vesznek körül. Északon a Hankából kifolyó Szungakha, mint a kígyó, az erdős dombok mentén kanyargott. A számtalan liba-, kacs- és hattyúraj, amely kikeletkor ott keringett a nád és bokor tengere fölött, eltűnt, sőt nem voltak itt már a szalonkák sem, mert minden tollas vándor elvonult már északra vagy nyári lakásához volt kötve, amelyet a nádasban vagy a sűrűségben talált.

Vadászásról szó sem lehetett, mert a madarak fészkeltek és kicsinyeikről álmodoztak. Társam és én tehát más sportot űztünk: ő pillangót, bogarat és más rovarot keresett a bokrok közt, én pedig jó angol horoggal és kis hálóval fölszerelve a Hanka-lapály tavi és folyami lakóira leselkedtem. Csuka, ponty, cigányhal és főként kasatka volt a zsákmányom. Ez kicsiny, körülbelül húsz hüvelyk hosszú sárgásszürke hal, amely alakjára a cápához hasonlít és háti meg hasi uszonyán hegyes tuskéje van. Ezek a kasatkák gyakran bosszantottak, mert egészen közönséges halfajta, amelyet sem ételül sem a gyűjteményünk számára nem használhattunk, de a csalétket egész rajokban megtámadta és elriasztotta a többi halat.

Sokáig a régi tónál táboroztam, amiről egyik előző fejezetben már megemlékeztem. Mivel állandóan láttam, hogy halak ugrálnak a tó felszínén, egyik este elhatároztam, hogy nagyszabású támadást intézek ellenük. Azt a különös hálót vettem ki, amelyet a tatárok Szibiriában morda-nak neveznek. Faabronccsal merevített zsákháló, amelynek hegyben végződő felén kis nyílás van. A hálónak

ez a vékonyodó része befelé van gyűrve és így tölcséralakú bejárattal szolgál a háló belsejébe.

Még meglehetősen nagy hal is be tud menni ezen a nyíláson a mordába, de többé nem juthat ki belőle, mert a bejárat, ha belülről kifelé nyomják, bezáródik. Csalétek gyanánt egy darab húst vagy kenyeret kell a hálóba tenni. Az egészet azután lebocsátják a fenékre és a parton cövekhez vagy fatörzshöz kötözik.

Miután szép rendben kivettem a hálómát, visszatértem a tanyánkra. Egy óra múlva visszamentem, hogy megnézzem, rendben van-e minden. Amikor kissé megemltem a mordát és nagyon nehéznek találtam, kihúztam a partra; igaz, hogy nehezen ment, mert jó fogást csináltam: néhány meglehetősen nagy lazac volt benne a keta- vagy kutyalazac-fajtából, pontyok és természetesen a csunya, tolakodó kasatka. Hálómát újra kivettem és zsákmányomat tanyánkra vittem.

Este, amikor a szúnyogokkal viaskodva teáztunk, azt ajánlottam a társamnak, hogy nézzük meg a hálót még egyszer. A parton kis tüzet raktunk, hogy láthassunk, azután lementünk oda, ahol a morda ki volt kötve. Meglepett, hogy a kötelet nem találtuk és rúdra erősített kampóval kutatgattam a hálót. Mivel nem tudtuk magunknak a dolgot megmagyarázni és meglehetősen tanácstalanok voltunk, a társam megjegyezte:

— Talán egy életben maradt ichtiozaurusz keveredett a hálójába és megszökött vele.

— Lehet, felelém.

Ellenkező irányban végigjártuk a partot, hogy a morda nyomára akadjunk. Társam nemsokára magához szólított. Amikor odasiettem, szótlanul rámutatott a tóban levő bokorcsoporra, amelynek tövében a víz fölcsapódott és bugyburékkolt, mintha valami nagy állat pacsangolna benne. A víz színén a holdfényben egy pillanatra megláttuk a háló abroncsát, de azonnal ismét eltűnt, amikor a víz még hargosabban habzott föl.

— Ez egészen bizonyosan az ichtiozaurusz! mondta a társam nevetve.

En azonban nagyon haragudtam a hálóm elvesztése miatt; gyorsan levetközödtem és a kampós rúddal, meg egy hosszú kötéllel bementem a vízbe. Odaérve elkaptam a hálóabroncsot, de mindjárt el is eresztettem.

— Kérem jöjjön ide és segítsen, kiáltottam oda az entomológusnak. Igazán ichtiozaurusz. Ha megfogja, gombostűre tűzheti és üveg alá teheti.

Nem sokáig kérette magát és csakhamar mellettem termett. A hálót nagynehezen kiszabadítottuk a bokorból és a nádból és kihúztuk a partra, ahol mindjárt új tüzet raktunk és megvizsgáltuk, hogy mit fogtunk.

Hamar megtudtuk, kivel van dolgunk: óriási, körülbelül hat láb hosszú csuka volt. Amikor fejét beledugta a hálóba, a kopolyúfödélnél fogva ott ragadt és mivel nem tudott se bemenni, se visszavonulni, letépte a mordát a kötélről és elvonszolta magával. Az entomológus annak rendje és módja szerint kizsigerelte, mire közösen fölcipeltük a parti lejtőn. Nem kevesebbet nyomott, mint 120 fontot. Kivüle még néhány pontyot és cigányhalat találunk a hálóban. Alighanem ez a családok csábította a szerencsétlen csukát, amely bizonyára hosszú időn át rémuralmat gyakorolt a régi tóban.

Zsákmányunkkal megrakodva, visszatértünk táborunkba, ahol mindjárt hozzáfogtunk a vacsorakészítéshez. Izletes halleves elfogyasztása után a tűz mellett a nap élmenyeiről beszélgettünk. Kissé magasabban fekvő tanyahelyünkről végigláttunk a Hanka lapály tágas sötét fű- és nádtengerén, amelyen mintha tükördarabok lettek volna, ezüstösen csillogó kisebb tavak voltak szétszórva. Közöttük a hold halvány fényében a folyók és vízerek összevisszafonott szalaghálózata csillámlott.

Egyszerre csak valahol a cserjésben kis tűz lobogó fényét pillantottam meg. Tehát nem mi voltunk az egyedüliek a Hanka-lápon. Más emberek is tüzet raktak itt, mellette ültek mint mi, beszélgettek, gondolkodtak, örömet éreztek vagy talán vágódást is. Olykor egy alaknak fekete körvonala emelkedett ki a tűz fényéből, amit néha egészen eltakart. Talán elrejtőzött valaki itt a lápon, mert

ugyan mit kereshetett itt? Nem volt se vadász, se halász, mert ennek a sportnak most nem volt itt az ideje. Ennek a kis tűznek a titka fölkelte a kíváncsiságomat.

Másnap reggel nekiindultam, hogy új szomszédaim után nézzek, akik aligha jöttek ide azért, hogy halakat dugjanak formalinba vagy pillangókat tűzdeljenek föl. Egy kis folyót követtem, amely hangos csobogással és loccsanással sietett sokszorosán elgörbülő úton a Hankához. Néha egy-egy magányos gácsér úszott ki a nádashól, de mihelyt meglátott, ijedten visszahúzódott a sűrűségbe, ahol bizonyára fészken ült a párja. Fehér mellű és fehér farkú fekete sirályok röpültek el fölöttem a part mentén és minden pillanatban lebocsátkoztak a homokra, hogy azonnal újra föl-röpüljenek. A csöndes öbölben és síma vízben halak ugrottak föl. Egy keselyű, amely ezüstös, hattyúszerű felhőske mellett fönn lebegett az égen, panaszosan zsákmány után kiáltozott.

Ekkor egyszerre ütemes vízloccsanást és egy orosz dalnak halk, de mégis kifejező énekét hallottam:

Árva vagyok a föld kerekén,
Csak az égnék sátra az enyém! . . .

Megálltam a nádasban és vártam. A folyó éles kanyarodójánál az árral gyorsan csúszott felém egy tutaj, fűzfavesszővel összekötözött négy fatörzs. Egy zsák, alighanem élelemmel, két horogbot és egy üst feküdt a hajó mellső részén. A közepén tagbaszakadt férfi állott egészen összetépett ruhában, mezítláb és hajadon fővel. Sűrű bozontos volt a haja és fekete szakállá elvadult. Övébe, közönséges kötélardabba, fejsze volt bedugva. Bánatos énekének az ütemére dolgozott a lökőrúdjával. Amikor közeledett a rejtekhelyemhez, kiléptem a partra és odaszóltam neki:
— Hová, hová barátom?

Nagyot lökött a tutajon és mielőtt csak egy szót is hozzáfűzhettem volna a kérdésemhez, a tutajról mint valami megijesztett őz, vad ugrással a túlsó parton termett. A lökőrúdját kihalásztam a vízből, ezzel a tutajt megállítottam és megkötöztem a parton. Ezek a magányos hajó-

sok bizonyára nem szívesen találkoztak embertársaikkal, a találkozás talán veszedelmes is volt rájuk nézve. Sokáig a tutajnál maradtam, ügyeltem a túlsó part nádjának csekély megmozdulására és végül úgy éreztem, hogy engem figyelnek gondosan és makacsul. Tudtam, hogy így van a dolog, de sokáig nem tudtam fölfedezni a szemet, amely engem figyelt. Egyszerre csak egy bozontos főt láttam a káka közül kiemelkedni és olyan arcot, amely ijedtséget és kérdező várapozást árult el.

Nevettem és rákiáltottam:

— Ne félj tőlem! Nem vagyok hivatalnok és semmi közöm hozzád!

Az idegen lelapult és tovább is néma maradt; jó ideig gondosabban figyelt engem, végre halk, habozó hangon kérdezte:

— Igazat mond?

— Ha nem akarsz nekem hinni, feleltem, hát majd átdobom a rudadat és elmegyek.

Meg is tettem és eltávoztam.

A tanyánkon elbeszéltem a társamnak találkozásomat azzal az emberrel, aki jobb szereti, ha senki sincs vele és «csak az ég az övé» és elmondtam azt is, mekkora balsikerrel járt az a fáradozásom, hogy az ismeretlen emberrel diplomáciai összeköttetésbe léphessek.

— Ó, felelte, itt a mocsarakban és az erdőkben nyaranta egész bandákban talál embereket, akik feszült viszonyban vannak az emberi társadalommal, a rendőrséggel és a törvénnyel.

Nemsokára bogarászni ment, én pedig a táborban maradtam, hogy óriási csukánkról akvarellvázlatot készítsek. Kisvártatva zörgést és pacskolást hallottam a nádasban, sőt egyszer mintha egy ember fújtató lélegzését is hallottam volna. Mosolyogtam, mert tudtam, hogy mindez mit jelent. Ez a hajszolt emberfia, akit a rendőrség valószínűleg évek óta üldöz, sokáig kerülgette a táborunkat, hogy a fölszerelésünket mustrálgassa és egyáltalán megállapítsa a maga módján, kik vagyunk tulajdonképpen.

Amikor a nap már lenyugodott, előbukkant a sűrű-

ségből és habozva csöndesen megállott a köztem és közte levő, ötven lépésnyi, gyanús nyílt terep túlsó oldalán. Minden mozdulata önkéntelenül elárulta, hogy a veszedelem első jelére elrohan és elbújik. Nehány pillanatig állott így hallgatva, éberén mint az állat, szemével engem figyelve. Megszólaltam:

— No, most már eleget néztél, egész napon át itt kószálsz a nádasban. Még majd megfulladsz. Gyere, ülj le és igyál kis teát, kétszersülttel.

Egy pillanatig habozott, azután odajött és velem szemben leült a tűzhöz. Jobb kezét a háta mögött tartotta.

— Itt nem fenyeget veszedelem, barátom, mondtam mosolyogva, a fejszédet csak dugd az övedbe. Minek fárasztod magadat?

Mintha parancs lett volna, követte a fölszólítást és néhány másodperc múlva ezt mormogta:

— Mindig jobb, ha az ember megbizonyosodik felőle, miféle ember a szomszédja.

— Az már igaz, feleltem, de most igyál és végy cukrot és kétszersültet.

— Köszönöm szépen! Felelte már kissé bátrabban, azután szürcsölni kezdte a teáját és rágcásolni kezdte a legkisebb darab cukrot, amelyet a papirzacskóban talált.

Nem faggattam tovább, hanem nyugodtan megvártam, míg ő maga mondja el akár igaz, akár koholt történetét. Miután teáját megitta, eleinte azt akarta velem elhíttetni, hogy halászni jött ide; amit fog, besózza és a falvakba viszi vásárra. Mivel azonban a tutaján csak horgot láttam, de sókészletet vagy hordót nem, tudtam, hogy füllentett és hallgattam. Ennek a tervszerű hallgatásnak megvolt a hatása. Egyszerre csak megvakargatta a fejét és kibökte:

— Megszöktem a kabarovszki fogságból. Ebben az évben másodszor. Először elfogtak, de most szerencsém volt. Igazat mondott.

— A nyarat akarod itt tölteni? kérdeztem.

Nyugtalan barna szemével rám pillantva, ezt dörögte:

— Nem tudom; majd meglátom.

Nem kérdeztem többet, hogy bizalmatlanná ne tegyem.

— A sátramat itt a közelben fogom fölútni, rukkolt ki; kérdés és kérés csendült ki szavaiból.

— Jól van! feleltem. Akkor szomszédok leszünk és segíthetsz nekünk a halászásban és lepkefogdosásban.

— Miért ne? sietett a beleegyezéssel. Ad majd ennem?

— Igen.

— Rendben van, tehát megegyeztünk. Most megyek és elkészítem a tanyámat. Köszönöm szépen a teát!

Fölállott és mint a kígyó, rögtön eltűnt a sűrűségben.

Másnap nem jött vissza; nyilván nem akart tőlünk szívességet kérni. Ezekben a szibíriai csavargókban van valami sajtószerű büszkeség. Talán azt akarta, hogy először én menjek ismét hozzá. Este, amikor fél mértföldnyire tőlünk, tüzet gyújtottak, elmentem hozzá. Amikor lépteimet meghallotta, gyorsan lehajolt és baltát ragadott, hogy föl legyen fegyverkezve. Látván, hogy én vagyok, szívesen üdvözölt és odatessékelt a tűzhöz, amelyen kormos üstben tea bugyburékkolt.

Nagy érdeklődéssel, de kíváncsisággal is szemléltem új ismerősöm tanyáját, mert nem egy dolgot láttam, amit a tutajon nem vettem észre, például egy puskát és tölténnyel megspékelt katonaövet.

— Hol dugtad el mindezt? kérdeztem, szememmel a puskára utalva.

Ravaszul mosolygva így felelt:

— Az efféle jószágocskát nem viszi az ember nyíltan magával. Mikor fönn a hegyi erdőben a tutajomat építettem, kivájtam az egyik fatörzset és abban rejtettem el a fegyveremet. Az erdőben kell áttelelnem és mihez kezdessek ebben a helyzetben fegyver nélkül? Ki gondoskodik az életemről, ki védelmez?

Az egész estét a csavargó tűzénél töltöttem. A hold már magasra kapaszkodott az égen; keskeny, éles sarlója olyan fényesen világított, hogy a fölötte elvonuló felhők nem tudták elhomályosítani. A mocsaras lapály, mintha ezüsttel öntötték volna le, szóltan bámulással terült el előttünk. Aludt a nádas

és a cserjés; a természet álmodozó csendjét nem zavarta meg a halak lubickolása, sem más hang. Kimondhatatlan vágyódás ébredt föl a lélekben és megrohanta az emlékezés.

Sohasem tudtam megmagyarázni, miért hogy éppen itt ebben a mocsárban, ebben a vadonban, egy ismeretlen csavargóval és megszökött fegyencsel beszélgetve, éreztem a szükségét annak, hogy beszéljek arról a vágyakozásról, amely szüntelenül élt bennem.

— Itt ülök veled a nádasban, de mégsem tudom, mi a sorsuk azoknak, akiket szeretek. Megérted ezt? Ami e fénykörön kívül van, arról mitsem tudok. Rettenetes ez, mert talán beteg, nagy bajban van; talán . . . gondolataim hasztalan iparkodnak őt elérni.

Mindezt, önkéntelenül félve, hogy a mély zavartalan hallgatás pillanatát megszenségtelenítem, csak suttogtam, mintha csak az ajkammal gondolkoztam volna. A velem szemben ülő csavargó bizonyára nem is hallotta meg halk szavaimat. De egyszerre fölkapta bozontos fejét és tágra nyílt szemével, amelyben vörösen villant meg a tűz visszfénye, rám bámult. Azután különös, megrendítő dolog történt. Egyszerre csak azt láttam, hogy kétségbeesés és mélyen elrejtett fájdalom néz rám e szemből és azután vérvörös csöppek hullottak belőle, amelyek eltűntek a fekete szakálban. Láttam, hogy a csavargó sír és hogy a tűz vörös izzása könnyekben tükröződött vissza, könnyekben, amelyek mindig kristálytiszták és őszinték, akár egy szentnek akár egy gonosztevőnek a szeméből törnek elő, mert — mint a Kelet egyik költője mondta, — «a könny mindig a megkínzott lélek áldozata.» Sokáig sírt, rázta a zokogás, azután megtört, megható hangon egyik szót a másik után, egyik mondatot a másik után lökte ki:

— Igaz, amit mondott, valóban igaz. Én . . . én ugyanabban a pillanatban ugyanazt gondoltam, mert hát lássa, így történt: Szerettem egy asszonyt és ő juttatott börtönbe. Érette azután megszöktem, de másvalaki, aki szintén szerette őt, elárult. A kozákok elcsíptek. Megint a börtönben voltam és vágyódtam utána és újra megszöktem, de nem tudtam rátalálni, mert elköltözött. Az áruló

amikor meghallotta, hogy szabad vagyok, elszökött, azt hallottam, hogy itt tartózkodik valahol a Hanka-mocsárban. Ide jöttem, hogy megkeressem és leszámoljak vele. De a vágyódás széttépi a szívemet és kiszárítja a lelkemet . . . Talán nem is érdemes . . . talán nem is gondol már rám.

Egész teste reszketett és engem elfogott az a gondolat, hogy az élet tulajdonképpen nagyon szeszélyes: néha mindent mély titokba burkol és néha titkos könyvének éppen a legnagyobb buzgalommal őrzött oldalait üti föl. Teljesen megértettem, hogy ez a csavargó azért jött ide, hogy megbosszulja az árulást, az elszakítást kedvesétől. Minden olyan érthető, olyan egyszerű volt, mint a fénylő hold az égen, mint a hallgatag erdő és mint a csavargó könnyei.

Velem együtt visszatért a táborunkhoz és másnap reggel segített nekünk. Nekem halat fogott és a mintapéldányokat formalinban megóvta; barátomnak, az entomológusnak pillangókat hajszolt és bogarak után mászott. Még öt napig maradtunk a lápon. A harmadik napon segítők nem jött el a szokott órában, csak este jött meg kimerülve, a haja és a szakála még kúszaltabb volt, mint máskor és ruháját vastag iszapréteg és vízinövények maradványa borította. Arcán ijesztő elhatározottság ült.

— Ma ráakadtam, a káka közt, a Liba-folyónál. Ott elbújt és még tüzet sem mert gyújtani; de ma reggel napkeletkor egy embert láttam a magas part mentén mászni. Ő volt. Már a rejtekhelyénél voltam. Mint a kígyó, a hasamon csúsztam és mindent jól kikémleltem. Revolvere, puskája és fejszéje van. Holnap majd beszélek vele.

Velünk teázott és elment.

Másnap reggel, amikor gyűjteményünket vizsgáltuk át, egyetlen lövést hallottunk. Azután csönd lett. A csavargó nem jött el többé.

Végre eljött értünk egy kozák; kocsijára rakta minden holminkat és kihajtott velünk a vasúti állomásra. Amikor vonatunkra várva föl- s alájárkáltunk az állomáson, egy fiatal ember körül néhány embert láttunk állni; ez a fiatal ember, rokonszenves, nyílt arcú volt és az odahallgató kozákoknak és vasúti alkalmazottaknak elbeszélt valamit.

A fiatal ember, amikor a csoport közelébe értünk, éppen energikusan a fejét rázta és ezt mondta :

— Félttem tőle, mert fegyenc volt. A Hanka-tóhoz mentem és a nádasban ültem, amikor odacsúszott és mint a tigris rámtámadt a fejszéjével. Revolveremmel lelőttem. Belepottyant a Liba-folyóba és ott is maradt.

Megundorodva ettől az elbeszéléstől, elfordultam és visszapillantottam a csöndes láp felé; könnyes szemem előtt ott állott a csavargó képe, ahogyan a nádasban a tűznél ült és sírt.

*

Középázsiaiában való hosszú tévelygés után, 1921-ben, megint Usszuriföldre vetett a sors. A Hanka közelében voltam, amelyet hálás vadász- és halászszívem sohasem fog elfelejteni. Meglátogattam Rasdolnyat, ahol régebben a Kudiakoffokkal találkoztam; voltam Vladivosztokban, ahol a gyöngye orosz kultúra Kína és Korea legrosszabb elemeivel találkozik. Ezúttal azonban nem tudományos kutatás végett vagy szórakozásból jártam itt. Ki akartam kutatni, vajjon komolyan vehető-e az itt megindult bolsevikellenes mozgalom és mi várható tőle.

A szokásos orosz pártviszályt találtam, intrikát, polgárháborút és egyáltalán világos jeleit a kikerülhetetlen végzetnek, amely egy évvel később meg is látogatta ezt a vidéket.

Ezt a pompás, gazdag és mégis segítségre szoruló Usszuriföldet titokzatosan csalogató erdeivel, a büszke tigris, a vörös farkas és a párduc hazáját, a vándorló fekete ausztráliai hattyú, az indiai flamingó, a japán ibisz és a kínai daru etetőhelyét, ezt az országot a vörösök vad és törvényt nem ismerő, vértől és pálinkától részeg hordái mint normális emberi lények lakóhelyét elpusztítják.

Igazi, bölcs és emberbaráti kulturmunkának kellene itt megkezdődnie; ezekből a hegyekből, folyókból, tavakból, erdőkből és mezőkből a boldogság helyét teremthetné meg az emberi társadalom számára. Akkor aztán nem hiába volt a Teremtő bőkezű ehhez az országhoz, ő, aki a legenda szerint mindazt, ami más országokban és földrészekben megvan, teljes mértékben megadta az Usszuriföldnek.

III. RÉSZ

AZ ELKÁRHOZOTTAK SZIGETE

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

Barátságtalan ország.

A nagy Szakhalin-sziget a szibériai part mentén, a La Perouse-csatornától egészen az Amur-torkolatáig terjed. Az ázsiai szárazföldről a negyven-nyolcvan mértföld széles Tatár-szoros választja el.

Odesszából évenként kétszer vagy háromszor egészen különös fajtájú orosz hajók szoktak Szakhalin nyugati partjához menni. A hajón egyetlen utas sem volt látható, csak egy sötét lobogó, amelyen néhány betű volt, lengett az árboc csúcsán. Ha valaki valahol, talán Kolombóban vagy Sanghájban fölszállhatott volna e titokzatos hajók valamelyikére, megdöbbenett volna a csörömpölő lánczörgés és a hajó belsejéből hallatszó folytonos zajkavarodás, amely mintha valami óriási méhkas zümmögése lett volna. Csak-hogy itt nem voltak szabad lények a méhek, amelyek oda röpkülhettek, ahová akartak, hanem kezükön és lábukon megbilincseltek emberek, gyakran négyesével-ötösével egy hosszú lánchoz kovácsolva, emberek, akik vasketrecben laktak és fegyverrel a kezükben a legdurvább katonák vigyáztak rájuk.

Ezek a gőzösök a leggonoszabb bűnösöket, gyilkosokat, rablókat, gyújtogatókat és visszaeső gonosztevőket szállították Odesszából Szakhalinra. A kormányzóság Odesszában összegyűjtötte a száműzetésre elítélt gonosztevőket és Szakhalinra, az életfogytig tartó fogság és a katorga, azaz kényszermunka szigetére küldte őket. Ezeknek a megbilincseltek, vasketrecbe zárt férfiaknak és nőknek a tengeri útja Dante «Poklá»-nak legborzalmasabb részleteire emlékeztetett. A vihar a tengeren, a trópusokon a hőség és az északi Csendes-óceánon a hidegség, a minden képzeletet

fölülmúló piszok, a folytonos kínzás, amellyel ezekkel az emberekkel bántak, mindez sok száznak közülük halálát okozta; ez az eredmény nem is volt a kormány kívánsága ellenére, mert sok költségtől és kellemetlenségtől kímélte meg.

A hajók végre befutottak a Tatár-szorosba és Dué vagy Alexandrovszk igazgatósági székhelyek valamelyikénél kötöttek ki. Lebocsátották a csónakokat és a kimerült és beteg megbilincselte utasokat nyomorúságos cókmojkjukkal partra szállították.

Ebben a szorosban a tenger rendszerint nyugtalan. Ha ilyenkor a hullámok ide-odadobták a csónakokat, akárhányszor megtörtént, hogy két összeláncolt rab a vízbe esett, de senkisé is törte magát valami nagyon, hogy kihalássza őket. A hullámok átáztatták, sőt el is ragadták a mindenféle ronggyal teli batyúkat és csomagokat, a csizmát, dohányt és gyujtót. A partraszállás különösen nehéz és veszedelmes volt, mert a sziklák közelében a védetlen part mentén erős volt a hullámverés. Az orosz kormány ugyanis Szakhalinon való uralmának egész ideje alatt soha egyetlen kikötőt, de sőt védett partraszállóhelyet sem épített.

A száanalomra méltó utasokat szuronyhegygel zavarták ki a szárazföldre és szuronnal vitték őket a három állami telep valamelyikének börtöngondnoksági irodájába. Ott belajstromozták őket, beosztották az egyes börtönökbe és kijelölték mindenkinek a maga külön kényszermunkáját, amelynek folyamán gyakran kocsihoz vagy talicskához láncolták őket. Szakhalin falvai mind egyforma típusúak voltak: börtönigazgatóság, templom, kaszárnya a katonák számára, néhány kis bolt és több börtönépület. Ezekben borzalom és rettegés volt az úr, ezreknek vágyódása, bánkódása és kinszenvedése töltötte be őket, ezreké, akiket kitéptek az emberi társadalom soraiból és akiknek valóban nem volt már emberi és polgári joguk.

E telepek kivételével az egész sziget csaknem vadon volt, azért mondom, hogy «csaknem», mert volt ott néhány bánya is, amely kitűnő kokszszenet adott és amelyek tanulmányozása végett kerestem föl az elkárhozottak e szigetét.

A bányák mellett, amelyeket kényszermunkával termeltek ki, nyomorúságos szállások voltak a fegyencek számára. A sziget különböző részében is élt kisebbszámú telepes, de ezekről később beszélek.

A nagyon elhanyagolt és rosszul gondozott szénbányák Dué, Onor, Alexandrovszk mellett és Mgacs meg Nayasi folyóknál voltak. E kitűnő szakhalini széntelepek egy részét a portsmouthi béke Japánországnak juttatta, amely nagyon jól tudja értékelni ennek a szigetnek — Karafuto a japán neve — kincseit és az ország föltárására és fejlesztésére különféle vasút- és kikötőépítést, valamint más munkát végzett.

Elbocsátott fegyencalakók, akik most mint telepesek élnek a szigeten, sokat beszéltek nekem a bányákban történő rettenetes szerencsétlenségekről. Tűz, robbanás vagy tárnabeomlás sok száz megbilincselte munkásnak oltotta ki az életét, aki gyakran oda volt láncolva a talicskához, a kocsihoz vagy a szivattyúhoz. Egész köteteket lehetne megtölteni ilyen rettenetes történetekkel, a börtönigazgatóság hanyagságának és műszaki tudatlanságának leírásával, amely sok száz kényszermunkást a pusztulásba kergetett.

Az élet- és a munkaviszonyok irtózatossága, a zord északi éghajlat emésztő hatása, a hazavágyódás és a megőrülésig fokozódó reménytelenség lázadásra vagy szökésre kényszerítette a foglyokat. Az igazgatóság mindkét esetben annak a zászlóaljnak külön e célra szánt csapatait szólította sorompóba, amelybe egész Szibériának, sőt európai Oroszországnak legelvetemültebb és legzabolátlanabb katonáit sorozták be. Ebben a gonosztevő-zászlóaljban katonai katorgaféle volt a szolgálat, mert a fegyelem és a szolgálati szabályzat olyan szigorú és kegyetlen volt, hogy a katonák gyakran öngyilkosságot követtek el. De a többség, hogy minél hamarább elkerülhessen erről az elátkozott szigetről, megtette, amit tehetett és tőle telhetőleg fölhasználta minden alkalmat, hogy a börtönigazgatóság tisztjeinek kegyét elnyerje. E katonák sakkbantartására a legjobb politika a soha nem enyhülő szigorúság volt. Minden emberi képzelőerőt fölülmúló kegyetlenség érvényesült, ha

arról volt szó, hogy újra elfogott fegyenceket megbüntesse nek vagy a bányákban vagy börtönökben kitört lázadást leverjék.

Azokat, akik sztrájkban vagy lázadásban voltak bűnösök és az újra elfogott szökevényeket megszorított, keményebb munkával és megszigorított fogsággal büntették meg, de főként és mindenekelőtt megkorbácsolták őket. Gyakran már ez a megkorbácsolás a fogoly életének végét jelentette, úgy hogy utána gyakran új sírt ástak a börtön temetőjében.

Az elítéltet kiadták a megfenyítőnek. Ezek a hóhérlegények Szachalin-szigetén egész különös, mindenkitől gyűlölt kasztot alkottak; az igazgatóság a legelvetemültebb foglyok közül választotta ki ezeket és elkülönített szállásokon helyezték el, mert a többiek annyira utálták, hogy a közös szálláson azonnal megölték volna őket.

Ezek a megfenyítők hajtottak végre minden ítéletet nemcsak a foglyokon, hanem a katonákon, sőt a hivatalnokokon is, akik kormányzósági pénz elsikkasztása miatt lettek fegyencekké. Alaposan végezték a munkájukat, mert pénzjutalmat kaptak érte és megrövidítették a maguk büntetésének idejét, amelynek kitöltése után viszonylagos szabadságot kaptak és azt a jogot, hogy saját házuk lehettek a szigeten és ott telepesekké válhattak. Meg kell azonban említenem, hogy a legutolsó húsz évben csak egyetlen hóhérlegény élt ezzel a joggal, míg a többi mind a börtönben maradt. Joggal félték a többi fegyenc bosszújától, mert ezek mindenike köteles volt titkos vérbíróságuk ítéletét a megkínzók ellen végrehajtani, még akkor is, ha a megszálló maga nem is szenvedett soha a megfenyítő kezétől.

Az elítéltekre tizenöt-háromszáz ütést mértek fűz vesszővel, amelyet használat előtt tengervízben kifőztek. A tizenötödik ütésre a bőrnek meg kellett repednie és vérnek kellett folynia. Ha vér nem volt látható, akkor az ítélet végrehajtását ellenőrző hivatalnok kedvezéssel vádolta meg a megfenyítőt és őt magát ítélte el megcsapatásra. A lesújtó vessző széttépte és összeroncsolta a padon kinyújtva fekvő delikvens hátán és lábán a bőrt és a húst.

Ha elájult, a kórházba vitték, ahol nagylelkűen kissé begyógyulni engedték sebeit. Ha a kiszabott ütések még nem kapta meg, akkor újabb megcsapatással tették teljessé a számat, úgy hogy gyakran halál lett a vége. Az a kegyetlenség, amellyel a foglyokat kínozták, mindenén túltett, amit a legélénkebb és legromlottabb fantázia kieszelhet. Mindez a központi kormány hatóságaitól messzire történt; ezekhez csak határozatlan hírek jutottak el, amelyek nem keltettek különösebb figyelmet.

Csak akkor történtek bizonyos reformok, amikor Haase dr. ismert orosz emberbarát fölkereste Szakhalin-szigetén az onori büntetőtelepet és később néhány nyilvános előadást tartott, majd újságokban és folyóiratokban cikkeket írt róla; így például a csaknem harminc font súlyú Akatoui-bilincset könnyebbel cserélték föl, amelyet az újító tiszteletére Haase-bilincsnek neveztek el.

De a fűzfavessző továbbra is ott suhogott a levegőben és továbbra is szétmarcangolta az átkozott sziget jogfosztott lakóinak testét. Végre, amikor Dorosevics orosz író meglátogatta a fegyencelepeket és megírta «Szakhalin» című könyvét, kissé törődni kezdtek a szájalomraméltó szigetlakók életével és sorsával és a vesszőcsapások számára nézve néhány jelentéktelen változtatást, a büntetés fokozataiban pedig bizonyos enyhítést teremtettek.

Ez a rendszer megmaradt az orosz-japán háborúig. Mivel 1905-ben attól félt az orosz kormány, hogy a japánok elfoglalhatnák a szigetet és a fegyencekből veszedelmes bosszuló zászlóaljakat alakíthatnának, hogy rászabadítsák a szárazföldre, valamennyi fegyencet a nikolajevszki és vladivosztoki börtönökbe szállíttatta. De azokat az embereket, akik átmentek a szakhalini poklon, az élők e temetőjének falai és kerítései a háború első hónapjaiban nem tudták visszatartani. Csaknem mindannyi megszökött, rablóbandába állott össze és portyázó útra indult a Lena, Bodaibo, Zeya és Kerbi aranybányáihoz és Amurföldre, amely oly gazdag öserdőben, ismeretlen hegyszorosban és alattomos mocsárban.

Sokan e rablók közül elpusztultak, az őket üldöző

kozákok agyonlőtték vagy fölkötötték. De sokan át is mentették életüket Lvov herceg és Kerenszki orosz forradalmi kormányának idejébe, amikor amnesztiát kapott mindenki, akit a cár bíróságai elítéltek. Ezek az emberek aztán, akiknek lelkéből a cár börtönei az emberi érzés legutolsó maradványát is kiölték, a városokba jöttek és ott mint a ragadozó állatok — és igazán ezek is voltak — lesbe állottak. Vártak, míg fáradság nélkül hozzájutottak zsákmányukhoz. Csakhamar megjött az idejük, fényes alkalom kínálkozott nekik. A bolsevikok, amikor Oroszországban magukhoz ragadták az uralmat, ezt a népséget, félig emberek, félig bestiák, bízták meg véres ítéleteik végrehajtásával és a forradalmi törvényszékek, a politikai vizsgáló bizottságok és a mindenható cseka élére tették őket. És akiknek testét szétkorbácsolta és ronggyá tépte a sós vessző, mohón kaptak az alkalmon, hogy a cári kormány és társaság képviselőin megboszulják magukat.

A petrográdi kommunista kormány megújította a cár politikáját. Behunyta mindkét szemét olyan kegyetlenkedésekkel szemben, amelyek csak abban különböztek a régi uralométól, hogy most már nem néhány ezer gonosztevőnek és közveszedelmes elfajult embernek a vére folyt, hanem a hárommillió intelligencia embereinek, sok tanárnak, szervezőnek, írónak, művésznek és a két legutolsó háború hőseinek vére. Mivel ezek valamennyien nyíltan vagy titokban a kultúrellenes bolsevik rendszert bírálgták és ezért ártalmasoknak és veszedelmeseknek tunkent föl Oroszország új kommunista cárjainak szemében, Szakhalin véres padjainak és vesszőinek életben maradt áldozatai százszor véresebb módon alkalmazták az intelligenciával szemben azt a javító rendszert, amelyet Dué, Alexandrovszk és Onor börtöneiben ismertek meg.

A világtörténelemben sok minden megismétlődik, minden bűn megtalálja a bíróját és megkapja a büntetését.

Ez így volt és így van Oroszországban is.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET.

Az ajnók közt.

Geológiai és vegyi vizsgálatok céljából egyik nyáron az Alint hajón Szakhalinra mentem. Podgyászommal egy kis csónakra tettem és némi nehézséggel partra szállottam Dué városkánál, ahol az ottani orvosok fogadtak. Mint a város legműveltebb embereit, őket utasította a kormány arra, hogy vegyenek védő szárnyaik alá.

Az egyik orvos házában szálltam meg. Ebéd közben megjelent egy katona és a betegállomásra vitte az orvost, aki félóra múlva visszatért, bocsánatot kért eltávozásáért és nyugodtan folytatta az ebédelést. Feleségének kérdezősködésére egy korty pálinka és egy falat étel közt, a lelki fölindulás legcsekélyebb jele nélkül ezt mondta:

— Egy öreg fegyencet agyonkorbácsoltak és a halál igazolása végett hívtak.

A fölháborodástól remegtem, amikor hallottam, hogy egy művelt ember ilyen nyugodtan beszél egy tehetetlen rab meggyilkolásáról, aki semmi jogvédelemben nem részesült. Ez olyan rettenetesen hatott reám, hogy egész valóm föllázadt ama gondolat ellen, hogy ilyen emberrel egy földél alatt éljek. Bár a japán tengeren és a Tatár-csatornán ugyancsak sokat hánykódtam és nagyon rámfért volna néhány napi pihenés és kényelem, mégis elhatároztam, hogy azonnal eltávozom.

Már másnapra két teherkocsiról gondoskodtam jó kormányzósági lovakkal és három olyan segédről, aminővel kevés utazó dicsekedhetik: gyilkos volt mindhárom, aki csak nem régen követte el bűnét. Kettő mint kocsis szerepelt, a harmadiknak pedig rólam és podgyászomról kellett gondoskodnia.

Ez az ember egy kis georgiai férfi volt. Fürge, mint a kigyó, az arca fekete és sötét, benne két nagy szürke, tüzes, sohasem hunyorgató, hanem a vadállathoz hasonlóan mindig figyelő szem ült. Karandashvili volt a neve és ismert rablóvezér volt, aki állami postaállomásokat

és postakocsikat rabolt ki rendszeresen. Később, a bolsevik időben, Oroszország különböző vidékein nagyon ismerték a nevét, mint ama vörös bandák kegyetlen és elszánt vezéréét, amelyeket a szovjetkormány Kolcsak admirális és Belov, meg Grisin tábornokok seregeivel szemben használt föl. Nem vagyok benne egészen biztos, vajjon egyazon Karandashviliről volt-e szó, az a leírás azonban, amelyet a vörös Karandashvili személyéről és eljárásáról kaptam, mindenesetre teljesen ráillett arra az emberre, aki mint szakhalini fegyenc segédem és oltalmazóm volt a száműzöttek szigetén. Elutazásom után is jó szívvel gondoltam reá, mert becsületes volt, szolgálatkész, udvarias és Szakhalin vadonjaiban tett utaimon nagyon jó hasznát vettem.

A sziget kellő közepén végighaladó országúton jártam. Országutat mondok, mert teljesen megérdemelte ezt a nevet. A kormány foglyok munkájával északról délre az erdőn keresztül utat vágott, amely tizenöt láb széles szalag volt. A mocsárvidéken levő kis folyóereken fahíd és jó kavicsos út meg dorongfatöltés vitt keresztül.

Erre az útra sűrűn küldött az igazgatóság katonákat, akik megszőkött fegyenceket üldöztek. Az üldözők rendszerint az északnyugati partnak vették az útjukat, ahonnan az itt nagyon megszőkülő tengerrészen át könnyebben lehetett átjutni a szárazföldre. Mivel a katonák az országutat használták, rendszeren abban a pillanatban utólérhették és lesből megtámadhatták a szökevényeket, amikor ezek a sziget elhagyását megkísérelték.

A szökevények rendszeren a kis Pogibi faluba iparkodtak, amely azon a helyen van, ahol a tenger nem sokkal szélesebb, mint húsz mértföld. A szökevény, ha egyszer a szárazföldre jutott, könnyen elrejtőzhetett az Amur-terület sűrű taigáiban és lassan folytathatta az útját Nikolajevszk városba, ahol a külvárosokban lakó mindenféle kalandor elemek szívesen adtak szállást ezeknek a sötét és véres multtal terhelt idegeneknek, sőt a maguk dolgainak előmozdítására is fölhasználták őket. Pogibi falu lakosai közt sokan voltak, akik valamikor Nikolajevszk külvárosaiban laktak és itt

halászáttal meg csempészéssel és azzal tengették életüket, hogy jó pénzért megkönnyítették a szakhalini fegyenceknek a szökést. A szökevények rendszeren úgy fizettek pártfogóiknak, hogy ezek ellenségeit vagy versenytársait megölték és kirabolták, a szigetről a szárazföldre az ő javukra árút szállítottak át vagy veszedelmes kirándulásra vállalkoztak a sziget belsejébe vagy a Türelem-öbölben levő Fókaszigetekre, ahol fókákat ejtettek el, amelyeknek bőre azután a szárazföldön került vásárra.

A kormányzósági országút egyenesen Pogibibe szolgált, ahová Karandashvili parancsnoksága alatt az én teherkocsijaim parkodtak.

Dué és Pogibi közt néhány jól fizető aranytelepre bukkantam, ahol telepések kis folyók ágyában dolgoztak. Aranyat mostak, amely nem volt ugyan nagyértékű, de rendszeren nagy területeket földött be. Úgy láttam, hogy ezt az aranyban szegény homokot nem ajánlatos kéziüzemmel megdolgozni, ellenben kitűnő eredményt lehetne elérni kotrógéppel és exkavátorral. A telepések mindazonáltal szorgalmasan dolgoztak és egész tisztességes tömegű aranyat mostak ki, amit kizárólag a fogházigazgatóságnak kellett beszállítaniok, amely a nem tisztított aranyporért a különben érvényes ár felét fizette nekik.

Pompás erdők borították a mérsékeltén magas hegyláncokat, amelyek északról délre vonulnak el a szigeten. Helyenként még teljesen szűz volt az erdő; a keleti part felé, amely egészen lakatlan, még jobban elvadult. Amikor ezen az országúton haladtunk, még a kocsimról is sok nagy és kis vadállatot láttam. Mókusok ugrándoztak a cédrusok és fenyők koronájában, akárhányszor görény és róka futott át előttünk az úton és éjjel gyakran hallottam farkasok rövid ugatását. Egyszer, amikor éppen vízéren mentem keresztül, néhány sűrű bokor közt egy jávorszarvas lapátját pillantottam meg. Nagyon meglepett, hogy az állat nem mozdult meg még akkor sem, amikor kiáltoztunk és füttyültünk és a kocsisomtól megkérdeztem, mi lehet ennek az oka.

— Szakhalint nyaranta rettenetes csapás sujtja szűrő

bogarak, szúnyogok és moszkítók alakjában, amelyek elevenen fölfalják a marhát. A borjú és csikó, ha nem takarják be pokróccal vagy valami lepellel, e rovarok szúrása következtében kevéssel a születése után elhull. A vad négy lábúak is irtózatosan szenvednek, mert a legyek lyukat fúrnak a bőrükbe és a lyukba rakják petéiket, amelyek lárvákká fejlődnek és szinte a megdühödésig kínozzák az állatokat. Ezek tehát elrejtőznek a sűrűben, ahol kevesebb a légy és a bogár és ritkán távoznak az erdőből.

Ezt a magyarázatot kaptam a kocsisomtól. A komolyság, amellyel beszélt, mutatta, mekkora csapás ezek a rovarok. Napnyugta után a magam bőrén éreztem, hogy mennyire komolyan kell venni ezt a bajt, ezúttal azonban a kocsis elbeszélése ellenére sem tudtam ellenállni annak a vadászvágyamnak, hogy a jávorszarvassal szerencsét próbáljak. Leszálltam a kocsiról és a folyócska meredek partjánál elbújtam. Karandashvilit és az egyik kocsist kiküldtem, hogy a másik oldalról hajtsák a jávorszarvast. Már rövid várakozás után hallottam a hajtók lármáját, amit nyomon követett letörő ágak és a köves folyóban való dobogás zaja. Lövésre készen, roppant kíváncsian fölnyújtottam a fejemet a födözéken túl. Ott állott a szarvas, csak vagy száz méternyire tőlem és mozgékony hosszú fülével óvatosan kémlelődött. Amikor fölemeltem a fegyveremet és céloztam, az állat hirtelen meglátott, egy pillanatig vizsgálgatót, azután leszegezve nagyszarvú fejét, támadásra indult. Golyóm félúton leterítette. Néhány pillanat múlva megjelentek a banditáim, fölvagdalták az állatot és agancsát valamint kitünő comb- és bordarészeit kifejtették.

— Nagyszerű! — örvendezett a georgiai, aki mindig kész volt, hogy valamiért lelkesedjék. — Pompás, friss vadpecsenyénk lesz ebből. És most uram, nézze meg a bőrét.

Amikor fölemelte és előttem kifeszítette, láttam, hogy lyukas mint a szita, mintha csak öztöltéssel lőtt volna valaki az állatra.

— Ez csupa régi lyuk, amit a legyek és bogarak lárvái csináltak — magyarázta a kocsisom.

Északnak tartó további utunkon többször lőttem az erdő szárnyas vadjaira, fajdtyúkra, nyírfajdra, császármadárakra és fehér fogolyra. Mindenütt nagy számmal találtam ezeket a madarakat és egyáltalán nem voltak ijedősek.

Ősszel Alexandrovszk közelében tanuja voltam egy vadászatnak, amely egy kitömött madár segítségével folyt nyírfajdra. A vadászásnak ez a módja meglehetősen otthonos Szibériában. Ismerősömnnek, Orloff mérnöknek, sötét posztóból készült madara volt, amelynek két összesodort papirosból csórt készítettek és hogy hímnek lássék, a fejét két vörös csíkkal látták el. A csalogató madarat, amikor teljesen föl volt szerelve, hosszú póznára tették és a póznát egy nyírfa csúcsában megerősítették. A vadászok számára ágakból kis takaró készült és két katona lóháton elindult az erdőbe, hogy fölriassza a nyírfajdokat, amelyek reggel magasan fönny ülnek a fákon.

A fölriasztott madarak, amikor menekülő útjukon azt látták, hogy a kakas nyugodtan ül a mi nyírfánk tetején, körülröpdösték a csalogató madarat és szépen egymásután szálltak a szomszédos fákra, ahol élénken civakodtak egymással a helyért. Mikor már valamennyi ült, Orloff megkezdte az öldöklést. A legalacsonyabb ágakon ülő madarakon kezdve, egyiket a másik után lelőtte, mert a nyírfajd olyan ostoba állat, hogy alájuk állhat az ember és mielőtt elröpdülnének, egész fáravalót lelőhet.

Amikor Karandashvilivel utaztam, ívás végett éppen akkor vonultak a folyókon fölfelé az utolsó halrajok. Kísérőm azt mondta, hogy a halak most már kevesebben vannak, az én európai szememnek azonban nem így tűnt föl a dolog, mert láttam, hogy a víz ellen vonuló halak úszonyait és hátát kiszorította a vízből az alattuk úszó halak tömege. Vastag, görbe cédrusággal kiszedtünk magunknak néhány példányt; többször jó eredménnyel lőttem is, mert minden lövésem után több darab, a megrázkodtástól elbódulva, hasával fölfelé úszott a víz felszínén, úgy hogy Karandashvili rúddal kikormányozhatta őket a partra.

De nem mi voltunk az egyedüli vadászok, mert a parton, mint valami sötét szikla, egy óriási barna medve ült

és rengeteg talpával időről-időre halat fogott ki magának. Különös volt az ízlése: a halnak csak a fejét ette meg, a többi részét átengedte a körülötte keringő ragadozó madaraknak.

Mindezek a halak ugyanegy fajtához tartoztak. Keták voltak vagy keletázsiai kutyalazacok és súlyuk egészen huszonöt fontig ment. Tokot ebben az időszakban csak nagyon ritkán láttam, mert a lazacok előtt ívnek.

A sziget középső részén találkoztam az ajnóknak, Szakhalin és az északi japán szigetek őslakóinak első telepeivel. Vékony dongájú emberek, föltünően keskeny lábbal és sűrű szőrrel a fejükön, arcukon és mellükön. Ámbár az ajnók rendszerint vadászok és halászok, néhányan a sziget belsejében mégis házat építettek és földművelésre meg marhatenyésztésre adták magukat.

Az ajnó vadászok a kisebb állatokat csapdával és hurokkal, a nagyobbakat kihegyezett oszlopokkal ellátott veremben fogják.

A sziget legészakibb partvidékén, az Erzsébet-fok közelében, nagy faháncsból és fókabőrből készült csónakokon üzik az ajnók a tengeri halászatot; messzire kimennek az okhocski tengerre, amely sohasem fagy be. Kitűnő és tapasztalt szigonyosok és szigonnyal fókát, rozsmárt, sőt bálnát is fognak.

A nyílt tengeren elejtett fóka és rozsmár azonnal le-sülyed és így a vadász számára elvész. Az ajnók, hogy ennek elejét vegyék, a szigonyt hosszú nyélre erősítik, amely összekötözött erős botokból készül és fantasztikusan hosszú lándzsafélét alkot. Az ajnó ezzel fölszerelve, odalopózik csónakjával a jégmezőkön heverő fókákhoz meg rozsmárokhoz és a szigonyt, amelyet a lebukó állat magával visz a mélységbe, a hosszú nyéllal és a rája erősített kötéllel együtt röpíti ki. Az állat bizonyos idő múlva már nem tud ellenállni a nyél úszóerejének, amely ismét fölhúzza a fölszínre, ahol azután az ajnó végez vele.

Az ajnónál jobb halászt el sem lehet képzelni. Azt hihetné az ember, hogy fekete, titokzatos szeme be tud hatolni a tenger mélyébe és meglátja a halrajokat, amelyek

ott különféle irányban úszkálnak. Egyszer kimentem velük a csónakjukon az okhocski tengerre és ekkor legjobb alkalom nyílt megcsodálni, milyen ügyesen halásznak. Úgy ismerik a tengert, mint a zsebüket és nyilván semmi sem téveszti meg őket; a legkisebb jel, például a víz színe, az úszkáló hinár, kis tengeri állatok, sőt a hullám alakja is nyitott könyv az ajnónak. A bálnarajokat követve messze eltávolodnak a parttól és nem ritkán az amúgyis zord okhocski tengert fölkereső rettenetes viharok áldozataivá lesznek. Szakhalinnak nem egy szökevénye biztos menedéket talált az ajnók csónakjában és nekik dolgozva, megtette az utat a Shantar-szigetekig; onnan azután különböző, de mindig kalandos úton eljutott a szárazföldre, hogy a városok embertengerében, mint az esőcsöpp az óceánban, elmerüljön. A békés, vendégszerető és mindig jókedvű ajnók egyszersmind bátrak is és kitünően bírják a fáradságot és a kemény megpróbáltatást, amit a tengeren és ezen az utálatos szigeten az élet reájuk rak.

Ezeknek az embereknek nincs kenyerük, hanem mint Északkelet-Szibéria valamennyi bennszülöttje, yonkolát vagy szárított halat esznek helyette. Ez a fő élelmiszer heringből és szkomberből készül, amely halak kétszer évenként rengeteg rajokban vándorolnak át az okhocski tengeren. Nemcsak az embereknek rendes eledele, hanem a vadászkutyáké is, amelyeket az ajnók a téli közlekedésre használnak.

Az ajnók főtömegeikben pogányok, samaniszták; varázslóik és orvosaik mellén ugyanazokat a mágikus jeleket vagy mentramokat láttam, amelyekkel később északi Tibetben találkoztam.

Nagyon érdekes jelenséget figyelhettem meg, amikor egyszer Erzsébet-foknál meglátogattam egyik táborukat. Kamcsatka déli csúcsának és a kuruli szigetcsoport irányából nagy területen — szélesebb volt fél angol mértföldnél és néhány mértföld hosszú — döglött halat hozott a víz Erzsébet-fok felé. Minden fajtájú madarak egész felhői kísérték az élettelen rajt. Az élelmezésnek ezt az alkalmát fölhasználó fókák, sőt kisebb bálnák nyájai követték.

A halakat megvizsgálva azt találtam, hogy penészszerű fehér üledék fődte őket; különösen a kopoltyúk voltak vele tele. Ez a penész sokban hasonlított azokhoz a foltokhoz és vonalakhoz, amelyek a difteritiszes betegek gégéjében láthatók. Nagyon valószínű volt az is, hogy a járványos megbetegedés kiinduló helye a kopoltyú, amely véraláfutásos volt és teljesen befődte az üledék.

Egy öreg halász elmondta nekem, hogy ezt a jelenséget már régóta ismerik az okhocszi tengeren, de az utóbbi években ritkábban jelentkezett. Azt is elmondta, hogy a samánok az idén emberáldozatot akarnak bemutatni a gonosz szellemnek, amely az északi tenger hinárjában lakik. Az ajnóknak maguk közül ki kell válogatniok egy fiatal embert és egy fiatal leányt, akiket ajándékokkal ellátva egy nagy csónakon kivisznek a nyílt tengerre. Onnan azután egy kis vitorláson észak felé kell utazniok, hogy megkeressék azt a helyet, melyet a samánok a gonosz tengeri szellem lakóhelyéül jelöltek meg.

— Ha megtalálják — mondta az öreg halász — a szellemnek áldozzák az ajándékokat és ezért jó szelet fog nekik adni, amely visszahozza őket szülőszigetjükre.

Így az öreg ajnó. Az én meggyőződésem azonban ez volt: mielőtt a fiatal pár megtalálja a tengeri szellemet, elnyelik az északi Csendes-óceán hullámai a csónakkal és a fókabőröböl készült vitorlával együtt.

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET.

Akik elmenekültek a pokolból.

Szakhalin északi részében fölkerestem néhány telepet, ahol elbocsátott fegyencek laktak, akiknek megengedték, hogy a maguk házában élhessenek.

A legszakibb telep Liszakoff tanyája volt. A főépület jól épített gerendaház volt cédrusfából, nagy ablakokkal. Köröskörül magas cölöpkerítés védte. Három szoba, konyha és tágas pitvar volt benne. Amikor odaérkeztünk, a háziúr láncra verte ugató és üvöltő kutyáit és gondosan

megint elreteszelte a kaput. Zömök, szélesvállú paraszt volt hosszú, jól ápolt, már őszbevegnyülő szakállal, rövid hajjal és sovány, aszkéta arccal. Sohasem nézett a szemembe és szelid hangon beszélt, ami komor külsejével nem volt egészen összhangban. Nagyon rendes, tiszta szobába vezetett, amelyben egy ágy, egy asztal fehér fából, több szék és egy széles, medvebőrrel leterített pad volt. Nagyon udvarias volt, vendégszerető és bemutatta a családját. Felesége nagy sovány asszony volt, símára fésült, középen elválasztott hajjal, bizonytalan színű hideg, éber szemmel és feltűnően friss piros szájjal, amelynek ajkai keményen összeszorultak. Ha nevetett, látni lehetett nagy, fehér, szabályos fogait. Ennek a házaspárnak volt egy lángvöröshajú hétéves fia, akit Miskának hívtak; élénk és mozgékony gyerek volt vidor kék szemmel.

Mivel a szomszédos lápokot és tavakat kellett petroleumnyom után átkutatnom, néhány napig ezeknek az embereknek a házában maradtam; Duéban a hatóság ugyanis azt jelentette nekem, hogy itt petroleumot lehet találni. Alkalmam nyílt tehát e különös házaspár életének megfigyelésére.

Elsőnek mindjárt megérkezésünkkor föltűnt nekem, hogy a háziúr sohasem vált meg a fejszójától, amelyet állandóan az övében hordott. Az sem került el a figyelmemet, hogy Karandashvili és mindkét kocsis gyűlöletet sugárzó szemmel nézett Liszakoffra és néha sokatjelentő pillantást váltottak egymással. Egy napon, amikor az én georgiai emberemmel az erdőben jártam, Liszakoffra tereltem a beszédet. Karandashvili egyideig kitérő feleletet adott, de amikor látta, hogy ilyen könnyen nem szabadul tőlem, szemöldökét összehúzva és sajtóságot gyűlölködő hangon a következő rendkívüli történetet beszélt el:

— Liszakoff régi fegyenc. Többször megszökött a szigetről; háromszáz vesszőcsapást kapott és bélyeget sütöttek rá. A kényszermunkásélet borzasztóan nyomta, úgy hogy sokáig lázadozott ellene. Végre megadta magát. Ezt rosszul, aljasul, gyalázatosan tette.

— De hát mit csinált? — kérdeztem.

Karandashvili ökölbe szorítva a kezét és a fogát csikorgatva, ezt felelte:

— Botozó lett belőle! A fegyencek halálra ítélték őt. Egyszer megtámadták; eltörték néhány bordáját és a kezét. Sikerült azonban elmenekülnie és akkor a gondnokság a többi fenyítő szállására utalta őt. Az igaz, hogy köztük még mindig Liszakoff volt a legjobb. Sohasem kísérelte meg, hogy kelleténél jobban büntesse meg az elítélteket, sőt gyakran megpróbálta az öreg és gyöngye foglyok kímélését. Ezért a jószívűségeért többször őt magát korbácsol-tatta meg az igazgatóság.

— De miért gyűlölitek annyira? — kérdeztem újra — Jól láttam, milyen tekintettel mértétek végig.

— A halálos ítélet még mindig Liszakoff feje fölött lóg. Persze, hogy gyűlöljük, mert nagy szégyen fegyence, ha botozó lesz. Liszakoff csak azért volt könyörületes, mert félt. De ez nem menti meg, előbb-utóbb eléri a végzete. Azért is telepedett meg itt ebben az elhagyott kuckóban, mert ennyire ritkán jönnek ki a fegyencek.

Keményen a szemébe néztem Karandashvilinek, aki azonnal lehúnyta a szemét. Ez a kis mozdulat olyan beszédes volt, hogy elhatároztam, hogy a leggondosabban ügyelni fogok a banditáimra.

Ebben a házban más körülmény is fölkeltette a figyelmemet. Liszakoff és a felesége, aki mögött szintén volt büntetés, még pedig tíz év méregkeverésért, sohasem beszélgettek egymással. Néha egy-két szót mondtak, azután ismét szótlanok lettek és elgondolkodók, a férfi sohasem tekintett föl, az asszony pedig mindig csak előre nézett állatiasan éber és félnék szemével, amely mintha mindenkit át akart volna szűrni.

Nagyon is sok volt a borzalom, ami ezeknek az embereknek az életében történt. Sokkal inkább fölrörlték és bemocskolták őket sok évi kínjaik, semhogy egyik a másiknak kitárhatta volna a lelkét, amely tele volt szentségtelen gondolatokkal. Úgy élték napjaikat, hogy aggódalmasan kerülték az emlékezés sötét kamaráját és a jövőre nézve nem volt semmi reményük. Mit is remélhetett a jövőtől ez

a két lény, aki a fölsőbbség parancsára házasodott össze és nem volt szabad elhagynia a szigetet?

Igaz, hogy volt egy fiúk, akinek számára tulajdonképpen jobb jövőt remélhettek volna. De még ezt is megtagadta tőlük a sors, mert a kontinensen nem látták szívesen a volt börtönlakók gyermekeit; az emberiség söpredékének tekintették, olyan kaszt tagjának, amely örökre meg volt bélyegezve. A szülők tehát tudták, hogy a Szakhalin-szigetén szabadságban született ennek a polgárnak is az lesz a végzete, hogy a számkivetés és kínzás átokkal megvert szigetének vad, elfajult életébe sodródik és előbb-utóbb börtönfalak közé kerül.

Amikor este asztalnál ültünk, hirtelen kinyílt az ajtó és egy férfi vagy helyesebben: egy férfi-kísértet lépett be. Rongyok burkolták, sebek és daganatok fődtek, meztelen lába össze volt zúzva-törve, szeme lázban égett és elárulta, hogy már régóta nem záródott le álomra. Belépett, az ajtónál megállott és rekedt hangon nyögte:

— Szaryn * . . . vizet!

A háziúr és a többi férfi fölugrott. Csaknem valamennyi ezt kérdezte:

— A nyomodban vannak?

— Noszoff hadnagy — suttogta a szökevény. — Már itt vannak a közelben.

Sokáig csönd volt. Akkor azután Liszakoff odalépett hozzája és fejét a rendesnél még jobban lehorgasztva, ezt mondta:

— Gyere velem!

Kimentek. Liszakoff körülbelül egy óra mulva jött vissza. Tele volt izzappal és ruhája több helyen elszakadt, mintha sűrű tövises bokron dolgozta volna magát keresztül.

— Már? — kérdezte Karandashvili.

Liszakoff szótlánul bölintott és odaült az asztalhoz. Néhány perc mulva lódobogást hallottunk, majd hatalmas ütések a kapun, miktől megborzadtunk. Parancsoló hang hallatszott:

* Toivajnyelv; a szökevények egyik jelszava.

— Nyissátok ki! Nyissátok ki!

A háziúr az ajtó felé ment, de a felesége visszatartotta és aggodalmaskodó hangon így szólt:

— Öltözködjél át és rejtsd el jól a ruhát. Majd én kinyitom a kaput.

Mindketten kimentek. Kisvártatva nehéz csizmájukban bejöttek a katonák, akiket egy alacsony, vöröshajú, szeplős tisztt, Noszoff vezetett. Megállott, keményen végignézett rajtunk és selypítve kérdezte:

— Hol van Liszakoff?

Embereim szótlanok maradtak, egész magatartásuk elárulta az alantásnak aggodalmát.

Nekem kellett helyettük felelnem:

— Egy pillanatra kiment, de mindjárt megint itt lesz.

— Kicsoda maga? — rivallt rám Noszoff és tetőtől-talpig végigmért.

— És maga kicsoda? — adtam vissza a kölcsönt. — Tiszti jelvénye van, de úgy beszél velem, mint egy ripők paraszt. Biztosan lopta ezt a válljelvényt, hogy maga iránt tiszteletre és udvariasságra kényszerítse az embereket.

Egészen kijött a sodrából és lehorgasztotta a fejét; szemében az ebben az országban otthonos félelem leskelődött. Köszönt és bemutatkozott:

— Noszoff hadnagy Pogibi helyőrségből.

A kölcsönös bemutatkozást irataim megmutatásával egészítettem ki, amelyeket a főkormányzó és más befolyásos férfiak írtak alá.

Most már egészen alázatós volt, de csak ideig-óráig; mert miután teát ivott «arraká»-val, amit magával hozott, megint ripőkösködni és szemtelenkedni kezdett. A fegyencekről csak mint kutyákról és csatornatöltelékről emlékezett meg és az egyik kocsist, aki nagyon közel ment hozzá, megütötte. Odavoltam a meglepetéstől, amikor láttam, hogy ez a vékonydongájú emberke egyetlen ütéssel a földre terítette nagy kocsisomat, aki pedig erős volt, mint a tölgy.

— Valamennyinek a kezét bilincsbe verni! — adta ki a parancsot Noszoff.

A parancsot hamar teljesítették és kivéve engem, egy

pillanat alatt mindenki meg volt bilincselve, még a kis Miska is, akit úgy látszott, mulattatott a lánc csörgése, mert állandóan rázogatta kis öklét.

— Csönd, pimasz! — ordított rá Noszoff és nagyot rúgott rajta.

Az én segédeim még jobban lehorgasztották fejüket, míg a szülők gyűlölettel pillantottak a brutális tisztre.

— Kutassátok át az egész házat! — volt Noszoff következő parancsa.

A katonák egyike néhány pillanat múlva behozta Liszakoff ruháját és csizmáját, amit a fészkerben talált meg.

— Volt itt valaki? — kérdezte a tiszt Liszakofftól.

— Nem volt — felelte.

Noszoff sokatmondóan mosolygott és rám nézett. Úgy látszik, hogy engem akar vallasni, de mégis meggondolta a dolgot és talán nem is akart ilyen egyenesen a dologra térni.

— Te láttál valakit? — fordult a háziasszonyhoz. — Hát te, hát te, hát te?

Egymást érték a kérdések, de a felelet mindig ugyanaz volt:

— Nem.

A fegyencek egyike sem árulta el a szökevényt, akit Liszakoff elrejtett, még a kis Miska is nem-et csipogott és tagadólag rázta vörös fejét.

— Nagyon jól van — vigyorgott Noszoff. — Vigyétek ezt a kis fickót és az ostorral verjétek rá ötvenet.

Hasztalan vettem magamat közbe; a tiszt igazolta magát azzal, hogy elővett egy könyvecskét, a helyőrség szolgálati szabályzatát. Benne voltak a szökevények, elrejtőik és segítőik számára kiszabott büntetések.

Amikor a katonák megragadták Miskát és az udvarra cipelték, szülei elsápadtak és az anya arcát ideggörcs torzította el. Mihelyt behallatszott a gyermek kétségbeesett jajgatása, Liszakoff komor szemével a tisztre nézett és ezt sziszegte:

— Ne verje meg, hadnagy úr! Ne verje a gyereket! Mindent megmondok.

Az anya zokogása és a többiek lánccsörgése kíséerte az apa elsuttogott szavait.

— Hé! — ordította a tisz. — Elég!

Amikor a katonák behozták a szobába a síró és jajgató Miskát, kimentem és lelki fölindultságomban céltalanul csatangoltam; nem akartam jelen lenni a kihallgatáson és azt sem akartam, hogy tanuként kihallgassanak.

Amikor visszatértem, Liszakoff lázasan az ágyban feküdt; kiáltozott, nyögött és átkozódott. Vastag ostorral százötvenet vágta rá, hátát borzalmasan összetépték és sok vért veszített. Az én embereim ötven-ötven ütést kaptak és képtelenek voltak velem tovább utazni. Liszakoff feleségét, mint a megszökött Vlasenko megérkezésének szemtanúját a tisz. magával vitte. Vlasenkot a katonák a háztól nem egészen egy mértföldnyire egy mocsár bokrában találták meg. A halálra rémült kis Miska a szoba egyik sötét sarkában szívettépően sírt és nem mert a lázában félrebeszélő apjához közeledni.

Több napig gondoztam házigazdámnak és embereimnek a sebeit, de végre mégis útra kellett kelnem nélkülök, nem észak felé, hanem vissza Pogibibe, hogy új segédet és más fuvarosokat szerezzek.

Pogibibe érkeztemkor a helyőrség parancsnoka, egy kapitány fogadott. Elmondtam neki a legutóbbi eseményeket és leírtam Noszoff ripókságát és kegyetlenségét is. A kapitány komolyan hallgatott végig és határozott hangon ezt felelte:

— Nekünk szigorú utasításunk van arra nézve, hogyan kell a fegyencekkel bánnunk és azon nem változtathatunk. Ön különben nem ismeri ezeket az embereket; ezek állatok, amiről nemsokára meg fog győződni.

A Liszakoff-esetben való közvetítő kísérletemnek meglehetősen kellemetlen következménye volt magamra nézve, amennyiben Pogibiben a hatóságok gondoskodtak, hogy utam folytatására ne kaphassak embert. Hírvívót kellett küldenem Duéba a fegyházgondnokság főnökéhez, aki azután határozottan megparancsolta a kapitánynak, hogy legyen a segítségemre. Mindez eltartott körülbelül egy hétig. Ezt az időt arra használtam föl, hogy ennek az, akkor egész Szakhalinban legészakibb telepnek a lakóit tanulmányoz-

zam. A lakók volt fegyencek, akik kitöltötték büntetésüket vagy akiknek a cár megkegyelmezett és a szárazföldről átjött minden elképzelhető elem. Ezek az utóbbiak mozgalmas és titokzatos multú kalandorok voltak. Kis vitorlásokon az okhocski tengerben levő Szent Jona-szigetre rándultak ki, ahol halat fogtak és tengeri halakra meg bálnákra vadásztak. Csempészéssel, tiltott pálinkafőzéssel és a bennszülöttekkel folytatott cserekereskedéssel is foglalkoztak és ezenfölül üzletszerűleg átsegítették a szökevényeket Szakhalinról a szárazföldre. Találkoztam itt oroszokkal, örményekkel, georgiaival, tatárral és törökkel. Ez a nemzetközi banda mint gonoszindulatú kelevény, mint utálatos parazita élőködött azokon a szerencsétleneken, akik a könny, a kín és az üldöztetés elátkozott szigetén laktak.

Pogibiben időzésem ötödik napján fölkeresett Liszakoff felesége. Tekintete most még merevebb és kétségbeesettebb volt, ajkát még elkeseredettebben szorította össze és arca fehér volt, mint a kréta. A fegyencek szokása szerint jó ideig szótlanul ült, a gondolatait rendezte és meghányta-vetette mondanivalóját. Végre megszólalt:

— Vallomásom után megengedték, hogy visszatérjek a házamba. Egy ismerős kereskedő lovat és kocsit kölcsönzött. Félúton Pogibi és a mi házunk közt az ön embereivel találkoztam; egyikük az erdőbe menekült, a többi felém jött. Amikor ön után kérdezősködtem és azt hallottam, hogy már Pogibiben van, balsejtelem fogott el. Lovamat gyorsabb haladásra ösztökéltem és fiatal este volt, amikor hazaérkeztem.

Nagy sóhaj szállt ki a kebléből és ökölre szorult a keze.

— Birtokunkat a tüztől teljesen elpusztítva találtam és mindjárt azt gondoltam, hogy Karandahsvili végrehajtotta az ítéletet az uram, a volt botozó ellen. A romokat átkutatva, ráakadtam az uram holttestére; átvágták a gégejét és szétzúzták a koponyáját. A kicsit nem tudtam megtalálni. Azután künn kezdtem keresni és végre rátaláltam a mocsár közelében egy bokorban. Halva volt, fejsze hasította szét a fejét. Úgy látszik, elmenekült, de a rablók féltek, hogy tanuskodni fog ellenük és meggyilkol-

ták. Mindenünk elégett, még a kutyák is ott vesztek a láncukon. Uram, mit tegyek most?

— Tégy jelentést a bíróságnál azok ellen a személyek ellen, akik gyanusak előtted. Rám számíthatsz. Mindent el fogok mondani, ami föltűnőt láttam ezeken az embereken. Szólni fogok az érdekedben a főkormányzónak is.

A szegény asszony, aki lemondással és hidegvérrel beszélt el borzalmas szerencsétlenségét, sokáig szótlánul ült a szobámban. Mivel nem kaptam választ, megkérdeztem:

— Nos, mikor látsz hozzá a dologhoz?

Fölemelte a fejét; az arcán olyan kétségbeesés és sötét boszúszomj ült, aminőt még sohasem láttam. Egy pillanat múlva akadozva, megható hangon beszélni kezdett:

— A kormányzó nem tudja visszaadni a fiamat; már késő . . . Mit törődöm a vagyonnal és szabadsággal? A vér vért kíván . . . Ne gondoljon rólam rosszat uram, ha majd később hall rólam valamit . . . Amióta elbocsátottak a börtönből, békén voltam, semmi rosszat nem tettem. Lelkem békéjét azzal akartam megtalálni, hogy szerényen elvégeztem a munkámat abban a reményben, hogy így fejezhetem be kinnal teli életemet . . . De más volt megírva a sors könyvében . . . más . . .

Mélyen meghajolt előttem és köszönettel elfogadta a pénzt, amit neki adtam; azután szótlánul és látszatra nyugodtan, de belsejében tele ijesztő elhatározottsággal, távozott.

Ugyanaz este volt fuvarosaim egyikét valami lebujban szublimáttal megmérgezték és másnap Karandashvili csaknem életét vesztette a következő módon. Barátai házába maydanra (kártyaestére) ment. Késő éjjelig játszottak és ekkor hirtelen az ablakon keresztül rálöttek Karandashvilire, akit csaknem megöltek. Az őrző két gyanus személyt, aki közvetlen közelben rejtőzködött, elfogott, a meggyilkolt Liszakoff özvegyét és egy görög kiskereskedőt, aki a kétségbeesett asszony bosszújának végrehajtására hozzásegítette a méreghez és fegyverhez.

A szerencsétlen anyát természetesen keményen megbüntették és ezzel bizonyára végérvényesen megpecsételték

tragikus sorsát, mert többé valószínűleg nem sikerült neki megint kijutnia a falak közül, amelyeket előbb egyszer elhagyott, hogy új szabad életet kezdjen. Mi lett a sorsa, nem tudom, de azt tudom, hogy a Szakhalin-szigetén érvényes orosz törvények új gonosztetteknek voltak az okozói és gyakran még borzalmasabbaknak, mint azok, amelyeket megbüntetni iparkodtak. Liszakoff felesége e törvényeknek volt az áldozata; azok ellenben, akik ezeket a törvényeket hozták és alkalmazták, később vagyonukkal és életükkel kellett hogy megfizessenek a bolsevik bosszúlóknak.

HARMINCADIK FEJEZET.

Az onori bosszúálló.

A Pogibiben történt tragikus események után és miután új segédeket és friss élelmiszert szereztem, a keleti part felé indultam, mert ennek közelében voltak azok a petróleumtelepek, amelyekről hírt kaptam.

Először északkeleti irányban átdolgoztam magamat egy erdővidéken, amelyen néhány alacsony hegylánc vonult át. Az okhocszi tengeren, amelybe a Tim, Nutovo- és Poata-Szyn folyók ömlenek, két öblöt, Nyisket és Nabilt kerestem föl. Ezeknek az öblöknek a közelében mocsaras vidéken rátaláltam néhány helyre, ahol a petróleum áthatolt a fölötte levő rétegeken és kis tavakat alkotott. Ezek idővel részben elpárologtak. Medencéikben ekkor már csak az úgynevezett kir vagy megsűrűsödött oxydált kerosen volt. Már ötszáz lábnyinál csekélyebb mélységben palagyaagra akad az ember olaj nyomával. A petróleum vegyi összetételére és fizikai alkatára nézve hasonlít a kaukázusi olajhoz, mindenesetre harminc százalék tiszta petróleum van benne. Ezek a petróleumtelepek ugyanabba a geológiai korszakba tartoznak, mint a sziget széntelegei. A Nyisk-öböltől különféle nagyságú földalatti rezervoár egész sora terjed messze délre és még a Róka-szigeten is, a Patientia-öbölben, a mélyebb geológiai rétegekben petróleum nyoma található.

A sziget keleti partja hivatalosan nem lakott rész. A bennszülötteknek néhány kis telepét, Pilngit és Unnut, találtam ott, továbbá kanadai és japán csempészek egy-két raktárát. Ezek a betolakodók, mivel félnek, hogy a kormányzósági hajók, amelyek időnként szemleutat tesznek a sziget körül, fölfedezik őket, a csónakjaikat kihúzzák a partra, befödik szénával, az árbocot pedig ágakkal tűzdelik meg, hogy fának lássék.

Ezek az idegenek cserekereskedést űznek a bennszülöttekkel; prémért, aranyért, halcsontért és halzsírért dohányt, gyujtót, tűt, gyapotárút, ópiumot, pálinkát és játékkártyát adnak nekik és így elterjesztik köztük az iszákosságot és a kártyázást. Az idegen kereskedők a Tim és Nutovo folyókból édesvízi gyöngyöt is szednek, édesvízi rákot — a létező legnagyobb fajta, néha húsz hüvelyknyi hosszú — és ollótlan rákot, amit a napon megszáritanak és durva lisztté őrölnek. Az északi vidékeken ebből a lisztből tészta készül és kenyérszerű sütemény, amely nagyon tápláló és nagyon ellenálló minden klimatikus változással szemben.

A bennszülött ajnókon kívül itt Usszuriból és Amurból való goldákat, orocsonokat és manegrikat is találtam; ezek télen átkelnek a Tatár-szoroson és átszelik az egész szigetet, hogy a keleti parton tábort üssenek. Mint ezek a mongol nomádok, a szárazföld állatai, jávorszarvasok, szarvasok és tigrisek is megteszik az utat a jégen át. Ezek a vadállatok, amelyek elkerülik a nyugati part sűrűbb népességű részeit, kelet felé átvergődnek egészen az okhocski tengerig, hogy ott táplálékot keressenek és néha állandóan ott is maradnak.

A tigris nagy csapás az ajnóra nézve. Nemcsak a marháját és a jármos kutyáját rabolja el, hanem sokszor magukat a bennszülötteket is megtámadja és a csak íjjal és dárdával fölfegyverzett őslakókat egész telepek megszüntetésére kényszeríti. Az ajnók a goldáknak és orocsonoknak megengedik, hogy az ő területükön tábort üssenek és ott éljenek; ezért semmi fizetést nem kívánnak, nem is kötnek ki semmi mást, csak azt, hogy ezek a vakmerő vadászok győzzék le

a szárazföldről bevándorolt ijesztő betolakodókat. Ezek a nomád életet élő orocsonok és goldák voltak az elsők, akik hírt hoztak a szigeten előforduló petróleumról.

Jó darabra Pogibitől, ahová a petróleumhelyek megsemlélése után visszatértem, van a Mária-fok, a sziget legészakibb pontjainak egyike.

Értesülésem szerint ennek az előhegységnek a közelében egy vadász mocsarat fedezett föl petróleum és kir határozott jeleivel. Mivel még két hetem volt az engemet hazaszállító hajó megérkezéseig, elhatároztam, hogy fölkeresem ezt a helyet. Lóháton tettem meg az utat egy vezetővel, akiről magamnak kellett gondoskodnom. Meglehetősen elkedvetlenített, hogy az orosz hatóságok csak kitérő választ adtak, valahányszor katonát kértem kísérőül. Mivel arra kényszerültem, hogy Pogibiben magánvezető után nézzek, végre egy halászt szerződtettem, aki félig mongol, félig orosz volt, amely típus gyakori Szibériában. A sziget és a szomszédos tenger nyitott könyv volt neki és halászva meg fókára vadászva gyakran elkerült messzire északra, például a Jónás-szigetig és az Erzsébet-fokig. Nagyon kedvére volt, amikor megmondtam neki, hogy Mária-fok és Erzsébet-fok vidékét akarom bejárni; nagyon szerény bért kért, ezzel szemben azonban engedelmet arra, hogy két málháslovat vihessen magával.

Beleegyeztem és másnap hajnalhasadtakor egy ritkán használt, fűvel és bokorral benőtt erdei úton útnak indultunk.

Gusztoff hallgatag ember volt. Az egymáshoz kötözött lovakat száron vezetve előre lovagolt és sohasem nézett vissza, bár meglehetősen messze mögötte lovagoltam. Gyakran leszálltam a lóról és vadásztam, mert ott sok a császármadár és a fehér fogoly. Egyszer huszonnégy óra hosszáig időztem egy kis tónál, ahol nagyon sok volt a víziszárnyas. Nagyon változatos volt a fajtájuk, ami könnyen megmagyarázható azzal, hogy közel volt a tenger és a tó bővében volt a halnak, ami állandóan fölvetődött a nyílt vizen és a kákás területen.

Itt láttam először vándorló halat. Az első tótól csak

háromszáz méternyire egy kisebb tó, tulajdonképpen inkább fűvel és kákával benőtt pocsolya volt. Azt a benyomást tette reám, mintha élő hálnak megőrzésére szolgáló mesterséges medence lenne, mert a tócsa fölszíne sohasem volt nyugodt, hanem egész halrajok állandó mozgásban tartották. Esti szürkületkor a tó és a pocsolya közt csavarogtam, amikor egyszerre valamit mozogni láttam a fűben. Hogy az állatot vagy madarat fölriasszam, nagyot kiáltottam, de ennek semmi hatása nem volt. Erre gondosan átkutattam a fűvet és nagy meglepetésemre egy csukát fedeztem föl, amely a harmatáztatta fűvön a pocsolya felé vergődött, ahová nyilván a táplálék gazdagsága csábította. Ugyanaz este napnyugta után még egy másik csukát is láttam, amely viszont a nagyobb tóhoz tért vissza; ez annyira jóllakott, hogy a legutolsó halat már nem tudta lenyelni, a farka még kilógott a szájából. Az ilyen halvándorlásról már olvastam egyet-mást és most itt, Szakhalinon a magam szemével láttam, hogy ez a rendkívüli jelenség valóban előfordul.

Kevéssel azután, hogy ezt a tavat elhagytuk, az erdőben egy lovasemberrel találkoztunk. A legjobb férfikorban levő, tagbaszakadt ember volt; az arca, amelyet sűrű szőke szakáll körített, visszataszító. Amikor közelünkbe érkezett, az úton keresztbe állította a lovát, hogy elzárja továbbhaladásunkat. Vezetőm előre vágatott és szemével rám utalva, beszélni kezdett az idegennel, aki erre, hogy kis karavánunk tovább mehessen, oldalt a bokorba terelte a lovát. Amikor elhaladtam előtte, mellém lovagolt, nagyon udvariasan köszönt és megszólított:

— Bizonyára különösnek találja a mi szigetünket.

Nyíltan és őszintén megmondtam neki véleményemet a szigetről és lakóiról.

— Igen — mondá — ha ez a sziget más kézben volna, nem az oroszéban, bizonyára a leggazdagabb gyarmatok egyike lenne. Van itt minden: szén, petróleum, vas, arany, hal, értékes prém, foka és bálna. Igazi paradicsom! De itt csak a fegyencekre vigyáznak és azokat etetik; a sziget természeti gazdagságával nem törődik a hatóság, sőt e

szörnyetegek lélekzetével és holttestével megfertőzi a levegőt és a földet.

— Nem valami nagyon szereted a fegyházlakókat — feleltem meglepetve, mert szentül meg voltam győződve, hogy az elbocsátott fegyencek sorából kikerült telepes áll előttem.

— Ismerni kell őket, mint ahogyan én ismerem... fekete, gyalázatos lelküknek elvetemültségét — felelte ököltre szorított kézzel. — Ostoba a kormány, mert életben hagyja ezeket az elállatiasodott embereket. A nyugat, az okosabb; villamos székre ülteti őket és így megszabadítja az emberi társadalmat veszedelmes és fertőző jelenlétüktől.

— Nem hiszed, hogy a Szakhalin-fegyencek is megjavulhatnak? — kérdeztem.

— Uram — felelte nyersen — hogyan lehessen megjavítani azt az embert, aki, mielőtt idekerült, már többször ült börtönben és mindannyiszor valami átkozott gazzettért? Csak külsőleg emberek, de valójában lélek, isteni szikra nélkül levő teremtmények. Láttam ezt ezeknek a bestiáknak a gyermekein és unokáin, akiket lelketlen emberek nemzettek, tehát maguknak sincs lelkük; éppen ezért a legelső kísértéskor ők is gonosztevők lettek, sőt elvetemültségre fölülmúlták a szüleiket.

Mély meggyőződéssel és nagyon izgatottan beszélt, én meg azon törtem a fejemet, hogy ugyan kivel kerültem össze. Rendkívüli olvasottsággal és jó megfigyelőképességgel sokat gondolkodott Szakhalin jelentőségéről és szerencsétlen és ijesztő lakóiról. De ettől még nem lettem okosabb. Hát egyenesen megkérdeztem.

— Látom, hogy ön csak nem régen jött ide! — szólt nevetve — különben már hallotta volna a híremet. Én Bolotoff András vagyok.

Mivel a név nem mondott nekem sokat, tovább kérdősködtem: mióta van már Szakhalinon, honnan és miért jött ide stb. Azt felelte, hogy körülbelül hét év óta van itt és a tomszki kerületből jött. Azután egy pillanatig gondolkodott és folytatta:

— Vallásos küldetéssel jöttem ide, mert éreztem, hogy

ezeknek az embereknek szükségük van valamire, ami lelki ismeretfurdalásukat enyhítené és belsejükben elhallgattatná gonosztetteik viszhangját. Vallásos könyvet, bibliát, szentképet és keresztet adtam el és templomépítésre pénzt gyűjtöttem.

— És volt sikered?

Hallgatott és arca elkomorult.

— Kitűnő sikerem volt! — nevetett föl gúnyosan. — Látja ősz hajamat? Keresztény misszióm sikerének ez a bizonyítéka.

— Nem értem.

— Persze — fakadt ki — nehéz is azt megérteni, nagyon nehéz!

Dohányt kínált a pipámba, gyujtót adott és folytatta:

— Ha megengedi, egy darabig együtt lovagolok önnel.

— Kérem — feleltem.

Bolotoff mellett lovagolt és pipázott. Amikor végigszívta, kiverte belőle a hamút, a pipát beledugta a csizmaszárába és beszélni kezdett:

— Nagy szerencsétlenség hozott ide erre az átkozott földre, akkora szerencsétlenség, hogy szóval ki sem fejezhető. Véres könnyet sir a lelkem, ha róla beszélek! Otthon feleségem volt, akit szerettem. Meghalt és egy tízéves fiút hagyott hátra, okos, szelid és jó fiút. Haldokló feleségemnek esküvel fogadtam, hogy a fiút megvédem minden baj ellen és derék embert faragok belőle. Azt gondoltam, hogy az Isten bűneim büntetésekül szólította magához a feleségemet és elhatároztam, hogy jámbor cselekedetekkel fogom jóvátenni bűneimet. Teljesen vallásos eszmémnek kezdtem élni és szentképet meg könyvet adtam el, hogy pénzt szerezzek templomépítésre. Egész Szibériát bejártam a fiammal, aki a reménytelenül komor és istenverte falvakban csodálatosan olvasta föl a bibés a liát gyermeki ártatlanság meggyőződésével beszélt Istenről, a teremtőről és Krisztusról, a világ megváltójáról. Végül elhatároztam, hogy abbahagyom a vándoréletet és megtelepszem valahol, ahol a fiam iskolába járhat. Az volt a tervem, hogy vallásos tevékenységemet, amelyet Miklós, Szilveszter és Makáriász

püspökök annyira méltányoltak és segítettek, Szakhalin-szigeten való látogatással fejezem be, hogy itt azokért a szegény fegyencekért tegyek valamit, akik örökre elvesztették szabadságukat és emberi jogaikat. Mint rendesen, most is velem volt a fiam. Voltak itt emberek, akik úgy látszott, figyelemmel és őszintén hallgatták a szentírás szavait, amelyeket a fiam tele keresztény buzgalommal oly vonzóan olvasott föl. Hány fegyencnek a gyermekét tanította meg az olvasásra és írásra!

Egy idő múlva mindazt a pénzt, amit gyűjtöttem, el akartam küldeni Szibériába Makariász püspöknek. Onorban voltunk és én megbetegedtem, tehát a pénzzel a fiamat kellett elküldenem Duéba, a postára. Elment, de nem jött többé vissza. Egy teljes hónapig kerestem. Végre megtaláltam az erdőben; a koponyáját fejszével szétzúzták. A pénzzel együtt, amit annyi fáradsággal templom számára gyűjtöttem, még a ruháját és a cipőjét is elrabolták. Sokáig kutattam a gyilkosokat, míg végre megtaláltam őket. Azok az emberek voltak, akik gyakran hallgatták fiamnak fölolvását a szentírásból, ugyanazok az emberek!

Abbahagyta; nagyokat lélezett és arcának minden vonása gyűlöletet sugárzott.

— Most már értem, miért vagy olyan rossz véleménynel a sziget lakóiról — jegyeztem meg és szánakozva néztem a szerencsétlen apára. — De miért maradsz továbbra is itt?

— Hát azt hiszi, hogy e tett után nyugodtan tudtam volna élni, én, aki feleségemnek megfogadtam a halálos ágyánál, hogy vigyázni fogok a fiúkra és aki ezt az ígéretet nem váltottam be?

Bár elnyomott, de rettenetes szenvedélyesség csengett ki szavaiból. Nem tudtam semmit sem mondani és hallgattam, míg ő lázas izgalommal újra beszélni kezdett:

— Fölfedeztem a gyilkosokat. Koska, Szokol, Szelivanoff, Dormidontoff és Grenics volt. Mikor megtudták, hogy a nyomukban vagyok, Onorból Pogibi felé szöktek. A hatóság üldözte őket, de eredménytelenül. Én azonban végre valamennyit elcsiptem és a fejszémmel egyiket a másik után agyonvertem. A börtönök söpredéke, az elbocsátott

fegyencek erre halálra ítélték engem és ezt tudtomra is adták. Azt feleltem, hogy megölök minden egyes embert, akivel közülök találkozom és Isten a tanúm, hogy a szavamat be is váltottam. Ekkor az onori börtönből elbocsátott és megszökött fegyencek üzöbe vettek. Többször a kezük közé estem, kétszer háton szúrtak, eltörték a bordámat, de a sebeimet halálukkal kellett megfizetniök. Nem, senki az onori börtönből nem menekülhet előlem! A hatóság tudja, hogy másféle fegyencet nem üldözök; de ha Onorból szökik meg valaki, értesítenek és bosszúló kezem mindig eléri. Egy sem menekülhet előlem, nem, egy sem!

Bolotoff András így végezte bosszúló munkáját. Juravszki ezredes, a duéi büntető-zászlóalj parancsnoka később elmondta nekem, hogy Bolotoff vadászatból élve, a sziget minden vidékén csatangol és csak hírül kell adni, hogy Onorból megszökött egy fegyenc, Bolotoff azonnal előkerül; ilyenkor a fegyencről megszerez minden lehetséges adatot, mire hirtelen megint eltűnik. Ebben az esetben a hatóság nem is küldött senkit a szökevény üldözésére, mert tudta, hogy a «bosszúálló» úgyis elcsípi. A szökevény elfogásáért járó állami jutalmat teljes egészében templom-építésre adta és arra, hogy imádkozzanak meghalt fia lelki-üdvéért.

Sokáig nem tudtam attól a szorongató hatástól, szabadulni, amelyet Bolotoff elbeszélése tett reám. Tudtam, hogy a bosszúállás vágya rossz tanácsadó, de egyszersmind át tudtam érezni a haragot, a kétségbeesést és a gyűlöletet, amely ezt az embert eltöltötte. Búcsúzásakor kezet fogtam vele és ezt mondtam:

— Adjon Isten a szívének a nyugalmat!

Bolotoff jámborúl keresztet vetett és ezt susogta:

— Én is csak ezért az egyért imádkozom, de soha, soha nem találom meg a nyugalمامat.

*

Különösen hangzik, de sok év múlva még egyszer találkoztam a «bosszúálló»-val. 1920 januárjában volt, amikor a bolsevikok elől menekülve, Tomszkból minden áron

vissza akartam jutni Krasznnojarszkba. Érintenem kellett Bogotol falut, amelynek közelében egy hirhedt bandavezérnek a főhadiszállása volt, aki innen nemcsak közönséges utasokat üldözött rablással és gyilkossággal, hanem éppen így bolsevik biztosokat, hivatalnokokat és katonákat is. Mindenki kerülte ezt a vidéket és inkább a nagy országúton utazott északra, mint a vonat mentén. Mivel én már beletörődtem abba, hogy így vagy úgy elpusztulok, a vasúti vonaltól balra eső csaknem teljesen kihalt úton haladtam. Ezt az utat kétfelől vonatok szakadatlan láncá zárta el, amelyeket Kolcsak admirális seregei hagytak cserben és csak három hónappal később vitték el a bolsevikok. Bogotoltól nyugatra egy kis állomáson megállottam, hogy pihenjek és valamit egyek, mert fáradt voltam, éhes és átfagytam. Csak egy kis hivatalnokot találtam itt és néhány munkást, nem szólva arról a magános egyénről, aki az egyik sarokban ült és amikor beléptem, hirtelen fölugrott, de mindjárt megint leült és nagy szörmegallérjába dugta az arcát. Csak hosszú fehér szakállát láttam és éppen ilyen haját, amely nagy gyapjú-papakhája alól bozontosan kilógott.

A hivatalnok és a munkások, amikor arra kértem őket, hogy adjanak el nekem valami ennivalót, ridegen elutasítottak és egyáltalán nem akartak velem szóba állni. Mivel könnyű szánon utaztam, amely elé két elgyöngült ló volt fogva, elhagytam az állomásépületet, hogy szemügyre vegyem a lovakat és megállapítsam, el tudnak-e még cipelni tizenkét mértföldnyire, a legközelebbi állomásig, ahol talán jobban fogadnak. De a lovak, nagy bajomra, teljesen ki voltak merülve, szomorúan lehorgasztott fővel álltak és reszkettek a fáradtságtól.

Ekkor nagyot nyikorgott az állomási épület ajtaja. Megfordultam és az ajtóban báránybőrsüveggel és nagy szörgalléros rövid báránybőrbekecsben szélesvállú, fehérhajú, parasztot láttam állni, aki alaposan figyelt engem; végre megdörzsölte a szemét és így szólt:

— Tehát nincs mit ennie?

— Nincs — feleltem — nem is tudom, mit csináljak, mert ezek a lovak már nem tudnak elvinni a legközelebbi

állomásig. Talán megmondhatja, hol kaphatok kis kenyeret és valami zabot vagy szénát a lovaknak?

Halkan nevetett és ezt felelte:

— Nehezen fog menni a dolog, mert itt mindent elloptak, először Kolcsak katonái és utánuk a bolsevikok. De ha ekkora bajban van, majd én megvédegelem.

Tapsolt. Az erdőből, amelyet az állomástól csak a vasút választott el, egy lovasember bukkant elő. Az öreg a sínen át magához szólította, valamit súgott neki és engem fölszólított, menjek be vele az állomási épületbe. Néhány pillanat múlva visszajött a lovasember és zsákot hozott magával, amelyből egy üveg vodkát, poharat, kenyeret, tojást és kis sonkát vett ki és mindent letett az asztalra.

— Egyen! — mondta hozzám fordulva az öreg ember. — Te meg Alexis fogd ki a lovakat és etesd meg őket. Ez az utas ismerősöm. Hallod?

Nem sokat teketóriáztam és ettem, ahogyan egészséges ember, akinek tiszta a lelkiismerete, semmitől sem fél, de nem is vár semmit, enni tud.

— Nem fél ezen a vidéken utazni? kérdezte az öreg és elfojtott nevetéssel fölhúzta a vállát.

— Kitől és mitől féljek? Pénzem nincs és senkit nem bántottam. És ha meg kell halnom, azzal sem törődöm, elég volt ebből az életből! Gondolja meg: egész életemben dolgoztam, mint az ökör; semmit nem örököltem, senkit meg nem raboltam, mindent a kezemnek és a fejemnek köszönhetek; a bolsevikok mégis azt akarják velem elhitetni, hogy a nép kizsákmányolója vagyok, burzsi, vámpír, aki kiszívta a munkások vérét! Ezek az ostoba állapotok utálatlaltal töltenek el és nem bánám, ha megszabadulnék tőlük.

Az öreg hangosan fölnevetett és így szólt:

— Igen, a bolsevikok ostobák és el vannak átkozva, hogy ilyen ostobaságokat csináljanak, amelyek romlásba döntik őket. De itt könnyen veszedelembe juthatott volna, mert Bolotoff szabadsapatai bizonytalanná teszik Bogotol környékét. Bizonyára hallott arról, hogy Kusznecsk városában mindenkit megölt?

Annak a rettenetes vérfürdőnek a híre, amelyet egy vörös bandavezér rendezett Kusznecskben, mint a futótűz végigszaladt egész Szibérián és Bolotoff neve minden szívet rémülettel töltött el. Mert Kusznecskben Pervoff és Szadoff mérnököknek és másoknak a fejét karóra tűzték és nyilvános helyen kiállították, asszonyokat a legkegyetlenebbül megkínoztak, az intelligenciát megölték és minden iskolát, kórházat és templomot fölgyújtottak.

— Hallottam róla — feleltem — de nincs más választásom. Ezen az úton megyek és talán ez a végem. Elérem-e céloimat? Nem tudom. De minek törjem ezen a fejemet? Elég hamar megtudok mindent.

Ismeretlen vendéglátóm megint nevetett, mulatott azon, hogy mennyire nem törődöm az étellel és a halállal. De azután megint elkomolyodott és hozzám hajolva ezt kérdezte:

— Volt valaha Szakhalin-szigeten?

— Voltam, beutaztam az egész szigetet. De az már régen volt.

Az öreg fölkelte és felém nyújtotta a kezét:

— Emlékszik-e Bolotoffra, Bolotoff Andrásra, a bosszúállóra, akivel a Pogibiből a Mária-fokhoz szolgáló úton találkozott?

Hirtelen abbahagyta és csak kis idő múlva fűzte hozzá:

— Arra, aki a fiáról beszélt, akit Onor közelében megölték? Emlékszik?

— Lehetséges, hogy ön az? — Csaknem elállt a lélekzetem. — Borzasztóan megváltozott.

— Az bizony meglehet; azóta sok idő telt el és sok víz folyt le a hegyekről — mondta elgondolkozva. — Minden megváltozott és én is megváltoztam. Valamikor pénzt gyűjtöttem templomra, most pedig fegyvert ragadtam és mint a vizet, úgy öntöm az embervért.

— Akkor ön az a Bolotoff, a bandavezér... Kusznecskben!

— Igen — felelte meglegedetten és megrázta fehér üstökét — nagy örömet szerez nekem a dolog és minden út nyitva van előttem.

— Hogyan lehetséges ez? — kérdeztem meglepetve és egészen elfelejtettem, milyen ijesztő hírességgel van dolgom. — Szakhalinon az Onor-figyenceket üldözte és most az ellenkező oldalra fordult és azokat a kormányhivatalnokokat üldözi, akik azokkal nem éppen szeliden bántak!

— A dolog nagyon egyszerű — felelte. — Az első forradalom után a kormány megkegyelmezett a Szakhalin-figyenceknek és az elsők, akiket elbocsátottak az onori foglyok voltak, akiket mindenhová követtem. Erre a hivatalnokok engem fogtak el és ötévi fogságra ítéltek. Megszöktem és bandát alakítottam, hogy üldözsem azokat a kormányhivatalnokokat, akik szánalmat mutattak ellenségeim iránt. Jó leckét kaptak tőlem. A bolsevikok később ezeket a hivatalnokokat mind megölték. Azt gondoltam, hogy no, most valóban igazságos és őszinte emberek kezében van a hatalom és egy követ fujtam velük. De nemsokára láttam, hogy akik azelőtt Onorban figyencek voltak, azok most népbiztosok, tehát megint átnyergeltem és megkezdttem a bolsevikok üldözését. Ez az egész történetem! Nem tehetek másként, mert addig nem lesz nyugalmam, míg csak egyetlenegy is él az egykori onori figyencek közül. Nem lesz nyugalmam!

És öklével az asztalra csapott.

Hála a Bolotoffal történt véletlen találkozásomnak, az ő befolyásának területén békességben mehettem át. Bizonyára én voltam az egyetlen utas, aki védőlegénység nélkül zavartalanul mehettem át ezen a vidéken.

És így találkozásom a «bosszúállóval» az őserdőben, Pogibi és az okhocski tenger partja közt, később váratlanul megmentőmmé lett. Az élet sajátságos módon köti egymással össze az emberek sorsát és a véletlenek végső eredménye gyakran rendkívül titokzatosnak látszik.

HARMINCEGYEDIK FEJEZET.

Párbaj a medvével.

Bolotoffal való lovaglásom után minden újabb kaland nélkül jutottam el a Mária-fokhoz. A sziget egész északi része, amelyet bejártam, teljesen lakatlan volt, mert a két kis Motnar és Pilvo falu a nyugoti parton volt, távol az én utamtól.

Az erdőben mindenütt találkoztam medvével. Nem voltak nagyok és csaknem feketék voltak és ott hangyász-medvének nevezték, mert megeszik a hangyát és ezek lárváit, amit úgy ásnak ki a hangyabolyból. Ez a táplálék annyira izgatja a medvét, hogy nem aluszik téli álmat és még téli vackot sem csinál magának. A szibíriai vadászok nézete szerint a hangyászmedve nem külön medvefajta, hanem csak a barna medvének fizikailag elfajult egyes példánya, amely fejlődésében megakadt és sötétebb színt kapott. Minden esetre sokkal veszedelmesebb, mint a közönséges barna medve.

Az orocsonok és a goldák, akik nagyon gyakorlott medvevadászok, a hangyászmedvét gonosz szellemnek tekintik, amelyet időnként ki kell békíteni, hogy hatalmas szövetséges társul nyerjék meg. Ennek következtében csak akkor lőnek rá, ha erre különös körülmények kényszerítik őket. Orocsont sohasem láttam medve komára lőni, de nagyon különös és szerencsés véletlen folytán tanuja lehettem egy vallásos szertartásnak, amelyben egy ember párbajt vívott a medvével.

Nikolajevszk mellett történt az Amurnál egy orocson táborban. Elfogtak egy nagy, körülbelül hatszáz font súlyú medvét, bőrszíjjal megkötözték és egy erdei tisztásra cipelték. Ott rövid, erős, egymással szorosán összekötött cölöpökből készült kerítés mögé zárták. A saman kockát vett, hogy ki birkózzék meg a medvével. A sors egy körülbelül tizenhat éves fickóra esett, aki szemmelláthatólag örült a szerencséjének és büszke volt rá. Övébe kést dugott, bőrbliúzat lesimította és bement a bekerített helyre. Először szétvágta a szíjat, amellyel az állat össze volt kötözve,

azután a bekerített hely ellenkező végébe futott és ott a késsel a kezében harcra készen állást foglalt. A medve apó, vérben forgó szemével körülnézett, fölállott a két hátsó lábára és nekiment a legénykének. Ez nem várta meg a támadást, hanem lehorgasztott fejjel nekirohant az állatnak és míg balkarjával az arcát védte, jobb vállát alulról, a medve kinyújtott jobb talpa alatt nekifeszítette az állat hónaljának. Ezzel a medvének ezt a talpát harcképtelenné tette és csak a bal talpa maradt szabadon, amellyel meg is ragadhata volna a hátán, ha ezt késének villámgyors dőlésével meg nem előzte volna. A szúrás gyors volt, alulról fölfelé hasított és földre terítette a medvét, mielőtt rettenetes talpát használhatta volna. A fickót a legcsekélyebb sérülés sem érte és a medve kimúlt. Bennszülöttek így vadásszák itt a medvét a taigában.

A vallásos versenyharc befejezése után megtudtam tőlük, hogy a támadásnak az a titka, hogy a bal alsó kart alulról a medve teste ama részének kell nekifeszíteni, amely a mi hónaljunknak felel meg — azaz éppen ott, ahol a mellső láb a törzshöz csatlakozik — és a medvét meg kell akadályozni, hogy mellső talpát használhassa, de tették hozzá, senkinek sincs bátorsága, hogy így támadja meg a hangyászmedvét. Az orocsonok, ha terhükre van, fegyverrel ölik meg és a szívét megeszik. Így számolnak le a hangyászmedvével, ha nincsen elég figyelemmel emberi szomszédaira.

HARMINCKETTIK FEJEZET.

A fekete barát.

Északnak haladva végre megpillantottuk a tengert és a Maria-fok homokos partját. Madarak egész felhője lebegett a tengerpart fölött és lármájuk, rikácsolásuk betöltötte a levegőt. Amikor kijutottunk az erdőből, a parton a homokos alj fölött durván ácsolt nyirfatörzsekből készült keresztet láttam magaslani. Odalovagoltam és az ebben az országban uralkodó szellemmel kevésbé összhangzó következő orosz fölírást láttam:

— Tisztelet a magasban Istennek és békesség az embernek a földön és az élet tengerén!

Ez a keresztény szimbolum ebben a kietlenségben fölkelte csodálkozásomat és megkérdeztem a vezetőmet, hogy ki állította itt azt a keresztet.

Látható megindultsággal ezt felelte:

— A fekete barát!

Kérdésem éppen akkor hangzott el, amikor meglehetősen meredek homoklejtőn kapaszkodtunk föl, ahol a lovak csak nehezen juthattak előre. Le kellett szállnunk és a máhát át kellett csomagolnunk, hogy a teherlovaknak megkönnyítsük a följutást. Amikor végre kikecmeregtünk a futóhomokból, amelyet a szél hosszú hullámvonalakká bodrosított, éppen szemben megfeketedett fenyőgerendákból épült öreg, egyemeletes házát pillantottam meg. Északi végén valami kis toronyféle volt aranyozott kereszttel.

— Itt a fekete barát lakik, mondta a vezetőm. Nem tudom, itthon találjuk-e, mert ezeken a napokon rendszeren künn van a tengeren.

Odalovagoltunk a házhoz, de senki sem jött elénk. Csak amikor nagyokat kiáltottunk, bújt elő néhány ajnó és ezek nagynehezen elmagyarázták nekünk, hogy a barát a tengert járja, hogy ők messziről jöttek, mert tanácsot akarnak tőle kérni és meg is várják, míg hazajön.

Két napot töltöttünk itt és beszállásoltuk magunkat a barát házába, mert vezetőm biztosított, hogy a derék ember csak örülni fog ennek. Másnap virradatkor az ajnó-kutyák ugatására ébredtünk fel. Kimentem a ház elé és láttam, hogy éppen akkor nagy vitorlás csónakot húznak ki a partra. Amikor a vitorlákat már összecsavarták, három ember, aki biztosságba helyezte a csónakot, közeledett a ház felé. Eléjük siettem.

A legelül haladó magas termetű szerzetes volt; arca fehér, mint a galamb és oly sovány, hogy szinte azt hittem, csak csontvázat takar el fekete ruhája. Amikor meglátott, végigsimogatta hosszú fehér szakállát és gyors mozdulattal a fejére húzta a kámzsáját, amelyen amikor lelógott a homlokára, a fekete posztó szélén fehér keresztet vettem észre.

Mellén láncra fűzött nehéz vaskereszt lógott. Fókabőrből készült, magasszárú patkós csizmát viselt. Övére erős kötél volt kötve, míg bal csuklóján nagy csontgyöngyökből készült olvasó volt. A kámzsa csaknem egészen elfödte az arcát, de mégis megláthattam szemének okos, kutató tekintetét, fehér sűrű szemöldökét, keskeny sasorrát és finoman ívelt száját, amely vasakaratról tanúskodott.

Amikor közelebb jöttünk egymáshoz, megdöbentett, hogy lánccsörgést hallottam, aminek jelentőségét ebben az országban jól ismertem. Fejemben ez a gondolat cikázott át:

— Csak nem fegyenc ez az ember is?

De a fekete barát ebben a pillanatban fölemelte fekete kezét, a kereszt jelét vetette felém és aggastyánhangon így szólt.

— Az Ur áldja meg fiam megérkezésedet e vadonban.

Bemutakoztam és együtt bementünk a házba. Vezetőm és az ajnók a bejáratnál várták a barátot, letérdeltek és lehajoltak előtte a földre. Amikor azután kezét a fejükre tette és megáldotta őket, talpra ugrottak és szeretettel megcsókolták az aggastyán kezét. Bement a szobájába, ahonnan nemsokára könnyebb csuhában jött ki. A kámzsája vissza volt hajtva és látni engedte hosszú, hófehér haját.

Egy napot és még egy éjjelt töltöttem ebben a különös házban. Oroszország és más országok politikai életéről, tudományos és vallási mozgalmakról, néhány kiváló politikusról és tudományos körök előkelőségeiről kérdezősködött tőlem és egyszerre csak, teljesen váratlanul kitünő franciasággal kezdett beszélni, mert föl akart világosítani arról, hogy még némi üzleti dolgot kell elintéznie a vezetőmmel, aki élelmiszert hozott neki és hogy beszélnie kell az ajnókkal is, akik orvosi segítségért jöttek hozzája. Majd ha mindezt elintézte, zavartalanul hosszabb ideig is elbeszélgethetünk.

De csak a vacsora után volt némi pihenője. A vacsora egy tál étel, friss hal volt. Már ötven év óta nem evett a szerzetes húst és ez nem is került sohasem az asztalára. Nagyon keveset evett és tulajdonképpen ezt is csak akarata

ellenére, mert föltétlenül szükséges volt. Kis pohár teát ivott cukor nélkül, rövid hálaimát rebegett, azután kissé kényelmesebben helyezkedett el egy padon, amely foltos fókabőrrel volt leterítve.

Részletesen be kellett neki számolnom Pétervárról és Moszkváról. Amikor megtudta, hogy egyideig Párisban tanultam, olyan tudósok felől kérdezősködött, mint Lichtenberger, Réclus, Roux, Boussinesque, Flammarion és Poincaré. Élénken érdeklődött Tolsztoj Leó, Szolovieff Vladimir és Korolenko író iránt, akiket mind személyesen ismert, mert sokat utazott Európában.

Alapos jártassága volt minden irodalomban és nagy tudást, finom kritikai elmét árult el. Abból azonban, amit mondott, kitudtam, hogy személyes összeköttetése a mai élettel és a megfelelő érintkezés már körülbelül harminc évvel ezelőtt megszűnt. Ebben az emberben annyi méltóság, bölcsesség és fönséges nyugalom volt, oly mély életismeretről és olyan előkelő gondolkodásról tett tanúságot, hogy nem akartam őt kikérdezni. Megvártam tehát, amíg maga beszél majd fiatalabb éveiről. Nem hiába vártam erre.

Észrevette, hogy többször meglepetve fölfigyeltem a láncsörgésre, amely még a legcsekélyebb mozdulatára is hallhatóvá lett. Föltekintett, okos kék szemével az arcomba nézett és halkán ezt mondta:

— Verigi van rajtam, lánc, amely a hátamat keresztezi és a csípő magasságában erős lakatban végződik és lószőringet viselek. Azért teszem ezt, hogy testemet sanyargassam. Ezt a könnyű vezeklést önként szabtam ki magamra, mert nagy gonosztevő vagyok.

Nem mondtam ellent, hanem csak nyíltan a szemébe néztem.

— Gonosztevő vagyok, hallja? Kérdezte türelmetlenül.

— Igen, hallottam, felelém.

— Nos és mit szól hozzá?

Hangjából kíváncsiság és türelmetlenség csendült ki. Vállat vontam és a szerzetes kék szemébe nézve, nyugodtan így feleltem:

— Néha mindannyian nagy gonosztevők vagyunk,

atyám, de mindenikünk, ha akar, a maga gyóntatója és a maga legszigorúbb bírója lehet!

Az öreg egy pillanatra lezárta szemét és rövid hallgatás után kíváncsian rám tekintve ezt kérdezte:

— És azután?

— Azután? Borzasztó dolgok történhetnek, ha valakinek elég ereje van ahhoz, hogy titkos gonosztetteit fölismerje. Megőrülhet vagy kegyetlenül vezekelhet vagy egészen más emberré is válhatik.

— Fiam, maga fiatal, de úgy beszél, mintha ismerné az életet.

— Atyám, feleltem, az élet problémái hosszú időn át szorongattak engem minden oldalról, olyan életnek a problémái, amely kegyetlen volt, hidegen számító és tele alattomos kísértéssel. Ismerem jól az életet és tudom, mit ér. Tudom, hogy a nem teljesült kívánság a legerősebb kísértés. Tiszta, de gyöngé, síró lelkű mártírrá teheti az embert vagy gonosztevővé, akinek fekete, gyűlölködő és vérszomjas a lelke. Csak egészen erős ember küzdheti ki magának a helyes utat. Az ön élete, ha kemény is és csupa szenvedés, például szolgálhat másoknak és a működésének gazdag lehet az aratása.

A barát lehajtotta fehér fejét és mélyen elgondolkodott. Sokáig tartott a hallgatása és most már tudtam, hogy egy sokat szenvedő és küzködő ember lelkének a vallomását fogom meghallani. Az aggastyán fölkelt, megtöltötte teás poharainkat és megint leült a padra. Azután megkezdte elbeszélését, amit időnként mély elgondolkodás szünete szakított meg:

— Igaz: csak erkölcsi kín semmisítheti meg vagy erősítheti meg az embert. Velem is így történt. Mi volt a gonosztettem? Az mindegy. Egyre megy, vajjon emberi testet vagy emberi lelket öltem-e meg. A gonosztett gonosztett és erkölcsi kint, a visszaemlékezésben szenvedést, önvádat és kétségbeesést okoz. A szenvedés ez útjának minden állomását végigjártam életemben. Volt fehér lelkem, volt fekete lelkem, azután egyáltalán nem volt már lelkem, mert nem éreztem vágyat, sem kielégülést. Végül minden valami

mássá változott, mássá, ami arra unszolt, hogy a többi ember életének szenteljem magamat. Körülnéztem, hogy erre alkalmat találjak, de sajnos a kultúra helyein erre nem nyílt megfelelő lehetőség. Az a társadalmi réteg, amely engemet vett körül, legyőzhetetlen nehézségekkel állott föladatomból. Kolostorba mentem tehát, egész Oroszországban a legszigorubba. Jámborsággal és alázatossággal gyorsan eljutottam a legfelsőbb szerzetesi fokba. De láttam, hogy a kolostori élet nem ad nekem békét. Ekkor felöltöttem lószőringemet és a verigit és egyik helyről a másikra utaztam, hogy hatáskört találjak, amelyben testvéreimért dolgozhatnék. Szakhalinra jöttem, megláttam a kimondhatatlan szenvedések e mélységét, azt a poklot, ahol élő emberek teste és lelke tüzes kínban eleped és fölismertem, hogy itt ezen a földön meg tudnám valósítani az álmomat. Ezen a téren dolgozni kezdtem, de a hatóságok magatartása lehetetlenné tette a munkámat. Hátat fordítottam a börtönöknek és az elbocsátott fegyencek telepeinek és idejöttem északra. Itt a bennszülöttek közt a kereszténységet terjeszttem és régóta az iszákosság, elerkölcstelenedés és kártyázás ellen küzdök, amit az oroszok és az idegenek hurcoltak be. A test és a lélek orvosaként működöm.

Nagyot sóhajtott és halkán hozzáfűzte:

— Úgy beszélek, mintha dicsekedni akarnék, pedig ez távol van tőlem. Úgy beszélek, mint a magam gyóntatója, mert én már elérkeztem életem végéhez. Egészen határozottan érzem. Sőt többet mondok: tudom, hogy ma tettem meg utolsó útamat a tengeren, amely oly régóta látott a hullámmain.

Ellenvetéssel próbálkoztam meg, de látván, hogy ennek semmi hatása nincsen, ezt kérdeztem:

— Miféle tengeri utazások azok, atyám, amelyeket megtett?

Azonnal olyan élénken felelt, hogy elárulta velem, mennyire a szívéhez nőtt a szóban forgó dolog.

— Innen a partról, a Tatár-szoros végéről gyakran látam, hogy a szél és a hullám halászokat és szakhalini menekülőket kisodort a nyílt tengerre, ahol biztos halál várta

őket. Keresztényi kötelesség a fuldokló megmentése. Sőt elmondták nekem, hogy az elsüllyedő hajók jele, amely a dróttalan táviró titokzatos nyelvén segítséget kér, ez a három betű: S. O. S., ami azt jelenti: Save our souls! (Mentsetek meg lelkeinket!). Itt az én területemen tehát hozzáfogtam ezeknek az elmerülő lelkeknek a megmentéséhez. Két régi barátomnak, keresztény ajnóknak a segítségével erős csónakot építettem, ezzel vihar idején a tengeren cirkáltunk, hogy megmentjük a hajótörötteket. Éjjel lámpás ég azon a homokzátonyon, amelyen a csónakom van.

Amikor ezt mondta, csöndesen nevetett és az ablakon át kimutatott egy magas rúdra, amelynek csúcsán lámpás volt.

— A lámpásban halzsírt égetünk és súlyos viharban tüzet gyújtunk és kirt öntünk bele, hogy a szél és az eső ki ne oltsa. Az én ajnóim nagyon gyakorlott és vakmerő hajósok. Majd bemutatom őket.

E szavak után tapsolni kezdett. A szobába belépett két öreg ajnó bőrkabátban, bőrnadrágban és csaknem övig érő csizmában. Borzalmas volt az arcuk, orr nélkül, ajak nélkül és szempilla nélkül, arc, amelyen egészen szabadon voltak a nagy, sárga fogak és mintha halotti koponya lett volna. Nem voltam kétségben az iránt, hogy miféle betegség éktelenítette el e csöndes, derék emberek arcát.

— Lepra? Kérdeztem.

— Igen, felelte a szerzetes. De csak nagyon lassan terjed, mert ezek az emberek már harminc év óta szenvednek tőle. Meg vagyok győződve, hogy nem ragadós, hiszen már olyan régóta együtt élek velük. Barátaim, akik évenként meglátogatnak, szintén mindig együtt voltak velük és egyikünk sem kapta meg a betegséget, bár egészen közel lakunk egymáshoz.

— Atyám, ön nagyon sok embert menthetett meg.

— Ez alatt a negyven év alatt sok mentés sikerült, mert nem várjuk meg, míg a hullámok elénk hoznak valakit, hanem magunk vitorlázunk le délnek és a tengeröböl északi részén cirkálunk, hogy segítségére legyünk a hajótörötteknek. Ezeken a vizeken mindenki jól ismer bennünket. Egy Kuriloff nevű költő, aki egyszer itt megláto-

gatott bennünket, úgy írt rólam, mint a «röpülő barát»-ról. Ha megszökött fegyencen segíték, a hatóság nem tiltakozik és nem csinál nekem nehézséget — miért, nem tudom. Nem vonom kétségbe, hogy minden megmentett szökevény előbb-utóbb elpusztul vagy megint börtönbe kerül. Tudom, hogy jobb volna neki, ha megfulladna, de úgy érzem, hogy ha föllázad és megszökik, még nem ment keresztül mindazon a megpróbáltatáson, amellyel bocsánatot nyerhet. Segíték rajta, mert alkalmat akarok adni neki arra, hogy végigélje mindazt a lelki szenvedést, ami talán megmenti lelkét a sötétség hatalmaitól, amelyek hatalmukba kerítették. Nem boldog és derült életnek mentem meg ezeket a fulladozókat, hanem csupa kín és vágyódás számára.

— A szökevények akik átkelnek a tengerszoroson, tudnak önről és működéséről?

— Persze hogy tudnak. Minden fegyenctelepen ismernek engem és mert a fegyencek nagyon babonásak, mielőtt nekiindulnak a veszedelmes útnak, puha kenyérből és szénporból kis fekete szerzetes szobrocskákat csinálnak maguknak. Ez az ő talizmánjuk, amely ha a tenger veszedelmes kezd lenni rájuk, odaszólítja az én csónakomat.

Az öreg halkán nevetett.

Már elmúlt az éjjel legnagyobb része és az eget a fölkelő nap messziről kémlelő sugara kezdte világosítani, amikor beszélgetésünket befejeztük. A fekete barát csörgő láncával fölkel a padról és rövid áldással jó éjt kívánt. A másik szobába ment, amely az ő cellája volt és még aztán is sokáig hallottam láncának csörgését és szavának halk hangját, mert a szerzetes napkeltéig buzgón imádkozott.

Alig volt még hat óra, amikor fölkeltem és kimentem az ajtó elé, ahol a páter már utasítást és megbízást adott a vezetőmnek.

— Korán kelt föl, jegyeztem meg, nem sokat alszik.

— Ilyen öreg legénynek nem kell sok alvás, felelte derülten, különösen ha nemsokára örökre kipiheni magát.

Néhány órával később lenn a keresztnél, ahová elkísért, elbúcsúztam a fekete baráttól. Áldásra emelt kézzel, mint egy magas fekete szobor, ott állott még sokáig. És

amikor visszanéztem, megint éreztem csöndes fönségét e titokzatos léleknek, aki egyedül neki ismert vétek miatt átszenvedte a lelkiismeret és emlékezés tüzes kínjait és végre állandó békét talált. Kerek egészet teremtett magából, amely tiszta és átlátszó mint a kristály, kemény mint az acél és amellet érzékeny mint a végtelen tenger tükre.

Duében már várt rám az «Alëut» hajó. A kapitány kijelentette, hogy előbb még a Tatár-szoroson a Mária-fokhoz kell mennie, mert megbízást kapott, hogy egy nagyherceg leveleit adja át a fekete barátoknak. Azt tanácsolta, hogy Duében várjam meg a hajó visszaérkezését. De én inkább vele utaztam, hogy még egyszer örülhessek a fekete barát látásának.

Hajónk két napi út után késő éjjel a foktól körülbelül másfél mértföldnyire lebocsátotta a vasmacsáját.

— Különös! mondta a kapitány. Az éjjel meglehetősen viharos, de a barát lámpása nem ég, mint mindig zord időben. Talán künn van a tengeren, de a szorosban nem találkoztunk vele. Kíváncsi vagyok, mit jelent ez.

Éjjel nem üheltünk csónakba, de másnap már korán reggel ott voltunk a szerzetes háza előtt. Amikor beléptünk, nem jött elénk senki. Minden olyan volt, mint máskor. Kiáltottunk és a cella ajtaján kopogtunk. Senki sem felelt, mire benyitottunk és — némán megálltunk.

Az öreg szerzetes előrebukva egy magas imapolo előtt feküdt, amelyen ezüst kereszttel kihímzett fekete bársonytakaró és biblia feküdt. A halál nyilván akkor lepte meg, amikor letérdelt és imádkozva lehorgasztotta a fejét. A kámzsája mélyen a fejére volt húzva és már megmerevedett sovány ujjai szorosán megmarkolták olvasója gyöngyeit.

Körülnéztünk a szobábam és megállapítottuk, hogy semmit sem vittek el; a berendezés egyetlen darabját sem tolták el a helyéről. A szobában az egyetlen figyelemre méltó tárgy az ablak mellett levő asztalon fekvő kicsiny, fehér, lepecsételt levélboríték volt. Ez volt ráírva:

— Vélem eltemetendő!

A boríték vékony papirosán át föl lehetett ismerni egy gazdag menyasszonyi díszbe öltözött nő képét. Fekete haján hosszú fátyol csüngött. A kép hátára kicsiny finom betűkkel ki nem böngészhető szavak voltak írva.

Mellette egy papiroslapra ez volt írva:

— Nyugodtan és békésen távozom innen. Az élet tengerének hajótörötteit meg lehet menteni. Megáldom őket Isten nevében!

A keresztnél, melyet ő állított, eltemettük a fekete barátot és elutaztunk.

Amikor elhagytam a kínok és vágyódások ez országát, az elátkozott szigetet, amely csörgő lánc utálatos zenéjétől viszhangzik, három, egymástól teljesen különböző mártírra való emlékezést vittem magammal.

Magam előtt látom a feleség és az anya szomorú arcát, merev, rémült és éber szemét, amelyet legutoljára a vigasztalan Pogibiben láttam. Hallom még Bolotoff András gyűlölködő szavait, aki fiának gyilkosait üldözte. És mindig előttem van a titokzatos fekete barát fönséges, átszellemlült arca, akinek végre sikerült az étellel kibékülnie.

És mindannyiuk fölött minden emberi szenvedés és küzdelem szimbólumaként kimagaslani látom a Mária-fok egyszerű keresztyét és rajta világítani látom a még egyszerűbb fölírást:

— Tisztelet a magasban Istennek és békesség az embernek a földön és az élet tengerén.

IV. RÉSZ

A NAGY ALTAI ÁRNYÉKÁBAN

PLATE VI

THE GREAT HALL, BRITISH MUSEUM

HARMINCHARMADIK FEJEZET.

A Kulunda-síkságon.

Sohasem tudhatja az ember, mit hoz a következő pillanat.

— Pétervárott a szobámban ültem és egy barátom levelét olvastam, aki meghívott, látogassam meg a birtokán és töltsen nála a nyarat. Mivel a fárasztó tél után, amelyet vegyi laboratóriumban kutató munkával töltöttem el, kimerültnek éreztem magamat, már éppen neki ültem az írásnak, hogy megköszönjem barátomnak a meghívást és elfogadjam, amikor hirtelen és türelmetlenül megszólalt a telefon.

— Halló!

Régi tanítómnak, Zaleski professzornak jól ismert hangját hallottam.

— Számítok önre, hogy holnap kutató útra jön velem. Rendben van?

— De hát hová megy?

— A nagy Altaiba, barátom, felelte nyugodtan. Fölkeressük a kevésbé ismert Kulunda-síkságot érdekes sós tavaival és az Altai hegységet, amely még szebb, mint az Alpések.

— De . . .

Ezzel a «de»-vel egyáltalán nem törődve, tovább folytatta a tudós:

— Ön mint vadász és író valóságos paradicsomot fog ott találni.

— Mit lehet ott vadászni?

— Medvét, szarvast, császármadarat és a hegyekben valami vadbivalyféle van, óriási hegyibika, olyasfajta mint a bölény.

— Rendben van, megyek, szoltam bele az élettelen hangtölcsérbe.

— Holnap három órakor indul a szibíriai exprezs.

Íróasztalomhoz ültem és megírtam a barátomnak, hogy nem mehetek. Szibíriába utazom, hogy fölkeressem az Altait, amelyről már annyi év óta álmodoztam.

Másnap a szibíriai exprezs kivitt minket a pétérvári gyárak füstölgő kéményei közül, ki az orosz főváros széles, pompás utainak lármájából és az Uralhegység és a síkságok szabad birodalma felé rohant velünk.

Utazásunk hatodik napján Szibíria tudományos központjába, Tomszkba érkeztünk. Az Altai-hegységben eredő és az északi Jegestengerbe ömlő, nagy ázsiai Ob folyam egyik mellékfolyója, a Tom folyó partján épült.

Itt a hatóságoktól megkaptuk a szükséges ajánló iratokat, az egyetemi könyvtárból pedig annak a vidéknek tudományos irodalmát, amelyet be akartunk járni. Az egyetem rektora rendkívül értékes fölvilágosítással szolgált az Altairól.

Néhány napi időzés után Tomszkban, egy kis gőzösön folytattuk utunkat, amely a Tomtól levitt bennünket az Obhoz. Itt fárasztó küzdelmet kellett folytatnunk a sebes ár, e hatalmas folyam homokzátonyai és a sok fatörzs ellen, amit a rohanó patakok cipeltek el a hegységből. Mivel gyakran meg kellett állnunk, hogy tüzfát vegyünk föl a gépek számára, csak nagyon lassan jutottunk előre. Akárhányszor megfeneklettünk a homokzátonyokon és mindannyiszor csak nagynehezen tudtunk róluk lejutni. Egy matróz a hajó orrán állandóan méregette a vizet és énekelte:

— Vigyázat! Három láb . . . Két láb hat . . . Kettő . . . Fenéken!

Ilyenkor azután ellengőzzel kellett megkísérelnünk a lejutást és a folyam más helyén kellett szerencsét próbálnunk.

A vidék is hozzájárult az út egyhangúságához, mert utunk lapos, fűzzel benőtt szigetek közt vagy egyhangú part mentén vitt, amely sűrű bokrokkal vagy kivágott nyírfák bokros utánhajításával volt fődve. Egyedüli örö-

münk az evés volt és nem is volt rossz az étvágyunk ezen a hajón, amely mint valami nehézkes teknősbéka, küzdött a sárga Ob árja ellen. Az élelmünkben szerencsére megvolt a szokatlannak az ingere is, mert a folyópartokon lakó halászok a szakácsot friss sörreggel és a lazac-család két olyan ízletes válfajával látták el, hogy időnként egészen elfeledtette velünk, mennyire teknősbékaszerűen mászik a hajónk.

Vége Novo-Nikolajevszkbe érkeztünk, amely akkor még csak kis város volt, most azonban Szovjetszibíria fővárosa. Az Ob jobb partján épült, keleti végén annak a rengeteg hídnak, amely itt átíveli a folyót. Ez a város, amelyet a folyó szorosán összekapcsolt a déli termékeny vidékkel és a vasutak a világ minden piacával kötik össze, akkor hihetetlen gyorsasággal növekedett.

Egy napot töltöttünk ebben a szibíriai kereskedelmi központban, azután ismét kimentünk a folyamra, elítélve arra, hogy harcban a zátonyokkal és a lesodort fával még végtelenül sokáig tovább másszunk és sőreget együnk.

Az volt a terv, hogy hajónk Barnaulba, Altai bányakerület fővárosába megy, ahonnan kocsin akartunk a Kulanda-síkságra utazni. Az Ob partvidéke Barnaul alatt nem oly festői, mint az a tájék, amelyet a fönséges és hatalmas Jenisszei mentén, a festőknek való ez álomországban láttam. Útunk ezért továbbra is egyhangú és fárasztó volt. Unalmunk csak egyszer szakadt félbe, a várostól északra ötven mértföldnyire. Ott egy ismeretlen falu házainak közelében egészen különös erdei drámának voltunk a tanui. A part közelében kis réten ló legelészett, amely nyírfához volt kötve. Az állat hirtelen fölkapta a fejét és egész súlyával és minden erejével el akarta tépni a kötelet. Amikor ez nem sikerült, körben futni kezdett és ijedten nyerített.

Eleinte azt hittem, hogy a ló a mi nagyokat fujtató gőzöszöktől ijedt meg, de csakhamar fölfedeztem az igazi, veszedelmes okot. Az erdőből nagy barna medve cammogott elő, rárohant a lóra, egyik talpával tarkón ragadta, míg a másikkal egy fába iparkodott belekapaszkodni. A ló kezdet-

ben maga után vonszolta, de a medvének végre sikerült egy fatörzset elkapnia. A következő pillanatban a ló a földre rogyott. A medve egyetlen hatalmas ütéssel szétverte a hátgerincét. Többször löttem, de a medve kereket oldott és eltűnt az erdőben.

Gőzösünk másnap reggel hangos füttyüléssel hirdette megérkezésünket Barnaulba.

A bányaigazgatóságnál és a császári koronatarományok igazgatóságánál, mivel részben ennek a területén kellett tanulmányokat végeznünk, a lehető leggyorsabban túlestünk a még szükséges formaságokon és a következő napon két teherkocsin, amelyek mindenikét három nemes puszta ló húzta, elindultunk nyugat felé.

Utunk eleinte nagyon festői dombok, az Altai-hegység utolsó nyúlványai közt kígyózott végig. Állandóan nyírfaterdőkön át hajtottunk, amelyeket sűrűn tarkítottak kis orosz falvak.

Mivel egy barnauli rendőrtisztviselő lovagolt mindig előttünk, hogy a lóváltást előkészítse és az út is pompás volt, gyorsan haladtunk tovább. Óránként tíz-tizenöt angol mértföldet tettünk meg.

Különös utazás volt. A ménesekből erős, de még be nem hajtott lovakat szakítottak ki és ezeket fogták kocsink, tatáruul: taranta, elé. Mialatt befogták, a parasztnak ugyancsak keményen bele kellett kapaszkodniok az ágaskodó lovakba. Akkor azután a kocsis, itt jamszcsik a neve, fölült a bakra és hosszú nyersbőrostorával, amelyet a nép nyelve knoot-nak mond, minden erejével megcsapkodta a lovakat, míg ugyanabban a pillanatban rászólt a parasztnokra, hogy eresszék el az állatokat. Az emberek félreugrottak és a kocsis, mintha vihar kapta volna el, a legközelebbi falu felé röpült. Ha egy-egy gyöngébb ló kezdett kifáradni, a kocsis megállás nélkül lehajolt, átvágta az istrángot és szabadjára engedte a lovat, hogy magát kipihenhesse és visszatérhessen a nyájához.

A rendőrünk, míg egyrészt nagy hasznunkra volt, hogy mindig friss lovak álljanak a rendelkezésünkre, másrészt a professzor folytonos zaklatásának lett az okozója. A parasz-

tok nagyrangú hivatalnokoknak tartottak bennünket és mert a kormányzónál előkelőbb személyiséget nem tudtak elképzelni, ennek gondolták a professzort és mindenféle kérvénnyel meg üzleti ügygel ostromolták. Az egyik faluban egy fiatal parasztasszony bepanaszolta az urát, mert megveri, ha részeg, a másikban egy házaspár az elválását kérte, míg a harmadikban egy paraszt bejelentette, hogy apját nem jogos örökösök megmérgezték. Nehezen lehetett ezeket az embereket igazi hivatásunkról, tervünk-ről és szándékunkról meggyőzni.

Nemsokára eltűnt az erdő és megkezdődött a fűvel benőtt síkság. A Kulunda-síkság rengeteg területén mindenütt juh és marha legelt. A lovas pásztorok talautkírgizek voltak, akiknek birtoka volt a pusztai legelő. A kormány azonban európai Oroszországból kivándorlókat telepített le ezeken a síkságokon és a legelők egy részét elvette igazi tulajdonosaiktól, a kírgizektől. Ez a bennszülöttek és a bevándorlottak közt heves civakodást és viszályt, sőt fegyveres harcot okozott. A kírgizek fegyveres kézzel védelmezték legelőiket és nyájaikat és amint már az erőszakra hajló Oroszországban történni szokott, gyakran vér folyt. Ezt persze vizsgálat és pör követte, amely elítélt kírgizekkel töltötte meg a börtönöket és bányákat. A prófétájukhoz imádkozó kírgizek a fogságban hasztalan próbálták megérteni, miért börtönözték be őket és természetesen csak az a gondolat fűtötte őket, hogy támadóikon, a rendőrségen és a bírákon bosszút álljanak.

A kírgizek, akikkel rendőrünknek Barnaulba történt visszaküldése után nagyon barátságos viszonyba jutottunk, sok szomorú tapasztalatról számoltak be nekünk, amelyet ez a békeszerető és kulturális tekintetben nagyon értékes mongol törzs tett és elbeszéléseik tele voltak kétségbeeséssel és izzó gyűlölettel.

A Kulunda-síkságot kis tavaknak, többnyire sós-tavaknak hálózata fűdi. A legnagyobb köztük a Kulunda-tó, amelyet délen keskeny mocsárszalag választ el a Kucsuktótól. Mindkettő sóstó; az előbbi negyven, az utóbbi csak tizenöt mértföld hosszú. E csoporttól nyugatra sóstavak-

nak egész hosszú láncolata húzódik, amely az Irtyszig terjed és e folyó túlsó oldalán a nagykirgiz és kiskirgiz törzsek területén még sok kisebb tócsopot van. A Kulunda-síkság tavai dél felé egészen a Belyaga-síkságig terjednek, amelynek másik oldalán a Zaiszang és Balkas vagy Ak-Dengiz rengeteg medencéi vannak, mint a rendszer legdélibb előőrsei.

Kétnapi utazás után végre a Kulunda-tóhoz érkeztünk. A délnyugati partján levő orosz faluban megállottunk, de csak éppen annyi ideig maradtunk itt, amíg egy kirgiz-jurtát, juhokat és kenyeret szereztünk és pusztai vándorlásunkra, valamint a tavon végzendő munkánkhoz lovakat és csónakot béreltünk.

Ebben a faluban egy rendőrrel találkoztunk, akinek jelenléte ismét arra kényszerített bennünket, hogy sok időt töltsünk el olyan dolgokkal, amelyek egészen kívül estek igazi tevékenységünk területén. Két napot töltöttünk el a kirgizekre nézve legfőbb és legrettenetesebb hatóság e képviselőjének társaságában. Távozása után a falu élete, amelyet a rendőr jelenléte korlátozott, ismét rendes és derült lett. Mindenekelőtt tivornyázás volt annak a megünneplésére, hogy hála a megjelenésünknek, a rendőr eltávozott anélkül, hogy valakit letartóztatott, megkorbácsolt vagy megzsarolt volna. De a tivornya következménye az volt, hogy a parasztok többször utcai verekezésbe keveredtek, amikor is nemcsak erős öklükkel, hanem furkósbottal és kővel is rettenetesen elagyabugyálták egymást. A törvényörének eltávozását követő estén tehát még betört koponyákat és összetört állkapcsokat kellett bekötöznünk.

De éjjel történt még csak a cifra dolog.

Néhány részeg paraszt portyázó útra ment a kirgiz nyájakhoz, amelyek körülbelül hat mértföldnyire legeltek, megölték a pásztorokat és sok juhot elhajtottak. A rablók tiszteletére azután új tivornyázás kezdődött.

Egyáltalán nem tudtunk aludni. A parasztok bejárták az egész falut, ordítoztak és részeg hangon énekeltek, kéziharmonikán játszottak és táncoltak, ablakokat vertek be és káromkodtak olyan durva kifejezésekkel, aminőket csak az orosz nyelv ismer. Végre mégis csönd lett. A részeg parasztok rész-

ben hortyogva a pocsolyákban feküdtek. Azt reméltük, hogy néhány napig nyugtunk lesz és alhatunk. De ezen az éjjelen nem akart véget érni a gyalázatosság és a rémület.

Alighogy lefeküdtünk, az utcáról rettenetes ordítást hallottunk:

— Tűz! Tűz!

Kirohantunk és láttuk, hogy már a falu mindkét végén házak égnek és a tűz más házakra is átterjedt. Oltócsapatot szerveztünk, de ez a vodkától félig elbódult paraszttal nem volt könnyű dolog. A tántorgó alakokat látva, a professzor megjegyezte:

— Ezek az alkohollal átítatott emberek tüzet foghatnak, mint a feldült spirituszlámpa.

A lángokat, miután csak két házat pusztítottak el, eloltottuk. Azután egészen kimerülve visszatértünk a szállásunkra és éppen ki akartuk magunkat pihenni, amikor kívülről újabb zenebona vert föl bennünket.

— Még egy kaland! — mondta a professzor. — Ez igazán kellemes egy hely! Gondoskodnak a mulattatásunkról!

Kimentünk és azt láttuk, hogy egy rakás paraszt körülfogott egy embert, akit ököllel és bottal alaposan megdolgozott. A gyújtogató volt. Az egész ügynek megvolt a maga külön ethikai színezete. A parasztok megtámadták a kirgizeket, akik ezért föl akarták gyujtani a falut.

A gyújtogatót a falu közelében a fűben elbújva találták és most meg akarták lincselni. Tulajdonképpen már félig halott volt; a csőcselék olyan rettenetesen összeverte, hogy feje és arca már nem hasonlított emberéhez. Félkarja a paraszttal való küzdelmében eltört és féllába is használhatatlan volt.

A kirgiz pártjára állottunk, amennyiben kijelentettük, hogy az illetékes hivatalnok megérkezéig fogságba kell őt vetni és majd az a hivatalnok ítélkezik. A helység polgármesterének is ez volt a nézete. Visszakergette a parasztokat, a kirgizt maga vitte el hivatali helyiségébe és elzárta az ajtót.

Reggel, amikor lovainkra várakoztunk, a professzor megkérdezte a polgármestert, vajjon értesítette-e a hatóságokat az éjjeli eseményekről.

— Nem uram, — felelte zavartan a falusi hivatalnok. — Erre már nincs szükség, mert — nem tudom, hogyan történt — éjjel valaki behatolt a fogolyhoz, kicipelte az utcára és fejszével agyonütötte.

Ilyen volt az élet a Kulunda-síkságon, amelyen régente, mint a sóstavak hálózata és a geológiai alakulatok világosan elárulják, egy rengeteg középázsiai tenger hatalmas csöndes víztömege állott. Most kiszáradt medencéjében erőlköcsileg egészségtelen, bűnnel és gyűlölettel megfertőzött élet sistereg. És ennek okozója egy nép, amely nyugatról jött, hogy a keleti népek szívében újra fölszítsa a gyűlölet tüzét, amely már régen kialudt.

A finomérzésű, emberiesen gondolkozó professzor ezt a legutolsó éjjeli gatzettet nem tudta szó nélkül hagyni. A parasztnak nagyon érthetően megmondta a véleményét, megvádolta őket, hogy az egész országot demoralizálják, szemük elé tárta bűneiket és megfenyegette őket, hogy panaszt fog tenni a kormányzónál, sőt a központi kormánynál is. Meg is tette és ezért sok kellemetlenség és bírálat érte, mert olyan dolgokba avatkozott, amelyekhez semmi köze.

Igaz, hogy némi hálát is érzett, amit meg is érdemelt azzal a kísérletével, hogy igazságot szolgáltatasson. A gyűjtő megmentésére irányuló fáradozásunknak és az ő tüzes tiltakozásának a híre valami úton-módon — erről pontosabb értesülést sohasem szerezhettünk — eljutott a kirgizekhez, akik ettől kezdve mindig készen voltak, hogy minden módon segítségünkre legyenek.

HARMINCNEGYEDIK FEJEZET.

Kirgiz farkasvadászat.

Amikor a Kulunda-tó déli partjára érkeztünk és ott fölütöttük a jurtánkat, néhány kirgiz lovagolt hozzánk és mindjárt a segítségünkre volt. Kieveztek velünk a tóra, elhozták a legkövőbb juhokat, gondozták a lovainkat és kalauzul szegődtek.

A Kulunda- és a Kucsuk-tó környékén tett kirándulásaimon e kirgizek egyike, Amdzaroff Szulimán, egy szemreváló, vakmerő ragadozómadár-tekintetű fiatal ember volt a kalauzom. Az ő segítségével megvizsgáltam a tavak vizének mélységét, a víz és a fenékiszap vegyi összetételét és megállapítottam, hogy ezek a tavak csak aránylag rövid idővel ezelőtt szakadtak el egymástól.

Itt és más vízmedencéknél gyakran vadásztam. Nem volt izgató és a sportembert nagyon kielégítő vadászat, mert a kákás tavakon csak kacsa volt és szalonka, az igaz, hogy mindkettő akkora mennyiségben, hogy egyetlen lövéssel gyakran több madarat ejtettünk el. Ezeken a tavakon pelikánra és bölömbikára is akadtam és a közeli síkságon ragadozómadarakra is, köztük a kondorcsaládba tartozó óriási Barcout-keselyűre. Barna madár csupasz nyakkal, amelyet puha szürke tollak gallérgyűrűje vesz körül.

Ezekre többször rálöttem, de eredménytelenül, mert nagyon óvatos madarak, amelyekhez különösen a nyílt síkon nagyon nehéz lőtávolságig közeledni. Amikor a professzor azt ajánlotta, tegyek próbát a mérgezéssel, néhány kacsát, szublimáttal és sztrichninnel kikészítve, kitettem ott, ahol ezeket a keselyűket láttam. Ezen a módon mindjárt az első napon két darabot csíptem el; az egyiknek szárnyhossza, egyik hegyétől a másikig mérve, hét láb és kilenc hüvelyk volt. E módszer első sikerének egészen váratlan, különös következménye volt: e pillanattól kezdve se keselyű, se más ragadozómadár nem nyúlt hozzá megmérgezett kacsáinkhoz. Két róka és egy görény azonban belekóstolt a családokba és ezeket haza is vittük.

Szulimán látván, mennyire lelkesedem a vadászatért, egy vasárnap titokzatos mosollyal nagy meglepetést ígért, azután elment. Türelmetlenül vártam vissza. Nemsokára őt, fiatal kirgizzel tért vissza és egy kitűnő sovány, csupa ideg lóval. Ezt az én nyergemmel fölnyergelte és föl szólított, kísérem el őt és társait. Nem akarta megmondani, miben tőri a fejét, de éreztem, hogy valami rendkívüli és hálás dologról lehet szó. És nem is csalódtam.

Amikor körülbelül tizenkét mértföldet lovagoltunk a

pusztában és egy nagy, bokrokkal benőtt mocsárterületre érkeztünk, Szulimán megállította a lovascsapatot és nagykomolyan szónokolni kezdett.

— A farkasok gyakran megrohanják nyájainkat és elrabolják juhainkat meg bárányainkat. Ezekben a bokrokban van a rejtekhelyük és most üzőbe vesszük őket.

— Te csirkefogó! — szaladt ki a számon. — Miért nem mondtad meg ezt nekem mindjárt? Akkor elhoztam volna magammal a fegyveremet.

— Arra nincs semmi szükség — felelte. — Kirgizmódra fogunk vadászni.

E szavakkal különös külsejű hosszúnyelű ostort adott nekem, rövid, erős, fonott szíjjal, amelynek végére súlyos ólomgolyó volt ráerősítve.

— Kísérőim majd kizavarják a farkasokat fedezékükből és kikergetik a síkságra. A lovaink nagyon gyorsak, utólérjük a farkasokat és az ostorral megöljük. Kunak!

Három kirgiz a mocsár körül a túlsó oldalra lovagolt, míg mi négyen többiek a bokrozat mentén foglaltunk állást különböző helyeken és vártuk a ragadozókat. A hajtók kiáltozva és lármázva behatoltak a sűrűségbe és néhány perc múlva kijöttek a farkasok. Olyan gyorsan futottak, ahogyan csak tudtak: a hasuk a földet érintette, a farkukat kinyújtották és a füluket hátrafektették a nyakukra.

— Utána, kunak! — kiáltotta Szulimán.

Megsarkantyúztam a lovamat, amely erre a vadászatra betanítva, röpiült mint a nyíl és egy nagy világosszürke farkast kezdett üldözni. A ragadozó látta, hogy mi készül és hogy a lovat megtévevse, tört vonalban kezdett ideoda futkosni a síkon. Meglepett a lovam okossága, mert anélkül, hogy bármiféleképpen kormányoztam volna, egyre változtatta az irányát aszerint, ahogyan a legkedvezőbbnek látszott. Egyre gyorsabban és gyorsabban vágatott, mindig balra az üldözött farkastól, hogy így lovasának megkönnyítse a lesujtást. A legvadabb, legizgatóbb lovaglás volt, amelyet valaha végeztem. Az volt az érzésem, hogy egyszerre az állatvilágban kaptam helyet és vadállatok primitív harcában veszek részt.

A farkas lassanként kifáradt, közte és köztem csekélyebb lett a távolság. Még néhány percnyi örült rohanás után, amellyel négy mértföldet tettünk meg, éppen melletttem volt a farkas.

Fölemelkedtem a kengyelben és teljes erőmmel lesujtottam. A farkas csaholni kezdett, egy pillanatra megtántorodott, de mint a villám ismét összeszedte magát és még gyorsabb futásnak eredt. A ló és a farkas közt életre-halálra újra megkezdődött a versenyfutás és amikor másodszor is utólértem, másodszor is rásujtottam, most azonban nem vaktában, hanem a fejére célozva. A farkas néhány ugrás után tántorogni kezdett; előrebukott, de még egyszer összeszedte magát néhány ugrásra, míg minden erőmmel rámértem azt a csapást, amely juhtolvaj-pályafutásának örökre véget vetett.

Még mielőtt a lovamat ez örült vágatás után lecsön-desíthettem és a farkassal teljesen végezhettem volna, oda-jött az egyik kirgiz, leugrott a nyeregből és elvágta a ragadozóállat gégéjét.

— Jakszi, ok jakszi djigit bek at! (Kitünő, nagyon kitünő lovas és ló!) — mondta a kirgizek egyike, amikor lasszóik végén három farkast vonszolva magukkal, hozzánk lovagoltak.

Zsákmányomat magam után húzva, néhány óra múlva ismét a jurtánkhoz érkeztem. A professzor a sátor előtt ült és azt mondta, hogy nagyon aggódott miattam. Pedig a megbízható és bátor Szulimán oldalán a legteljesebb biztosságban voltam és inkább azt hittem, hogy a professzor egyszerűen bosszankodott, mert magára hagytuk. Mert a nagy tudós nagyon szerette a társaságot és szívesen beszélgetett. Amikor megmutattuk neki az agyonütött négy farkast, hamar kibékült.

Ezt a ritka vadászatot állandó munka napjai követték. A tóra és a szomszédos síkságra tudományos fölfedező kirándulásokat tettem, kiegészítettem gyűjteményeinket és a folyók és források vizét elemeztem.

E kirándulások egyikén Szulimánnal messzire belovagoltam a pusztába, mert azt mondták nekünk, hogy vala-

hol azon a tájékon egy salétromos tó van. Az Irtysz-folyó közelében bukkantunk rá a tóra, de kiderült, hogy közönséges sóstó, egészen csekély magnéziumsó-tartalommal. Ezen az úton egy fölingerelt tarantula megsúrta kirgizem bal hüvelykujját. Bár itt van a tarantulák hazája, ez volt az első és egyetlen ilyen eset, amelyet a kirgiz síkon időzésem alatt átéltem. Szulimán csak akkor említette meg ezt a balesetét, amikor az ujja már hatalmasan megdagadt. Jód nem használt; a kirgiznek majd láza volt, majd pedig fájdalom gyötörte. Amikor újra megvizsgáltam az ujját, meg voltam győződve, hogy vérmérgezésről van szó és hogy föltétlenül operációra van szükség. Megmondtam ezt Szulimánnak és hozzáfűztem, hogy persze tévedhettek, de ha a diagnózisom helytálló, akkor nagy veszedelemben van. Száztizenkét mértföldnyire voltunk kulundai táborunktól és nyomasztó volt a hőség.

— Hát akkor, nem bánom, vágja le, felelte a kirgiz.

— Nincs nálam műszer, válaszoltam, csak zsebkésem van.

— Még egy bikát is meglehet ölni zsebkéssel, erősítgette, ezt a fájdalmat nem állom ki tovább, kunak!

Beleegyeztem és egy kövön maga Szulimán élesítette meg a késemet. Amikor azután alkohollal dezinficiáltam az ujját, kezét rátette ugyanarra a kőre és fogát összeszorítva szólt:

— Vágja!

A második izületnél levágtam az ujját és bekötöttem. Meglepett és bámulatba ejtett a kirgiz bátorsága és türelme. Nem rezsent össze, nem reszketett és egyetlen hanggal sem árulta el, mit szenvedett. Amikor elkészültem, fölállott, megköszönte és nyugodtan elindult, hogy befogja és fölnyergelje a lovakat. Azon aggódva, hogy talán kényrszerítő ok nélkül vágtam le az ujját, alkoholba tettem, hogy Kulundába hazatérvén megmutassam Zaleski professzornak, aki azt mondta, hogy ha ezt az operációt elhalasztottam volna, följobb terjedt volna az üszkösödés és akkor az egész kezét le kellett volna venni.

Szulimán, amikor ezt meghallotta, odajött hozzám, kezét a mellemre, majd a maga mellére tette és ünnepies hangon ezt mondta:

— Én a te kunakod vagyok és te az én kunakom vagy, ameddig élek. A prófétára esküszöm!

Szulimán a professzor ápolásában hamar meggyógyult. Nehány nap múlva a Kucsuk-tónál dolgozott velem. A tó ama részének, amelyet megvizsgáltunk, Szolonovka volt a neve és tulajdonképpen nem volt más, mint körülbelül hatvan láb hosszú, sósvízzel megtelt árok, amelynek lefolyása volt a tóba. Sajátságos geológiai tünemény volt az, hogy az ágyában negyvenhárom Fahrenheit fokú hideg források fakadtak, míg partjain két, nyolcvanhat és százhat fokos forró forrás vize ömlött beléje. Éppen ezért három különböző hőfokú vízréteg volt a tó Szolonovka-szakaszában.

A Kulunda síkságon végzett tanulmányainak befejezése után elbúcsúztunk a kirgizektől. Nem hittük, hogy néhány hét múlva még egyszer találkozunk velük a síkságon, amelyen északra, a szibíriai vasúthoz haladtunkban kellett átmennünk. Most Barnaulba tértünk vissza, ahonnan délkelet felé akartunk előrehatolni az Altai-hegységbe.

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET.

Egy nem egészen tudományos expedíció.

Nehány napot Barnaulban töltöttünk, ahol a bányamérnökök és a helyi hatóságok nagyon vendégszeretően fogadtak bennünket.

Barnaul kis város fehértörzsű nyirfával teli sok parkkal és a vagyonos lakósok mutatós téglaházaival. Meglehetősen sok a jómódú ember, mert a város húsz évvel ezelőtt egy aranybánya-kerületnek volt a központja. Az Ob és a Tom minden mellékfolyójának mentén vannak arany- és ezüstbányák. Akkor ott nagy vagyonokat szereztek a földből és fényesen élt mindenki. A barnauli hölgyek nem csak ruhájukat hozatták külföldről, hanem még a fehéreneműt is Párisból kapták. A császári koronatartományok igazgatósága később kisajátította a legnagyobb részét annak a területnek, ahol aranyat találtak; magánvállalkozást nem engedtek meg többé. E pillanattól kezdve az egész Altai-ke-

rületben meghalt az élet. Barnaul, Bijszk és Kusznecsk városok teljesen elvesztették a jelentőségüket és 1918-ban a bolsevikok még csak siettették a pusztulást azzal, hogy Barnault teljesen elhamvasztották.

Egy este az egyik mérnök lakásán Boganoff ottani rendőrfőnökkel találkoztam, aki bizalmasan elmondta, hogy pénzhamisító bandát fedezett föl, amelynek tagjai egyszerűsmind ismert utonállók és rablók és hogy ugyanaz éjjel el akarja őket fogni. Előre látta, hogy nagy harcot kell vívnia és ez a kilátás láthatólag megörvendeztette.

Mivel észrevette, hogy élénken érdeklődöm e dolog iránt, azt ajánlotta, hogy vegyek részt ezen az expedíción. Megígérte, hogy még reggel előtt visszatérünk.

Kérdőleg néztem előljáromra, mert nem voltam éppen meggyőződve, hogy ez az expedíció hozzátartozik vegyi és geológiai vizsgálódásunkhoz. Zaleski professzor megveregette a vállamat és így szólt:

— Az embernek gondoskodnia kell arról, hogy mindenben része legyen, amit fontosnak tart. Ön természettudós, de író is. Künn a puszta vegyi tanulmányokat végez; itt a városban irodalmi anyagot kell gyűjtenie. Csak menjen, talán nagyon érdekes lesz a dolog. De vigye magával a revolveremet.

Ezt a professzori revolvert azonban nagyon jól ismerem. Régiségtani különlegesség volt, legrégibb mintájú mordály, hihetetlenül rozsdás, azonkívül csak egy patron volt hozzája. A revolver mindig azoknak a tárgyaknak a listáján állott, amelyeket a professzor el szokott vinni expedícióira, de rendszerint a láda legaljára volt rejtve és ott úgy el volt ásva, hogy kilátástalan volt a keresése. Most sem találtam meg, de Bogacsoff egy jó Nagan-revolverrel és tolvajlámpával látott el. Kilenc óra felé már egy tágas, négy kitérő lőtől vont tarantászon ültem. Velem szemben egy Szokoloff nevű óriási, vöröshajú, elszánt arcú rendőr ült.

— Sokan vannak a rablók? Kérdeztem a rendőrfőnöktől.

— Öten vannak, volt a felelet. Amikor látta, hogy meglep a mi letartóztató csapatunknak csekély ereje, nevetett és azt mondta:

— Szokoloff egymaga is elég nekik, úgy dolgozik, mint a gép, nem mint az ember. Mi hárman vagyunk és így osztjuk be a feladatot: Szokoloff kettővel fog végezni, én is kettővel és ön eggyel. Jó lesz így?

Késznek nyilatkoztam arra, hogy vállalom a részemet.

— Hogyan kell azt az embert elfognom?

— Azt akarja mondani, hogyan tartóztassa le? nevelt Bogacsoff. Ragadja torkon, különben elmenekül.

Hogy az igazat mondjam: inkább néző szerettem volna lenni ebben a harcban, anélkül hogy tetteleg vegyek benne részt és anélkül hogy valakit torkon kellene ragadnom.

Közben a rendőrfőnök és kísérelője megvitatta a támadás tervét. Már néhány órája hajtattunk a folyópart mentén, amikor a távolból egy nagy falu fénypontjai tünedeztek föl. Az első háznál megálltunk. Szokoloff kiszólitotta a megijedt gazdát. Amikor a tarantász az udvaron volt, Szokoloff a kocsis szerepét játszó rendőrnek megparancsolta, hogy senkit se bocsásson ki a házból. A házigazdát arra utasította, hogy vigyen bennünket a csónakjához és a megadott irányban evezzen el.

Tisztességes utat tettünk meg az árral; a csónakút éjjelig, sőt talán még tovább tartott. Végre észrevettük, hogy a parton levő egyik kis házból lámpavilág szűrődik ki. Szokoloff rávetette magát az evező parasztra, torkon fogta, összekötötte a kezét és fölpeckelte a száját. Azután maga fogta a kezébe az evezőt és evezés közben ezt dörmögte:

— Most legalább nem fog fütyülni és nem figyelmezteti a gonosztevőket, akikkel ezek a parasztok itt mind baráti lábon állnak.

Magas parti töltés alján kötöttünk ki; egészen a vízre lelógó bokrok földték. A megkötözött parasztot nagy, hosszú csónakjának a fenekén hagytuk feküdni és a bokrok közt a ház felé lopódtunk. A gonosztevők nyilván egész biztosságban érezték magukat, mert őrt sem állítottak ki úgy, hogy közeledhettünk az ablakhoz és egy pillantást vethettünk a szobába.

Nagy olajlámpa fényében két férfi ült az asztalnál,

akik közül az egyik bankjegyeket vizsgálgatott és a másik különböző csomagocskákat csinált belőlük, míg a többi három egy kis sajtón e bankjegyek elkészítésével foglalkozott.

— Éppen a pénzügyminiszternek segítenek, súgta Bogacsoff és meglökött a vállával, de attól tartok, hogy meg kell szakítanunk a munkájukat.

A tolvajlámpával a kezében Szokoloff ment előre, követte Bogacsoff és harmadsorban mentem én. Amikor Szokoloff hirtelen fölrántotta az ajtót és a szobában termett, a gonosztevők egyike leverte a lámpást a padlóra és így elsötétítette a helyiséget. A gonosztevők revolverlövése nyitotta meg a harcot. Mindjárt utána egy lámpás fénygömbjében egy arc jelent meg, amelyre óriási ököl csapott le. Szótlan és kétségbeesett birkózás kezdődött. A két rendőr az egyik sarokba szorította az embereket és annyira szorongatták őket, hogy lőfegyvereiket nem használhatták. Hatalmas ökölcsapást, fájdalmas fölkiáltást és lezuhanó testek zajának zürzavarát hallottam.

De a hamisítók áttörték magukat és a szobában vad kergetőzés kezdődött. Engem lesodortak a padlóra és valaki keményen megrúgta a fejemet. Alighogy talpra állottam, utálatos ütést kaptam a szememre, egy másodikat meg a fülem mögé, amitől tántorogni kezdtem, mint a részeg, de dühös is lettem tőle. Amikor lámpásom fénye egy ellenséges arcra esett, rárohantam, de úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

— Így ni, hallottam Szokoloff fölkiáltását, ez néhány percig szép csöndesen fekvé marad!

Ugyanebben a pillanatban egy súlyos ököl megint nyakszirten sujtott. Hamar visszafordultam a lámpásommal és egy hatalmas tarkót fődöztem föl, amelyet erős ütésekkel kezdtem megdolgozni. A tarkó megrázta magát, megfordult és a fénysugárban . . . Bogacsoff arca lett látható.

— Nem muszáj éppen barátaidat ütni! ordította az egyik gonosztevővel birkózva, akit torkon ragadott.

Nem volt időm a mentegődzésre, mert le kellett számolnom a támadómmal, aki az asztal alá bújt. Mindenestre volt időm azt gondolni, hogy az első ütést, amely

mint a villámcsapás a földre sújtott, bizonyára egyik barátom adhatta, mert Bogacsoffon és Szokoloffon kívül senki sem üthetett ekkora erővel. Sikerült az embereket lefognunk. Nehány perc mulva az egész banda megkötözve és lehorasztott fejjel a csónakhoz haladt. Szokoloff vitte a pénzeszsákat és a lemezeket, míg a rendőrfőnök revolverrel a kezében sakkban tartotta a pénzhamisítókat. Én összevert szememet tapogatva és csunyán megdagadt tarkómat dörzsölgetve, mint utóvéd követtem őket. Nagyon szerettem volna tükörben látni az arcomat, mert attól féltem, hogy alaposan eléktelenedett. Amikor azután megláttam, meglepett, hogy a valóság mennyire fölülmúlta a várakozásomat.

Szokoloff a félelemtől egészen megzavarodott parasztot megszabadította a pecektől és a köteléktől, azután a foglyoknak, mintha csak libák lettek volna, összekötözte a lábait és elhelyezte a fickókat a ladikban. Elindultunk és a paraszttal együtt, akit a hatalmas Szokolofftól való félelem a legnagyobb erőfeszítésre ösztönzött, a falu felé eveztünk. Amikor már jó künn voltunk a folyamon, az egyik fogoly mint a kígyó, hirtelen fölpattant és nagyot ugrott a levegőbe. Eközben akkora erővel ütődött neki a csónak szélének, hogy víz hatolt bele és csaknem fölfordult. Amikor nagy loccsanással a vízbe esett, még megfigyelhettem, hogy a ragadó áramlat azonnal elkapta és elhurcolta a sötétségben, amely elrejtette a szemünk előtt a vakmerő kalandort. A rendőr többször utána lőtt, de semmi más hangot nem lehetett hallani, mint a golyók lecsapását a víz felületén. Amikor a faluhoz érkeztünk, messziről vízmentében hosszú elnyúló kiáltást hallottunk. A pénzhamisító diadalkiáltása volt-e, mert partot ért, vagy utolsó szava a halálküzdelemben és a ragadós, mély Ob most már csak a gonosztevő hulláját sodorta a Jegestenger mélyének hideg fogsága felé?

Bogacsoff megparancsolta, hogy tartsák készen a tarantászt és három parasztot kirendelt, hogy segítsenek a foglyokat őrizni, mi pedig a falu polgármesteréhez mentünk teára.

Egy kis olajlámpa csak gyéren világította meg a szo-

bát. Amikor azonban tükröt vettem észre a falon, eléje állottam, hogy arcom állapotát megvizsgáljam.

Megijesztett a torzkép, amelyet láttam. Jobb szemem egészen fekete volt és annyira bedagadt, hogy csak egy kis hasadék maradt, amelyen át a látószerv ügyel-bajjal csak éppen hogy kikémlelhetett. A tarkóm annyira megdagadt és úgy fájt, hogy csak nagynehezen tudtam a fejemet megmozdítani.

— No, ezek szépen elbántak velem, jegyeztem meg.

Derültnek iparkodtam látszani és meglehetősen kényeszeredve nevettem.

— Az már igaz, mondta Bogacsoff. Arca meglehetősen csunya. De ez nem tart sokáig. Ilyen esetekre kitűnő szerem van. És ha innen a hegyek közé távozott, senkinek sem fog föltűnni az állapota.

Nem tetszett, hogy a rendőrfőnök az arcommal szemben is hivatásszerű hűvösséget mutat; de hát mit tehettem? Zsebkendőmmel bekötöttem a szememet és hideg vízzel megmostam földagadt tarkómat. Bogacsoff nevetett:

— Ugyan minek? Hiszen ez semmi! Ön is egy jó szafotosat adott a tarkómra. A háború háború. Inkább igyék teát!

Másnap reggel ismét Barnaulban voltunk. A professzor miután bekötözte sebeimet, a fejét rázta és így szólt:

— Ejnye, ejnye! Ezek ugyancsak helybenhagyták ezen a kiránduláson! Nem tudom, szerzett-e irodalmi anyagot vagy sem, hanem a gyűjteményünk számára szép mintapéldányt hozott haza.

Fájdalmamban és kínomban a professzor e széljegyzetei helyt nem állóknak és elmésség híján levőknek tünnek föl nekem.

A pénzügyminiszter önkéntes asszisztensei ellen viselt különös expedició emlékeül néhány hétig nagyon fáradt és szomorú külsejű volt a szemem és a tarkóm merev.

HARMINCHATODIK FEJEZET.

Az aranykereső.

Zaleski professzor Barnaulban összeismertetett egy volt tanítványával, Zassz doktorral, aki abban az időben volt a diákja, amikor a tomszki egyetem elnöki székében ült. Zassz dr. magas, karcsú német volt, kék rövidlátó szemmel és határozatlan színű mindig kócos hajjal. Altai területben mint kitűnő sebészt ismerték, aki sohasem ivott, nem kártyázott, hanem feleségének bánatára csak ezeknek a szenvedélyeknek hódolt: lelkes vadász, elsőrangú lövő és nagy sportférfi volt.

Közelebbi ismeretségünk azzal kezdődött, hogy bevezetett a dolgozósobájába és megmutatta fegyvergyűjteményét. A vadászat minden neme számára a leghíresebb műhelyekből kikerült mindenfajta fegyver képviselve volt itt. Cseh Lebeda, belga Lepage, angol Scott, Pardey, Lancaster, amerikai Winchester és Remington, német Sauer és többféle francia és svéd gyártmány. Miután valamennyit végigmutogatta, vastagüvegű pászszemével rám tekintve, így szólt:

— Tudja mit doktor úr, elmegyünk együtt tüzokvadászatra. A fiatal tüzokok már röplősek és az öreg hímek már összesereglenek.

Természetesen nem elleneztem a dolgot és már néhány óra múlva ott ültem az orvos mellett kis kocsján, amely a nyirfaerdőn át vette kanyargó útját. A doktor spanielje mögöttünk szaladt. Mikor a városból körülbelül egy mérföldnyire egy magas fűvel benőtt nagy erdei rétet kerestünk, a spaniel mereven tartotta a fejét és sietve egy oldalvást levő bokorcsoporthoz ment. Az orvos megállította a lovát és fegyveréhez nyúlt. Ugyanabban a pillanatban fiatal császármadarak csapata szállott föl a fedezékből. Az orvos miután két lövéssel két madarat leszedett, hihetetlen gyorsasággal ismét töltött és még volt elég ideje, hogy a lelőtt párhoz még egy fiatal kakast hozzáfűzzön.

Meglepett, hogy mily pontosan és mily gyorsan lőtt.

Egész életemben még csak egy hasonló ügyességű vadászszal találkoztam, Ivanicky K. I. ismert szibíriai aranybányatulajdonossal, akit Pétervárott és Monakóban is híres lövőként ismertek.

A tulajdonképpeni vadászterületre haladtunkban ilyen módon huszonnégy császármadarat lőttünk le. A nyírfás végre eltűnt és a Belyaga-síkság legészakibb része terület el előttünk. Egy kis dombra fölkapaszkodván, lábunk alatt tágas síkot láttunk, amelyen egy tűzok-raj letelepedett.

Messzelátón egészen tisztán láttuk a nagy szürke madarakat hosszú lábaikkal és csőrük körül a sertekoszorúval. Nagyon hasonlítottak a pulykához, de karcsúbbak voltak és magasabbak. Az öreg madarak közt sok fiatalot láttunk sűrögni-forogni és egymással állandóan veszekedni. Amikor bennünket megláttak, menekülni kezdtek, látszólag egészen lassan, valójában azonban meglehetősen gyorsasággal.

Zassz kifogta a lovat és csak a fejféket hagyta rajta. Azután fogta a szárát és engem arra kért, hogy vele együtt a ló mellett menjek és pedig a lónak a madaraktól elfordult oldalán. Egyszerű, de hosszadalmas sztratégiai fogás kezdődött. A tűzokok körül nagy kört írtunk le és azután egyre kisebbedő körökben közelebb lopózkodtunk, míg már csak körülbelül hetven lépésnyire voltunk a madaraktól, amelyek ekkor nyugtalanzkodni kezdtek és mintha menekülni készültek volna, mire a doktor rámszólt:

— Lőjjen, de jól célozzon, mert csak két lövésre lesz ideje.

Kiugrottunk a ló mögül és mind a négy csövet kilőttük. Zassz két madarat megölt, én pedig egyet a szárnyán megsebesítettem. Ugyancsak futnom kellett utána a síkságon. Úgy futott, mintha struce lett volna és sokáig lőtávolon kívül volt. Végre meglássította futását — mert sok vért vesztett és úgy látszik, fájdalom kínozza — és még egyszer alkalmat adott nekem a lövésre. Huszonnyolc fontos öreg hím volt, olyan zsákmány, amelyért bizony érdemes volt a huszonöt mértföldnyi utat a porban megtenni.

Barnaulban időzésem alatt új ismerőseink egyikével-másikával többször kirándultam a városból. E ván-

dorlások egyikén az Ob partján kószáló, elhanyagolt, rongyokba burkolt, szálnalmas külsejű emberrel találkoztunk. Mihelyt meglátott bennünket, hozzánk jött és cigarettát kért, mert már három nap óta nem volt szívnivalója. Kérdőzködésünkre elmondta a szibíriai aranykerületekre jellemző következő történetet. Altiszt volt a póstán és amikor némi pénzt takarított meg magának, elhatározta, hogy aranyat keres és milliomos lesz. Egy szolgálatkész lélek tíz rubelért elárult neki egy föltétlenül jólfizető aranylelőhelyet és ettől remélt mindent, erre áldozta minden megtakarított pénzét és egy egész nyár munkáját, de minden eredmény nélkül.

— És most mihez akarsz hozzáfogni? Kérdeztem.

— Tutajt keresek az Ob folyón, hogy Novo-Nikolajevszkbe juthassak. Onnan megpróbálom Tomszk elérését, hogy visszamenjek a póstahivatalomba és megint tinta-nivaló legyek.

— Úgy látszik, beteltél már a milliókkal! vetette közbe társaságunk egyik tagja.

— Ő nem, felelt határozott fejrázással a sikertelen kincskereső, összegyűjtök egy kis tőkét, azután visszajövök ide, ahol — erről meg vagyok győződve — végül mégis sok aranyat fogok találni.

— Igen ám, de ha nem értesz a szükséges geológiai megfigyelésekhez, akkor talán sokáig várhatod az eredményt, figyelmeztettem őt.

— Enélkül nehéz, azt belátom, volt a válasz, de nekem már a véremben van a dolog. Most már ötödször próbáltam szerencsét, megszoktam. De bízom a szerencsémben.

Amikor leült mellénk és megette a kenyeret meg a vaját, amit a mi készletünkből adtunk neki, kalandoréletéről különféle történetet beszélt el.

— Egyszer Kusznecsk város közelében a Tom folyónál kerestem aranyat. Mindenemet elvesztettem és már csak ötven kopekkel a zsebemben tutajra vártam. Végre egy kicsi, csak tíz törzsből összekötözött tutajt láttam a folyón felém úszni. A tutaj végén kőből készült tűzhely volt, amelyen a gazda éppen a teáját főzte. Hosszú, csak nagy-

jában kiácsolt evezővel kormányozta a tutajt. Mikor rákiáltottam, a parthoz irányította a tutajt és én alkudozni kezdtem vele. Tomszkba utazott és egy rubelt kért, ha odáig elvisz. Csak amikor minden zsebemet kifordítottam hogy megmutassam, nincs több pénzem félrubelnél, ment bele abba, hogy elvisz ezért az árért. Vízmentében haladva néhány nap után sülyedni kezdett a friss döntésű fából készült tutaj úgy, hogy amikor Tomszkba érteztünk, mellünkig ért a víz. A falvakban a parasztok bámulva néztek bennünket és mindenféle kérdéssel csúfoltak:

— Hol van a hajótok? Min úsztok ti tulajdonképpen?

— A partról könnyű kinevetni az ilyen tutajosokat. De bennünket minden sellő és minden élesebb kanyarulat biztos elsülyedéssel fenyegetett, úgy hogy emberfölötti erőfeszítéssel sülyedő tutajunkba kellett kapaszkodnunk. A bőr lejött a lábunkról, törzsünkről és kezünkről, mert mindig vízben volt. Amikor a tutaj kapitánya meglátta a tomszki templomkupolákat, kicsinylő hangon ezt mondta:

— Igazán olcsón hoztalak el ezen a háromszázötven mértföldnél hosszabb úton!

— A tutajon a legtöbb időt azzal a tépelődéssel töltöttem el, hogy miféle fizikai törvények szabályozták a mi hajtóerőnket. Így azután érhetőnek találtam a parton álló paraszti barátaink kérdését. Végre célhoz értünk és ez volt a fődolog, nem a menetdíj, amit fizettem. Néhány nap múlva újra az irodában ültem, leveleket rubrikáztam és arról a gazdagságról álmodoztam, amely végül mégis csak az enyém lesz. Tudom és érzem, hogy milliomosnak születtem.

Előkelő egykedvűséggel fújta a füstöt és büszkén itta vadászüvegünkéből a tejet.

A szibériai folyókon ősszel gyakran lehet ilyen vakmerő, mindenre kész kalandor-alakokkal találkozni, akik amellet álmodozók is. Sokan a szibériai erdőkben vagy a folyók hullámai közt vagy egyszerűen éhségtől és betegségtől pusztulnak el. De föltétlenül követik őket mások, csábítatva az arany hatalmától, amelynek a mi korunk annyi tetterőt, szünetlen törekvést és találékonyságot áldoz föl.

HARMINCHETEDIK FEJEZET.

Isten színe előtt.

Nagy Péter kora óta nem egy vallási szektának, amelyet a cár üldözött, Szibíria volt a menedékhelye. A szekták hívóinek falvai és templomai Orosz-Ázsia őserdőiben és mély völgyeiben húzódtak meg. A tévtanok hirdetői, püspökök és próféták, ezekről a helyekről hatoltak be európai Oroszországba. A legkomorabb szekta Abbakum lelkész követője volt, aki Nagy Péter uralkodása idején élve elégettette magát. Ez a szekta azt hitte és hirdette, hogy az önként kiontott vér megválthatja az emberiséget az antikrisztus erkölcsromboló uralmától. Az öngyilkos-szekta két csoportra oszlott, amelyek közül az egyiket a két Rakicski-testvér képviselte és működésének területe Déloroszország volt. A két fanatikus testvér lelkét terhelte nem egy dél-orosz paraszt halála, aki az emberiség megmentése végett önelégetéssel vetett véget az életének. Az öngyilkosok második csoportját alapítójáról, Kolesznikoffról, kolesznikoffcinak nevezték. Ennek követői Szibériában és Észak-oroszországban laktak. Azt tanította, hogy ha az emberiséget igazán meg akarják váltani, akkor az öngyilkosságnak tényleges vérontással kell megtörténnie. Kolesznikoff meghalt a karai börtönben, de sok követője fölvette a nevét és Szibéria sok parasztját öngyilkosságba kergette. Egyik könyvemben leírtam az Altai-hegység szélén történt találkozásomat a Kolesznikoff-szekta egyik papjával. E közlemény terjedelmének megfelelően a pusztta tények előadására kellett szorítkoznom. Ama személyes élményeim beillesztésével, amelyek azt a találkozást átszőtték, kiegészítem most ezt a történetet.

Miután még egy ideig komplikált kémiai vegyelemzéseket végeztünk a bányagazgatóság laboratóriumában, elhagytuk Barnault.

Átkeltünk az Ob jobb partjára és délkelet felé Bijszk városba utaztunk. Az Altai gleccsereiből eredő két folyó, a

Katun és a Bija, itt egyesül és az Ob folyamot alkotja. Bijszk körülbelül ötezer lakósú tipikus szibíriai város, nagyon festőin épült a rohanó, hideg, szmaragdzöld vizű Bija folyó mellett, amely sziklás, erdővel sűrűn benőtt partok közt vergődik előre.

Bijszkből kiruccantam a Tom mellett levő Kusznecsk városba, amely akkor Istentől elrugaszkodott fészek volt, de rengeteg szénkorsz- és nagyfokú vasérctelepek fölfedezése nagy ipari vidék központjává tette. A szovjetkormány uralomrajutása előtt itt nagy kohászati és vegyi intézmények építésébe fogtak, amelyek idővel bizonyára bő forrásai lesznek Szibíria e része gazdagságának. Néhány szén- és ércpróbát elhoztam magammal Zaleski professzor számára. A város szomszédságában néhány kevésbé kiadós aranybányát látogattam meg.

Bijszkbe visszatérvén, tudtomra adták, hogy a professzort távirat üzleti ügyben Barnaulba szólította. Távollétét arra használtam föl, hogy még néhány kirándulást tegyek az Altaiba. Lovat béreltem, jól fölszereltem magamat vadászatra és a Katun jobb partja mentén délnek lovagoltam. Festői hegyvidéken és fenyőerdőkön át vitt az utam, amely hideg tajtékzó hegyi vizeket keresztezett. Az erdők pompásak voltak; fű vagy cserjefa nem volt bennük, csak óriási magasságú, sűrűn álló fenyőfák, amelyeknek a szélben csöndesen hajladozó csúcsai mintha mindig valami titkot súgtak volna.

Ebédre egy kis faluba tértem be, ahol a felnőttek közül senkisésem volt otthon; mindannyian a mezőn foglalatoskodtak. A falu egyetlen utcáján csak kutyák és gyermekek zajongtak. Az egyik házban végre fölfedeztem egy vén süket asszonyt, akinek jelekkel tudtára adtam, hogy enni szeretnék valamit. Ezt felelte:

— Nincs se kenyér, se tej, mert a gazda elzárta az éléskamrát; de halat süthetnék.

— Nagyszerű — válaszoltam — süssél hát halat!

— Péter, Péter! — kiáltotta az ablakon kihajolva — gyere ide. Vendég érkezett. Eredj, fogj néhány halat!

— Micsoda — kiáltottam a fülébe tiltakozásomat —

még csak most fogjátok a halat? Hiszen amíg elkészül, éhen halok.

— Dehogyan, uram, rögtön itt lesz az — felelte az öreg asszony és hozzáfogott a peccsenyesütő serpenyő tisztogatásához.

A fiú, aki körülbelül tíz éves lehetett, a pajtából rövid botra kötözött hosszúkás kosarat hozott elő és elindult.

— Várj egy pillanatig — kiáltottam — veled megyek.

A fiú kicsi, de mély patakhoz vezetett és ott fölkeresett egy mesterséges vízesést, amely mély lyukat vájt a sziklás fenékbe. Ahogyan a kanalat teszi az ember az edénybe, a fiú éppen úgy merítette bele a kosarat a lyukba és keresztülhúzza rajta. Most láttam csak, hogy az öreg asszonynak igaza volt. Öt darab meglehetősen nagy khairuszt vagy ázsiai pizstrángot fogtunk és néhány perc múlva akkora készletünk volt, amekkora elegendő még egy annyira éhes utasnak is, aminő én voltam. Félórával később már el is fogyasztottam az ízletes zsákmányt és áldottam a gondviselést, mert Ázsia vizeiben éhes utasok számára ilyen mindig rendelkezésre álló és pompás étel van.

Amikor a Katun mentén folytattam az utamat, az este egy kis faluban lepett meg, amelyben nem volt több tizenöt háznál. Kiszemeltem az egyiket, amely valamivel tisztábbnak látszott a többinél és szállást kértem.

— Kérem, tessék bejönni — mondta a háziúr, egy komoly külsejű öreg paraszt. — Társaságot is talál, mert éppen most érkezett meg Ongudaiból egy hölgy, aki úton van.

Lovamat bekötötte az istállóba, míg én bőrsákkal bementem a szobába, ahol az olajlámpa világánál egy feketébe öltözött fiatal asszonyt pillantottam meg, akinek nagy sötét szeme és intelligens, de szomorú arca volt. Amikor meghajoltam előtte, meglehetősen visszautasító pillantást vetett reám és köszönésem viszonzásául alighogy a fejével biccentett. Mialatt a háziakkal a vacsoránál ültünk, vele beszélgettem és megtudtam, hogy egy mérnök felesége és hogy Ongudaiba érkezett, amely Nyugatsibíria lakóitól sűrűn fölkeresett gyógyhely az Altai-hegységben. Meglepett, hogy ebben a faluban találkozom vele, egy alig járt

úton, de erre nézve nem kérdezősködtem, mert ez nem tartozott reám.

Éppen elkészültünk a vacsorával, amikor zajtalanul kinyílt az ajtó és egy magas, szikár férfi lépett be. Különös tüzes szeme volt és hosszú, fekete haja, amelybe már sok ősz szál keveredett, leomlott a vállára. Szerzetesi ruha volt rajta. Nyakán vastag ezüst láncon nagy ezüst kereszt függött.

Keresztet vetett és anélkül, hogy bárki is egy szót szólt volna, leült az asztalhoz. A parasztok tisztelettel és figyelemmel nézték az új vendéget. Egyenesen, szótlánul és mozdulatlanul ült. Titokban megfigyeltem és észrevettem, hogy az asszony, amikor szomorú, szinte tragikus szeme a szerzetes tekintetével találkozott, hirtelen elpirult és utána láthatóan elsápadt. És sovány ujjának ideges rángatózása elárulta a fölindultságot, amely keresztüljárta. A szerzetes is úgy egymásra szorította összekulcsolt ujjait, hogy keze egészen foltosnak látszott.

Valami készülődött ebben a helyiségben és ebben az elhagyott faluban, de micsoda? Írói ösztönöm arra kényszerített, hogy a talány megfejtése végett itt maradjak.

A szerzetes megivott egy pohár teát, fölkelt, a jelenlevőket mind megáldotta és némiképpen súlytalanul, de mégis sokat jelentően ezt mondta:

— Holnap vasárnap van. Én végzem az istentiszteletet.

Még egy éles és átható tekintetet vetett az idegen nőre, aki mélyen lehorgasztotta a fejét, azután kezét áldásra emelte, az egész társaság felé futólagosan keresztet vetett, kiment és gondosan becsukta maga mögött az ajtót.

Sokáig csönd volt a szobában.

Alaposan megfigyeltem az asztalnál ülőket és föltevéseim szerint minden arcot vizsgálgattam.

— Borzasztó ez a szerzetes — mondta végül mély sóhajjal a háziúr.

— Bizony — kontrázott két egyszerű parasztasszony — borzasztó!

— Szent ember — vetette ellen meleg és váratlanul erős hangon az ismeretlen asszony. — Ez a szerzetes nagy

igazságokat mond. És ha borzasztóak is, a bűneink nem százszor borzasztóbbak-e? És annál többet szenved éretünk ő, a szent.

Mialatt így belemelegedett, figyelmemet fölkelte az egyik ablak, ahol véletlenül egy árnyat láttam föltűnni, amely azonnal ismét eltűnt. Egy pillanat múlva megint láthatóvá lett és azután egy halvány arcot pillantottam meg aggódó szemmel.

— A lovam után kell néznom — mondám és kimentem.

Gyorsan a ház szögletéhez osontam és amikor körülkémlelődtem, egy jól öltözött embert vettem észre, aki megfélemlítve az egész világról, benézett az ablakon. Most már biztosra vettem, hogy valami komoly dolog volt készülöben ebben a félreeső erdei zugban.

Visszamentem a házba és éjjeli nyugalomra tértem. A vékony válaszfalon át sokáig hallottam a szomorú arcú asszony sírását és imádkozását, míg végre Istenhez, a béke és életerő adományozójához intézett hő és szenvedélyes imádkozásának mormogása elaltatott.

Reggel, amikor fölébredtem, kis tejet ittam, azzal az ürüggyel, hogy vadászni akarok, fogtam a fegyveremet és kimentem. A hegylejtőn bokrok közt elrejtöztem és vártam. Nemsokára néhány férfi és asszony jött ki a házakból. Jámborul keresztet vetettek és az erdőbe vívő mellékútra tértek. Az ismeretlen nő nemsokára ugyanabban az irányban követte őket. Amikor már jó darab útat megtettek, észrevétlenül követtem őket. Körülbelül két mértföldet tettem meg, amikor a cserjésben zörgést és lépések zaját hallottam. Fölemeltem a fegyveremet.

— Ne löjjön — szólalt meg egy tiszta és művelt hang és a cserjésből előbukkant az az ember, akit a múlt éjjel az ablakon láttam a szobába kémkedni. Mindjárt megismertem a ruhájáról és ápolt kis szakálláról.

Amikor kérdőleg ránéztem, megértett és kétségbeesett kézmozdulattal ezt susogta:

— Semmit sem mondhatok, semmit sem, nem merek mondani... De tudom, hogy nagy szerencsétlenség fog történni.

Láttam, mennyire kétségbeesett és megrémült és éreztem, hogy nincs jogom a firtatásra. Cigarettaival kínáltam és közömbösen megkérdeztem:

— Hová visz ez az út?

— Egy kis szkeethez (szektakápolna), ahol ma istentisztelet van.

— Köszönöm, Isten önnel — feleltem és az úton tovább indultam, míg ő nekivágott a bokroknak.

Időközben az erdő ijesztően és fenyegetődzően hallatni kezdte a szavát. A szél meghajlította és ráncigálta a fák csúcsát. A sötét égen át óriási sötétszürke felhő, a vihar hírnöke, vitorlázott. Előtte fehér, ronggyá tépett, alakjukat egyre változtató fürtös felhők rohantak. Valahol a bokrok közt karvaly kiáltozott, míg az erdő fölött borzalmas károgással varjúsereg keringett.

Az út, amely eddig az erdőben kígyózott, most kivitt belőle és pedig egy tágas, bokrokkal és nádassal benőtt mocsárterületre, ahol a puha talaj engedett a lábam alatt és besüppedt úgy, hogy a legközelebb levő bokrok minden lépésemre megremegtek és meghajoltak. Észrevettem, hogy az út alatt mély, csúszós pocsolya van.

Még csaknem egy órahosszáig mentem tovább. Akkor széles erdei rétre jutottam, amelyet komor fák körítetttek. A rét másik végén nyírfagerendákból összeácsolt kis kápolnát láttam, amelyet feketére festett az idő és kereszttel ellátott kis kupola magaslott föléje. Amikor odaérkeztem, éppen egy másik faluból jött néhány paraszt lépett be a kápolnába és velük bementem én is. A belseje sötét volt, szűk és a körülbelül ötven főnyi község zsúfolásig megtöltötte. A legsötétebb sarokban kerestem magamnak helyet és körülnéztem. Az egyetlen kis ablaknál közönséges deszkasztal állott vaskereszttel és bibliával. A bal sarokban a portól megfeketedett Krisztus-kép függött, előtte függőlámpásban két satnya viaszgyertya lobogott szomorúan. Aszerint, amint a kis lángnyelvek lelapultak vagy föl-emelkedtek, árnyék vagy fény surrant át a szomorú és aggódó arcú, töviskoszorúta Megváltó képén. Időről-időre mintha életre kelt volna a szeme és szenvedést meg könnyö-

ületet mutató szája mintha mosolygott volna. A parasztok tiszteletteljes félelemmel néztek föl az Istenfia arcára, amely szinte élt. Térdre hullottak, keresztet vetettek és homlokukkal a földet érintették.

Az asztal előtt, mintha kőből lett volna kifaragva, mozdulatlanul állott a szerzetes alakja. Sápadtan, égő szemmel mereven kinézett az ablakon és vékony ajka valamit suttogott. Az asztaltól nem messze az idegen nőt láttam térdelni; tekintetét a földre irányítva áhítatos imádkozásba látszott elmerülni.

A szerzetes hirtelen mozdulattal megfordult a közönség felé, tűzben égő szeme végigcsillogott az embereken és hangos szóval, amely mindenkit lenyűgözött, ezt hirdette:

— Lelki szememmel látom az Istent, e világ és lelkünk megteremtőjét látom közeledni, Istent, minden szerencse és minden gazdagság ajándékozóját, Istent, az emberi bűnök bíróját. Imádkozzatok és kérjétek egész lelketekkel, szívetek egész hevével, hogy testi alakban szálljon le hozzánk, mutassa meg magát nekünk és bennünket, bűnösöket méltasson jelenlétére.

E szavak után csaknem földig hajolt és kezét ki nyújtva, olyan testtartással, amely könyörgést és töredelmességet fejezett ki, végigment a község közepén, ahol utat nyitottak neki. Ahol elment, ott térdre hullottak az emberek és forró imádságot kezdtek suttogni; földre hajtott fejjel hiszterikus félelemmel és lelkiismereti mardosással sóhajtoztak. Kívülről behallatszott a szerzetes imája.

— Urunk, te könyörületes! Urunk, te a mi bíránk és nagy uralkodó! Jöjj a templomodba, ahol ha beléptél a házadba, nyájad teljesíteni fogja akaratomat!

A gyülekezet várakozásteljes borzongásban megmerevedett és visszafojtott lélekzettel térdén maradt. Mintha felelet lenne a szerzetes imádságára, behallatszott az erdő nyugtalanító zúgása, az erdőé, amelyet a kezdődő vihar korbácsolt végig. Távoli haragos mennydörgés bömbölt és behatolt a kápolnába.

— Itt vannak szolgálaid és rabszolgáid, ó Uram — hallottam a szerzetes közeledő hangját. Hogy a megfertőzött

földet tisztára mossák, készek vérüket áldozni a világ bűneiért.

A szél megint erőre kapott és behozta a haragos vihar szavát.

Egy pillanattal később láttam, hogy a szerzetes visszajön a kápolnába. Térden esúszott hátrafelé, arcával csaknem a földet érintette és kinyújtott kezével mintha valami láthatatlan alakot kísért volna. Senkisémet mert odapillantani, amikor a kápolna ajtaján bejött, mindenkit hatalmas, vallási borzongás tartott lenyügözve. Odapillantottam a szerzetesre és láttam, hogy senkisémet volt előtte. Tudtam jól, hogy a szél, a menydörgés és a vihar zúgása az erdőben véletlenül felelt a lázas szemű szerzetes szavaira, de mégis éreztem, hogy az én szívemet is borzongás fogta el és hogy agyam nem tudott hidegen és logikusan gondolkodni.

Azt az asszonyt kerestem. Még mindig térdelt, de szemét fölemelte a Krisztus-kép felé. Tágra nyitott, könnyel, reménnyel és várákozással teli szeméből oly erős hit sugárzott, hogy úgy éreztem magam, mintha a legkorábbi keresztény időkben, valami Nero vagy Kaligula korabeli, római katakombába kerültem volna vissza azok közé az emberek közé, akik holnap vadállatoknak vagy kegyetlen afrikai rabszolgáknak kiszolgáltatva az arénában fognak térdelni.

Gondolataimat megszakította a szerzetes, aki talpra ugrott és óriásként állt előttünk. Azután karjának kétségbeesést kifejező mozdulatával megint leroskadt a földre. Ismét fölállott, az asztalhoz futott, majd újra az ajtóhoz. Végre rekedt hangon kiáltotta:

— Te elmégy? . . . Nyájadat a bűn és gonosztett zsák-mányául engeded? Ne hagyj el, te nagy, könyörületes Isten! Fogadd el áldozatunkat!

Még egyszer a földre vetette magát, hogy rögtön újra fölkeljen. Megint a kápolna közepére jött és lélekzetfogyott, rekedt hangon sürgetően és parancsolóan kiáltotta:

— Isten népe, elhagy bennünket! A teremtő és király elhagy bennünket! . . . A földön ismét gonosztett, bűn és rémület fog uralkodni! Véretekkel kérjétek őt, hogy jöjjön! Vérrrel! . . . Gyorsan! . . . Gyorsan! . . .

A szerzetes szava a lelkek legmélyére hatolt, izgatott, megölte az akaratot, parancsolt és végül sziszegésbe átmenve, megismételte:

— Gyorsan! . . . Gyorsan! . . .

Nyögés, zokogás és mély sóhajtozás töltötte be az alacsony, fojtott levegőjű helyiséget. Az egyik sarokban mozgolódás támadt. A tolakodó tömeg utat adott egy fiatal, szélesvállú parasztnak, aki reszketve az oltárhoz ment és egyre ezt ismételte:

— Én . . . én . . . én . . .

Most olyasvalami történt, amire egyáltalán nem voltam elkészülve. A paraszt vadászkést vett elő és átvágott gégevel a földre zuhant.

A szerzetes kiegyenesedve ott állott a haldokló mellett és ijesztő hangon kiáltotta:

— Hulljatok arcra . . . arcotokra . . . Ő jön . . . ő, a nagy isteni megkönyörülő. Az Úr, aki a világ bűneiért kegyesen fogadta ezt a vért!

Ebben a pillanatban, éppen amikor mindannyian földre hullottak, vakító fény kápráztatta el a szememet és irtózatossá nagy dörgés rázta meg a földet. Mintha a kápolnát a levegőbe röpítették volna; a menyezetről por hullott alá és a kis ablak ezer darabra tört.

A halálra rémült parasztok reszketve feküdtek a földön és nem mertek fölpillantani, mert attól féltek, hogy meglátják Isten arcát és még egyszer meghallják rettenetes hangját. Szentül hitték, hogy az a véletlen villámcsapás, amely a kápolnát érte, igazán Isten hangja volt és nem jutott eszükbe, hogy a szerzetes kihasználta ezt a közönséges természeti jelentőséget, mert az ő öngyilkos-propagandájának érdekében így akart túlizgatott lelkekre hatni. Kezüket arcukba temetve feküdtek és nem vették észre, hogy az istentisztelet áldozata örökre néma volt.

Az első, aki magához tért, az idegen asszony volt. Rémülettel meredt a szeme a fiatal öngyilkosra, azután összefogta a ruháját, hogy bele ne érjen a vértócsába és az összekuporgó parasztok közt óvatosan az ajtóig ment. Ott azután fejét halvány kezei közé szorítva és összefüg-

géstelen szavakat dadogva, a borzalomtól kergetve futni kezdett.

A szerzetes, amikor meglátta az asszony menekülését, a földön fekvő parasztokon át kíméletlenül az ajtóhoz futott és utólérte a menekülőt. Mint a villám künn termettem a kápolnából és még éppen megláthattam, hogy az asszonyt megragadta, átölelte és száját, szemét, nyakát csókjával borította. Erejének minden megfeszítésével és kétségbeesett kiáltással kibontakozott a karjából, ellökte magától és elrohant az erdő felé. Nyomában a szerzetes.

Utána futottam, hogy megvédjem az asszonyt. Mikor benn voltam az erdőben, magam előtt rohanni láttam valakit a bokrok közt, de nem ismertem föl, hogy ki volt. Az út egyik kanyarulatánál a szerzetest láttam a lápra futni, hogy elvágja az asszony menekülésének útját. Egyszerre csak azt hallottam, hogy különös módon megváltozott hangon, amelyből aggodalom és rémület csengett ki, ezt kiáltotta:

— Ó . . . Ó! Segítség!

Már majdnem eljutottam arra a helyre, ahonnan a szerzetes kiáltása hallatszott, amikor hirtelen lövés dördült el. Mivel minden lépésemkor belesüppedtem a láptalajba, csak nagynehezen haladtam előre a bokrok közt, míg végre az ijedtségtől megdermedve, megállottam.

Világoszöld mohával fődött kis erdei tisztás terült el előttem. A mocsár már annyira magába szívta a szerzetest, hogy a fölszínén csak halvány arca látszott tágranyílt merrev szemmel, amely mintha kegyelemért könyörgött volna és a lövéstől szétzúzott véres koponyával. A következő pillanatban eltűnt a borzalmas arc is és a helyén csak feketevizű kis pocsolya maradt, amelynek tetején néhány hólyag bugyborékkolt.

A cserjésben ott állott az az ember, akit tegnap este az ablaknál láttam és akivel ma az erdőben találkoztam. Fegyver volt a kezében és tele gyűlölettel nézte a mocsár zöld, alattomos szőnyegén a fekete vízfoltot. Föltekintett és szemeink találkoztak. Halk, reszkető hangon ezt mondta:

— A büntetés rettenetes volt és szigorú, emberkéztől kellett meghalnia.

Gondolatokba mélyedve és érzelmeink fogságában sokáig hallgattunk. Világos volt előttem, hogy ez a félőrült szerzetes, a szörnyű öngyilkos-szekta prófétája megérdemelte a halált; megérdemelte ő, a fölbujtó, aki a hívők vérét kívánta, hogy lemossák vele a világ bűneit, ő, üldözője a csöndes, szomorú asszonynak, akit a szerzetes misztikus ereje és szónoki képessége rabszolgánővé tett. De még némi kétség kínzott. Hosszú hallgatás után megkérdeztem:

— Miért tette ezt?

— Annak az asszonynak a férje vagyok — volt a kétségbeesett válasz.

Az erdő megborzongott. Megérteni véltem az egész természetfeszültséget, azt a feszültséget, amely az erdőben és a zöld moszattal és vizezőnyelvényekkel fődött mélység bokrai közt rejtőzködött. Egy kis madár szomorúan csicsereggett, egy holló kiáltott, ropogott egy fa, amelyet kettétört a vihar és a mocsár hirtelen vad és kegyetlen diadal hangján szólalt meg. Gondolatok rohantak át az agyamon; egy elhatározás kezdett ébredezni, nőtt és megérett.

Ránéztem a halvány emberre, akinek szemében még ott szikrázott a gyűlölet és ezt mondtam:

— Vadászni voltam. Senkivel sem találkoztam és semmit nem láttam.

— Köszönöm — hangzott utánam melegen és meghatva, csaknem suttogva.

Amikor az erdei úton hazatértem, lehullottak az első esőcsöppek.

Ugyanaznap elhagytam a falut, amely Kolesznikoffnak, a vérszomjas, valamelyik kolostorból megszökött szektaszerzetesnek a hazája volt. Mögöttem maradt az idegen nő és a férje, a még mindég gyűlöletet lihegő bosszúálló. Nem gondoltam hogy ezzel a két emberrel valahol másutt újra találkozom.

Mikor a falu utolsó kerítését is elhagytam, az erdőből és a lápból miriád szellemhang hatolt felém, amely újra és újra ezt nyögte:

— Ó... ó...!

Ez azonban csak e szerencsétlen nap eseményeinek és benyomásainak viszhangja volt.

HARMINCNYOLCADIK FEJEZET.

Medveadászat és saman átok.

Az ebben a faluban lezajlott események után a Katun partja mentén folytattam az utamat. Szomorú voltam; mindenféle kérdés és bizonytalan érzés kínozott.

Semmi sem tudta ezt elűzni és semmi sem tudott nekem örömet szerezni, pedig az idő gyönyörű, a természet körülöttem dús, az erdős és hegyes tájék pompás volt. Egész nap semmit nem ettem és napnyugtakor Ongudaiba érkeztem. Ez egy festői városka a folyó jobb partján. Közelében sziklalépcsőkön átfutó, a nagy Altai főláncának örök hóvidékéről jövő sok haragos hegyi folyó ömlik a Katunba. Amikor a városba érkeztem, a nap már aludni tért. Elöttem déli irányban a hosszan elnyúló, hóval födött hegyláncból kiágaskodott a nap utolsó sugarának rózsaszínű fényében izzó Byelukha-csúcs.

Ongudaiban nagy volt a zaj és nagy az élénkség. Az emberek mind az utcán voltak, hogy a meleg alkonyati órákban megcsodálják a nap lenyugvását és esti díszében a festői Altai királynőjét, a Byelukhát.

Itt barnauli barátaimmal találkoztam és náluk töltöttem az éjjelt. Másnap reggel X. mérnök érkezett meg a feleségével, akinek a háza közvetlenül a barátaim háza mellett volt. Még aznap összeismerkedtem velük és kiderítettem, hogy az a pár senki más, mint annak a tragédiának életben maradt két személye, amely azon az erdön és mocsáron áthaladó úton játszódtott le és akiknek rettenetes lelki harcát és még rettenetesebb katasztrófáját — Istenen és a természeten kívül — csak én láttam.

Ongudaiban három napig maradtam és ezt az időt Volszki mérnökkel és egy bennszülött tatárral vadászatot töltöttem el.

A városka közelében hirtelen emelkednek magasra a hegyek. Sok kedves alpesi rét van köztük, ahol gyakran találkozik az ember szarvassal és esküdt ellenségével, a medvével. A hegyláncok egyikének megmászása után ilyen

rétre jutottunk, amelyet magas, kövér fű borított. Volszki messzilátójával végigvizsgálta a környéket és nemsokára odaintett engem magához. Odaérkezvén, nekem adta át a messzilátót azzal, hogy figyeljem meg az óriási rét déli határán levő havasi gyopár bokrozatot. Örömben csaknem fölkiáltottam, mert ott hatalmas agancsú pompás szarvast pillantottam meg, amely a sűrű fűben nyugodtan legelészett. Egy másik a közelében feküdt, egy harmadiknak pedig az agancsa látszott ki a bokrok közül. Mivel a szarvasok körülbelül negyedfél kilométernyire voltak tőlünk, ha némi biztossággal akartunk rájuk löni, közelebb kellett lopódkodnunk. Most kezdődött a vadászat nehezebb része, mert egy magasabban levő fennsíkra kellett fölmásznunk, ott a fedezéket nyújtó bokrokhoz kellett lopakodnunk és azután sűrű fűvön és cserjésen kellett átvergődnünk, miközben arcunkat és kezünket veszettül összekarmoltuk és összetéptük a ruhánkat. De a belopás sikerült: az állatok legcsekélyebb nyugtalankodást sem mutattak. Nagyon a javunkra szolgált az, hogy a szél az állatok felől fújt felénk. Meglehetősen ki voltunk merülve és nem egy karcolástól véreztünk, amikor áldozataink lőtávolságába érkeztünk és náluk már csak húsz-harminc méterrel voltunk magasabban. Megegyeztünk, hogy mindenikünk melyiket veszi célba, a bokrokon föltámasztottuk fegyvereinket és egyszerre lőttünk. Diadalmasan fölkiáltottunk: golyóink találtak, mindhárom állat elterült a földön. De egyikük egy pillanat mulva eltűnt a bokorból; a bokrok mozgása elárulta az útját; világosan látni lehetett, hogy az állat olyan súlyos sebet kapott, amely nem engedte meg, hogy föllálljon, tehát csúsznia-mászni kellett. Tüskénbokron keresztül a zsákmányunkhoz rohantunk. Két állat kimúlt, a harmadikat nem láttuk sehol. De szétdőlt bokrok és a letépett fű egész határozottan megmutatta az utat, amelyen a szarvas végigvonszolta magát. Sőt jelentékeny vérnyomot is láttunk a fűben, de egyszerre minden nyom eltűnt. Meglepetve tekintettünk körül és a tatár ezt kérdezte:

— Ugyan mi történhetett? Hiszen nem párologhatott el!
Ekkor Volszki, aki tovább kutatott, fölkiáltott:

— Oda nézzetek, oda, a túlsó lejtőre!

Odanéztünk és mindent megértettünk; mert ott a lépcsőszerűen eső sziklalejtőn hátán a szarvassal egy medve loholt tovább. A szarvasokat nyilván velünk egyszerre lopta be és miután szándékában a legkészségesebben támogattuk, a legközelebbit megragadta és átvonszolta a sűrűsége, míg szabadabb helyre jutott, ahol a hátára kaphatta. Akkor azután elillant a lenn levő erdő felé.

— Ó, te ördög — szitkozódott a tatár — elloptad a zsákmányomat. No, majd meglátjuk, hogy a tiéd lesz-e vagy sem!

Mint a szél, futott a rabló után. Olyan vakmerően ugrott lefelé szikláról-sziklára, hogy az életéért aggódtunk. De a hegyek e fia erős volt, könnyű és ügyes, mint a zerge és nem esett el, de meg sem botlott egyetlenegyszer sem. Közte és a nehéz zsákmánnyal megterhelt medve közt a távolság gyorsan kisebbedett. Vége, amikor körülbelül ezernyolcszáz méternyire közeledett hozzája, megállott, célzott és lőtt, de csak azzal az eredménnyel, hogy a medve még gyorsabban futott. A tatár folytatta az üldözést és másodszor már jóval kisebb távolságból lőtt. A medve megtántorodott és elejtette a szarvast. Dühös ordítással füvet és földet tépegetett. A tatár még közelebb futott és harmadszor és utoljára lőtt.

Három szarvas és ilyen szokatlan módon zsákmányul ejtett medve — ennek a délelőttnek az eredménye nem volt rossz. A nap hátralevő része azzal telt el, hogy a legközelebbi faluba mentünk, ahol lovat meg kocsit szereztünk, hogy zsákmányunkat Ongudaiba szállítsa, ahová fényes vadászsikerünkkel nagyon megelégedve este érkeztünk ismét vissza.

Másnap reggel újra kivonultunk. Lóváltás végett fekete vagy karatatarok kis falujában megállottunk. A házban a gazdán kívül még egy kicsi, sovány, himlőhelyes tatárt találtunk. Kissé dadogott és könyörgött, hogy fizessünk neki egy rubelt és vigyük magunkkal; tud egy helyet, ahol három medve — köztük egy nagyon nagy, öreg és gonosz fickó — szokta az élelmét keresni.

Mikor megmagyaráztuk neki, hogy ő nagyon öreg és gyöngye ilyen vadászatra, tiltakozott és hogy bebizonyítsa, mennyire hasznunkra tudna lenni, azt állította, hogy nagy távolságból megérzi a medve szagát. A gazda megerősítette ezt az állítását.

Mindazonáltal úgy határoztunk, hogy nem visszük magunkkal az öreg tatárt. Vigasztalásul húsz kopeket adtunk neki. Ezt megvetéssel visszautasította és dadogva dörmögte:

— Nem lesz szerencsétek... nem lesz! Én, én saman vagyok és látom és tudom, hogy medvére fogtok akadni... egyre... kettőre... háromra, igen háromra, de egyet sem fogtok elejteni. Veszteség ér titeket, nagyobb veszteség, mint egy rubel, nagyobb, mint egy rubel.

Volszki nevetett:

— Ne törődj öreg azzal, találkozom-e medvével. Eltalálok még akkor is, ha öt saman és huszonöt shaitan (ördög) bújt beléd! Érték én a lövéshez! Ide nézz!

Erre kihajolt az ablakon és célba vette a fán ülő egyik galambot. A lövés eldördült és a galamb lehullott.

De a saman nem engedett. A zsebéből bizonyos jelekkel ellátott kődarabot vett elő és megérintette vele fegyvereinket.

— Rossz vége lesz a dolognak! — mormogta és haragos dörmögéssel távozott a szobából.

A lovakat időközben befogták és egy Szurmak nevű folyó torkolatáig tovább hajtottunk. Ott erdőt találtunk, amely nem volt nagyon sűrű, de sok moszat és sok vad bogyó termett benne. Előző nap minden tapasztalt vadász azt mondta nekünk, hogy a medvék nagyon szeretnek itt tartózkodni.

Leszálltunk a kocsiról és behatoltunk az erdőbe. Már jó darabot vándoroltunk, amikor hirtelen a hegyoldalon mászkáló medvét pillantottunk meg. Amikor feléje siettünk, csúszós pocsolya, amelyen nem tudtunk átmenni, elvágta az utunkat. Az üldözést tehát abba kellett hagynunk. Miután ismét meglehetősen sokáig kóboroltunk volt az erdőben, Volszki egész csekély lőtávolságban két medvére

bukkant. Lőtt, de a golyó a csőben megakadt, a puska závarzata szétrepedt és olyan súlyosan megsebesítette a fején, hogy összerogyott. Magam egyáltalán nem találkoztam medvével.

Átkozott saman! Miért is fukarkodtunk azzal az egy rubellel!

Babonássá lettem. Minden vadász babonás és ebben a tekintetben én sem vagyok kivétel. És aki nem babonás, nem is igazi vadász, mert hiába, a babona hozzátartozik a vadász öröméhez és boldogságához. Visszaesés az, legrégibb őseink gondolkodásmódjába. Az ősemler legkiválóbb tulajdonsága a vadászati ügyesség volt, ez a tulajdonság szerezte meg neki a győzelmet erdei vetélytársán és emelte föléje. Az egyszerű embernek, a természet gyermekének babonásnak kell lennie. Miután ezzel a vadászattal, amelyet a saman átka tönkre tett, két napot vesztettünk, szégyenkezve és egy használhatatlanná vált fegyverrel visszatértünk Ongudaiba. Zaleski professzor levele várt itt reám, aki Barnaulba szólított.

HARMINCKILENCEDIK FEJEZET.

Menekülés Bibi-Ainé elől.

A professzort meglehetősen rossz kedvében találtam. Pétervárról utasították, hogy menjen a Kainszk város közelében levő Khany-tóhoz, amely az európai Oroszországból odaküldött új telepések falvainak főrezervoárja. E rengeteg tó vízének minémiségéről csak hiányos adatai voltak a kormánynak. Más megbízások is érkeztek, amelyek a professzort útitervének megváltoztatására kényszerítették. Tulajdonképpen az Irtysz közelében levő ásványos tavakat kellett volna fölkeresnie és a Nagy- és Kiskirgizországhoz tartozó, ottlevő pusztákat kellett volna beutaznia.

Mivel kutató célunk arra kényszerített, hogy minden kis tavat megvizsgáljunk, amelyről eddig jóformán semmit sem tudtunk, vezetőre volt szükségünk. Meg voltunk győződve, hogy a mi Szulimánunknál jobb vezetőt nem talál-

hatunk és elhatároztuk, hogy Kulundán át vesszük az utunkat és ott fölkeressük hű kirgizünket.

A táborában találtuk, Barnaul és Kulunda közt a puszta keleti szélén. Nagyon megörült, amikor bennünket meglátott és ajánlatunkat készségesen elfogadta. Csak az a hír okozott neki csalódást, hogy Kainszk városból Pétervárra utazunk vissza. Bizonyos üzleti ügyek elintézése végett néhány órai szabadságot kért és elment. Napnyugta után egy fiatal tevével jött vissza, amelyet ünnepiesen nekem, hű kunakjának ajándékozott, aki hüvelykujját megampu-tálta. Csak nehezen tudtam vele megértetni, hogy a sivatag e hajóján nem utazhatom a fővárosba és hogy minden lovat megvadítok Pétervárrott, ha teveháton mutogatom magamat a Nevszkriproszpekten. De végre megértette.

Erre az éjszakára Kulunda faluban maradtunk. Észrevettem, hogy Szulimán megint eltűnt. A házigazda, akinél kérdezősködtem, azt a fölvilágosítást adta, hogy a kirgiz a tevéen eltávozott. Másnap reggel, amikor fölébredtünk, megjelent Szulimán és tudunkra adta, hogy vár a kocsink, ládáink és zsákjaink már a helyükön vannak és amikor a kedvünk tartja, elindulhatunk. A reggeli tea után fölkerkedtünk. Szulimán egy szép lovon előre lovagolt, míg a kocsi mellett, mindig az én oldalamnál egy fiatal kirgiz lovagolt; még gyereknek látszott és igazán szép bronzszínű arca volt és sötét álmodozó szeme. Útközben észrevettem, hogy a fiú, Szulimán utasítását követve, kizárólag az én rendelkezéseimre állott és csak engem szolgált ki. Nagyon gondosan és szertartásos módon öntött nekem teát és tette elém az ételt; a holmimat csomagolta, a ruhámat és a cipőmet tisztogatta és ivó- meg mosdóvizet hozott.

Amikor este megvetette az ágyamat, virágbokrétát tett melléje. Nagyon mulattatott a dolog és megkérdeztem, vajjon Szulimán parancsolta-e meg neki, hogy ilyen meghatóan figyelmes legyen irántam.

— Igen uram — felelte dallamos hangján — de örömmel végzek el mindent, hiszen én most a «hanum»-od (első feleség) vagyok.

Ugyancsak meglepődtem és mindjárt elképzeltem

anyám kétségbeesését és barátaim gúnyolódását, ha «első feleségemmel» térnék haza. Nagyon kényes volt a helyzet, mert éreztem, hogy sokkal nehezebb lesz erről a «hanum»-ról lemondani, mint a tevéről.

Miután tanácsot kértem a professzortól, aki nagyon profán szemmel nézte új kalandomat, magamhoz szólítottam Szulimánt, hogy beszéljek vele. Szigorúan rászóltam :

— Hogyan értsem ennek a fiúnak a szavait?

— Miféle fiút? — kérdezte és a vállát vont. —

Ez Bibi-Ainé, legkisebb testvérem. Én parancsoltam meg neki, hogy a hanumod legyen kunak és én neked ajándékozom, mint ahogyan egy tevét, lovat vagy kutyát ajándékoznék neked. Mától kezdve Bibi-Ainé a rabszolgád, akinek minden akaratodat teljesítenie kell. Tizenhárom éves és a legszebb valamennyi lány közt. Fogadd el és légy boldog!

Sokáig kerülgettem a dolgot, végre odalyukadtam ki, hogy ezt az ajándékot nem fogadhatom el. Láttam, hogy amikor hangot adtam a visszautasításnak, Szulimán a késéhez kapott.

— Kunak, kiáltotta szikrázó szemmel, ez az egész törzs megsértése és szégyene. Ilyesmit csak vér moshat le! Kunak, ne tedd ezt; cipeld el a leányt egy tóhoz és dobd bele, ehhez jogod van, mert a tulajdonod, de ne vesd meg, ne vesd meg, kunak!

Szulimán könyörgött, a lábamhoz borult, kezét tördelte és őrjöngött. És ezalatt az egész idő alatt a «feleségem» a lovaknak a szerszámát virággal ékesítette, ama lovakét, amelyek engem, az ő parancsolóját és férjét a sivatagon keresztül el fognak szállítani.

Egész éjjel nem aludtam. Meghánytam-vetettem, mit kellene tennem és olykor sajnáltam, hogy nincs a közelben valami mély tó. Beledobtam volna Szulimánt, a leányt pedig a falusi szatócstól vett néhány font cukorkával, mint kalymmal vagy nászajándékkal, hazaküldtem volna.

De mit tehettem? Mit kezdjek Bibi-Ainéval, ezzel a kedves, de nem szívesen fogadott ajándékkal?

Az egész idő alatt, amit tanulmányal a Khany-tónál

töltöttünk, ez a gondolat kínozta. A tónál egyébként igen különös dolgot állapítottunk meg. A tó sós. Hal nincs benne, egyetlen hely, az északnyugati öböl vagy csücsök kivételével, ahol édes a vize és ahol csakúgy nyüzsög a sok ponty, cigányhal, csuka és sügér. A tavat sűrűn benőtte a káka és mocsár vette körül, amelyben vadkacsa és liba fészkel. Ezek különváltak ama vándorrajoktól, amelyeknek tagjai egész Szibiriában, sőt egészen és az északi Jeges-tenger partjáig széteszlódtak. Gyakran mentem vadászni és a hanumom mindig velem akart menni, de ezt Bibi-Ainé nagy bánatára és Szulimán bosszúságára nem engedtem meg.

Végre egy este, amikor kacsával megrakodva tértem haza a vadászatról, ostromolni kezdett. Elvette vadásztáskámat a kacsákkal és zengzetes hangján ezt kérdezte:

— A parancsolóm még mindig haragszik Bibire?

Éreztem, hogy itt a döntő fölvilágosítás pillanata és a vér megfagyott ereimben.

— Nem haragszom rád kislány, feleltem és hogy izgatottságomat elleplezem, nevettem.

— Nem vagyok kis lány; az apám és a bátyám hanumnak adott neked! felelte hamiskásan és megsértődve.

— Meg kell neked mondanom, hogy nem lehetsz a feleségem. A vallásom, Bibi, nem engedi meg, hogy mohamedán nőt vegyek feleségül.

— A kutyád vagyok és a rabszolganőd; úgy fogok a te Istenedhez imádkozni, ahogyan te magad imádkozol hozzája, felelte szép szemét lesütve.

Bibi-Ainé első védelmi vonalamat meghódította. Lelkem legmélyén valami ismeretlen lénytől kértem segítséget. De a sivatagban nem volt senki és a táborhelyünkig még három mértföldet kellett megtennünk.

Eközben a kedves, csinos kirgiz lány ott ment melletttem. Mély lélekzése és kitérőlt orrcimpái világosan elárulták izgatottságát és elhatározottságát.

— Hanumod azt kérdezi, uram, hogy tetszik-e neked? Nem vagyok szép, gyors és erős? Ó parancsolóm, talán énekkel és tánccal indíthatnám meg a szívedet? Felelj! Egy

szót sem szólsz hozzám és én éjjel sírok. Nézd, a sírástól elhomályosult a szemem, különösen a bal szemem.

Lábujjhegyre állott és «homályos» szemével, különösen a ballal, amely kristálytisztán fénylett, az arcomba nézett.

Letekintettem rája és megsímogattam a haját.

— Minden rendben van, kis Bibi. A szemed fénylik mind a csillag.

— Ó! kiáltotta, a vadásztáskát a földre dobta és taposni kezdett, tehát a szemem tetszik, uram, neked?

Meggondolatlanul és mivel megszoktam, hogy nőnek csak kellemeset mondjak, különösen ha maga kívánja, azt feleltem:

— Ó igen, nagyon tetszik!

— Mily boldog vagyok! örvendezett Bibi és mint a báránka, ugrándozni kezdett. Tehát elviszel magaddal a nagy városba? A hanumod leszek?

Nagy Isten! Mohammed, te próféta! Még lehetlenebb kérdések!

Néma maradtam, de a hanumom most már teljesen megnyugtatta, váltig csacsogott. Belefáradva a nagy munkába és gondolataim eltérítésére vágyva, képzeletem hazavándorolt Pétervárra és elvitt olyan környezetbe, amely igazán elhomályosította volna az én hanumom tiszta szemét. De hirtelen reményt keltő szavak hatoltak valahonnan a fülemhez. Még jókor kitéptem magamat gondolataimból, hogy hallhassam a lány szavát:

— Ha valaki a leányt, akit hanumul ajándékoztak neki, visszautasítja, biztos halálra ítéli, mert senkisémet veszi el feleségül és hogy megmeneküljön törzsének gúnyolódásától és megvetésétől, meg kell magát ölnie! A férfi csak egy módon mentheti meg a leányt a szégyentől: ha úgy megy el tőle, hogy a visszautasítottnak a szeme nem láthatja abban a pillanatban, amikor a lova vagy a kocsija elindul vele. Akkor azután a leány kibontja a haját és három napig kibontva hordja. Majd kihúz belőle három hajszálát és eldobja magától abba az irányba, amerre a férfi eltűnt. Ezek a hajszálak magukkal viszik a visszaemléke-

zést a férfira és a hanum megint leány lesz, akinek szabadságában áll, hogy más férfihoz menjen feleségül.

Már megpillantottuk táborunk tüzét. Meggyorsítottam lépteimet, hogy további beszélgetésnek és főként új kérdésnek elejét vegyem.

— Úgy menjek el, hogy az elindulás pillanatában Bibi szeme ne láthasson meg?

Ez a gondolat nem hagyott nyugodni. De hogyan válósíthatnám ezt meg? Bibi-Ainé és Szulimán éles szeme figyelni fog engem a sivatagban. Azt akartam, hogy ne érje a leányt semmi kár azért, mert nekem nem kellett. Szöknöm kell minden esetre, szöknöm kell! Nem volt más megoldás!

A gondolatból rögeszme lett. A világháború hadvezérei a nagy csaták előtt bizonyára nem tépelődtek annyit a sztratégiai kérdéseken, mint amennyit én törtem a fejemet, hogyan szökhessem el e leány mellől, aki szép volt, mint a tavasz és szabad, mint a pusztai szél — e Bibi-Ainé mellől, akit erőszakkal mint hanumomat kényszerítettek rám.

A Khany-tónál végre befejeztük a munkánkat és a végső utat tettük meg észak felé, a szibíriai vasúti vonal mellett levő Kainszkba.

Szulimán és Bibi nem tágítottak oldalam mellől és állandóan őriztek. Félreismerhetlen volt az az aggodalmuk, hogy meg akarok szökni. A professzorral nem beszélhettem a szándékomról, mert bőbeszédű és indiszkrét volt és könnyen elronthatta volna kifőzött tervemet.

Egy órával a vonat elindulása előtt érkeztünk az állomásra. Valami elfogadható ürüggyel félre vontam a professzort és arra kértem, hogy minden lehetséges megbízással állandóan foglalkoztassa Szulimánt és a leányt.

Amikor a vonat megérkezett, a lárma és a tolongás egészen megzavarta a pusztá gyermekeit. Ezt a körülményt már jóelőre megfelelő számításba vettem és anélkül, hogy csunya szándékomat legkevésbé is elárultam volna, ott maradtam Szulimánnál és testvérénél. Látszatra nyugodt voltam és megfontolt. A pályaudvar végén levő egyik bódében Bibinek krizolitokkal kirakott ezüst karperecet vet-

tem ajándékba és bátyjának, az én kunakomnak és sógoromnak hasonló gyűrűt.

Mindketten nagyon megörültek. A bámulat és az elragadtatás kiáltása röpiült el ajkaikról, egymásnak mutogatták a pompás ajándékokat és mintha egy pillanatra megfeledkeztek volna a férjükről és sógorukról. Ez az áruló ezalatt árgusszemmel követte az óramutatót. A vonat elindulásáig már csak öt . . . három . . . két perc volt hátra.

A kirgiznek megmutattam, hogyan csillogott a kő, ha az ember a napsugár felé tartotta. Mialatt meglepődve bámulták ezt a csodát, én a tömegben elosontam, rohanva megkerültem a vonat végét és elértem egy vagon lépcsődeszkáját, de nem ama vagonét, amelyben a professzor ült. A lépcsőn lekuporogtam és vártam, míg a harangjel, fütty, a gép fujtatása, a vonat megrándulása és a kerekek forgása tudtomra adta, hogy itt volt az elindulás válságos pillanata. Ekkor kinyitottam az ajtót és mintha szarvast lopnék be, a kocsiba másztam, persze most én voltam az üldözött állat. Itt a harmadik osztályon óvatosan elrejtöztem az utasok és a podgyász közt, amíg az állomás legutolsó jelző árbócai, legutolsó lámpái és épületei is elvontak a kocsi ablakai előtt. Még most sem mentem azonban be a professzor szakaszába, mert pokoli módon féltem, hogy ott láthatnám mellette a hanumom kedvesen mosolygó arcát. Csak a legközelebbi állomáson mentem el hozzája és örömmel konstatáltam, hogy a hanumom nem volt ott. A krizolitok megmentettek. Szulimán és Bibi bizonyára még akkor is a fénylő kövek bámulatába voltak elmerülve, amikor a vonat már elindult és így a hanum nem látta az arcát áruló férjének, amikor az elhagyta.

— Te kellemes, kedves Bibi-Aini, gondoltam, míg a vonat tovarobogott, te majd most kibontod a hajadat, amely szantálfától és mósusztól illatos, három szálat napnyugat felé dobsz, hogy megölj minden emlékezést reám. Ne haragudj! szép vagy, szelid és vidám. Úgy énekelsz, mint a pacsirta és úgy táncolsz, mint a paradicsom hurija. Olyan ügyesen varrod föl a gombot és a szén tüzén olyan leveses shashlykot és olyan gyöngé azut főzöl, aminőt egyet-

len másik asszony sem. De a feleségemmé nem tehettelek, mert mit is kezdhettél volna egy unalmas könyvmollyal? És azonfölül mit mondott volna az anyám, aki oly szigorú, kínosan becsületes és vigyáz a tekintélyre? Isten veled kis Bibi-Ainé. Légy boldog, ha majd fekete hajadat rábíztad a szélre, amely nyugat felé fú!

Öt nap múlva Pétervárott voltam. Amikor anyám meglátta a naptól csaknem feketére sült arcomat és bütykös kezemet, nevetett és incselkedni kezdett velem:

— Már van rajtad valami tatárszerű!

Ó, gondoltam magamban, hát még akkor mit szóltál volna, kedves anyácskám, ha a szép Bibi-Ainéval kopogtattam volna nálad, akit hanumnak néztek ki a számomra?

És főként mit mondott és tett volna az én igazi hanumom, akinek nem krizolitokat, de szívemet és kezemet adtam és akire nagyon vigyázok, nehogy pompás hajkoronájából kihúzza a három jelentőségteljes szálat és rábízza a szélre, amely feledést ad.

TARTALOM.

I. RÉSZ.

A nomád vándorok országa.

Fejezet	Lap
I. A Keserű tó	9
II. Akasztófavirágok	18
III. Az elsüllyedt város	30
IV. Virágok közt	33
V. Tatár lovak megszelidítése	40
VI. Pusztai dráma	48
VII. Tarantula-csata	52
VIII. Abuk Khán átka	63
IX. Egy preritörzs házassági szokásai	70

II. RÉSZ.

Tigrisország.

X. Kelet gyöngye	77
XI. Tengeri rablók és útonállók	83
XII. A kifosztott tenger	85
XIII. A tigrisklub	90
XIV. A vörös ginsengördög	93
XV. Menekülésem a tigris elől	97
XVI. Kozák tragédia	102
XVII. Félszemű	109
XVIII. A kihaló nép	115
XIX. A tigrisemberek	123
XX. A részeg tigris	126
XXI. A tett emberei	133
XXII. A gyilkos alkohol	142
XXIII. Vadászok paradicsoma	147
XXIV. A mocsárban	153
XXV. Veszedelmes élmények	157
XXVI. «Árva vagyok a föld kerekén»	160

III. RÉSZ.

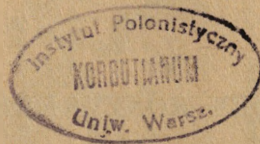
Az elkárhozottak szigete.

Fejezet	Lap
XXVII. Barátságtalan ország	173
XXVIII. Az ajnók közt	179
XXIX. Akik elmenekültek a pokolból	186
XXX. Az onori bosszúálló	195
XXXI. Párbaj a medvével	207
XXXII. A fekete barát	208

IV. RÉSZ.

A négy Altai árnyékában.

XXXIII. A Kulunda-síkságon	221
XXXIV. Kirgiz farkasvadászat	228
XXXV. Egy nem egészen tudományos expedíció	233
XXXVI. Az aranykereső	239
XXXVII. Isten színe előtt	243
XXXVIII. Medvevadászat és saman átok	254
XXXIX. Menekülés Bibi-Ainé elől	258

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

OSSENDOWSKI

ÁLLATOK, EMBEREK
ÉS ISTENEK

*

BEASTS, MEN AND GODS

FORDÍTOTTA SAJÓ ALADÁR

INSTITUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

KAPHATÓ MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBEN

DÉL ÉS KELET-SZIBIRIA
TÉRKÉPE.

Ossendowski: Ázsiai emberek, ázsiai titkok.

last

K

1343